

Tanja Markkula

Suomenkielisen aineiston houkuttelevuus Fredrika-kirjastoissa

Fredrika-kirjastojen kokoelmatyö suomenkielisen asiakkaan näkökulmasta

Opinnäytetyö

Syksy 2017

SeAMK Liiketalous

Kirjasto- ja tietopalvelualan koulutusohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Tutkinto-ohjelma: Tradenomi (AMK)

Suuntautumisvaihtoehto: Kirjasto- ja tietopalveluala

Tekijä: Tanja Markkula

Työn nimi: Suomenkielisen aineiston houkuttelevuus Fredrika-kirjastoissa: Fredrika-kirjastojen kokoelmatyö suomenkielisen asiakkaan näkökulmasta

Ohjaaja: Satu Salmela

Vuosi: 2017 Sivumäärä: 165 Liitteiden lukumäärä: 8

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia sitä, miten houkuttelevat Fredrika-kirjastojen suomenkieliset kokoelmat ovat sen suomenkieliselle asiakkaalle. Asiaa tutkitaan kokoelmatyön näkökulmasta. Fredrika-kirjastot on Pohjanmaalla sijaitseva kirjastokimppa, jossa suomi on minorigittikieli.

Tutkimusmenetelminä käytettiin sekä kvantitatiivisia tilastollisia menetelmiä että kvalitatiivista havainnointia, koska asiakkaan mielikuva kirjastosta ei muodostu pelkästään kirjaston todellisen kokoelman perusteella, vaan myös asiakkaan omien kokemusten kautta. Tähän vaikuttavat paitsi mielikuva kokoelmasta, myös kirjaston fyysiset ratkaisut kuten aineistoesittelyt, muut esillepanot sekä hyllyryhmittely.

Tilastollisten menetelmien avulla kartoitettiin alueen ja sen kirjastojen tilannetta tilastojen valossa kuntien väestön sekä kirjaston kokoelmien, hankintojen, poistojen ja lainauksien kielijakauman suhteen suomen ja ruotsin kielen osalta. Havainnointiosuudessa tilastoanalyysin perusteella valikoituneissa kuudessa kirjastossa kierrettiin yhden viikon ajan havainnoimassa vertaishavainnoijan kanssa.

Fredrika-kirjastojen alueella suomenkielisen kokoelman osuus oli prosentuaalisesti pääsääntöisesti saman suuruinen kuin suomenkielisen väestöpohjan osuus, hankintojen ja poistojen määrän vaihdellessa vuosittain huomattavasti enemmän. Kaikissa muissa kirjastoissa, paitsi Kristiinankaupungissa, suomenkielistä väestöpohjaa oli jopa huomattavasti enemmän kuin suomenkielisiä lainauksia. Havainnointien pohjalta voidaan todeta, että jokaisessa kirjastossa oli aineistoesittelyjä myös suomeksi, mutta niiden määrä vaihtelee kirjastosta toiseen. Kirjaston houkuttelevuuteen vaikuttaa huomattavasti se, miten hyvin aineisto on esillä; eli aineistoesittelyt sisältäen uutuusesittelyt, face-uppien käyttö sekä yllättäen myös opasteet. Vertaishavainnoijan huomioiden pohjalta voidaan myös todeta, että suuri merkitys oli sillä, miten aineisto oli ryhmitelty kirjastossa. Mitä suurempi kokoelma oli, sitä houkuttelevampi se oli – mutta myös kokoelman sisäinen valikoima nousi merkitseväksi.

Avainsanat: tilastolliset menetelmät, havainnointi, kvalitatiivinen tutkimus, kvantitatiivinen tutkimus, kokoelmatyö, kaksikielinen toimintaympäristö, kirjaston kokoelmat

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Business and Culture

Degree programme: Bachelor of Business Administration

Specialisation: Library and Information Services

Author/s: Tanja Markkula

Title of thesis: Lure of literature in Finnish in Fredrika-libraries: Collection work in Fredrika-libraries from the point of view of a Finnish-speaking patron

Supervisor(s): Satu Salmela

Year: 2017

Number of pages: 165 Number of appendices: 8

The purpose of this thesis is to study that how attractive the Fredrika libraries' Finnish speaking patrons find their Finnish-language collections. The study was conducted from the point of view of collection work. The Fredrika libraries is a coalition of libraries in Ostrobothnia, where Finnish is the minority language.

Both quantitative statistical and qualitative observational methodologies were used in this study, because patrons not only form their mental image of libraries based on, but also based on patrons' own experiences. The experience is formed not only by the mental image of the library's collection, but also by the physical solutions in the library, such as book displays and shelving.

Through statistical methodologies and research statistics, the situation was charted in the whole area, and at the libraries in the coalition, in terms of language distribution between Finnish and Swedish in the municipalities and the collections of the libraries, procurement of books, removal of books, and loans. In observational part of the study, six of the libraries were selected based on the statistical analysis for observation by the author of thesis, and a peer observer. The observations were made in the course of one week.

In Fredrika libraries, the Finnish-language collections were usually equal to the share of the Finnish population in the area. There was much dispersion in the procurement and removal of books annually. In all municipalities, excluding Kristiinankaupunki, the Finnish-speaking population was even considerably larger in relation to the loans of Finnish material. Based on the observations, every one of the libraries had book displays in Finnish, but they varied in number. Factors influencing the attractiveness of a library included how well the literature is displayed, different kinds of displays, use of face-ups and, surprisingly, also signposts. Based on the peer observer's observations, placement of literature in the library also has a substantial effect. The larger the collection is, the more attractive it is – but the selection of books within a collection also plays a significant role.

Keywords: statistical methodologies, observation, qualitative research, quantitative research, collection work, bilingual operational environment, library collection

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ	4
Kuva-, kuvio- ja taulukkoluettelo	6
Käytetyt termit ja lyhenteet	7
1 JOHDANTO	9
1.1 Aiheen valinta ja opinnäytetyön tavoitteet	9
1.2 Opinnäytetyön rakenne	10
2 TEOREETTINEN TAUSTA	12
2.1 Kokoelmatyö	12
2.1.1 Kokoelmien kehittämiss politiikka	13
2.1.2 Aineiston valinta	15
2.1.3 Hankinnat.....	17
2.1.4 Poistot	18
2.2 Suomenruotsalaisuus ja suomenruotsalainen Pohjanmaa.....	20
2.2.1 Kaksikielisyys.....	23
2.2.2 Kaksikielisen kunnan ja kirjaston haasteita	24
2.3 Kirjaston saavutettavuus	25
2.3.1 Kirjastonkäyttötavat.....	26
2.3.2 Kirjaston palveluiden saavutettavuus	27
2.3.3 Kirjaston tilat	28
2.3.4 Hyllyjärjestys ja hyllyryhmittely	29
2.3.5 Aineistoesittelyt ja esillepanot kirjastossa	30
3 TUTKIMUSMENETELMÄT	33
3.1 Kvantitatiivinen tutkimus.....	33
3.2 Kvalitatiivinen tutkimus.....	34
3.2.1 Havainnointi	36
3.3 Tilastolliset menetelmät.....	38
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	41
4.1 Tutkimusongelma.....	41

4.2 Fredrika-kirjastot	42
4.2.1 Kunnat ja kuntien kirjastot	42
4.2.2 Fredrika-kirjastojen kirjastokimppa	48
4.3 Tilastotietojen keräys	48
4.4 Havainnoinnin toteutus	49
4.4.1 Vertaishavainnoija	51
4.4.2 Havainnointikäyntien valmistelu	52
4.4.3 Havainnointien toteuttaminen	56
5 TUTKIMUSTULOKSET	59
5.1 Tilastojen valossa	59
5.1.1 Kielijakauma kokoelmissa, verrattuna väestön kielijakaumaan	59
5.1.2 Suomenkielinen kokoelma	61
5.1.3 Hankinnat	63
5.1.4 Poistot sekä poistojen ja hankintojen suhde	67
5.1.5 Suomenkieliset lainaukset	70
5.1.6 Yhteenveto	74
5.2 Havainnointien huomiot	82
5.2.1 Sisääntulo	82
5.2.2 Esillepanot	84
5.2.3 Hyllyryhmittely	86
5.2.4 Valikoiman riittävyys suomenkielisessä kokoelmassa	90
5.2.5 Sopivan kirjallisuuden löytämisen helppous	92
5.2.6 Siisteys/houkuttelevuus	94
5.2.7 Kirjojen tuoreus	97
5.2.8 Yhteenveto	100
5.3 Reliabiliteetti	104
6 POHDINTA	106
LÄHTEET	115
LIITTEET	120

Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio 1. Suomen- ruotsin- ja muunkielisten osuus Suomen väestöstä 31.12.2016	22
Kuvio 2. Suomen-, ruotsin- ja muunkielisten osuus Pohjanmaan väestöstä 31.12.2016	23
Kuvio 3. Suomenkielisen kokoelman muutos seuraavissa kunnissa: Korsnäs, Kristiinankaupunki, Kruunupyö, Pietarsaari ja Vöyri	62
Kuvio 4. Suomen- ja ruotsinkielisen kokoelman keskiarvolliset osuudet kokoelmasta vuosien 2007-2006 välillä eri Fredrika-alueen kirjastoissa	63
Kuvio 5. Suomen- ja ruotsinkielisen kirjallisuuden hankintojen keskiarvolliset osuudet kokoelmasta vuosien 2007 ja 2016 välillä eri Fredrika-kirjastoissa	65
Taulukko 1. Fredrika-kirjastojen suomenkielisten kokoelmien sekä kuntien väestön suomenkielisten asukkaiden prosenttiosuudet	60
Taulukko 2. Fredrika-kirjastojen nollapoistojen vuosien määrät sekä suomenkielisestä, että ruotsinkielisestä kokoelmasta	67
Taulukko 3. Vertaishavainnoijan ja opinnäytetyön tekijän hyllyjen siisteydestä antamat arvosanat ja niiden keskiarvot eri kirjastoille ja näiden osastoille asteikolla 1-5. Riveillä, joilla on V, on vertaishavainnoijan ja joilla on O, on opinnäytetyöntekijän antama arvio	97
Taulukko 4. Vertaishavainnoijan ja opinnäytetyön tekijän arviot siitä, ovatko kirjat uusia vai vahoja. Vertaishavainnoijan arvio asteikolla uutta/vanhaa, opinnäytetyön tekijän arvio tuoreiden (enintään 5 vuotta vanhojen kirjojen) prosentuaalinen osuus satunnaisotannasta. Riveillä, joilla on V, on vertaishavainnoijan arvio, ja riveillä, joilla on O, on opinnäytetyön tekijän arvio	100

Käytetyt termit ja lyhenteet

Aineistoesittely	Aineistoesittelyllä kirjastossa tarkoitetaan niin kirjanäytteilyitä kuin muitakin aineiston esillepanoja, joiden tehtävänä on esitellä kokoelman sisältöä asiakkaalle.
Aineiston valinta	Aineiston valintaa toteutetaan aina, kun hankitaan uutta aineistoa, tai poistetaan vanhaa. Aineiston valinnassa tukeudutaan kokoelmien kehittämisspolitiikkaan.
Face-up	Face-upilla tarkoitetaan hyllyssä olevaa kirjaa, joka on sijoitettu katsojaan päin siten että sen kansi on näkyvässä.
Fredrika-kirjastot	Fredrika-kirjastot on kirjastokimppa, joka käsittää 11 kunnan kunnan- tai kaupunginkirjastot. Ks. Kirjastokimppa.
Hankinnat	Hankinnoilla tarkoitetaan kirjaston tekemiä aineiston hankintoja.
Havainnointi	Havainnoinnissa havainnoija tekee huomioita jostain asiasta. Havainnoinnin lajeja on useita.
Hyllyryhmittely	Hyllyryhmittelyllä tarkoitetaan sitä, miten aineistot on järjestetty kirjastossa (hyllyyn).
Kaksikielisyys	Kaksikielinen henkilöllä on valmius käyttää kahta kieltä, hän käyttää molempia kieliä säännöllisesti päivittäisessä elämässään, hän on kasvanut kaksikielisessä kodissa tai ympäristössä ja tuntee identiteetiltään kuuluvansa molempiin kieliryhmiin.
Kirjastokimppa	Kunta- ja hallintorajat ylittävä itsenäisten kunnan- ja kaupunginkirjastojen muodostama vapaaehtoinen yhteistyömalli.

Kirjastonkäyttö	Kirjastonkäyttöä on hyvin monenlaista. Peruskäyttö on aineiston lainaus, mutta kirjastoa ja sen tiloja voidaan käyttää myös muuten (esimerkiksi lehtisalin käyttö, tapahtumiin osallistuminen, ajanviete jne).
Kokoelmatyö	Kaikki se työ, mitä kokoelmien parissa työskentelevät tekevät päivittäin.
Kokoelmien kehittämispolitiikka	Kokoelmien kehittämispolitiikan avulla määritetään henkilökunnalle ja sidosryhmille se, millainen kokoelma on ja miten sitä halutaan kehittää.
Poistot	Poistoilla tarkoitetaan kirjaston tekemiä aineiston poistoja. Aineistoa poistetaan esimerkiksi sen vuoksi, että sen on vanhentunut, huonokuntoista tai että se ei kiinnosta asiakaskuntaa.
Saavutettavuus	Saavutettavuus kattaa kirjastoista puhuttaessa sekä fyysisen saavutettavuuden (esimerkiksi sijainti, hyllyryhmittely, hyllyjärjestys jne.) että muun saavutettavuuden (esimerkiksi sen, onko henkilöllä aikaa ja mahdollisuutta käyttää kirjaston palveluita fyysisesti tai verkon välityksellä).
Suomenruotsalaisuus	Suomenruotsalaiset ovat suomalaisia, Suomessa asuvia henkilöitä jotka puhuvat äidinkielenään ruotsia.
Tilastollinen analyysi	Tilastollisessa analyysissä analysoidaan numeerista eli tilastotietoa.
Vertaishavainnoija	Vertaishavainnoija on henkilö, joka niin sanotun varsinaisen (tai varsinaisten) havainnoijien lisäksi tekee havaintoja halutuista asioista. Hän toimii pelkästään havainnoijana, eikä itse tutkimuksen tekijänä.

1 JOHDANTO

1.1 Aiheen valinta ja opinnäytetyön tavoitteet

Kirjaston palvelut on tarkoitettu kaikille kuntalaisille. Mutta ovatko kokoelmat kaikille asiakkaille houkuttelevat? Kunnan kaksikielisyys asettaa suuria haasteita kirjastojen kokoelmatyölle ja kokoelmien saatavuudelle (hyllyjärjestys, esillepanot yms.). Usein kaksikielisten paikkakuntien kirjastoissa vähemmistökielen aineistoja ei lainata tarpeeksi, jolloin niiden hankintaan ei panosteta riittävästi. Näin syntyy kierre, jossa kokoelmat eivät ole asiakkaalle houkuttelevia ja ajantasaisia. Aineistot saattavat myös olla sijoitettu kirjastossa siten, että ne eivät ole asiakkaalle houkuttelevia. Asiakkaan mielikuvaan kirjaston kokoelmista ja koko kirjaston houkuttelevuudesta vaikuttavat kokoelmien lisäksi se, miten aineistot ovat kirjastossa esillä.

Tässä opinnäytetyössä tutkittiin sitä, vastaavatko tutkittavien kirjastojen, eli Pohjanmaan kaksikielisen alueen Fredrika-kirjastojen, kokoelmat, lainaukset, hankinnat ja poistot kielisuhteeltaan (suomi ja ruotsi) kunnan väestön vastaavaa kielijakaumaa – ja toisiaan. Tavoitteena oli tilastotietojen pohjalta selvittää, käyttävätkö alueen suomenkieliset minoriteettikielen edustajat kirjaston palveluita. Opinnäytetyössä kartoitetaan myös sitä, miten kirjastot fyysisten tila- ja esillepanoratkaisuiden avulla vastaavat asiakkaidensa tarpeisiin aineiston houkuttelevan esillepanon suhteen minoriteettikieliryhmän, tässä tapauksessa suomenkielisten, näkökulmasta. Opinnäytetyössä halutaan myös tarkastella, onko eri tekijöissä ja niiden suhteessa tapahtunut vuosien mittaan muutoksia. Uudistuvatko esimerkiksi minoriteettikieliset aineistot tarpeeksi nopeasti ja ovatko ne ajantasaisia. selvittää, käyttävätkö alueen suomenkieliset minoriteettikielen edustajat kirjaston palveluita. Opinnäytetyössä kartoitetaan myös sitä, miten kirjastot fyysisten tila- ja esillepanoratkaisuiden avulla vastaavat asiakkaidensa tarpeisiin aineiston houkuttelevan esillepanon suhteen minoriteettikieliryhmän, tässä tapauksessa suomenkielisten, näkökulmasta. Opinnäytetyössä halutaan myös tarkastella, onko eri tekijöissä ja niiden suhteessa tapahtunut vuosien mittaan muutoksia. Uudistuvatko esimerkiksi minoriteettikieliset aineistot tarpeeksi nopeasti ja ovatko ne ajantasaisia.

Kiinnostukseni tähän aiheeseen lähti näkemästäni tarpeesta tutkia asiaa. Fredrika-kirjastojen alue on poikkeuksellinen, koska kaikkien kuntien majoriteetti- eli enemmistökieli on ruotsi, ja minoriteetti- eli vähemmistökieli suomi. Jo kuntien kaksikielisyys tekee alueesta Suomessa poikkeuksellisen, mutta ruotsin kielen vahva asema on hyvin poikkeuksellista. Yllättäen yleensä enemmistöryhmään kuuluvat suomenkieliset ovatkin vähemmistöryhmää. Kaksikielisyys tuo samalla kokoelmatyölle suuriakin haasteita, kun samalla rahalla ja hyllytilalla minkä muut kirjastot käyttävät yhdenkieliseen aineistoon, pitääkin ylläpitää ja kehittää kaksikielistä kokoelmaa.

Epävirallisissa keskusteluissa Vöyrin ja Vöyrin lähikuntien kirjastojen henkilökunnan edustajien kanssa on tullut ilmi, että esimerkiksi Vöyriä monet suomenkieliset asiakkaat ja potentiaaliset asiakkaat käyttävät suomenkielisten lähikuntien kirjastoja. Kuitenkin, kuten kirjastolaki (L 29.12.2016/1492, 3§ & L 29.12.2016/1492, 10§) velvoittaa, on yleisen kirjaston tarkoitus palvella oman kunnan kaikkia asiakkaita.

Haasteena voi myös olla se, että potentiaalinen asiakas ei vain ole huomannut, miten hyvin oman kunnan kirjasto pystyisi häntä palvelemaan. Hän ei esimerkiksi tiedä sitä, miten hyvät kokoelmat ovat, miten nopeasti hän saisi uutuudet käsiinsä oman kunnan kirjastosta, tai miten hyvin oman kunnan kirjasto voi hänen hankintapyyntöjään toteuttaa. Ja onhan se totuus, että kaksikielisen kirjaston minoriteettikielinen kokoelma on pienempi, kuin yksikielisen kirjaston tarjoama kokoelma. Ihmisten tulisi kuitenkin saada tietää ja kokea, että oman kunnan kirjaston palvelut ovat myös heille. Ja että nämä kirjastot voivat joissain tapauksissa palvella minoriteettikielistä asiakastaan jopa paremmin kuin majoriteettikielistä. Ihmisten tulisi kuitenkin saada tietää ja kokea, että oman kunnan kirjaston palvelut ovat myös heille. Ja että nämä kirjastot voivat joissain tapauksissa palvella minoriteettikielistä asiakastaan jopa paremmin kuin majoriteettikielistä.

1.2 Opinnäytetyön rakenne

Tässä opinnäytetyössä kartoitan luvussa kaksi tutkimuksen teoreettista taustaa. Siihen kuuluvat kokoelmatyön teoria, tietoa suomenruotsalaisuudesta, suomenruotsalaisesta Pohjanmaasta ja kaksikielisyydestä, sekä kirjastojen ja kirjaston fyysisten aineistojen saatavuuteen liittyvä teoria. Tämän viitekehyksen avulla luon pohjan itse

empiiriselle osuudelle, jossa tarkastelen asiaa ensin tilastojen valossa, ja sen jälkeen havainnoiden kirjastoissa.

Tässä työssä keskitytään ainoastaan suomen- ja ruotsinkielisiin aineistoihin, ja niissä ainoastaan fyysisiin kirjoihin. Tämä raja on tehty, koska muita aineistoja ei koettu tutkimusongelman vuoksi keskeisiksi, sillä esimerkiksi DVD-elokuvat sisältävät useasti molemmat kielet joko dubattuna tai tekstinä. Fyysisten kirjojen kokoelmaa tarkastelemalla voidaan saada riittävä kokonaiskuva tilanteesta. Lisäksi rajaukseen vaikutti se, että muun kielisistä aineistoista ei ole saatavissa tilastoja Kirjas-tot.fi:sta. Myöskään e-kirjoista ei ole kielen mukaista tilastoa palvelussa, ja tämän vuoksi tutkimuksessa huomioidaan vain fyysiset, suomen- ja ruotsinkieliset kirjat.

2 TEOREETTINEN TAUSTA

2.1 Kokoelmatyö

Ulla-Maija Maunun (2012, 111) mukaan yksi keskeisistä yleisen kirjaston tehtävistä on muodostaa aineistokokoelma, ylläpitää ja uudistaa sitä sekä tarjota se asiakkaiden käytettäväksi. Näin ollen kirjasto profiloituu kokoelman kautta. Kirjaston kokoelmassa näkyvät asiakaskunnan ja toimintaympäristön erityispiirteiden lisäksi sen käsitys omasta roolistaan osana omaa yhteisöään.

Jokaisen kirjaston asiakaskunta ja toimintaympäristö ovat siis erilaiset, jolloin myös jokaisen kirjaston kokoelmat poikkeavat toisistaan ainakin jossain määrin, koska ne peilaavat kirjaston toimintaolosuhteita. Näin ainakin tulisi olla. Kuitenkin kirjastoalalla monissa kunnissa ja kaupungeissa on jo keskitetty tai ollaan keskittämässä hankintaa – kokoelmatyön yhtä suurta osaa. Muokkaako tämä kehitys eri kirjastojen kokoelmia liian samankaltaisiksi, kun paikallinen, hiljainen tieto jää hyödyntämättä?

Toisen määritelmän mukaan kokoelmatyöllä tarkoitetaan kaikkea sitä työtä, jota kokoelmien parissa työskentelevät henkilöt päivittäin tekevät. Siihen kuuluvat olennaisena osana kokoelmien kunto ja järjestys, poistojen ja siirtojen tekeminen sekä huonokuntoisen aineiston korjaus tai uusien hankinta. Se on myös yleistä pohdintaa kokoelmien luonteesta, ja sitä tarkastellaan sekä kirjaston sisäisten että ulkoisten toimijoiden eli asiakkaiden näkökulmasta. Tällöin voidaan pohtia esimerkiksi sitä, miten helposti lähestyttävät kokoelmat ovat, miten erilaiset aihealueet hyllyssä profiloituvat, sekä miten hyvin aineiston sisäinen järjestämislogiikka ja asettelu hyllyille edistää - tai hankaloittaa niiden käyttöä. (Wilén 2007a, 18.) Kaisa Hypén (2006, 11) korostaa lisäksi kokoelmatyön prosessiluonnetta; prosessi muodostuu kirjojen tilaamisesta, järjestämisestä ja varastoinnista. Tämän prosessin tuloksena syntyy hänen mukaansa kirjaston kokoelma.

Kokoelmatyön prosessimaiseen luonteeseen liittyy myös se, että kokoelmatyötä tekevän, esimerkiksi kirjastonhoitajan, tavoitteena on luoda monipuolinen kokoelma myös omia työtapojaan kehittäen siten, että tuo kokoelma saadaan aktiiviseen käyt-

töön – eli että kirja ja lukija kohtaavat toisensa entistä paremmin. Tämän saavutukseen on Hypénin (2006, 12–13) mukaan hyvin tärkeää, että kirjastonhoitaja (tai muu kirjasto- ja kokoelmatyötä tekevä) lukee ja tuntee kirjallisuutta. Sillä vasta kun kokoelmatyötä tekevä tuntee riittävän hyvin kirjoja ja kirjallisuutta, hän voi hoitaa hyvin kirjojen hankintaa, luettelointia, varastointia sekä kirjallisuuden esittelyä ja suosittelua. Tämä on erittäin hyvä näkökanta kokoelmatyöhön, ja tässä piilee myös kaksikielisen kirjaston kokoelmatyön suuri haaste – löytyykö kirjastosta kokoelmatyötä tekevien henkilöiden joukosta riittävän laajaa tietämystä myös sen minoriteettikielisen aineiston kokoelmatyöhön?

2.1.1 Kokoelmien kehittämispolitiikka

Wilénin (2007c, 89–93) mukaan kokoelmien kehittämispolitiikka on suunnittelun ja viestinnän välineenä käytettävä dokumentti. Se toimii viestintävälineenä sekä kirjaston sisällä että ulospäin.

Peggy Johnsonin (2009, 2) mukaan kirjasto ilman kokoelmien kehittämispolitiikkaa on kuin yritys ilman toimintasuunnitelmaa. Siltä puuttuu tieto siitä, mitä kirjastossa tehdään nyt, tai tulevaisuudessa. Myös kehittämisen mittaustyökalut jäävät hänen mukaansa ilman kehittämispolitiikkaa uupumaan. Wilénin (2007c, 94) mukaan jokaisella kirjastolla onkin oma kehittämispolitiikkansa, joko fyysisenä dokumenttina tai kokoelmatyötä tekevien tiedossa. Kuitenkaan läheskään kaikissa kirjastoissa kokoelmatyön kehittämispolitiikkaa ei ole kirjoitetussa muodossa, se on vanhentunut tai se ei ole jokapäiväisessä käytössä. Syiksi tähän Wilén esittää esimerkiksi sitä, että sen dokumentointi edellyttäisi kokoelmien evaluointia, jota ei joko haluta tai resurssien vuoksi sitä ei pystytä tekemään. Toinen hänen esittämänsä syy on se, että kirjoitetun kehittämispolitiikan katsotaan olevan jäykän silloin, kun täytyy reagoida muutoksiin toimintaympäristössä.

Entä miten voidaan arvioida ja kontrolloida kehittämistyötä tilanteessa, jossa kokoelmien kehittämispolitiikka tai kokoelmapolitiikka ei ole siirretty paperille? Silloin yksi tärkeä työkalu jää kirjastolta saavuttamatta. Ongelmia aiheuttavat varmasti myös esimerkiksi eläköitymiset, kun hiljainen tieto kokoelmatyön linjauksista katoaa henkilövaihdoksen myötä. Muutostilanteisiin kohdistuva jäykkyys voidaan poistaa,

tai ainakin sitä voidaan pienentää, ottamalla huomioon toimintaympäristön muutokset kehittämiss politiikkaa tehdessä. Lisäksi kehittämiss politiikan ei tulisikaan olla sellainen, että se tehdään kerran ja sitä noudatetaan sen jälkeen ikuisesti – myös sen pitää reagoida toimintaympäristössä tapahtuviin muutoksiin.

Kokoelmien kehittämiss politiikalla on useita tehtäviä. Sen avulla määritellään niin henkilökunnalle, kuin muillekin sidosryhmille, muun muassa asiakkaille, se, millainen kokoelma on, miten sitä halutaan kehittää, ja miten kokoelmaa ja kokoelmatyötä arvioidaan. Se antaa työkaluja käytännön työhön kertomalla millaisilla periaatteilla aineistoa kirjastoon valitaan ja hankitaan, sekä miten ja mistä syistä aineistoa poistetaan. Kehittämiss politiikan avulla kokoelmien kehittämistyö voidaan pitää johdonmukaisena ja tarpeiden mukaisena. (Wilén 2007c, 90.) Myös Peggy Johnson (2009, 73–76) antaa kokoelmien kehittämiss politiikalle samanlaisia tehtäviä. Hän kuitenkin korostaa myös sitä, että kokoelmien kehittämiss politiikka ei ota kantaa yksittäisten teosten valintaan, hylkäämiseen valintatilanteessa tai poistamiseen. Johnsonin mukaan kehittämiss politiikalla on informoinnin ja sidosryhmien huomioimisen lisäksi myös kirjastoa puolustava tehtävä. Sen avulla voidaan suojautua ulkopuoliselta paineelta esimerkiksi siten, että kirjaston toimintamallit erilaisissa tilanteissa ovat kaikkien tiedossa kehittämiss politiikkaan kirjaamisen ansiosta. Lisäksi esimerkiksi tilanteissa, joissa joudutaan tekemään budjettileikkauksia, pystytään suojelemaan kirjaston kokoelmien kehittämistyötä koska esimerkiksi tieto priorisoinneista ja kehittämisen suuntaviivoista on kirjattu siihen. (Johnson 2009, 73–76.)

Fredrika-kirjastoilla ei ole ainakaan yhteistä, vapaasti saatavilla olevaa varsinaista kokoelmien kehittämiss politiikkaa. Fredrika-kirjastojen ruotsinkielisiltä sivuilta löytyy kuitenkin Målsättningar och strategier -niminen dokumentti, jossa mainitaan kokoelmien kehittämiss politiikasta seuraavasti:

Genom ömsesidigt dagligt samarbete verka för fungerande tvåspråkiga lösningar där de specifika svenskspråkiga behoven beaktas fullt ut. Också invandrades och flyktingars behov av biblioteksservice beaktas. Nätverkets förfaltningspråk kommer också inom överskådlig framtid fortsättningsvis att vara svenska. (Målsättningar och strategier, [viitattu 29.8.2017].)

Utvärdera anskaffningspolicyn inom Fredrikabiblioteken samt vidareutveckla samarbetet kring gemensamma anskaffningar. (Målsättningar och strategier,[viitattu 29.8.2017].)

Eli mukaeltuna suomennoksena: molemminpuolisen, päivittäisen yhteistyön avulla pyritään löytämään toimivia kaksikielisiä ratkaisuja, joissa erityiset ruotsinkieliset tarpeet huomioidaan täysin. Myös maahanmuuttajien ja pakolaisten tarpeet kirjastopalveluiden suhteen huomioidaan. Verkoston hallintokieli tulee tulevaisuudessa-kin olemaan ruotsin kieli. Lisäksi Fredrika-kirjastojen tarkoituksena on arvioida hankintapolitiikkaa Fredrika-kirjastojen sisällä sekä edelleen kehittää yhteistyötä yhteisten hankintojen suhteen. Suomenkielisistä kokoelmista tai asiakasryhmistä ei dokumentissa mainita, eikä se ole saatavilla suomenkielisiltä sivuilta. On täysin ymmärrettävää, että Fredrika-kirjastojen alueella halutaan taata ruotsin kielen asema – onhan se harvinainen kirjastoalue koko Suomessa. Kuitenkin suomenkielisten ja heidän tarpeidensa ohittaminen näinkin tärkeässä dokumentissa on hieman ristiriitaista – etenkin, kun suomenkielisten ja kaksikielisten osuus väestöstä kasvaa koko ajan muuttoliikkeen ja kaksikielisten perheiden lisääntymisen vuoksi. Tämäkin asiakasryhmä kannattaisi huomioida, vaikka pääpaino onkin ruotsinkielisessä kokoelmien kehittämispolitiikassa.

2.1.2 Aineiston valinta

Aineiston valinta on kokoelmien kehittämisessä pääosassa. Wilén esittelee Ross Atkinsonin (Atkinson 1984, 109, Wilénin 2007b, 65 mukaan) kolmiosaisen jaottelun sen suhteen, millaisessa kontekstissa valintapäätökset tehdään: ensimmäinen on arkistollinen konteksti – se mitä kokoelmassa jo on, toinen on yhteisöllinen konteksti – ymmärrys ja tieto siitä, mitä käyttäjät tarvitsevat) ja kolmas on temaattinen konteksti eli ymmärrys siitä, mitä kirjallisuutta on julkaistu jostakin aihealueesta. Vaikka tässä puhutaankin yleisesti vain valinnasta, valintaa tapahtuu sekä hankinnassa että poistoissa. Aina täytyy jollain perusteilla valita, hankitaanko tietty teos – tai kirjan toisessa elämänkaaren päässä se, poistetaanko se. Nämä tekijät vaikuttavat molemmissa vaiheissa; sekä hankinnassa että poistoissa. Aina täytyy jollain perusteilla valita, hankitaanko tietty teos – tai kirjan toisessa elämänkaaren päässä se, poistetaanko se. Nämä tekijät vaikuttavat molemmissa vaiheissa.

Hypénin (2006, 11–12) näkemys valintaan on samansuuntainen, tosin eri tavalla ilmaistu. Hänen mukaansa kokoelmatyössä jokaista yksittäistä teosta arvioidaan useammasta lähtökohdasta; sen kirjoittajan mukaan – sen mukaan miten teos suhteutuu tekijänsä tuotannossa (onko se esimerkiksi esikoinen, tai hyvin erilainen kuin muut kirjat) –, teoksen tyyllilajin, lajityypin ja aihepiirin mukaan, sen mukaan millaiset odotukset sen tulevasta lukijakunnasta ovat, sekä sen mukaan miten se sijoittuu kirjaston kokoelmakokonaisuuteen. Hypén pohtii asiaa nimenomaan kaunokirjallisuuden näkökulmasta, mutta monet edellä mainitut asiat koskevat yhtä lailla myös muuta kirjallisuutta ja muita aineistoja. Eli jokaisen kirjan kohdalla hankintapäätöstä pohtiessa mietitään esimerkiksi onko kirjalle olemassa lukijoita, ja onko heitä tarpeeksi? Tai onko kirjaston kokoelmissa jo vastaavanlaisia kirjoja, täydentääkö kirja kokoelmaa – tuottaako se sille lisäarvoa?

Kirjasto ja kirjastonhoitaja, kirjastovirkailija tai kirjastonjohtaja tekevät välittäjän roolissaan hankintaan liittyviä valintoja. Näitä valintoja joudutaan tekemään sitä enemmän, mitä pienempi on kirjaston koko. (Tuomi 2009, 34.) Jatkossa kutsun valinnoista ja hankinnoista päättävää henkilöä nimityksellä kirjastonhoitaja, vaikka hänen todellinen tittelinsä voi siis olla myös esimerkiksi kirjastovirkailija tai kirjastonjohtaja. Aineistojen valintoja joudutaan tekemään pienessä kirjastossa enemmän siksi, että määrärahat saattavat olla hyvinkin rajalliset, jolloin kirjasto ja/tai kirjastonhoitaja joutuu joskus hyvinkin tarkasti puntaroimaan, mitä teoksia he kirjastoon hankkivat.

Kirjastonhoitajat toimivat myös vielä tänäkin päivänä portinvartioina. Koska kirjastojen asiakaskunta on niin monenkirjavaa, joutuu kirjasto priorisoimaan hankintojaan; kaikille ei vain voi hankkia kaikkea. Eikä halutakaan; esimerkiksi pornografian, vihapuheen ja väkivallan suhteen kirjastoilla on aina ainakin jonkinlaiset kriteerit siitä, millainen teos pääsee seulan läpi ja lainattavaksi. Portinvartijan tehtävää pidetään yleensä negatiivisena asiana, kuten mielestäni esimerkiksi Heikki Poroilan teoksessa *Lurangot portinvartijan kaapissa* (2007). Kuitenkin, portinvartijana toimiminen on realiteetti paitsi sen vuoksi, ettei kaikkea tosiaan voida hankkia, myös sen vuoksi että jo lakikin rajoittaa tietynlaisen aineiston julkaisemista ja hankkimista.

2.1.3 Hankinnat

Kirjastot hankkivat aineistoa oman budjettinsa mukaan. Hankinnat tapahtuvat pääasiassa pääyhteistyökumppanin kautta (esimerkiksi Kirjavälitys, Booky tai AdLibris), mutta myös suoraan kustantajien edustajilta ja esimerkiksi paikallisilta toimijoilta. Kirjoja hankitaan ympäri vuoden, kaikkia kirjoja ei tilata kerralla. Näin kirjastot pysyvät vastaamaan kysyntään ympäri vuoden, kun esimerkiksi jokin kirja tai kirjailija nousee esiin vaikkapa mediassa herättäen asiakkaiden kiinnostuksen. Tämä mahdollistaa myös sen, että kirjoja voidaan tilata kirjastoon asiakkaiden toiveesta, kunhan ne vain sopivat muuten kirjaston jo olemassa olevaan kokoelmaan.

Lisäksi on tärkeää, että kirjastoon saapuu uutuuksia jatkuvasti, ympäri vuoden. Näin se uudistuu asiakkaiden silmissä jatkuvasti ja pysyy kiinnostavana. Pääosa kirjaston vuosittain hankkimista kirjoista on uutuuksia, mutta myös huonokuntoisia kirjoja korvataan uusilla painoksilla tarpeiden ja saatavuuden mukaan. Hankintaprosessiin vaikuttavat oleellisesti kirjastojen valinnat, joista onkin tietoa jo edellisessä kappaleessa. Kokoelmapolitiikka, tai kokoelmien kehittämispolitiikka vaikuttaa myös oleellisesti kirjastojen hankintoihin. Se antaa työkalut sille, millaista kirjallisuutta ja muuta aineistoa kirjastoon hankitaan; millaisen kokoelman halutaan olevan.

Kaikilla Fredrika-kirjastoilla on yhteinen kirjatointittaja. Tällä pyritään vaikuttamaan siihen, että sisäänostohinta on mahdollisimman alhainen ja aineistoa pystytään hankkimaan mahdollisimman paljon. Fredrika-kirjastojen kirjatointittaja on viime vuodet ollut Booky, mutta tänä kesänä (2017) on siirrytty käyttämään Kirjavälitystä.

Yksi kirjastojen hankintoihin olennaisesti vaikuttava asia on myös kirjastoille myönnetty ostotuki, etenkin Fredrika-kirjastoissa, joissa minorigiteettikieliryhmä on suomen kieli. Ostotuki on Opetus- ja kulttuuriministeriön rahallinen tuki kirjastoille. Tuki kohdistuu vähälevikkisen laatukirjallisuuden hankintaan kirjastoihin. Tuki on osoitettu kaikille muille Suomen kunnille, paitsi Ahvenanmaalle. Ostotukilistalla on kauno- ja tietokirjallisuutta niin aikuisille kuin lapsille ja nuorillekin, selkokirjallisuutta, äänikirjoja, isotekstistä kirjallisuutta, viittomakielisiä tallenteita sekä ruotsin- ja saamenkielistä kirjallisuutta. Vuonna 2017 kirjastojen kesken jaettava rahasumma on 835 000 euroa. (Ostotuki, [viitattu 18.8.2017].) Tämä rahasumma jaetaan eri yleisten kirjastojen kesken sen perusteella, minkä kokoisia näiden edustamat kunnat ja kaupungit

ovat asukasluvultaan. Esimerkiksi alle 5 000:n asukkaan kunnat saivat käyttöönsä jaetusta rahasummasta tänä vuonna 1 800 €, alle 10 000:n asukkaan kunnat 2 600 €, alle 40 000:n asukkaan kaupungit 3 600 € ja niin edelleen. Esimerkiksi Vöyri sai hankkia ostotukikirjallisuutta 2 600:lla eurolla vuonna 2017. Tällä summalla hankittiin kirjallisuutta 156:n teoksen verran. Tällöin yhdelle teokselle tuli keskimäärin hinnaksi 16,67 €. (Sandström 2017.) On otettava huomioon myös se, että keskimääräinen kirjan hinta voi vaihdella huomattavastikin riippuen siitä, millaista kirjallisuutta listalta ostetaan; esimerkiksi aikuisten tietokirjallisuus on arvokkaampaa kuin lasten kuvakirjat.

Käytännössä ostotukikirjallisuuden hankinta etenee siten, että kirjastot saavat listauksen tarjolla olevasta ostotukikirjallisuudesta kesäkuussa ostotukikirjojen toimittajaksi valitulta kirjatoimittajalta, esimerkiksi vuonna 2017 Kirjavälitykseltä. Kirjastot tilaavat kirjat elokuussa Kirjavälitykseltä, joka puolestaan tilaa näiden tietojen pohjalta kirjat kustantajilta syyskuussa. Kirjat toimitetaan kirjastoille lokakuussa. Joulukuussa OKM päättää mahdollisesti jäljelle jääneen tukisumman uudelleen kohdistamisesta, ja mahdolliset täydentävät tilaukset tehdään tammikuussa. (Ostotuki, [viitattu 18.8.2017].)

Yleisten kirjastojen laatusuositus (2010, 51) antaa nimensä mukaisesti suosituksia tietyille kirjastojen kokoelmia koskeville osa-alueille, muun muassa hankinnoille. Sen mukaan jokaisen kirjaston tulisi hankkia uutuushankintana vähintään 300-400 kirjaa kunnan 1 000:a asukasta kohden. Tällä päästään raportin mukaan suhteellisen hyvään laatutasoon. Kansainvälinen suositustaso saavutetaan raportin mukaan taas 8 %:n hankinnoilla vuosittain.

2.1.4 Poistot

Kirjastot joutuvat tekemään vuosittain myös poistoja. Poistoihin, kuten hankintoihin, vaikuttavat oleellisesti kirjaston kokoelmapolitiikka – tai kokoelmien kehittämispolitiikka. Niihin vaikuttavat myös valinnat, aivan samalla tavoin kuin hankintoihin. Lisäksi poistojen määrään vaikuttavat esimerkiksi kirjastoissa tehtävät tilojen uudelleenjärjestelyt, remontit, tai kirjaston muuttaminen uusiin tiloihin. Näissä tilanteissa poistoja tehdään yleensä paljon normaalia enemmän. Syitä tähän voi olla

esimerkiksi se, että vähennetään kirjahyllyjä, jolloin muu kokoelma joutuu tekemään tilaa yhdelle osalle kokoelmasta. Tai se, että uusiin tiloihin halutaan viedä mukana vain se asiakkaita houkutteleva tuore, niin sanotusti kurantti aineisto jolloin vanhentunutta ja huonokuntoista aineistoa pyritään karsimaan pois. Joskus halutaan myös saada enemmän tilaa esillepanoille, jolloin kokoelmaa joudutaan taas karsimaan. Nämä uudelleenjärjestelytilanteet vaikuttavat jopa huomattavan paljon kirjaston poistoihin – ja siten kokoelman laajuuteen ja sisältöönkin.

Aineistoa poistetaan myös monista muista syistä. Yksi on se, että materiaali on huonokuntoista. Suurin osa poistoista tapahtuu kuitenkin suunnitelmallisesti. Vuoden 2006 Maakuntakirjastokokouksessa Jyväskylän kirjasto esitteli omaa prosessiaan poistojen tekemisessä (Venäläinen 2.11.2006). Esityksen mukaan aineistoa poistetaan sekä vanhentuneisuuden että käyttötilastojen perusteella, unohtamatta kirjallisuuden tietämystä. Vanhentunut aineisto tarkoittaa joko sitä, että itse aineiston antama tieto on vanhentunutta, tai sitten aineisto on niin vanhaa, ettei se enää kiinnosta asiakkaita. Käyttötilastojen avulla saadaan tietoa siitä, mitkä teokset ovat olleet kauan lainaamatta. Venäläinen mainitsee kaunokirjallisuuden kohdalla vuoden – kahden vuoden takaiset lainaustilastot. Tämän lisäksi tarvitaan kirjallisuuden tuntemusta; on osattava arvioida se, mitkä kirjat vain kuuluvat kirjaston kokoelmiin (esimerkiksi klassikot). Neljäntenä tekijänä poistojen suhteen on sen arvioiminen, kannattaako jonkin teos poistaa sen vuoksi että sen tilalle hankitaan uudempi, ehkä ajantasaisempi painos. Aineistoa poistetaan Venäläisen mukaan paitsi sen vuoksi, että kokoelma saadaan pidettyä asiakkaita kiinnostavana, myös sen tasapainon vuoksi; mikäli koskaan ei tehtäisi poistoja, hukkuisivat kirjastot kohta aineistoihinsa.

Eri kirjastoissa on erilainen politiikka sen suhteen, miten kauan lainaamatta ollutta aineistoa säilytetään hyllyssä tai varastossa. Näissä voi olla suuriakin eroja; jos Jyväskylässä edellä mainitun mukaisesti tarkastellaan vuoden-kahden syklillä, on joissain kirjastoissa hyllyssä paljonkin kirjallisuutta, joka ei ole liikkunut jopa kymmeneen vuoteen. Lisäksi saman kunnan- tai kaupunginkirjaston eri kirjastopisteiden välillä voi olla suuriakin eroja poistojen suhteen. Esimerkiksi yhdessä kirjastopisteessä voidaan kokoelmien uudistamiseksi ja muokkaamiseksi toimia hyvin suunnitelmallisesti myös poistojen suhteen, kun taas toisessa saatetaan poistaa aineistoa

hyvin suurella harkinnalla jolloin kokoelman laajuus kasvaa, mutta sen ”halutun” kirjallisuuden löytäminen saattaa hankaloitua asiakkaan silmissä etenkin, jos käytössä on hyvin niukka genreluokitus.

Yleisten kirjastojen laatusuosituksen (2010, 49–51) mukaan kansainvälisesti suositeltu poistojen määrä kokoelmasta on noin 8 %. Tällöin kokoelma uudistuisi jatkuvasti riittävästi. Ja luonnollisestikin, ajantasaisen kokoelman tuoreena pitäminen vaatisi aina sitä, että hankinnat ja poistot ovat mahdollisimman hyvin tasapainossa. Mikäli aineisto on vanhentunutta, tulee sekä poistoja että hankintoja tehdä enemmän, kunnes haluttu taso on saavutettu. Tuoretta, eli alle 5 vuotta vanhaa, aineistoa tulisi kansainvälisen suosituksen mukaan olla 40 %.

2.2 Suomenruotsalaisuus ja suomenruotsalainen Pohjanmaa

Suomen perustuslain 17§ määrittää, että Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi (L 11.6.1999/731). Laissa määrittää kielelliset oikeudet seuraavasti:

Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan. (2. luku 17§)

Laki on peräisin vuodelta 1919, ja käytännössä siinä on siis määritelty Suomen yhdenvertaisiksi virallisiksi kieliksi suomen ja ruotsin kielet. Ruotsin kieli ei siis ole minoriteetikieli, vaan tasavertainen suomen kielen kanssa. (Ekberg 1998, 27.) Myös kirjastolaissa (L 29.12.2016/1492) on määritelty molempien kielten asema:

Yleisen kirjaston toiminnan järjestämisessä on huolehdittava, että kaksikielisessä kunnassa otetaan huomioon molempien kieliryhmien tarpeet samanlaisten perusteiden mukaan. (10§)

Lisäksi myös Yleisten kirjastojen saavutettavuussuosituksissa kiinnitetään huomiota siihen, että jokaisesta kirjastosta tulisi löytyä aineistoa niillä kielillä, joita asiakas-kunta tarvitsee (Yleisten kirjastojen saavutettavuussuositus 2016, 12). Samoin Yleisten kirjastojen laatusuosituksessa (2010, 49–50) mainitaan, että kirjaston ko-

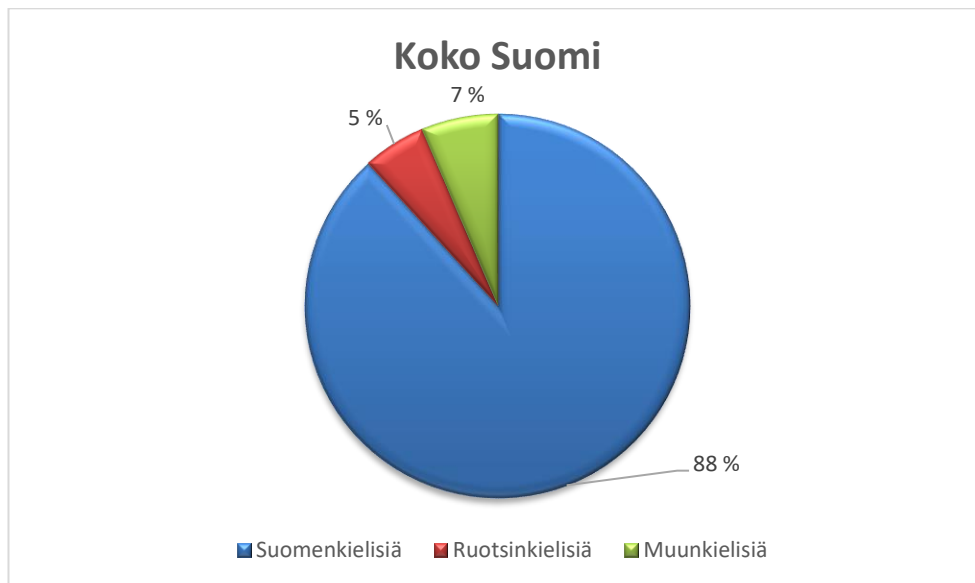
koelman rakentamisessa tulee huomioida paitsi kunnan väestön ikäjakauma ja ammattirakenne, myös sen kielijakauma. Eli toisin sanoen kirjaston kokoelman kielijakauman tulisi edustaa paitsi käyttäjiensä kielijakaumaa, myös edustamansa kunnan kielijakaumaa. Lisäksi mainitaan myös, että kaksikielisessä kunnassa on tarjottava aineistoa molemmilla kielillä.

Suomenruotsalaisuus on määritelty hyvin kirjassa *Boken om Sveskfinland* (Norrman 1982, 171): ”Finlandssvenskarna är ”finlandssvenskar”; de bor i ”Svenskfinland”; och tillsammans med finnarna (och några andra mindre folkgrupper) är ”finländare”. Eli ”suomenruotsalaiset” asuvat ”Suomen ruotsinkielisellä alueella”; ja yhdessä suomalaisten (sekä muutamien muiden pienempien ihmisryhmien) kanssa ovat ”suomalaisia”.

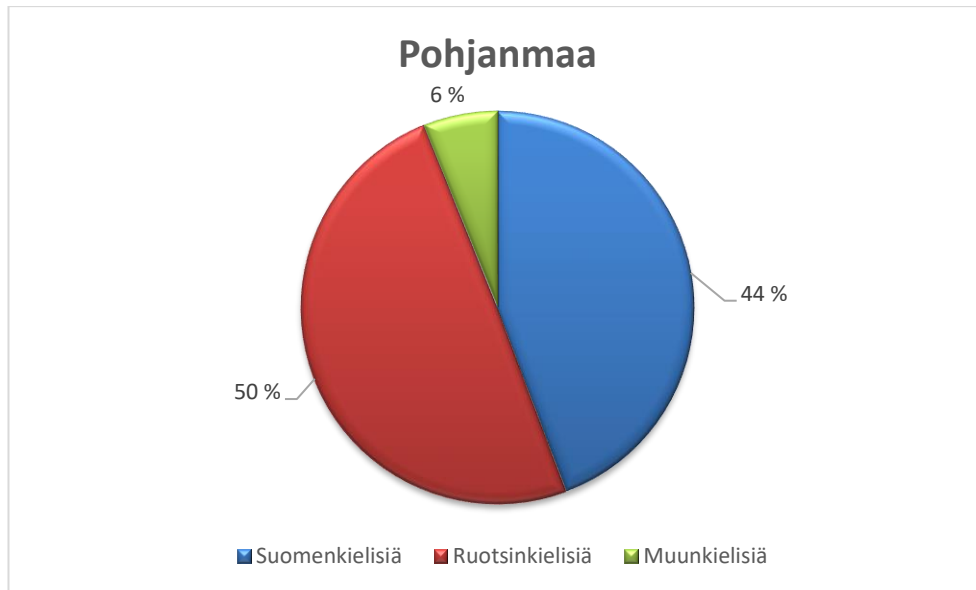
Suomen ruotsinkielinen alue, Svenskfinland, ei nykyään enää muodostu niinkään maantieteellisin perustein yhtenäisellä, selvärajaisella alueella, kuin instituutioiden, organisaatioiden ja yhdistysten muodostamasta verkostosta, joka pitää huolta ruotsin kieleen liittyvistä asioista. Myös suomenruotsalaisten henkilöiden väliset verkostot ovat vahvat, merkitykselliset ja tärkeitä. (Beijar 1998, 37; Tandefelt 1998, 54.) Mutta on myös totta, että suurin osa suomenruotsalaisista asuu rannikolla; Vaasan, Turun ja Helsingin seudulla sekä luonnollisesti virallisesti täysin ruotsinkielisellä Ahvenanmaalla (Tandefelt 1998, 63).

Suomessa kunnat voivat olla joko yksi- tai kaksikielisiä; eli joko suomenkielisiä, ruotsinkielisiä tai kaksikielisiä. Kielijako kuntien välillä tehdään joka kymmenes vuosi virallisen väestötilaston perusteella. Kaksikielinen kunta määritellään siten, että vähintään 8 % tai 3 000 henkilöä sen asukkaista on äidinkieleltään minoriteettiryhmään kuuluvia. Yksikieliseksi kaksikielinen kunta muuttuu, jos sen vähemmistökieliryhmä on alle 3 000 henkilöä ja prosenttiosuus on laskenut alle 6 %:n. Tällöin on vielä mahdollista kunnan valtuuston esityksellä pitää kunta kaksikielisenä. Kun kuntia yhdistetään, huomioidaan kaksikielisyys siten, että ennestään kaksikielinen tai yksikielinen kunta muuttaa koko uuden muodostuneen kunnan kaksikieliseksi, vaikka asukasmäärä- ja prosenttiyksikköehdot eivät toteutuisikaan. Tätä muutosta ei myöskään kunnan valtuusto voi kaataa. (L 6.6.2003/423.)

Tällä hetkellä suomenkielisiä kuntia on 262 kpl, ruotsinkielisiä 16 kpl (kaikki Ahvenanmaalla) ja kaksikielisiä 33 kpl. Kaksikielisistä kunnista 15:n kunnan enemmistökieli on ruotsi, ja 18:n kunnan suomi. Näistä kaikista kaksikielisistä kunnista 14 sijaitsee Pohjanmaalla. (Ruotsin- ja kaksikieliset kunnat, [viitattu 3.9.2017].) Koko Suomen väestöstä vuoden 2016 loppuun mennessä suomenkielisiä oli 88,3 % ja ruotsinkielisiä 5,3 %. Luku sisältää ruotsinkielisen Ahvenanmaan. Vanhan maakuntajaon mukaisen Pohjanmaan vastaavat luvut olivat: suomenkielisiä 44,3 %, ja ruotsinkielisiä 49,6 % väestöstä. (Kieli iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990-2016 31.12.2016.) Tämänkin tilaston valossa Pohjanmaa on vahvasti kaksikielinen alue, kuten seuraavasta ympyrädiagrammista (Kuvio 1.) käy ilmi.

Kuvio 1. Suomen- ruotsin- ja muunkielisten osuus Suomen väestöstä 31.12.2016 (Tilastokeskus 2017).

Kuvio 2. Suomen-, ruotsin- ja muunkielisten osuus Pohjanmaan väestöstä 31.12.2016 (Tilastokeskus 2017).

2.2.1 Kaksikielisyys

Tandefeldtin (1998, 64) mukaan kaksikielisyydelle on olemassa neliosainen kriteeristö; kaksikielisellä henkilöllä tulee olla valmius käyttää kahta kieltä (eli riittävä joskin ei yhtä korkea taitotaso molemmissa kielissä; käytännössä ruotsin kielen taitotason vaatimus on korkea), hän käyttää molempia kieliä säännöllisesti päivittäisessä elämässään, hän on kasvanut kaksikielisessä kodissa tai lähiympäristössä, jossa hän on oppinut molemmat kielet samanaikaisesti ja viimeisenä, hän tuntee identiteetiltään kuuluvansa molempiin kieliryhmiin, ja hänet hyväksytään jäsenenä näissä molemmissa kieliryhmissä.

Äidinkieli määräytyy tilastoissa virallisen tiedon mukaan; jos papereihin on merkitty äidinkieleksi suomi, lasketaan tämä henkilö suomenkieliseksi kaikissa tilastoissa huolimatta siitä, mikä hänen todellinen vahvempi kielensä on. Tämä vinouttaa tilastoja, molempiin suuntiin. On myös arvioitu, että todellisuudessa on yli puolet enemmän kaksikielisiä henkilöitä kuin miltä tilastojen mukaan näyttäisi. (Tandefeldt 1998, 64–65.)

2.2.2 Kaksikielisen kunnan ja kirjaston haasteita

Kaksikielisessä kunnassa tulee julkiset palvelut olla saatavilla molemmilla kielillä, riippumatta siitä, miten pieni minoriteettikieli on (Henriksson 2012, 24). Tämä koskee myös kirjastoja, niiden ollessa osa julkisia palveluita kunnissa. Henrikssonin (2012, 25) raportin mukaan minoriteettikielisiä tulisi kunnassa olla vähintään neljännes, jotta vallitsevissa olosuhteissa, nykyisellä asutuksella ja nykyisillä asetuksilla palvelu kunnassa toimisi todella kahdella kielellä. Mutta koskeeko tämä myös kirjastoja? Fredrika-alueen kunnissa tuo neljännes tai sitä suurempi osa minoriteettikielisiä kuntalaisia toteutuu hyvin harvassa kunnassa – vain Kristiinankaupungissa, Mustasaassa ja Pietarsaassa. Lainaustilastojen mukaan vain Kristiinankaupungissa on lainauksia vähintään suomenkielisen väestöjakauman mukaisesti. Toisaalta, myös sen kokoelma suomenkielisen aineiston suhteen on prosentuaalisesti suurin.

Kaksikielisissä kunnissa on siis myös kaksi hallintokieltä, tavalla tai toisella, vaikka jompikumpi kielistä onkin se niin sanottu virallinen hallintokieli. Kahdella hallintokielellä toimittaessa pyritäänkin tilanteeseen, jossa vähemmistökielen edustajat, Fredrika-alueella suomenkieliset, voivat luottaa siihen, että sen etuja kunnioitetaan ja huomioidaan. Siihen, että minoriteettikielisen henkilön ei tarvitse pelätä negatiivista erityiskohtelua asioidessaan omalla kielellään. (Henriksson 2012, 27.) Kirjastossa tämä pitää sisällään esimerkiksi niin asiakaspalvelun, tiedottamisen kuin kokoelmatyönkin. Minoriteettikielisen asiakkaan tulee voida luottaa siihen, että myös hänen tarpeensa huomioidaan kirjaston toiminnassa, sen arkipäivässä, ilman että asiakkaan tulee sitä vaatia. Hänen tulee tuntea olevansa tervetullut kirjastoon, osana kirjaston normaalia asiakaskuntaa.

Tehtävä ei kirjastoille ole helppo, etenkin nykymaailmassa, joissa kaikkea mitataan tilastoilla. Esimerkiksi lainaustilastot määrittelevät hyvinkin pitkälle sen, millaista aineistoa kirjastoon hankitaan. Miten houkutella esimerkiksi kunnan suomenkielisiä asukkaita kirjaston asiakkaiksi, jos lainausmäärät ja tilastot kertovat, että ruotsinkieliseen aineistoon kannattaa panostaa enemmän? Jos tilastojen mukaan suomenkieliselle ohjelmalle ei ole kysyntää, koska osallistujamäärät ovat hyvin marginaaliset, ja niin edelleen. Miten palvella asiakkaita kokonaisvaltaisesti mahdollisimman hyvin, miten löytää tasapaino esimerkiksi kokoelmatyössä?

2.3 Kirjaston saavutettavuus

Kirjaston, ja sen palveluiden, saavutettavuuteen vaikuttavat monenlaiset eri tekijät. Niitä ovat esimerkiksi kirjaston käyttötavat, kirjaston fyysinen saavutettavuus (myös verkossa), kirjaston tilat ja tilaratkaisut hyllyjärjestyksineen sekä kirjanäyttelyt sekä etenkin muut esillepanot kuten uutuuskirjojen esittelyratkaisut. Kaikki nämä tekijät vaikuttavat siihen, millaiseksi asiakas kokee kirjaston ja sen palveluiden saavutettavuuden juuri hänelle. Eri henkilöillä voivat eri tekijät nousta ratkaiseviksi sen mukaan, millaiset tarpeet hänellä on. Esimerkiksi vähän lukevalle kirjaston sijainti saattaa olla ratkaiseva tekijä, kun taas enemmän lukevalle kirjaston kokoelma. Suurta tyytymättömyyttä kirjaston asiakkaita herättää usein aineiston riittämättömyys ja uutuuskirjojen saamisen vaikeus (Pihlaja 2004, 79). Kun on selvitetty syitä sille, miksi ihmiset eivät käytä kirjaston palveluita, on yksi tärkeä tekijä ollut kirjaston kokoelman vanhentuneisuus (Huotari 1992, 58–59 Pihlajan 2004, 79 mukaan). Kokoelmalla – tai mielikuvalla kokoelmasta – on siis suuri merkitys asiakkaan mielikuvaan kirjastosta ja sen saavutettavuudesta. Tämän vuoksi myös esillepanot ja kirjanäyttelyt ovat kirjastolle tärkeitä.

Myös Yleisten kirjastojen saavutettavuussuosituksissa (2010, 14) määritellään saavutettavuuteen liittyviä seikkoja. Sen mukaan kirjaston asiakaslähtöisyys lähtee nimenomaan sen saavutettavuudesta sekä vuorovaikutuksellisuudesta. Saavutettavuuteen vaikuttavia asioita raportin mukaan ovat paitsi aukioloajat, myös kirjaston ja sen henkilökunnan hyvä tavoitettavuus. Lisäksi toimiva yhteistyö on tärkeää, samoin se, että kirjasto on valmis ottamaan virikkeitä asiakkailtaan ja ympäröivästä maailmasta.

Kirjaston saavutettavuudella on siis useita, hieman erilaisista painotuksista ja osatekijöistä muodostuvia määritelmiä riippuen katsantokannasta ja asiayhteydestä. Yhteistä niille kuitenkin tuntuu olevan se, että pelkät fyysiset saavutettavuustekijät eivät riitä, vaan tarvitaan myös muita tekijöitä, ennen kuin kirjasto on helposti saavutettava.

2.3.1 Kirjastonkäyttötavat

Kuten Pertti Vakkari (1983a, 14) asian ilmaisee, kirjastonkäyttö ei ole yhtenäinen ilmiö, vaan se muodostuu hyvinkin erilaisista toiminnoista. Näitä olivat vuonna 1983 esimerkiksi kirjojen lainaaminen, lehtien lukeminen, musiikin kuuntelu ja taidenäyttelyissä käyminen. Nykypäivänä kirjo on kasvanut entisestään; kirjastoon voidaan tulla pelaamaan lauta- tai konsolipelejä, osallistumaan tapahtumiin, harjoittelemaan musiikin soittamista, saamaan apua internet-ongelmissa tai vaikkapa digitoimaan vanhoja VHS-kasetteja. Näille kaikille toiminnoille on yhteistä, että ne tapahtuvat kirjastossa (Vakkari 1983a,14–15). Lisäksi kirjaston palveluita voidaan käyttää ja käytetäänkin paljon myös etänä, verkon kautta; kirjaston virtuaalisten seinien sisällä. Tällaisia palveluita ovat esimerkiksi verkkokirjaston käyttö (lainojen uusinta, varaukset yms.), musiikkipalvelut, e-kirjojen ja muiden e-materiaalien käyttöpalvelut ja niin edelleen. Fyysiset käynnit ovat vain osa tämän päivän kirjastokäytöstä.

Juhani Pihlajan (2004, 60–85) mukaan kirjastonkäyttöön vaikuttaa, sekä sitä ohjaa, säätelee ja suuntaa, kolme eri tekijää. Näitä ovat:

- itse kirjastonkäyttäjä,
- kirjaston ominaisuudet (kuten palvelut, aukioloajat, tilat, tavoitettavuus, tiedotus ja markkinointi) sekä
- yhteiskunnalliset, sosiaaliset ja kulttuuriset ilmiöt.

Jokainen kunta on erilainen, myös sijainniltaan. Samoin myös kirjastot ovat erilaisia ja sijaitsevat erilaisissa paikoissa. Ja myös kuntalaiset ovat erilaisia ja liikkuvat paikasta toiseen. Myös nämä seikat vaikuttavat kirjastonkäyttöön.

Pihlajan (2004, 79) mukaan tutkimuksista ja kirjastosta hieman riippuen 65–80 % asiakkaista lainaa kirjallisuutta ja muuta aineistoa ajanvietteeseen. Noin 40 % lainaa harrastuksia varten, omaehtoiseen tutkiskeluun ja itsensä kehittämiseksi sekä maailmankuvansa laajentamiseksi. Kirjastonkäyttö on siis hyvin monisyinen, vaikeastikin hahmotettava asia. Sitä on tutkittu, mutta ainakin Pihlaja (2004, 66–69) kehottaa kiinnittämään huomiota siihen, että eri tutkimusten tulosten vertailu on usein vaikeaa. Tämä johtuu muun muassa siitä, että tutkimuksissa on käytetty erilaisia tiedonkeruutapoja ja perusjoukkoja, ja niissä on käytetty myös muuttujia jotka poikkeaa-

vat toisistaan. Myös se, että tutkimuksiin on vaikea saada ihmisiltä vastauksia, vaikuttaa tulosten luotettavuuteen. Lisäksi hän esitti, että yleensäkin kirjastoalan tutkimukset ovat usein enemmänkin selvityksiä ja kartoituksia, kuin tieteellisiä tutkimuksia.

2.3.2 Kirjaston palveluiden saavutettavuus

Kirjaston saavutettavuuteen vaikuttavat muun muassa henkilön asuinpaikan etäisyys kirjastosta, kulkuyhteydet kirjastoon, kirjastojen aukioloajat sekä henkilön elämäntilanteeseen liittyvät asiat. (Vakkari 1983a, 36) Elämäntilanteeseen liittyy esimerkiksi se, miten paljon henkilöllä on aikaa lukea, tai onko aikaa kirjastokäynnille. Saarti (1996,19) toteaa, että yksi suurimmista eduista kaunokirjallisuuden asiakkaiden tarpeiden mukaisesti järjestetyn hyllyluokituksen suhteen onkin se, että kirjastokäynnit muuttuvat tehokkaammiksi, eli nopeammaksi asiakkaalle. Näin elämäntilanteisiin liittyviä kirjaston saavutettavuutta ehkäiseviä tekijöitä voidaan ainakin osittain hälventää. Vakkarin (1983b, 10–12) mukaan on myös otaksuttavaa, että kirjaston saavutettavuus vaikuttaa sitä enemmän yksittäisen ihmisen kirjastonkäyttöön, mitä matalammin koulutettu hän on, ja mitä satunnaisempaa hänen lukuharrastuksensa on. Aktiivilukija on valmis näkemään paljonkin vaivaa saadakseen luettaavaa, satunnainen tai harvoin lukeva taas ei juurikaan. Kirjaston saavutettavuus sekä vaihtoehtoisten hankintakanavien saavutettavuus vaikuttavat hänen mukaansa jopa kirjaston tarjontaa enemmän kirjaston käyttöön, eli tässä tapauksessa lainausaktiivisuuteen.

Tänä päivänä lähes jokaisella on ainakin halutessaan käytössään esimerkiksi internet, jolloin kilpailua tarjonnan suhteen on huomattavasti 1980-luvun tilannetta enemmän, vaikkakin fyysisiä kirjakauppoja on nykyään vähemmän. Onko siis kirjaston tarjoamilla kokoelmilla tänä päivänä suurempi vaikutus ihmisten kirjastonkäyttöön, kuin ennen?

Pihlajan (2004, 78) mukaan suurin syy muiden kuntien kirjastojen käyttöön on niiden tarjoamat paremmat kokoelmat. Useimmiten kirjastokäynti oman kunnan ulkopuolella yhdistetään esimerkiksi ostosmatkaan; samalla hoidetaan myös kirjastoasiointi.

Poikkeuksena nuoret, jotka saattavat käydä pelkästään kirjastossa vieraalla paikkakunnalla. Syynä tähän on Pihlajan mukaan usein tenttikirjallisuus; tietyt kirjat on vain saatava. Harvimminkin muuta kuin oman kunnan kirjastoa käyttävät hänen mukaansa alle 15-vuotiaat sekä yli 60-vuotiaat.

Paitsi ostosmatkat, myös esimerkiksi työssäkäyntialue vaikuttaa kirjastonkäyttötapoihin. Mikäli henkilö käy töissä toisen kunnan puolella, jonka kirjaston kokoelmat hän kokee paremmiksi tai vaikkapa aukioloajat itselleen sopivammiksi kuin oman kunnan, käyttää hän otaksuttavasti niitä ensisijaisesti.

2.3.3 Kirjaston tilat

Kirjasto on asiakkaalle myös toiminnallinen ympäristö, ei pelkästään paikka, josta voi lainata kirjoja. Se toimii tämän perinteisen lainausulottuvuuden lisäksi niin tapahtumapaikkana, olo- kuin työhuoneenakin. Kirjastossa muun muassa vietetään aikaa, opiskellaan ja sieltä haetaan sosiaalisia kontakteja. (Tyrväinen 2011, 168.)

Myös Yleisten kirjastojen laatusuosituksessakin (2010, 52) sanotaan, että perinteinen kirjasto on rakentunut kokoelmien esittelyä ja säilytystä varten, mutta tänä päivänä tarvitaan kirjastotiloja, jotka vastaavat muuttuneisiin tarpeisiin ja käyttötarkoituksiin. Kirjaston tehtävänä on perustoimintonsa rinnalla rakentaa yhteisöllisyyttä, toimia kohtaamispaikkana, jopa tarjota kokoontumis- ja palvelutiloja. Sen mukaan muun muassa kohtaamispaikkana ja omaehtoisen opiskelun mahdollistajana toimiminen olisi tärkeää etenkin maaseutukirjastoille, joita suurin osa Fredrika-kirjastojen kirjastoista tai kirjastopisteistä, on.

Kirjaston tilat tulevat olla myös helposti asiakaskunnan saavutettavissa. Niin tilasuunnittelultaan, hyllyryhmittelyltään kuin esimerkiksi valaistukseltaan. (Yleisten kirjastojen saavutettavuussuositus 2016, 28–34.) Tämä koskee kirjaston saavutettavuutta myös kielellisesti; miten hyvin kirjaston aineistot ovat saavutettavissa molemmilla kieliryhmillä – suomen- ja ruotsinkielisillä? Ovatko aineistot ja kulkureitit kirjastossa sijoitettu siten, että halutut aineistot on helppo löytää – ja niihin on helppo päästä käsiksi? Houkuttelevatko esillepanot astumaan kirjastoon sisään, ja lainaamaan aineistoa? Kirjaston tilat ja tilaratkaisut sekä niiden muunneltavuus vaikuttavat

siten nekin hyvin paljon asiakkaan mielikuvaan kirjaston laadusta ja saavutettavuudesta. Tänä päivänä tarvitaan monipuolisia kirjastotiloja, joiden ainoa tarkoitus ei enää ole aineistokokoelman esittely ja säilyttäminen vaan enemmänkin kokemusten tuottaminen – tavalla tai toisella. Onko huomio siirtynyt ehkä liikaakin kokoelman ja sen avaamisen ulkopuolelle, kun puhutaan kirjaston tilaratkaisuista?

2.3.4 Hyllyjärjestys ja hyllyryhmittely

Kirjaston hyllyjärjestyksen, hyllyluokituksen ja hyllyryhmittelyn sekä myös esillepanojen tulee olla sellaiset, että ne auttavat asiakasta löytämään tarvitsemansa. Tarkoitus ei ole estää häntä käyttämästä kirjastoa. Tätä kirjaston fyysistä rakennetta tulisi myös kehittää asiakkaiden, ei kirjastohenkilökunnan tarpeiden pohjalta. Mikäli ne ovat ristiriidassa keskenään, tulisi Saartin (1996, 18–19) mukaan asiakkaan tarpeiden olla ratkaisevia. Kirjastoissa voitaisiin sen fyysistä rakennetta tarkastella enemmän asiakkaan silmin, kuten kirjakaupoissa on totuttu tekemään jo vuosia. Onko esimerkiksi kirjaston järjestäminen tietokirjallisuuden osalta kirjastoluokituksen mukaiseen järjestykseen asiakkaiden, vai henkilökunnan palvelemista?

Pertti Vakkarin (1983, 32–34) mukaan yksi syy siihen, miksi kirjallisuutta lukevat henkilöt eivät lainaa kirjoja kirjastosta on se, että kirjastosta ei joko saada – tai olla huomattu saavan, tiettyä haluttua kirjallisuutta. Hyllyjärjestyksellä ja hyllyryhmitteilyllä voidaan vaikuttaa aineiston löydettävyyteen.

Suurin osa kirjaston asiakkaista, jotka etsivät itselleen luettavaa kaunokirjallisuudesta, selailee hyllyjä luettavaa etsiessään. Myös palautushyllyt ovat suosittuja, mikäli niitä kirjastoissa on. (Saarti 1996, 82–83.) Hyllyryhmittely auttaakin asiakasta löytämään jotain luettavaa sujuvammin silloin, kun hänellä on etukäteen jonkinlainen tieto siitä, millaista kirjallisuutta hän on hakemassa (Hypén 2006, 48). Jarmo Saarti (1996, 98, 139) tutki hyllyluokitusten lisäämistä kirjastossa, ja hänen tutkimuksensa tulokset kertovat, että genren mukaiset hyllyluokitukset kaunokirjallisuudessa ohjasivat lukemaan genrejen sisällä myös tuntemattomia kirjailijoita ja teoksia. Hänen mukaansa hyllyluokitus siis laajensi kirjastonkäyttäjien lukutottumuksia genrejen sisällä. Päinvastoin kuin oli ennen pelätty, genreluokitus ei ohjannutkaan

lukemaan enemmän viihdettä kuin korkeakirjallisuutta; se vaikutti vain genrejen sisällä paremmin sisältöjä avaten.

Tässä on suurella osalla kirjastoja vielä erittäin paljon tekemistä – kirjastot on vieläkin usein järjestetty kirjaston näkökulmasta katsoen käytännöllisesti kirjastoluokituksen mukaan, kun taas asiakkaalle loogisempaa voisi olla aivan eri aihealueiden yhdistäminen tai sijaitseminen lähekkäin. Kirjakaupoissa aihealueajattelu on ollut käytössä jo kauan aikaa, ja pohjana on käytetty asiakaslähtöisyyttä. Hyllyryhmittely on tuttua erityisesti tietokirjallisuuden järjestämisessä, mutta se on erittäin käyttökelpoinen tapa tuoda esiin myös kaunokirjallisuutta.

2.3.5 Aineistoesittelyt ja esillepanot kirjastossa

Aineistonäyttelyistä ja yleensä esillepanoista puhuttaessa on yleensä käytetty termiä kirjanäyttely. Tässä työssä käytetään tietoisesti nimenomaan termiä aineistonäyttely kuvaamaan myös kirjanäyttelyitä. Tämä siksi, että niin sanotuissa kirjanäyttelyissä käytetään tänä päivänä myös paljon muuta aineistoa, kuin pelkkää kirjallisuutta – ja hyvä näin. Kirjanäyttely antaa myös liian suppean mielikuvan, aineistonäyttely sen sijaan kattaa kaiken kirjastoaineiston. Opinnäytetyössä käytetyissä lähteissä käytettiin vielä useimmiten termiä kirjanäyttely, mutta tässä työssä tästä eteenpäin termiä aineistonäyttely.

Aineistoesittelyillä tarkoitetaan niitä aineiston esittelyitä kirjastossa, joissa jokin kirjaston kokoelman osa on nostettu esiin. Ne voivat olla massiivisiakin, tai vain muutamien kirjan kokoisia. Oleellista niille on kuitenkin se, että ne esittelevät jotain osaa kirjaston kokoelmasta, ja niissä on niin sanottu punainen lanka – jokin yhteinen tekijä. (Lehtinen 2015, 12.) Punainen lanka voi olla vaikkapa se, että ne edustavat tietyn kirjailijan tuotantoa tai tiettyä genreä, käsittelevät tiettyä aihetta tai ovat vaikkapa tietyn värisiä kirjoja tai muita aineistoja. Kirjanäyttelyt ovat yksi aineistoesittelyn muoto (Lehtinen 2015, 12).

Hyvin hoidetulla aineistonäyttelyllä voidaan osoittaa asiakkaille, että kirjasto välittää heidän tarpeistaan, seuraa aikaansa sekä tuntee kokoelmansa. Aineistoesittelyt voi-

vat siis toimia yhtenä tehokkaana PR-keinona kirjastoissa. (Liutta, Meriluoto & Ropponen 2002, 6.) Kuitenkin vain pieni osa kirjastonkäyttäjistä käyttää hyväkseen näyttelyitä. Esimerkiksi Jarmo Saartin (1996, 82–83) kaunokirjallisuuden hyllyjärjestelyihin ja kaunokirjallisuuden etsintätapoihin keskittyvässä tutkimuksessa kävi ilmi, että vastanneista 100:sta Lohtajan kunnankirjaston asiakkaasta vain 0,7 % etsivät luettavaa kirjanäyttelyistä, ja Kuhmon 100:sta vastaajasta kirjanäyttelyistä luettavaa etsivät 0,8 %.

Tämän perusteella aineistoesittelyitä ei selkeästi osata kirjastossa käyttää tehokkaasti apuna lainausmäärien nostamisessa. Kirjakaupoissa taas esillepanot ovat se keino, jolla asiakas saadaan usein ostamaan. Tätä ilmaista PR-keinoa kannattaisi kirjastoissa hyödyntää paljon nykyistä tehokkaammin.

Aineistonäyttelyt voivat myös tehdä kirjaston asiakkaalle helpommin lähestyttäväksi, koska hänen ei tarvitse tuntea kirjaston käyttämiä luokituksia ja hyllyjärjestelyksiä löytääkseen mielenkiitoista luettavaa, mikäli aineistoesittelyn kirjat ovat hänestä kiinnostavia (Liutta ym. 2002, 6). Ne voivat toimia myös houkuttimena astua sisään kirjastoon sekä lukemaan innostajana (Schaeffer 1991, 2). Tämä on toinen syy, miksi aineistonäyttelyt ovat kirjastolle tärkeitä; ne herättävät kiinnostuksen ja niistä on helppo poimia itselleen luettavaa. Parhaassa tapauksessa herää kiinnostus tutkia kirjaston tarjoamaa kokoelmaa tarkemminkin. Aineistonäyttelyt ovat Pirjo Tuomen (2009, 33) mukaan myös tapa puhua sekä kirjan että sen tekijän puolesta avaamalla sisältöä helpolla tavalla asiakkaille. Tausta-ajatuksena tälle on hänen mukaansa Ragnathan laissa, jonka mukaan jokaiselle kirjaston kirjalle tulisi löytyä lukija. Tutkimukset aineistonäyttelyistä on tehty jo jokin aika sitten, ja tästä olisikin hyvä saada uutta tietoa, koska kirjastot panostavat nykyään yhä enemmän aineistoesittelyihin.

Paitsi perinteisillä kirjanäyttelyillä, myös muilla kirjojen esillepanoilla on merkitystä kirjaston asiakkaalle. Amerikkalaisen tieteellisen kirjaston Kent Libraryn projektissa tutkittiin muun muassa esillepanojen merkitystä kirjojen kiertonopeuteen – eli siihen, miten usein niitä lainattiin, tai lainattiinko lainkaan. Kokonaisuudessaan tutkimuksessa selvisi, että jopa 43 % satunnaisesti valitun otoksen kirjoista oli sellaisia, joita ei koskaan lainattu. Kirjoista 18 % oli sellaisia, joita tutkimuksen aikana lainattiin vain kerran. Loppuja 39 % kirjoista lainattiin enemmän kuin yhden kerran tutkimusajan

kuluessa. (Banks 2002, 113–118.) Vaikka kyseessä oli akateeminen kirjasto, esilepanoihin liittyvät seikat pätevät myös yleisten kirjastojen kohdalla koska niiden pohjalla ovat asiakaskäyttäytymiseen vaikuttavat seikat – tietyt asiat vaikuttavat meihin tietyllä tavalla – ainakin laajassa mittakaavassa.

Banksin (2002, 115–118) tutkimuksessa valittiin tietty osa kokoelmasta kohteeksi. Hyllyjärjestyksellä todettiin siinä olevan vaikutusta kirjojen kierto. Huonoimmat kiertonopeudet olivat, eli harvimmin lainattiin, ala- ja ylähyllyillä olevia teoksia. Niu-kasti paras kiertonopeus oli toiseksi ylimmällä hyllyllä, eli yleensä noin silmän korkeudella. Ero kolmanteen ja neljänteen hyllyyn oli kuitenkin verrattain pieni. Banksin mukaan keskihyllyjen ala- ja ylähyllyä suurempi kiertonopeus johtuu luultavasti siitä, että ne ovat helpommin saavutettavissa. Lisäksi niiden selailu on helpompaa kuin alimman ja ylimmän hyllyn. Tutkimuksen mukaan hyllysijoituksella on suurempi vaikutus kirjan kiertonopeuteen, kuin sen kansien houkuttelevuudella. Yllättävää oli se, että tutkimuksessa olleista kirjoista paremmin kiersivät ne, joilla ei ollut kansipape-reita – houkuttelevia kansia. Banksin mukaan tämä tulos oli päinvastainen kuin muut aiemmat tutkimukset.

Samansuuntaisiin tuloksiin on päästy myös kaupan alalla. Silmien tasolla olevilla hyllyillä sijaitsevien tuotteiden kiertonopeus on suurin, sen jälkeen käsien tasolla olevien. Tämän jälkeen tulevat pään tasolla olevat hyllyt, ja viimeisinä polvien ja jalkojen tasolla olevat hyllyt. (Markkanen 2008, 127–128.) Kyse on siis suurem-massa mittakaavassa ilmenevästä kuluttajakäyttäytymisestä.

3 TUTKIMUSMENETELMÄT

3.1 Kvantitatiivinen tutkimus

Kvantitatiivinen tutkimus on määrällistä tutkimusta. Perinteisesti on Kananen (2015, 201) mukaan katsottu, että kaikki sellainen tutkimus, jossa käsitellään lukuja ja niiden määriä ja tehdään laskutoimituksia, olisi kvantitatiivista tutkimusta. Asia ei kuitenkaan hänen mukaansa ole näin mustavalkoinen, vaan myös kvalitatiivisessa tutkimuksessa voidaan tehdä laskutoimituksia. Kvantitatiivinen tutkimus perustuu Hirsjärven ym. (2009, 135) mukaan näkemykseen, että todellisuus rakentuu sellaisista tosiasioista, jotka ovat objektiivisesti todettavissa.

Kvantitatiivisen tutkimuksen rakenne ja tutkimusprosessi vastaavat kvalitatiivista tutkimusta, mutta lähtökohdat ovat erilaiset. Kvantitatiivinen tutkimus edellyttää, että tutkittavasta ilmiöstä on jo olemassa teorian tietoa ja ymmärrystä; jo saavutettua tietoa voidaan käyttää hyväksi myös uusissa ympäristöissä ja tilanteissa. (Kananen 2015, 197–198) Kvantitatiivinen tutkimus siis käyttää hyväkseen aiempien tutkimusten antamaa tietoa; teorioita ja johtopäätöksiä. Näiden avulla voidaan luoda hypoteeseja, joita uuden tutkimuksen avulla testataan. (Hirsjärvi ym. 2009, 136.)

Kvantitatiivisessa tutkimuksessa täytyy tutkittavaan ilmiöön vaikuttavat tekijät tai muuttujat olla tiedossa jo ennen itse tutkimuksen tekemistä (teoriapohja). Myös näiden tekijöiden tai muuttujien väliset suhteet täytyy olla tiedossa ennen tutkimuksen tekemistä. Kvantitatiivinen tutkimus etenee siis teoriasta käytäntöön – eli deduktiivisesti. (Kananen 2015, 197–198.) Tämä on samalla myös kvantitatiivisen tutkimuksen heikkous; tunnetut teorat ja mallit ohjaavat kvantitatiivisen tutkimuksen kysymysten asettelua. Koska kysymykset ja vastausvaihtoehdot tulevat tutkijalta, ei kvantitatiivinen tutkimus tarjoa vastaajalle selitysmahdollisuutta. Kvantitatiivinen tutkimus onkin tutkijalähtöistä, ja se rakennetaan tutkijan ehdoilla ja tutkijan tarpeisiin. (Kananen 2015, 198–200.)

Kvantitatiivisessa tutkimuksessa pyritään yleistämään tutkimustuloksia otoksen avulla. Koko perusjoukkoa ei yleensä voida esimerkiksi kustannussyistä tutkia, jolloin tutkimukseen valitaan eri menetelmin edustava otos kuvaamaan perusjoukkoa.

Tämän avulla saadaan riittävän tarkat tulokset. Täydellisen otoksen saaminen on harvinaista. Tähän liittyy myös riskejä; jos otos ei vastaa riittävän hyvin koko perusjoukkoa, ovat saadut tuloksetkin virheellisiä. Esimerkiksi kyselytutkimuksessa saat-
taa käydä niin, että vastauksia ei vain tule tarpeeksi, mikä vääristää tuloksia. Tällai-
sessa tapauksessa tutkimuksen reliabiliteetin, eli luotettavuuden, ja validiteetin
vuoksi tämä on tutkimuksen raportissa tuotava selkeästi esiin. (Kananen 2015, 200.)

3.2 Kvalitatiivinen tutkimus

Kvalitatiivisella tutkimuksella tarkoitetaan laadullista tutkimusta, laadullista lähesty-
mistapaa tutkittavaan asiaan. Laadullinen aineisto pelkistetyimmillään on sellaista,
joka on ilmiänsuhtaan tekstiä (Eskola & Suoranta 1999, 15). Hirsjärven ym. (2007,
157) mukaan kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohta on todellisen elämä kuvaaminen
mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Useiden eri lähteiden mukaan kvalitatiivinen
tutkimus on käytännössä usein vaikea erottaa kvantitatiivisesta tutkimuksesta (Hirs-
järvi 2007, 132).

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa korostuu todellisuuden ja siitä saatavan tiedon sub-
jektiiivinen luonne: tyypillistä on myös se, että tutkijan sekä hänen tuottamansa ai-
neiston ja tutkimuskohteen välinen etäisyys on pieni. (Puusa & Juuti 2011, 47) Osal-
listuvuus onkin keskeistä suurelle osalle kvalitatiivisia tutkimuksia (Eskola & Suo-
ranta 1999, 16–17). Kvalitatiivinen tutkimus ei heidän mukaansa voi olla koskaan
täysin objektiivista, vaan tutkimustyyppin objektiivisuus syntyy siitä, että tutkija kyke-
nee tunnistamaan oman subjektiivisuutensa tutkimuskohteen suhteen. Eli hän ky-
kenee analysoimaan esimerkiksi omia asenteitaan ja suhdettaan tutkittavaan asi-
aan, ja kykenee huomioimaan sen vaikutuksen niin tutkimuksen edistymisessä,
analysoinnissa kuin tuloksissakin.

Lisäksi, paitsi tutkija, myös hänen (tai heidän) valitsemansa tutkimusmenetelmä –
tai tutkimusmenetelmät – vaikuttavat tutkimuksen tuloksiin. Eli tutkimustulokset ei-
vät ole koskaan tutkijasta (eli tutkimusmenetelmien käyttäjästä) tai havaintomene-
telmästä irrallisia. Tämä antaa aihetta myös kritiikkiin; tutkijalla voi olla suurikin vai-
kutis esimerkiksi siihen, mitä, missä muodossa ja miten tietoa kerätään ja analysoi-
daan. Hän, ja hänen käyttämänsä metodit vaikuttavat suoraan tutkimuksen tuloksiin

ja siten myös tutkimuksen luotettavuuteen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on täten suuri merkitys sillä, että tutkimuksen aineiston keräämis- ja analyysimetodit on selostettu ja kuvailtu tarkasti ja hyvin – tämä antaa lukijalle mahdollisuuden arvioida tehtyä tutkimusta ollen siten oleellinen osa tulosten uskottavuutta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 20–21.)

Laadullisen tutkimuksen tutkimusmenetelmiä ovat esimerkiksi osallistuva havainnointi, erilaiset haastattelut, diskurssianalyysi ja tapaus- ja toimintatutkimukset. Erilaisia kvalitatiivisen tutkimuksen muotoja on kymmeniä, ja nämä muodot sisältävät erilaisia termejä, lajeja ja suuntauksia (Hirsjärvi ym. 2009, 158–189). Jokainen tutkimusmenetelmä antaa yhden näkökulman tutkittavaan asiaan, ja sen vuoksi voikin olla vaikeaa saada tarpeeksi kattavaa kuvaa tutkimuskohteesta käyttämällä vain yhtä menetelmää.

Ratkaisuna voidaan käyttää triangulaatiota, eli erilaisten aineistojen, teorioiden ja menetelmien käyttöä samassa tutkimuksessa. (Brewer & Hunter 1989, Eskolan & Suorannan 1999, mukaan) Triangulaation eri tavat ovat aineistotriangulaatio, tutkijatriangulaatio ja menetelmätriangulaatio. Näistä aineistotriangulaatiossa tutkimuksessa yhdistellään useampia kuin yhdenlaisia aineistoja keskenään (esimerkiksi havainnointiaineistoja ja tilastoja). Tutkijatriangulaatiossa taas käytetään useampaa kuin yhtä tutkijaa näkökulman laajentamiseksi. Menetelmätriangulaatiossa tutkimuksessa käytetään erilaisia aineistonhankinta- ja tutkimusmenetelmiä. (Denzin 1978, Eskolan & Suorannan 1999, mukaan).

Tässä opinnäytetyössä käytetään kaikkia kolmea metodia; aineistona käytetään havainnoinnilla kerättyjä aineistoja sekä tilatietoja, havainnointimenetelmässä käytän apuna toista havainnoijaa ja hankin myös aineistoa kahdella eri menetelmällä; kvantitatiivisella tilastollisella menetelmällä sekä havainnoimalla. Tutkijatriangulaatio ei tosin ole täydellinen; toinen havainnoija tekee havaintoja vain tietyistä kirjas-toista, eikä hän muuten osallistu tämän opinnäytetyön tekemiseen. Uskon toisen havainnoijan käyttämisen kuitenkin tuovan tarvittavan toisen näkökulman tutkimuksen muuten niin subjektiiviseen havainnointiosuuteen. Triangulaatiota on metodologisesti myös kyseenalaistettu, esimerkiksi Siljanderin ja Blaikien toimesta. (Blaikie 1991, 115–136; Siljander 1992, 14–21; Eskolan & Suorannan 1999, 71–72 mukaan).

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa kerättävän aineiston määrää ei voida määritellä etukäteen, vaan sen ratkaisee itse aineisto kylläntymisen, eli saturaation, kautta. Tämä tarkoittaa sitä, että aineistoa kerätään sen verran että tutkimusongelma ratkeaa. (Eskola & Suoranta 1999, 62–63.) Menetelmän ongelma onkin se, että aineisto on usein runsas ja moninainen. Aineisto voi olla niin tekstiä, kuvaa kuin ääntäkin, ja analysoinnin mahdollistamiseksi erilainen tieto jatkokäsitellään yleensä tekstimuotoon. (Kananen 2015, 128–129.)

Myös muita ongelmia saturaatiossa nähdään; Hirsjärven ym. (2007, 177) mukaan ongelmaksi saattaa muodostua tutkimuksen tekijän oppineisuus. Se, miten monta uutta näkökulmaa hän kykenee löytämään tutkimusta tehdessään – tähän riippuu muun muassa siitä, miten hyvin hän asian tuntee. Lisäksi ongelmana on se, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa lähdetään yleensä siitä olettamuksesta, että jokainen tapaus on ainutlaatuinen. Milloin tutkija voi tällöin olla varma, että kohde ei enää tuota uutta informaatiota? Tähän liittyy myös se, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistosta ei ole tarkoitus tehdä samalla lailla yleistäviä, induktiivisia päätelmiä, kuten kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Kuitenkin, kun tutkitaan yksittäistä tapausta riittävän tarkasti, saadaan esiin myös ne asiat, jotka kyseisessä ilmiössä on merkittävää ja toistuvat usein, kun tarkastellaan ilmiötä yleisemmällä tasolla. (Hirsjärvi ym. 2007, 177.)

Tässä opinnäytetyössä tutkitaan kaksikielisen Pohjanmaan Fredrika-kirjastoja myös havainnoiden. Havainnoitavat kirjastot ovat valikoituneet tilastotietojen käsittelyn aikana, ja pyrkivät kuvaamaan koko alueen kirjastoja mahdollisimman kattavasti. Tarkoituksena ei ole siis saada induktiivista tietoa yksittäisten kirjastojen avulla, vaan kattaa koko seutukirjaston alue ja ymmärtää, millainen tilanne on paitsi yksittäisten kirjastojen ja kuntien myös koko Fredrika-kirjastojen alueella.

3.2.1 Havainnointi

Havainnointi on yksi kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen tutkimusmenetelmistä. Sen avulla voidaan saada objektiivisempaa tietoa esimerkiksi ihmisten käyttäytymisestä, kuin heiltä suoraan kysyttäessä. Havainnoinnin avulla voidaan todeta, toimivatko ihmiset todella niin kuin he sanovat toimivansa. Havainnoinnilla on monia

hyviä puolia. Sen avulla voidaan saada välitöntä, suoraa tietoa yksilöiden, ryhmien tai organisaatioiden toiminnasta ja käyttäytymisestä, sen avulla voidaan onnistuneesti tutkia vuorovaikutustilanteita sekä vaikeasti ennakoitavia tai nopeasti muuttuvia tilanteita. Lisäksi se on hyvä tutkimusmuoto silloin, kun tutkittavilla on kielellisiä ongelmia (lapset) – tai halutaan saada sellaista tietoa, jota tutkittavat eivät ole halukkaita paljastamaan muutoin. Havainnoinnin avulla saatava tieto on mielenkiintoista ja monipuolista tutkimusaineistoa. (Hirsjärvi ym. 2007, 207–209.) Havainnoinnin selkeä etu on myös se, että se kytkee saadun tiedon sen kontekstiin muita tutkimusmenetelmiä paremmin. Se on myös erittäin käyttökelpoinen tapa hankkia tietoa silloin, kun sitä on aiheesta saatavilla vain vähän. (Grönfors 2015, 149.)

Havainnointia on käytetty ainakin opinnäytetöissä kirjaston käytön ja toiminnan tutkimuksessa melko vähän. Usein käännytään suoraan asiakkaiden puoleen erilaisien kyselyiden tai haastatteluiden muodossa, tai tutkitaan tilastotietoja kuten lainausmääriä. Toisaalta tämä on luonnollista, koska esimerkiksi lainausmäärät ennen ja jälkeen jonkin muutoksen antavat selkeää ja helposti tulkittavissa olevaa tietoa, kun taas havainnoinnin avulla tieto on subjektiivisempaa mutta moniulotteisempaa. Fyysisiä ratkaisuja, kuten hyllyjärjestystä tai esillepanoja ei juurikaan ole havainnoinnin avulla tutkittu. Esimerkiksi kirjaston esteettömyyttä ja asiakkaiden käyttäytymistä taas on. Havainnointi valikoitui tämän opinnäytetyön toiseksi menetelmäksi, koska sen avulla saadaan minoriteettikielisen kokoelman houkuttelevuudesta tietoa, jota ei tilastotiedon avulla voida saavuttaa. Myös näkökulmaa haluttiin laajentaa, ja fyysisten ratkaisujen ollessa erittäin tärkeässä osassa asiakkaalle kirjaston houkuttelevuutta punnitessa, myös tähän haluttiin työssä kiinnittää huomiota.

Havainnoinnin heikkouksia on se, että se on aikaa vievä, ja siten kustannuksiltaan korkea metodi. Havainnoijan läsnäolo havainnointitilanteessa saattaa myös muuttaa havainnoitavien käyttäytymistä. Ongelmallinen saattaa olla myös tutkimuksen eettinen puoli; miten paljon havainnoitaville kerrotaan siitä, mitä asioita heidän toiminnassaan ja käyttäytymisessään havainnoidaan. Rinnakkaishavainnoijan käyttö lisää tutkimuksen objektiivisuutta, mutta rinnakkaishavainnoijan rekrytoiminen saattaa olla vaikeaa. Havainnoitaessa voi myös tulla tilanteita, joissa on vaikeaa tallentaa huomioita välittömästi, ja tuolloin on luotettava omaan muistiin. Tämä saattaa luonnollisestikin vaikuttaa havainnoinnin tarkkuuteen ja oikeellisuuteen. (Hirsjärvi

ym. 2007, 208–209.) Sekä Hirsjärvi ym. (2007, 208) että Grönfors (2015, 146–148) tuovat havainnoinnin heikkouksissa esiin myös itse havainnoijan; hänen persoonansa vaikuttaa hänen havaintoihinsa, samoin kuin hän saattaa sitoutua emotionaalisesti tutkittavaan ryhmään tai tilanteeseen. Havainnoija pyrkii aina objektivisuuteen, mutta hänen henkilökohtaiset ominaisuutensa vaikuttavat aina hänen havaintoihinsa.

Kuten yleensäkin havainnoinnissa, oman haasteensa tässäkin opinnäytetyössä tuo se, miten hyvin havainnoija kykenee suhtautumaan puolueettomasti, ilman odotuksia ja objektiivisesti havainnoitaviin kirjastoihin ja itse havaintoihin. Opinnäytetyön tekijä on havainnoinneissaan pyrkinyt tietoisesti puolueettomuuteen ja avoimuuteen. Hänellä on kokemusta sekä asiakkaana että työntekijänä Vöyrin kunnankirjastosta, sekä asiakkaana Uudenkaarlepyyn kirjastosta. Vöyrin kunnankirjastossa hän on suorittanut työharjoittelun, ollut kesätöissä sekä tehnyt muutaman päivän verran sijaisuuksia. Uudenkaarlepyyn kaupunginkirjastossa hän on vieraillut lyhyesti kaksi kertaa. Vertaishavainnoijalla ei ole kokemuksia mistään alueen kirjastosta, ei myöskään Vöyrin kunnankirjastosta.

3.3 Tilastolliset menetelmät

Tilastollisia menetelmiä käytetään lähes kaikessa tutkimuksessa – niin kvalitatiivisessa kuin kvantitatiivisessakin. Tilastollisin menetelmin voidaan käsitellä ja analysoida sekä esittää erilaista numeerista tietoa, joka voi olla kerätty paitsi jollain muulla menetelmällä (esimerkiksi kyselytutkimuksella tai havainnoimalla) juuri tätä tutkimusta varten, myös valmiista tilastoista kerättyä tietoa. Tämän vuoksi tilastollisten menetelmien käyttö on tässä opinnäytetyössä luontevaa.

Tilastollisten menetelmien avulla eri tavoin kerättyä tietoa voidaan tiivistää siten, että se on helpommin ymmärrettävää. Niiden avulla voidaan myös ennustaa stokastisia tapahtumia (eli tapahtumia, joiden esiintymistä ei voida tietää tarkasti etukäteen), muodostaa erilaisia tapahtumia kuvaavia malleja sekä otoksia tutkimalla ulottaa saadut tulokset koskemaan suurempaa populaatiota. (Nummenmaa, Holopainen & Pulkkinen 2014, 10–15.) Tässä työssä käytetään tilastollisia menetelmiä, jotta voi-

daan tehdä tutkimuksen tulokset helpommin ymmärrettäviksi, ja jotta saadaan tietää, vaikuttavatko mahdollisesti tietyt asiat toisiinsa. Tilastollisia menetelmiä käytetään tässä opinnäytetyössä erityisesti tilastotiedon käsittelyyn ja analysointiin, sekä esittelyyn.

Tilastollisten menetelmien avulla tutkitaan jotain tiettyä populaatiota – eli perusjoukkoa tai tilastoyksikköä (Nummenmaa ym. 2014, 17). Tässä työssä tilastoyksikköjä ovat valitut kunnat sekä kirjastot – sekä valitut tilastotiedot. Populaatiota tutkitaan joko kokonaistutkimuksella tai erilaisilla otannoilla. Kokonaistutkimuksessa tutkitaan nimensä mukaisesti koko populaatiota, kun taas otantatutkimuksessa erilaisin menetelmin tutkimukseen valikoidaan vain osa edustamaan koko populaatiota – otannan avulla. Erilaisia otantamenetelmiä ovat yksinkertainen satunnaisotanta, systemaattinen otanta, ositettu otanta, ryväotanta, harkinnanvarainen otanta (näyte) sekä kiintiöotanta. Näistä systemaattista otantaa voidaan käyttää silloin, kun tilastoyksiköillä on olemassa luonnollinen järjestys – eli ne voidaan asettaa jonoon tietyssä luonnollisessa järjestyksessä. Tästä jonosta tässä otantamenetelmässä poimitaan systemaattisesti tietyin väliajoin otokseen tutkittavat tilastoyksiköt edustamaan koko populaatiota. (Nummenmaa ym. 2014, 28–34.)

Tässä opinnäytetyössä käytän kokonaisotantaa Fredrika-kirjastojen osalta – eli tutkimuksessa tutkitaan kaikkia 11 kirjastoa (joista osa muodostuu useammasta kunnan sisäisestä kirjastosta, näitä yksiköitä tarkastellaan tilastojen valossa yhtenä yksikkönä tilastotiedon saatavuuden vuoksi); Korsnäsän, Kristiinankaupungin, Kruunupyyn, Luodon, Maalahden, Mustasaaren, Närpiön, Pedersören, Pietarsaaren, Uudenkaarlepyyn ja Vöyrin kirjastoja. Koska tutkittava populaatio (Fredrika-kirjastot) on näin pieni – 11 kirjastoa – on kokonaisotannalla mahdollista tutkia koko populaatiota, jolloin tilastollista virhemahdollisuutta ei tässä ole. Saadut tulokset kuvaavat vain tutkittuja Fredrika-kirjastoja, eivät Suomen kirjastoja yleensä, tai vaikkapa niitä kirjastoja joissa ruotsi on vähemmistökieli.

Tutkittavien tilastotietojen suhteen käytetään myös kokonaisotantaa; tilastotiedoista tutkitaan 10 vuoden tarkkailujaksolta kaikki vuodet. Rajausta 10 vuoteen tehtiin sen vuoksi, että sen uskottiin olevan riittävän pitkä aikajakso, jotta myös mahdollisesti tapahtuneet muutokset tulevat näkyviin. Huomioitavaa on se, että jokaiseen otantatutkimukseen sisältyy virheen mahdollisuus, joka kuitenkin pienenee sitä mukaa

mitä suurempi otos on. Tosin hyvin suurien otoksien kohdalla tuloksen tarkkuus ei enää parane, kun taas tutkimuksen kustannukset nousevat suuriksi. (Holopainen & Pulkkinen 2008, 33–38.)

Tilastolliset tutkimukset voidaan jaotella useilla eri tavoilla. Yksi jaottelutapa on jako teoreettisiin ja empiirisiin tutkimuksiin. Empiirinen tutkimus perustuu mittauslaitteilla saatujen tai aistihavaintojen mittaustulosten käsittelyyn. (Nummenmaa ym. 2014, 15.) Tämä opinnäytetyö on siis empiirinen tutkimus. Heikkilän (2004, 14–15) mukaan empiiriset tutkimukset voidaan taas jakaa useisiin erilaisiin tutkimuksiin riippuen tutkimuksen tarkoituksesta, sen aikaperspektiivistä, käytetystä tiedonkeruumenetelmästä tai tutkimusotteesta.

Kuvailevat eli deskriptiiviset tutkimukset pyrkivät vastaamaan kysymyksiin; mikä, kuka, millainen, missä ja milloin? Ne vaativat laajan aineiston ollakseen luotettavia, ja ne liittyvät lähes kaikkiin tutkimuksiin vähintään osana niitä. Esimerkiksi tilastotutkimukset ovat kuvailevia tutkimuksia. (Heikkilä 2004, 14–15.) Kuvailevassa tutkimuksessa tutkittava asia esitetään joko tietynä hetkenä, tai pitemmän ajan kuluessa (Holopainen & Pulkkinen 2008, 21). Selittävällä, eli klausaalisella, tutkimuksella pyritään selvittämään ilmiöiden välisiä syy- ja seuraussuhteita – ovatko eri muuttujat riippuvaisia toisistaan. Evaluaatiotutkimukset taas pyrkivät arvioimaan vaikutuksia, joita jokin toiminta tai jotkin päätökset ovat aikaansaaneet. (Heikkilä 2004, 14–15.) Tässä opinnäytetyössä on piirteitä sekä deskriptiivisestä, klausaalisesta että evaluaatiotutkimuksesta, koska siinä pyritään ymmärtämään ja selvittämään muun muassa millaisia Fredrika-kirjastot ovat, millaisia niiden toimintaympäristöt ovat, miten niiden tekemät ratkaisut ovat vaikuttaneet niiden toimintaan, ja onko eri tekijöiden välillä yhteyttä, vaikuttavatko eri tekijät toisiinsa.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimusongelma

Tämän opinnäytetyön tutkimusongelma liittyy kaksikielisen kirjaston kokoelmatyöhön. Kirjaston palvelut on kirjastolainkin mukaan tarkoitettu kaikille kuntalaisille, mutta ovatko kokoelmat kaikille asiakkaille houkuttelevat? Kunnan kaksikielisyys asettaa suuria haasteita kirjastojen kokoelmatyölle ja kokoelmien saatavuudelle (hyllyjärjestys, esillepanot yms.). Usein kaksikielisten paikkakuntien kirjastoissa vähemmistökielen aineistoja ei lainata tarpeeksi, jolloin niiden hankintaan ei panosteta riittävästi. Näin syntyy kierre, jossa kokoelmat eivät ole asiakkaalle houkuttelevia ja ajantasaisia. Tai aineistot saattavat myös olla sijoitettu kirjastossa siten, että ne eivät ole asiakkaalle houkuttelevia. Sillä paitsi kokoelmilla, myös sillä, miten aineistot ovat kirjastossa esillä, on suuri vaikutus paitsi asiakkaan mielikuvaan kirjaston tarjoamista kokoelmista, myös kokemukseen kirjaston houkuttelevuudesta.

Tässä opinnäytetyössä pyritään selvittämään, miten hyvin Fredrika-kirjastojen kokoelmatyössä on onnistuttu suomenkielisten kokoelmien houkuttelevuudessa; niin kokoelmien kuin fyysisten esillepanojen ja hyllyjärjestyksenkin suhteen. Tutkimuskysymyksiä tutkimusongelman kartoittamisen ja selvittämisen avuksi on useita, ja ne kartoittavat asiaa hieman eri näkökulmista. Kysymyksissä on kolme eri näkökulmaa, joista opinnäytetyössä tilannetta halutaan tarkastella:

- Ovatko kirjastot kokoelmatyössään tasapainossa kielijakauman kanssa (suomi ja ruotsi): kunnan väetön kielijakauma huomioiden, kokoelman kielijakauma huomioiden, lainausten kielijakauma huomioiden, hankintojen kielijakauma huomioiden ja poistojen kielijakauma huomioiden?
- Onko tilanne edellisen kysymyksen eri tekijöiden suhteen muuttunut vuosien myötä? Miten se on muuttunut?
- Ovatko kirjastojen kokoelmien fyysiset esillepanot houkuttelevat myös minoriiteettikielisille – suomenkielisille – asiakkaille (erilaiset aineistoesittelyt, hyllyjärjestys muun muassa)?

Näihin tutkimuskysymyksiin pyritään tässä opinnäytetyössä saamaan vastaus sekä tilastollisten menetelmien että havainnoinnin avulla.

4.2 Fredrika-kirjastot

Fredrika-kirjastot on seutukirjasto – tai kirjastokimppa –, johon kuuluu kaksikielisen Pohjanmaan alueella 11 kunnan kirjastoa. Kunnat ovat: Pietarsaari, Mustasaari, Korsnäs, Kristiinankaupunki, Kruunupyy, Luoto, Maalahti, Uusikaarlepyy, Närpiö, Pedersöre ja Vöyri. Alueen kunnat ovat kaksikielisiä tai ruotsinkielisiä, majoriteetti-kielen ollessa aina ruotsi. Tämä tekee seutukirjastosta poikkeuksellisen koko Suomessa.

Asukkaita Fredrika-kirjastojen alueella oli 31.12.2016 yhteensä 99 674 henkilöä. Heistä yhteensä 20 206 henkilöä oli suomenkielisiä ja 73 994 henkilöä ruotsinkielisiä. Prosentuaalinen jakauma oli näin ollen 20,3 % suomenkielisiä, ja 74,2 % ruotsinkielisiä. Erot paikkakuntien välillä ovat kuitenkin suuria; suurin prosentuaalinen osuus suomenkielisiä asukkaita oli Kristiinankaupungissa (40,9 %), ja pienin Korsnäsissä (3,7 %). Loput 5,5 % puhuvat äidinkielenään jotain muuta kieltä kuin ruotsia tai suomea. (Väestö kielen mukaan sekä ulkomaan kansalaisten määrä ja maapinta-ala alueittain 1980 – 2016, [viitattu 18.5.2017].) Liitteeseen 1. on koottu Fredrika-alueen kuntien ja kirjastojen avainlukuja, joita osin käsitellään myös seuraavassa luvussa (Liite 1.).

4.2.1 Kunnat ja kuntien kirjastot

Korsnäs. Korsnäsin kunta on Fredrika-kirjastoihin kuuluvista kunnista pienin. Korsnäs on perustettu vuonna 1887 sen erottua Närpiöstä. Ensimmäisen kerran kunta mainitaan kuitenkin historiallisissa kirjoituksissa jo vuonna 1442. Korsnäsin naapurikuntia ovat Närpiö ja Maalahti. (Kommunfakta, [viitattu 23.5.2017].) Vuoden 2016 lopussa Korsnäsissä oli asukkaita 2 171 henkilöä. Eläkeläisiä tästä väestömäärästä oli 30,0 %, ja alle 15-vuotiaita 14,5 %. Kunnan taajama-aste oli 66,2 % vuonna 2015. (Kuntien avainluvut, [viitattu 23.5.2017].) Suomenkielisiä asukkaita kunnassa oli

vuoden 2016 lopussa vain 3,7 % (Väestö kielen mukaan sekä ulkomaan kansalaisten määrä ja maa-pinta-ala alueittain 1980 – 2016, [viitattu 23.5.2017]). Korsnäsin kunnankirjastolla on yksi pääkirjasto, sekä yksi kirjastoauto. Fyysinen kävijämäärä vuonna 2016 oli 22 000, lainauksia tuolloin oli kirjakokoelmasta 16 270, ja lainaajia/asukasluku oli samana vuonna 32,3 %. Kirjaston hyötypinta-ala on koko tarkkailujakson pysynyt samana, 250 m². Vuonna 2007 ei vielä ole kerätty kirjastoilta tietoa hyötypinta-alasta, joten tuon vuoden tiedot puuttuvat kaikilta kirjastoilta. (Suomen yleisten kirjastojen tilastot, [viitattu 18.9.2017].)

Kristiinankaupunki. Kristiinankaupunki on perustettu vuonna 1649 Suomen kenraalikuvernööri Pietari Brahen toimesta (Tietoa matkailijoille, [viitattu 23.5.2017]). Vuonna 2016 kunnassa asui 6 727 henkilöä. Eläkeläisiä asukkaista oli 37,3 %, ja alle 15-vuotiaita 11,8 %. Kunnan taajama-aste oli 69,7 % vuonna 2015. (Kuntien avainluvut, [viitattu 23.5.2017].) Suomenkielisiä kunnassa oli vuoden 2016 lopussa Fredrika-kirjastojen alueella eniten, 40,9 % (Väestö kielen mukaan sekä ulkomaan kansalaisten määrä ja maa-pinta-ala alueittain 1980 – 2016, [viitattu 23.5.2017]). Kristiinankaupungin kunnankirjastolla on yksi pääkirjasto, yksi sivukirjasto sekä yksi kirjastoauto. Fyysinen kävijämäärä vuonna 2016 oli 57 863, lainauksia tuolloin oli kirjakokoelmasta 66 023, ja lainaajia/asukasluku oli samana vuonna 32,25 %. Kirjaston hyötypinta-ala on koko tarkkailujakson pysynyt samana, 987 m². (Suomen yleisten kirjastojen tilastot, [viitattu 18.9.2017].)

Kruunupyy. Nykymuotoinen Kruunupyyn kunta on perustettu vuonna 1969. Tällöin kolme naapurikuntaa yhdistyivät yhdeksi kunnaksi: Kruunupyy, Alaveteli ja Teerijärvi. Kunnan pinta-ala on 750,7 km². (Fakta, [viitattu 23.5.2017].) Vuonna 2016 kunnassa asui 5 517 henkilöä. Eläkeläisiä asukkaista oli 27,1 %, ja alle 15-vuotiaita 17,3 %. Kunnan taajama-aste oli 54,3 % vuonna 2015. (Kuntien avainluvut, [viitattu 23.5.2017].) Suomenkielisiä kunnassa oli vuoden 2016 lopussa 18,1 % (Väestö kielen mukaan sekä ulkomaan kansalaisten määrä ja maa-pinta-ala alueittain 1980 – 2016, [viitattu 23.5.2017]). Kruunupyyn kunnankirjastolla on yksi pääkirjasto, kaksi sivukirjastoa sekä yksi kirjastoauto. Fyysinen kävijämäärä vuonna 2016 oli 36 412, lainauksia tuolloin oli kirjakokoelmasta 79 294, ja lainaajia/asukasluku oli samana vuonna 31,16 %. Kirjaston hyötypinta-ala on tarkkailujakson aikana vaihdellut hieman. Se oli 769 m² vuonna 2008, 808 m² vuosina 2009-2012, 881 m² vuoden 2013,

ja viimeiset kolme vuotta 898 m². (Suomen yleisten kirjastojen tilastot, [viitattu 18.9.2017].) Kirjasto on siis käynyt läpi useamman tilajärjestelyn tai remontin vuosien aikana.

Luoto. Luodon kunta on perustettu vuonna 1867. Luodon pinta-ala on noin 142 km², ja se muodostuu noin 360 saaresta ja luodosta. Kunta sijaitsee Kokkolan ja Pietarsaaren välissä. (Historia, [viitattu 23.5.2017].) Vuonna 2016 kunnassa asui 5 517 henkilöä. Eläkeläisiä asukkaista oli 29,7 %, ja alle 15-vuotiaita 15,2 %. Kunnan taajama-aste oli 70,8 % vuonna 2015. (Kuntien avainluvut, [viitattu 23.5.2017].) Suomenkielisiä kunnassa oli vuoden 2016 lopussa 5,9 % (Väestö kielen mukaan sekä ulkomaan kansalaisten määrä ja maa-pinta-ala alueittain 1980 – 2016, [viitattu 23.5.2017]). Luodon kunnankirjastolla on yksi pääkirjasto sekä yksi sivukirjasto. Fyysinen kävijämäärä vuonna 2016 oli 38 782, lainauksia tuolloin oli kirjakokoelmasta 89 495, ja lainaajia/asukasluku oli samana vuonna 34,08 %. Kirjaston hyötypinta-ala on tarkkailujakson aikana vaihdellut siten, että vuonna 2008 se oli 400 m², ja tämän jälkeen se on ollut 450 m². (Suomen yleisten kirjastojen tilastot, [viitattu 18.9.2017].)

Maalahti. Nykymuotoinen Maalahden kunta on perustettu 1.1.1973, kun silloinen Maalahti, Petolahti ja Bergö yhdistyivät. Vuonna 1975 kuntaan yhdistettiin vielä Pirttikylän pohjoiset osat. Maalahden pitäjä on perustettu kuitenkin jo vuonna 1607. Maalahden pinta-ala on 1954 km². (Allmän information om Malax, [viitattu 23.5.2017].) Vuonna 2016 kunnassa asui 5 517 henkilöä. Eläkeläisiä asukkaista oli 29,7 %, ja alle 15-vuotiaita 15,2 %. Kunnan taajama-aste oli 70,8 % vuonna 2015. (Kuntien avainluvut, [viitattu 23.5.2017].) Suomenkielisiä kunnassa oli vuoden 2016 lopussa 9,8 % (Väestö kielen mukaan sekä ulkomaan kansalaisten määrä ja maa-pinta-ala alueittain 1980 – 2016, [viitattu 23.5.2017]). Maalahden kunnankirjastolla on yksi pääkirjasto sekä kolme sivukirjastoa. Fyysinen kävijämäärä vuonna 2016 oli 26 721, lainauksia tuolloin oli kirjakokoelmasta 52 961, ja lainaajia/asukasluku oli samana vuonna 28,73 %. Kirjaston hyötypinta-ala on tarkkailujakson aikana vaihdellut siten, että se oli vuoteen 2014 saakka 440 m², ja sen jälkeen 400 m². (Suomen yleisten kirjastojen tilastot, [viitattu 18.9.2017].)

Mustasaari. Mustasaaren kunta on mainittu ensimmäisen kerran vuonna 1348. Vuonna 1606 Mustasaari sai kaupungin arvonimen, ja hieman myöhemmin sen nimi

vaihdettiin Vaasaksi. Mustasaari palautui kuitenkin Mustasaaren kunnaksi suuren Vaasan palon (1852) jälkeen, kun Vaasa uudelleenrakennettiin nykyiselle paikalleen. (Korsholms kommun: historia, [viitattu 18.9.2017].) Mustasaaren pinta-ala on 3 606 km², josta toki 2 759 km² on vesipinta-alaa (Korsholms kommun: kommunfakta, [viitattu 18.9.2017].) Vuonna 2016 kunnassa asui 19 380 henkilöä. Eläkeläisiä asukkaista oli 20,5 %, ja alle 15-vuotiaita 20,2 %. Kunnan taajama-aste oli 78,7 % vuonna 2015. (Kuntien avainluvut, [viitattu 18.9.2017].) Suomenkielisiä kunnassa oli vuoden 2016 lopussa 28,9 % (Väestö kielen mukaan sekä ulkomaan kansalaisten määrä ja maa-pinta-ala alueittain 1980 – 2016, [viitattu 18.9.2017]). Mustasaaren kunnankirjastolla on yksi pääkirjasto, neljä sivukirjastoa sekä yksi kirjastoauto. Yksi sivukirjasto on suljettu vuonna 2012. Fyysinen kävijämäärä vuonna 2016 oli 157 115, lainauksia tuolloin oli kirjakokoelmasta 221 037, ja lainaajia/asukasluku oli samana vuonna 34,19 %. Kirjaston hyötypinta-ala on tarkkailujakson aikana vaihdellut siten, että se oli vuoteen 2012 saakka 2 173 m², vuosina 2013-2015 2 003 m². Vuonna 2016 hyötypinta-ala oli 2 042 m². (Suomen yleisten kirjastojen tilastot, [viitattu 18.9.2017].)

Närpiö. Närpiön kaupunki on mainittu ensimmäisen kerran vuonna 1331. Vuonna 1973 muodostettiin nykyinen Närpiö neljän kunnan tai kunnan osan yhdistyessä yhdeksi kunnaksi (Närpiö, Övermark, Pörtom ja osa Korsnäsia). Tuon jälkeen vielä vuonna 1975 osa Pörtomia liitettiin Maalahteen. Närpiön kunnasta tuli Närpiön kaupunki 1.1.1993. Närpiön maapinta-ala on 970 km². (Fakta och historia om Närpes, [viitattu 18.9.2017].) Vuonna 2016 kaupungissa asui 9 439 henkilöä. Yli 64-vuotiaita asukkaista oli 28,1 %, ja alle 15-vuotiaita 14,7 %. Kaupungin taajama-aste oli 56,6 % vuonna 2015. (Kuntien avainluvut, [viitattu 18.9.2017].) Suomenkielisiä kaupungissa oli vuoden 2016 lopussa 5,4 % (Väestö kielen mukaan sekä ulkomaan kansalaisten määrä ja maa-pinta-ala alueittain 1980 – 2016, [viitattu 18.9.2017]). Närpiön kaupunginkirjastolla on yksi pääkirjasto, neljä sivukirjastoa sekä yksi kirjastoauto. Yksi sivukirjasto on suljettu vuonna 2013. Fyysinen kävijämäärä vuonna 2016 oli 55 997, lainauksia tuolloin oli kirjakokoelmasta 103 162, ja lainaajia/asukasluku oli samana vuonna 35,69 %. Kirjaston hyötypinta-ala on tarkkailujakson aikana vaihdellut siten, että se oli vuoteen 2011 saakka 1 252 m², ja siitä eteenpäin 1 260 m². (Suomen yleisten kirjastojen tilastot, [viitattu 18.9.2017].)

Pedersören kunta. Pedersören kunta on mainittu ensimmäisen kerran vuonna 1348. Nykymuotoinen Pedersören kunta on perustettu vuonna 1977, kun Pedersöre, Ähtävä ja Purmo yhdistyivät yhdeksi Pedersören kunnaksi. (Kommunens historia, [viitattu 18.9.2017].) Pedersören pinta-ala on 823 km², josta 790 km² on maapinta-alaa (Om Pedersöre, [viitattu 18.9.2017]). Vuonna 2016 kunnassa asui 11 067 henkilöä. Yli 64-vuotiaita asukkaista oli 17,4 %, ja alle 15-vuotiaita 23,6 %. Kunnan taajama-aste oli 72,4 % vuonna 2015. (Kuntien avainluvut, [viitattu 18.9.2017].) Suomenkielisiä kunnassa oli vuoden 2016 lopussa 8,4 % (Väestö kielen mukaan sekä ulkomaan kansalaisten määrä ja maa-pinta-ala alueittain 1980 – 2016, [viitattu 18.9.2017]). Pedersören kunnankirjastolla on yksi pääkirjasto sekä kahdeksan sivukirjastoa. Fyysinen kävijämäärä vuonna 2016 oli 79 888, lainauksia tuolloin oli kirjakokoelmasta 135 031, ja lainaajia/asukasluku oli samana vuonna 28,12 %. Kirjaston hyötypinta-ala on tarkkailujakson aikana vaihdellut siten, että se oli vuonna 2008 1 293 m², vuosina 2009-2011 1 227 m², vuosina 2012-2013 1 324 m² ja vuodesta 2015 lähtien 1 687 m². (Suomen yleisten kirjastojen tilastot, [viitattu 18.9.2017].)

Pietarsaari. Pietarsaaren kaupunki on perustettu kreivitär Ebba Brahen toimesta vuonna 1652. Nimensä kaupunki sai perustajansa edesmenneen miehen Jacob de la Gardien mukaan. Pedersören pinta-ala on 396,35 km², josta 88,45 km² on maapinta-alaa (Bekanta dig med Jakobstad. 15.7.2017.) Vuonna 2016 kaupungissa asui 19 377 henkilöä. Yli 64-vuotiaita asukkaista oli 24,9 %, ja alle 15-vuotiaita 15,9 %. Kunnan taajama-aste oli 98,3 % vuonna 2015. (Kuntien avainluvut, [viitattu 18.9.2017].) Suomenkielisiä kunnassa oli vuoden 2016 lopussa 35,8 % (Väestö kielen mukaan sekä ulkomaan kansalaisten määrä ja maa-pinta-ala alueittain 1980 – 2016, [viitattu 18.9.2017]). Pietarsaaren kaupunginkirjastolla on yksi pääkirjasto sekä yksi laitoskirjasto. Fyysinen kävijämäärä vuonna 2016 oli 151 790, lainauksia tuolloin oli kirjakokoelmasta 241 179, ja lainaajia/asukasluku oli samana vuonna 39,06 %. Kirjaston hyötypinta-ala on tarkkailujakson ollut vuoteen 2015 saakka 2 403 m², ja vuonna 2016 2 360 m². Vuodesta 2014 lähtien Pietarsaaren kirjasto on toiminut myös omatoimikirjastona. (Suomen yleisten kirjastojen tilastot, [viitattu 18.9.2017].)

Uusikaarlepyy. Uudenkaarlepyyn kaupunki on mainittu ensimmäisen kerran jo vuonna 1607, mutta nykymuotoinen Uusikaarlepyy on perustettu vuonna 1975, kun

Uusikaarlepyy, Munsala ja Jepua yhdistettiin (Historik. 22.12.2014). Vuonna 2016 kaupungissa asui 7 516 henkilöä. Yli 64-vuotiaita asukkaista oli 24,1 %, ja alle 15-vuotiaita 18,3 %. Kaupungin taajama-aste oli 58,9 % vuonna 2015. (Kuntien avainluvut, [viitattu 18.9.2017].) Suomenkielisiä kunnassa oli vuoden 2016 lopussa 7,1 % Uudenkaarlepyyn maapinta-ala on 732,65 km². (Väestö kielen mukaan sekä ulkomaan kansalaisten määrä ja maa-pinta-ala alueittain 1980 – 2016, [viitattu 18.9.2017]). Uudenkaarlepyyn kaupunginkirjastolla on yksi pääkirjasto sekä kaksi sivukirjastoa. Fyysinen kävijämäärä vuonna 2016 oli 45 735, lainauksia tuolloin oli kirjakokoelmasta 87 454, ja lainaajia/asukasluku oli samana vuonna 37,77 %. Kirjaston hyötypinta-ala on tarkkailujakson aikana vaihdellut useasti. Vuosina 2008-2009 se oli 600 m², vuonna 2010 589 m² ja vuonna 2011 612 m². Vuosina 2012-2015 hyötypinta-ala oli 594 m². Vuonna 2016 Uudenkaarlepyyn kirjasto pääsi muuttamaan uusiin, kirjastolle suunniteltuihin tiloihin, ja tuolloin myös hyötypinta-ala kasvoi 920 m²:n. (Suomen yleisten kirjastojen tilastot, [viitattu 18.9.2017].)

Vöyri. Nykyinen Vöyrin kunta on muotoutunut kahden kuntaliitoksen myötä; vuonna 2007 yhdistyivät Vöyrin kunta ja Maksamaan kunta Vöyri-Maksamaan kunnaksi. Vuonna 2011 kuntaliitokseen liittyi myös Oravainen, ja koko kunnan nimeksi tuli jälleen Vöyri. Vöyrin pinta-ala on 781,4 km². (Om kommunen, [viitattu 18.9.2017].) Vuonna 2016 kunnassa asui 6 684 henkilöä. Yli 64-vuotiaita asukkaista oli 24,6 %, ja alle 15-vuotiaita 17,6 %. Kunnan taajama-aste oli 51,3 % vuonna 2015. (Kuntien avainluvut, [viitattu 18.9.2017].) Suomenkielisiä kunnassa oli vuoden 2016 lopussa 12,1 % (Väestö kielen mukaan sekä ulkomaan kansalaisten määrä ja maa-pinta-ala alueittain 1980 – 2016, [viitattu 18.9.2017]). Vöyrin kunnankirjastolla on yksi pääkirjasto, kaksi sivukirjastoa sekä kirjastoauto. Fyysinen kävijämäärä vuonna 2016 oli 36 839, lainauksia tuolloin oli kirjakokoelmasta 83 263, ja lainaajia/asukasluku oli samana vuonna 32,11 %. Kirjaston hyötypinta-ala on vuoteen 2012 saakka ollut 885 m², ja sen jälkeen 768 m². (Suomen yleisten kirjastojen tilastot, [viitattu 18.9.2017].)

4.2.2 Fredrika-kirjastojen kirjastokimppa

Fredrika-kirjastot on saanut nimensä pietarsaarelaisentyisen Fredrika Runebergin mukaan (Om Fredrikabiblioteken, [viitattu 17.5.2017]). Fredrika-kirjastot on perustettu vuonna 1992 seuraavien kuntien kirjastojen toimesta: Pietarsaari, Mustasaari, Kruunupyy, Maalahti, Närpiö, Oravainen ja Pedersören kunta. Vuonna 1994 mukaan seutukirjastoon liittyivät Luoto, Uusikaarlepyy ja Korsnäs. Seuraavana vuonna 1995 mukaan liittyi Vöyri, 1996 Kristiinankaupunki, ja 1997 Maksamaa. Fredrika-kirjastot oli ensimmäinen kirjastokimppa Pohjoismaissa, joka julkaisi internetissä olevan, hakutoiminnoin varustetun tietokannan vuonna 1995. Intranet on kirjastokimppan sisällä ollut käytössä tai seutulainojen helpottamiseksi jo vuodesta 1999. (Verksamhetsstrategi för Fredrikabiblioteken. 25.4.2007).

Fredrika-kirjastojen hallinto koostuu johtoryhmästä, joka muodostuu kirjastokimppaan kuuluvien kirjastojen johtajista, Abilitan (kirjastojärjestelmän toimittaja) edustajasta sekä Fredrikan palkkaamasta verkostokoordinaattorista. Johtoryhmän puheenjohtajana toimii jonkin kirjaston johtaja, aina vuoden kerrallaan. (Verksamhetsstrategi för Fredrikabiblioteken. 25.4.2007.).

Fredrika-kirjastojen tavoitteena on taata asiakkaille pääsy seutukirjastojen yhteensä yli 1 000 000 teokseen esimerkiksi helpottamalla kirjastojen välisiä lainauksia sekä taata saatavuus e-kirjoihin ja äänikirjoihin, tiivistää yhteistyötä kirjastojen välillä ja siten kehittää henkilökunnan taitoja ja yhteyttä kirjastojen välillä, mahdollistaa yhteisostot ja alueen kirjastojen yhteiset suuntalinjaukset. Sekä mahdollistaa se, että kirjastot saavuttavat yhä useampia ihmisiä alueella. (Om Fredrikabiblioteken, [viitattu 17.5.2017].)

4.3 Tilastotietojen keräys

Tilastotietoa on tässä opinnäytetyössä kerätty sekä Kirjastot.fi-sivustolta (kirjastoja koskevat tiedot) että Tilastokeskuksen tarjoamista tilastoista (kuntien asukasluvut sekä asukkaiden kielijakauma suomen ja ruotsin kielen suhteen). Tiedot on kerätty nykyisen kuntajaon mukaan. Täten esimerkiksi Vöyrin tietoihin on laskettu yhteen

koko ajalta sekä Vöyrin, Oravaisten että Maksamaan kuntien tiedot Kirjastot.fi:n tietokannasta, koska nämä kunnat ovat yhdistyneet yhdeksi kunnaksi myöhemmin (Vöyri ja Maksamaa Vöyri-Maksamaaksi vuonna 2007 ja Vöyri-Maksamaa sekä Oravainen uudeksi Vöyriksi vuonna 2010). Tilastokeskuksen tietokannassa ko. alue on laskettu automaattisesti lopullisen Vöyrin kunnan tiedoilla. Tiedot on kerätty 1.9.2017 – 15.9.2017 välisenä aikana. Saatujen tilastotietojen perusteella on laskettu prosenttiosuuksia selventämään saatuja tietoja. Tällöin prosenttiosuudet on pyöristetty yhden desimaalin tarkkuuteen pyöristyssäännön mukaisesti. Kirjastot.fi:n palvelusta ei suoraan saa eri kielten kirjallisuuden poistojen määriä, joten ne on tässä opinnäytetyössä laskettu käsin noudattamalla seuraavaa kaavaa: edellisen vuoden kokoelman laajuus + käsiteltävän vuoden hankinnat – käsiteltävän vuoden kokoelman laajuus. Näin saatiin laskettua nimenomaan kirjallisuuteen kohdistuvat poistot vuosittain, ja myös suomen- ja ruotsinkieliset poistot.

Käytetyissä tilastoissa on huomioitu koko kirjallisuuden kokoelma, kaikki kirjahan-kinnat, kaikki kirjallisuuden lainaukset, koko väestö, sekä vain suomen- ja ruotsin-kieliset kirjallisuuden kokoelmat, hankinnat, poistot, lainaukset ja väestö. Muun kie-linen aineisto ja muun kielinen väestö on tilastoissa jätetty huomioimatta, koska tuo tieto ei tämän opinnäytetyön aiheen suhteen ole oleellinen.

Tilastoissa oli myös Kirjastot.fi-tietokannan suhteen poikkeamia, jotka tulivat esiin kokoelmia, hankintoja ja poistoja tarkastellessa. Lähes jokaisella kirjastolla oli vuosi tai vuosia, jolloin suomen- tai ruotsinkielinen kokoelma on kasvanut edellisvuodesta enemmän kuin hankintojen määrä on ollut. Syytä tilastovirheelle ei tätä opinnäyte-työtä tehdessä ole tiedossa. Kyseessä saattaa olla esimerkiksi kirjastossa tapahtu-nut virhetilanne, tiedonsiirrosta tapahtunut virhetilanne, tai ehkä kirjasto on ky-seessä olevana vuonna saanut lahjoituksena kirjallisuutta, eikä tätä ole huomioitu hankinnoissa.

4.4 Havainnoinnin toteutus

Opinnäytetyöhön liittyvät havainnoinnit toteutettiin vain osassa kirjastoja. Tämä sen vuoksi, että jokaisessa kirjastossa – tai jokaisessa pääkirjastossa tehty havainnoin-tikäynti olisi nostanut kustannuksia liikaa. Lisäksi opinnäytetyön laajuuteen katsottiin

riittävän sen, että havainnointeja tehdään vain osassa kirjastoja, koska tutkimuskysymyksiin on pyritty vastaamaan myös tilastotietojen avulla.

Havainnoinnin kohteena olleet kirjastot valikoituivat tilastotietojen analysoinnin perusteella. Valinnassa on pyritty huomioimaan eri tyyppiset ja eri tilanteessa olevat kirjastot. Seuraavat kirjastot valikoituivat havainnointikohteiksi:

- Korsnäs,
- Luoto,
- Vöyri,
- Mustasaari,
- Kristiinankaupunki sekä
- Uusikaarlepyy.

Näistä kirjastoista havainnointikäynnit suoritettiin vain pääkirjastoihin, jotta voitiin saada sen suhteen vertailukelpoista tietoa. Korsnäs ja Luoto edustavat pieniä, hyvinkin ruotsinkielisiä kuntia, joissa suomenkieliset lainaukset ovat siten melko alhaiset. Korsnäs edustaa kirjastoa, joka on tarkkailuajanjakson aikana tasaisesti kasvattanut suomenkielistä kokoelmaansa – ja jossa on tehty melko pieniä poistoja suomenkielisestä aineistosta. Luoto taas on kirjasto, jonka suomenkielinen lainaus on erityisen pientä, vain alle prosentin luokkaa. Prosentuaalinen suomenkielinen kokoelma on kuitenkin huomattavasti tätä suurempi.

Vöyri ja Mustasaari valikoituivat mukaan sillä perusteella, että näillä molemmilla olisi kunnan suomenkielisen väestön joukossa melko paljon potentiaalisia asiakkaita. Lisäksi Vöyrillä on koko tarkkailujakson ajan ollut suomenkielinen kokoelma suurempi, kuin sen suomenkielisen asukaskunnan prosentuaalinen osuus. Mustasaari valikoitui mukaan siksi, että paitsi että sen asukaskunnassa olisi potentiaalia suurempiin lainausmääriin suomenkielisen aineiston suhteen, myös siksi että sen suomenkielinen kokoelma on pienempi, kuin kunnan suomenkielisten asukkaiden prosentuaalinen osuus.

Kristiinankaupunki sekä Uusikaarlepyy valikoituivat mukaan siksi, että niissä suomenkieliset lainausmäärät ovat lähellä väestön suomenkielistä prosenttiosuutta. Kristiinankaupungissa tilanne on se, että lainauksia on jopa enemmän kuin väestö-

pohjaa, ja kokoelmat ovat molempia pienemmät. Uudessakaarlepyyssä taas suomenkielinen kokoelma on vuoden 2016 lopussa jopa kahdeksan prosenttiyksikköä suurempi, kuin suomenkielisen väestön osuus. Uudenkaarlepyyn kirjastosta mielenkiintoisen havainnointikohteen tekee myös se, että se on vuonna 2016 muuttanut aivan uusiin, kirjastolle suunniteltuihin tiloihin. Onko tiloissa otettu huomioon kaksikielisyys?

Kirjastojen havainnointikäynnit suoritetaan käytännön syistä hieman eri järjestyksessä molemmilla havainnoijilla. Järjestykseen vaikuttavat paitsi henkilökohtaiset aikataulut, myös kirjastojen aukioloajat sekä maantieteellinen sijainti. Opinnäytetyön tekijä havainnoi kirjastoja kolmena eri päivänä. Ensimmäisenä päivänä on Vöyrin kirjasto, toisena Luodon ja Uudenkaarlepyyn kirjastot ja kolmantena Mustasaaren, Korsnäs ja Kristiinankaupungin kirjastot. Vertaishavainnoijan kanssa havainnointijärjestys on seuraava: ensimmäisenä päivänä Mustasaari, Korsnäs ja Kristiinankaupunki ja seuraavana Uusikaarlepyy, Luoto ja Vöyri. Aikaa yhdelle havainnointikäynnille on varattu noin 1,5 tuntia per kirjasto molemmille havainnoijille. Pienemmissä kirjastoissa saattaa havainnointi sujua hieman nopeamminkin, ja suuremmissa vaatia hieman enemmän aikaa. Oletettavasti vertaishavainnoijan havainnointikäynnit sujuvat hieman opinnäytetyön tekijän tekemiä nopeammin. Havainnointikäyntejä ei suoriteta tietyssä järjestyksessä tilastanalyysin perusteella sen vuoksi, että tarkoitus ei ole ohjata havainnoiteja järjestyksen avulla. Järjestys on siis sen suhteen satunnainen.

4.4.1 Vertaishavainnoija

Vertaishavainnoija kiertää samat kirjastot, kuin opinnäytetyön tekijäkin. Näin saadaan toinen, puolueettoman havainnoijan näkökulma samoihin asioihin. Vertaishavainnoijaksi valikoitui Maija. Maija valikoitui tehtävään useista syistä; hän ei ole käynyt yhdessäkään Fredrika-alueen kirjastossa, hänellä ei ole alan koulutusta ja hän on täysin suomenkielinen – joten hänellä ei ole ennakko-odotuksia kirjastoista, jonka lisäksi hän edustaa hyvin niin sanottua ummikkosuomalaista kirjastossa. Maija on 60-vuotias naimisissa oleva eläkeläisnainen, joten hän edustaa tämän vuoksi de-

mografisilta tekijöiltään hyvin tyypillistä kirjastonkäyttäjää. Maija uskaltaa myös kysenalaistaa – ja antaa palautetta, mikä sekin on hyvin tärkeää. Maija periaatteessa pitää lukemisesta, mutta on käynyt vähän kirjastossa viime vuosien aikana, joten hän tämänkin vuoksi sopii hyvin tehtävään, koska hänellä ei ole tällä hetkellä juuri oletuksia minkäänlaisesta kirjastosta. Hän kuvaa hyvin kirjastoon positiivisesti suhtautuvaa ei-käyttäjää. Havainnoitsija löytyi opinnäytetyöntekijän omasta lähipiiristä, eli hänen rekrytoimisekseen hyödynnettiin opinnäytetyön tekijän omia verkostoja. Itse havainnointiin ei sukulaisuussuhteella uskota olevan vaikutusta, vaan henkilö valikoitui tehtävään siihen sopivuuden perusteella. Havainnoija ei saanut työstään palkkiota, joten myöskään se ei vaikuttanut hänen arviointeihinsa.

4.4.2 Havainnointikäyntien valmistelu

Ennen havainnointeja tehtiin lomakkeet molemmille havainnoijille. Opinnäytetyön tekijän havainnointilomake löytyy liitteestä 6 (Liite 6), ja vertaishavainnoijan liitteestä 8 (Liite 8). Vertaishavainnoija havainnoi osittain eri asioita kuin opinnäytetyön tekijä, koska tiettyjen asioiden kohdalla molempien suorittama havainnointi ei olisi antanut asiasta uutta tietoa. Esimerkiksi siitä, onko suomen- ja ruotsinkielinen kirjallisuus samoissa aakkosissa, tai miten kirjallisuus on kirjastoissa jaoteltu eri luokkiin tai genreihin.

Ennen havainnointien suorittamista tehtiin vertaishavainnoijalle myös kirjallinen ohjeistus koskien havainnointikäyntejä. Tämä ohjeistus löytyy opinnäytetyön liitteestä 7 (Liite 7). Tämän ohjeistuksen ja vertaishavainnoijan havainnointilomakkeen tarkisti ulkopuolinen henkilö, jonka antaman palautteen perusteella molempiin tehtiin muutamia muokkauksia. Kirjallisessa ohjeistuksessa ei ole kerrottu tämän opinnäytetyön sisällöstä eikä tarkoituksesta, koska tehtävään valittu vertaishavainnoija tietää opinnäytetyön aiheesta ja sisällöstä riittävästi jo ennestään. Testihavainnointikäyntiä ei toteutettu vertaishavainnoijan tai kenenkään ulkopuolisen henkilön kanssa sen vuoksi, että molemmille havainnoijille haluttiin mahdollisimman neutraali lähtötilanne havainnointikäynteihin. Opinnäytetyön tekijä oli mukana jokaisella havainnointikäynnillä, jotta havainnoinnit saadaan suoritettua mahdollisimman hyvin tehdyn havainnointilomakkeen ja ohjeistuksen mukaisesti. Vertaishavainnoijan

työtä haluttiin myös helpottaa siten, että mukana kulkeva opinnäytetyön tekijä toimii kirjurina hänen huomioilleen, ja vertaishavainnoijalla on tarvittaessa myös mahdollisuus tarkistaa asioita häneltä. Riskinä on luonnollisestikin se, että opinnäytetyön tekijä ohjailee vertaishavainnoijan havainnoimista. Tätä on pyritty välttämään esimerkiksi siten, että vertaishavainnoija saa päättää, missä järjestyksessä hän asioita havainnoi, kunhan havainnot tehdään niin sanotusti osastoittain mielellään seuraavassa järjestyksessä: sisääntulo, lasten- ja nuortenosasto, aikuisten kaunokirjallisuus ja aikuisten tietokirjallisuus. Luonnollisesti hän voi missä tahansa vaiheessa kunkin havainnointikäynnin aikana palata mihin tahansa havainnointikohtaan huomattessaan jotain, mitä haluaa kyseiseen kohtaan lisättävän tai siinä muutettavan. Opinnäytetyön tekijä myös tekee havainnointikierroksensa ennen vertaishavainnoijaa, jotta molempien havainnoinnit eivät vaikuta toisiinsa kuten yhtäaikaisessa havainnoinnissa voisi käydä.

Opinnäytetyön tekijän ja vertaishavainnoijan havainnointilomakkeissa on tiettyjä eroja. Esimerkiksi uutuusesillepanoja havainnoidaan hieman eri tavalla. Vertaishavainnoija havainnoi vain sitä, onko hänen mielestään kirjastossa uutuusesillepanoja (ja onko niitä sekä suomenkielisestä että ruotsinkielisestä aineistosta). Tarkoituksena on saada tietoa hänen, asiakkaan, näkökulmasta. Vaikuttavatko jotkut aineistoetsittelyt uutuusesillepanoilta? Opinnäytetyön tekijä havainnoi paitsi samaa asiaa, myös sitä ovatko mahdollisen uutuusesillepanon kirjat todella uutuuksia. Tämä siksi, että vertaishavainnoijalla ei ole uutuuskirjojen suhteen samaa tietämystä kuin opinnäytetyön tekijällä. Opinnäytetyön tekijä voi havainnoida asiaa myös tarkistamalla kirjojen ilmestymisvuoden. Tällä ratkaisulla on myös kevennetty vertaishavainnoijan havainnointityötä asiassa, jonka opinnäytetyön tekijä voi todeta. Tämä ratkaisu toimi myös sen vuoksi, että havainnoinnit suoritettiin hyvin tiiviissä aikataulussa.

Myös kysymykseen siitä, ovatko eri osastojen hyllyissä olevat kirjat havainnoijan mielestä uusia vai vanhoja haluttiin vertaishavainnoijalle ja opinnäytetyön tekijälle hieman erilainen kriteeristö – ja saavuttaa näin hieman erilaista tietoa. Vertaishavainnoija arvioi näköaistinsa perusteella sen, miten uutta (tuoretta) tai vanhaa kirjallisuutta kirjastossa on tarjolla suomen kielellä. Näin tavallinen asiakaskin tekee – hän arvioi hyllyjä selatessaan, onko tarjolla uusia vai vanhoja kirjoja, ja muodostaa tuon huomion perusteella osittain mielikuvan kirjastosta ja sen tarjonnasta itselleen.

Opinnäytetyön tekijä arvioi tarjontaa osittain verrattuna ruotsinkieliseen tarjontaan, mikäli molempien kieliset kirjat sijaitsevat samassa aakkosessa, osittain vertailemalla sitä miten suuri osa suomenkielisistä kirjoista on tuoreita, alle viisi vuotta vanhoja kirjoja. Tämä tapahtuu satunnaisotannalla tarkastelemalla joka kirjastossa tiettyä määrää hyllyjä, laskemalla suomenkieliset kirjat tällä alueella (esimerkiksi viidellä satunnaisella hyllyllä) ja tarkistamalla, miten moni näistä kirjoista on tuoreita, alle 5-vuotiaita kirjoja. Tarkasteltavien hyllyjen määrä riippuu kirjastosta ja sen tarjoamasta kokoelmasta, sekä siitä ovatko molemmat kielet (suomi ja ruotsi) samassa aakkosessa vai erikseen. Kaunokirjallisuudessa, joka aina on omana aakkosenaan, tarkastellaan myös tiettyä määrää hyllyjä pienellä otoksella (noin 2-3 hyllyä). Tuon otoksen sisältä lasketaan kirjojen määrä, ja sen jälkeen tuoreiden kirjojen määrä. Otokseen pyritään valitsemaan mahdollisuuksien mukaan sellaisia hyllyjä, joilla olisi mahdollisimman vähän saman kirjailijan teoksia. Tällä pyritään siihen, että yhden suositun kirjailijan useina perättäisinä vuosina ilmestyneet kirjat tai kirjasarjat eivät vääristäisi havainnointia suuntaan tai toiseen.

Tällainen satunnaisotos ei anna täyttä kuvaa kirjaston suomenkielisen kirjallisuuden tuoreudesta, tai siitä miten kattavasti kirjallisuutta jossain hyllyluokassa on suomeksi, mutta suuntaa antavaa tietoa tällä saadaan. Tällä havainnointierolla kahden havainnoijan kesken pyritään saamaan monipuolista tietoa siitä, millainen kokoelma on, ja miten houkutteleva se on asiakkaalle.

Vertaishavainnoijalta haluttiin myös arvio siitä, löytäisikö hän kirjallisuutta sekä lasten- ja nuortenosastolta eri-ikäisille lapsenlapsilleen että aikuisten kaunokirjallisuuden ja tietokirjallisuuden osastoilta itselleen. Näillä kysymyksillä haluttiin kartoittaa sitä, miten houkutteleviksi hän kokee kirjaston ja sen kokoelmat. Yhden henkilön antama arvio ei anna yleistettävissä olevaa tietoa, mutta on tämän opinnäytetyön aiheen kannalta kiinnostava.

Aikuisten tietokirjallisuutta on kirjastoissa hyvin paljon ja laajalti, ja jopa yleisen käsityksen muodostaminen koko tietokirjallisuuden kokoelmasta on yhden havainnointikäynnin aikana melko mahdotonta, kun aikaa ei ole käytettävissä rajattomasti. Tämän vuoksi havainnointilomakkeessa keskitytään kahteen eri kokoelman osaan; keittokirjoihin ja muistelmiin. Nämä valikoituivat sen perusteella, että keittokirjat ovat aihealue, josta vertaishavainnoija on kiinnostunut ja josta hän tietää melko paljon.

Tarkemmin havainnoitavaksi haluttiin myös jokin toinen kokoelman osa, ja muistelmat ovat sopivan kokoinen sekä selkeä kokoelman osa-alue, ja lisäksi monet vertaishavainnoijan ikäiset henkilöt ovat kiinnostuneita tästä aihealueesta. Koko tietokirjallisuuden osasto kuljetaan kuitenkin molemmilla havainnointikäynneillä läpi ja esiin nousseet huomiot kirjataan ylös, vaikka vain tiettyihin osa-alueisiin koko kokoomasta keskitytäänkin tarkemmin.

Sitä, onko valikoimaa riittävästi tietyissä kokoelman luokissa, haluttiin myös tarkastella molempien havainnoijien toimesta, ja hieman erilaisin kriteerein. Osittain vertaishavainnoija arvioi tätä sen kautta, löytäisikö hän itseään kiinnostavaa kirjallisuutta – tai kirjallisuutta eri-ikäisille lapsenlapsilleen. Osittain tätä kysyttiin myös häneltä suoraan; onko valinnanvaraa riittävästi. Opinnäytetyön tekijä tarkasteli asiaa keittokirjoissa ja muistelmateoksissa arvioiden sitä, onko suomenkielinen kokoelma riittävän suuri, mutta myös riittävän laaja – eli löytyykö luokan sisältä riittävästi eri aihealueita kattavaa kirjallisuutta. Lasten ja nuorten kaunokirjallisuudessa sekä aikuisten kaunokirjallisuudessa asiaa tarkasteltiin tiettyjen kirjailijoiden tuotannon kautta arvioimalla sitä, löytyykö heidän tuotantaan riittävän kattavasti kirjastosta. Näihin kirjailijoihin pyrittiin valitsemaan sekä jo pidempään kirjoittaneita (tai vanhempia kirjoja), kuin tuoreempia kirjailijoita, joilta toki heiltäkin on ilmestynyt jo vähintään muutama kirja. Tällä haluttiin selvittää hieman sitä, tunnetaanko kyseisiä kirjailijoita ja heidän tuotantaan eri kirjastoissa. Havainnoitaviksi kirjailijoiksi olisi voitu valita myös esimerkiksi Antti Tuuri, Tuija Lehtinen (lasten- ja nuortenkirjoistaan) tai Väinö Linna. Opinnäytetyön tekijä päätyi kuitenkin näihin kirjailijoihin, koska ne omalta osaltaan edustavat niin klassikkokirjailijoita kuin viime vuosina esiin nousseitakin kirjailijoita. Kirjailijat ja perustelut heidän valinnoilleen ovat seuraavat:

- Mauri Kunnas: hän on arvostettu, laajan tuotannon omaava kuvakirjailija, jonka kirjat ovat olleet hyvin suosittuja jo vuosien ajan erityisesti alle kouluikäisten ikäryhmässä.
- Sinikka Nopola ja Tiina Nopola: Laaja tuotanto alakouluikäisille sopivaa, myös poikia kiinnostavaa kirjallisuutta, joka on tuttua myös muun muassa elokuvista.
- Timo Parvela: Laaja tuotanto helppolukuisista lastenkirjoista niin sanotusti tavallisiin lastenkirjoihin ja nuortenkirjoihin, tyttöjen kirjoista (Ella-kirjat) enemmän poikia kiinnostaviin (Pate-kirjat).

- Marja-Leena Tiainen: pitkän linjan lasten- sekä erityisesti nuortenkirjailija, jolla on laaja tuotanto eri aiheista kirjallisuutta.
- Salla Simukka: nuoren polven nuortenkirjailija, jolla kuitenkin on jo useita julkaistuja teoksia. Niin sanottu Lumikki-trilogia on menestynyt ulkomailla, ja se on käännetty myös muun muassa ruotsiksi.
- Enni Mustonen: suuren suosion saavuttanut pitkän linjan kirjailija, joka on lähtöisin Pohjanmaalta.
- Leena Lehtolainen: suosittu, kotimaisen dekkarikirjallisuuden parissa pitkän uran tehnyt kirjailija, jonka kirjoihin perustuen on tehty myös televisiosarja.
- Christian Rönnebacka: muutaman vuoden kirjoittanut ja suosiota saavuttanut, Pohjanmaalta lähtöisin oleva kirjailija, jonka kirjasarjan pääosassa on pohjanmaalta lähtöisin oleva poliisi.
- Kati Hiekkapelto: myös tuoreempi dekkaristi, jonka kirjoja on käännetty useille kielille, myös ruotsiksi.
- Laila Hirvisaari/Hietamies: suosittu, todella pitkän linjan kirjailija joka on voittanut myös Finlandia-palkinnon.
- Orvokki Autio: pohjalainen klassikkokirjailija, jonka tuotanto on vanhaa mutta arvostettua ajankuvaa.

4.4.3 Havainnointien toteuttaminen

Havainnoinnit toteutettiin syyskuussa 2017, viikolla 39 siten, että opinnäytetyön tekijä kiersi havainnoimassa kirjastoja maanantaista keskiviikkoon, ja vertaishavainnoijan kanssa kierrettiin torstaina ja perjantaina. Opinnäytetyön tekijä havainnoi maanantaina Vöyrin kirjastossa, tiistaina Mustasaaressa, Korsnäsissa sekä Kristiinankaupungissa ja keskiviikkona Uudessakaarlepyyssä ja Luodossa. Vertaishavainnoijan kanssa havainnoinnit suoritettiin kahden päivän aikana; torstaina Mustasaari, Korsnäs ja Kristiinankaupunki ja perjantaina Uusikaarlepyy, Luoto ja Vöyri.

Opinnäytetyön tekijä havainnoi ensimmäisenä, omana päivänään Vöyrin kirjaston siksi, että tämän ensimmäisen havainnoinnin aikana pystyttiin lopullisesti tarkistamaan lomake ja sen kysymysten toimivuus niiden asioiden suhteen, joista haluttiin

tietoa. Tämä erillinen havainnointikäynti oli hyödyllinen, koska sen perusteella havainnointia jouduttiin hieman muokkaamaan. Kysymykseen ovatko kirjat uusia vai vanhoja tarkennettiin kriteerejä ja havainnointitapaa; satunnaisten kirjojen tarkistuksen sijaan valittiin satunnaiset hyllyt paremman kattavuuden saamiseksi. Lisäksi kysymys hyllyjen siisteydestä muokattiin paremmin tietoa antavaksi. Kyllä/ei -vastausvaihtoehdon sijaan valittiin viisiportainen arviointi, joka on paitsi helpompi myös vertaishavainnoijalle, antaa myös enemmän tietoa. Vöyrin kirjasto arvioitiin tällä arviointikäynnillä näillä uusilla kriteereillä, ja niitä sovellettiin sellaisenaan sen jälkeen kaikissa havainnointikäynneissä. Opinnäytetyön tekijä teki ratkaisun, että varsinaista erillistä testihavainnointikäyntiä ei suoriteta, koska hän tiesi ensimmäisen ja omana päivänä suoritettavan havainnointikäynnin osoittavan, onko lomakkeessa ja kriteereissä korjattavaa. Lisäksi hän tiesi, että ensimmäisen käynnin aikana hän kykenee muokkaamaan havainnoinnin tarvittaessa lopulliseen muotoonsa. Näin ei havainnoijalle ole syntynyt mitään ennakkokäsityksiä alueen kirjastoista, vaan hän kykenee keskittymään vain ja ainoastaan havainnoitaviin kirjastoihin ja eroihin näiden välillä.

Loput havainnointikäynnit sujuivat ensimmäisen havainnointikäynnin antamien askelmerkkien mukaan odotetusti, sekä opinnäytetyön tekijän että vertaishavainnoijan osalta. Havainnoitavat kirjastot olivat kaikki erilaisia, ja jokaisena päivänä havainnoitavana oli eri kokoisia kirjastoja. Vertaishavainnoijan ja opinnäytetyön tekijän yhteistyö oli molempien mielestä sujuvaa. Opinnäytetyön tekijä kirjasi ylös vertaishavainnoijan tekemät huomiot, ja tarvittaessa muistutti siitä mitä vielä piti havainnoida, sekä pyysi tarvittaessa perusteluita niistä asioista, joista niitä tarvittiin. Ennen jokaiseen kirjastoon menemistä opinnäytetyön tekijä kertoi hieman kustakin kirjastosta ja sen toimintaympäristöstä yleisellä tasolla. Esimerkiksi sen, onko kirjastorakennus uusi vai vanha – tai lähiaikoina remontoitu. Lisäksi sen, miten suuri osa kunkin kunnan väestöstä on suomenkielisiä, ja miten paljon suomenkielistä aineistoa on kussakin kirjastossa. Suomenkielisen aineiston prosentuaalisen määrän tietäminen auttoi vertaishavainnoijaa osittain ymmärtämään paremmin kutakin kirjastoa ja sen valikoimaa.

Ennen havainnointikierroksen alkamista vertaishavainnoija sai luettavakseen sekä häntä varten tehdyn ohjeistuksen että lomakepohjan. Nämä käytiin vielä ennen ensimmäistä havainnointia myös suullisesti keskustellen läpi. Tämän jälkeen itse havainnointiohjeistusta ei enää tarvinnut käydä läpi. Kirjastoissa kierreltäessä vertaishavainnoija antoi hyvin suusanallista tietoa siitä, mitä havainnoi, ja miten hän asiat koki. Havainnoinnit herättivät myös keskusteluja havainnoitavista asioista.

5 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä osiossa tarkastellaan tämän opinnäytetyön aikana tehdyn tutkimuksen tuloksia. Ensin asiaa käsitellään tilastotietojen kautta, jonka jälkeen käsitellään havainnointien tuloksia. Näiden kahden eri menetelmän avulla pyritään saamaan monipuolinen kuva Fredrika-kirjastojen suomenkielisen kokoelman houkuttelevuudesta asiakkaalle. Tilastoja ja havaintoja käsitellään erikseen, mutta ne eivät kuitenkaan ole toisistaan erillään olevia asioita; ne vaikuttavat toisiinsa – ja ainakin osittain myös peilaavat toisiaan.

5.1 Tilastojen valossa

Tilastojen suhteen tarkkailtiin kielijakauman toteutumista niin väestöpohjan, kirjastojen kokoelman, hankintojen, poistojen sekä lainausten suhteen. Pääosin keskityttiin suomenkieliseen aineistoon sekä sen eri tekijöihin, eli kirjallisuuden kokoelmaan, hankintoihin, poistoihin ja lainauksiin, ruotsinkielisen aineiston jäädessä hie-
man taka-alalle. Tämä johtuu tämän opinnäytetyön näkökulmasta, jossa keskitytään nimenomaan suomenkieliseen kokoelmaan, sen kokoelmatyöhön ja sen käyttöön.

5.1.1 Kielijakauma kokoelmissa, verrattuna väestön kielijakaumaan

Väestön kielijakauma on otettu yleensä hyvin huomioon Fredrika-kirjastojen kokoelmatyössä kokoelman kielijakaumaa ajatellen. Kuten odottaa saattaa, prosenttiosuudet vaihtelevat vuodesta toiseen, johtuen esimerkiksi siitä, miten paljon poistoja on tehty eri vuosina – ja minä vuosina niissä on keskitytty ruotsinkieliseen ja minä vuonna suomenkieliseen aineistoon. Pääsääntöisesti on niin, että mitä suurempi osuus kunnan väestöstä on suomenkielisiä asukkaita, sitä lähempänä väestön kielijakaumaa myös kokoelman kielijakauma on. Prosentuaalinen osuus kokoelmasta liikkuu useimmiten noin pari prosenttiyksikköä suurempana väestön kielijakauman, suomenkielisen kirjallisuuden ja väestön osalta. Poikkeuksia ovat Uusi-kaarlepyy ja Vöyri, joissa vuoden 2016 ero oli Uudessakaarlepyyssä 8 % ja Vöyrillä 5,8 %.

Vain Kristiinankaupungissa, Mustasaassa ja Luodossa tilanne on se, että suomenkielisen kokoelman osuus on pienempi, kuin väestön suomenkielisten osuus. Kristiinankaupungissa on tarkkailujakson 10 vuoden aikana vain vuonna 2011 ollut kokoelman suomenkielisen kirjallisuuden prosentuaalinen osuus hieman suurempi kuin väestön suomenkielisten osuus. Muuten näiden kolmen kunnan tilanne on koko ajan ollut se, että prosentuaalisesti väestön kielijakaumaa ja kokoelman kielijakaumaa tarkkailtaessa kokoelma ei ole pysynyt väestön kielijakaumaa edustavana suomen kielen suhteen. Kristiinankaupunki ja Mustasaari yhdessä Pietarsaaren kanssa kuuluvat selkeään kärkikolmikkoon, kun tarkastellaan suomenkielisten osuutta väestöstä. Kristiinankaupungissa suomenkielisiä asukkaita oli vuoden 2016 viimeisenä päivänä 40,9 %, Mustasaassa 28,9 % ja Pietarsaassa 35,8 %. Luodossa taas suomenkielisiä asukkaita vuoden 2016 lopussa oli 5,9 % asukkaista, ja se olikin Korsnäsän sekä Närpiön jälkeen kolmanneksi pienin kunta suomenkielisten asukkaiden väestömäärää tarkastellessa. Tarkemmat luvut vuosilta 2008, 2010, 2012, 2014 ja 2016 kaikkien kirjastojen suomenkielisen kirjallisuuden ja kuntien suomenkielisen väestön osalta löytyvät tämän kappaleen jälkeen tulevasta taulukosta 1. (Taulukko 1.) Taulukkoon on merkitty punaisella niiden kirjastojen tiedot, joissa kokoelman suomenkielisten kirjojen osuus on pienempi kuin kunnan väestön suomenkielisten osuus. Sinisellä on merkitty ne kunnat, joissa kokoelmaa tällä toisella kielellä on selkeästi keskiarvoa enemmän verrattuna suomenkielisten asukkaiden määrään.

Taulukko 1. Fredrika-kirjastojen suomenkielisten kokoelmien sekä kuntien väestön suomenkielisten asukkaiden prosenttiosuudet (muokattu Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017; Tilastokeskus 2017).

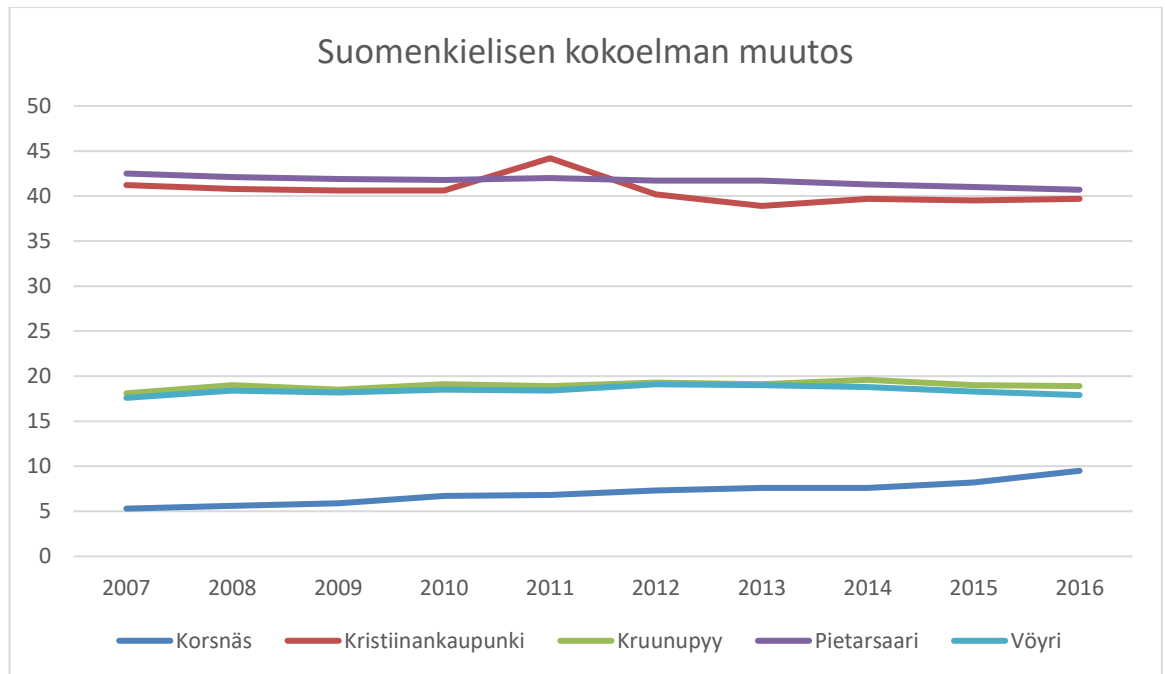
		2008	2010	2012	2014	2016
Kristiinankaupunki	Kokoelma	40,8	40,6	40,2	39,7	39,7
	Väestö	42,2	42,1	41,6	41,4	40,9
Pietarsaari	Kokoelma	42,1	41,8	41,7	41,3	40,7
	Väestö	40,2	39,1	37,7	36,9	35,8
Mustasaari	Kokoelma	22,2	22,5	23,7	23,4	23,6
	Väestö	28,7	29,1	28,9	29,1	28,9

Kruunupyy	Kokoelma	19	19,1	19,3	19,6	18,9
	Väestö	15,6	16	16,7	17,5	18,1
Vöyri	Kokoelma	18,4	18,5	19,1	18,8	17,9
	Väestö	12,6	12,6	12,5	12,4	12,1
Maalahti	Kokoelma	10,2	9,9	9,7	9,8	10,8
	Väestö	10,3	9,2	9,5	9,8	9,8
Pedersöre	Kokoelma	8,7	9	9,3	9	9,4
	Väestö	9	9	8,8	8,9	8,4
Uusi-Kaarlepyy	Kokoelma	16,8	14,5	14,6	14,6	15,1
	Väestö	8,1	7,8	7,6	7,3	7,1
Närpiö	Kokoelma	7,1	7,5	6,8	6,8	7,6
	Väestö	5,8	5,6	5,8	5,6	5,4
Luoto	Kokoelma	4	3,9	3,9	3,8	4,1
	Väestö	6,5	6,4	6,2	6	5,9
Korsnäs	Kokoelma	5,6	6,7	7,3	7,6	9,5
	Väestö	3,2	3,7	3	3,2	3,7

5.1.2 Suomenkielinen kokoelma

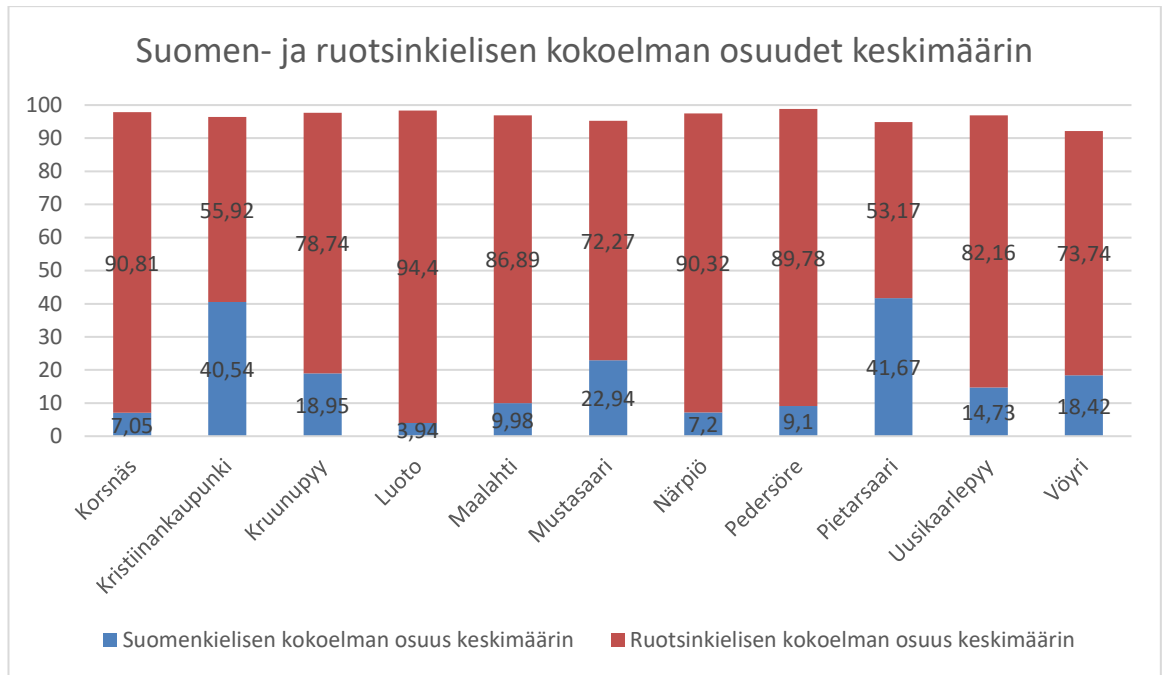
Suomenkielisen kokoelman osuus kirjastojen koko kokoelmasta on pysynyt melko tasaisena. Suurimmalla osalla, eli yhdeksällä kirjastolla, on suomenkielisen kirjallisuuden osuus kokoelmasta sitten vuoden 2007 kasvanut, mutta harvalla aivan suoraviivaisesti tai merkittävästi. Vuosien mittaan on tapahtunut pieniä notkahduksia ja huippuja. Ne kirjastot, joiden suomenkielisen kirjallisuuden osuus kokoelmasta on koko ajanjaksoa tarkastellessa pienentynyt, ovat Kristiinankaupunki, Kruunupyy (huippuvuosista pienentynyt, lähtötilanteesta kasvanut hieman), Pietarsaari ja Vöyri (huippuvuosista pienentynyt, lähtötilanteesta kasvanut hieman). Vain Korsnäsissa suomenkielisen kirjallisuuden osuus kokoelmasta on kasvanut useamman prosenttiyksikön verran ja tasaisesti vuodesta toiseen; 5,3 %:sta aina 9,5 %:n. Syynä eivät

kuitenkaan ole niinkään suuret hankintamäärät, vaan pienet suomenkielisen aineiston poistot – ruotsinkielistä aineistoa on tässä kirjastossa poistettu enemmän. Muutoksen näiden kirjastojen suomenkielisen kokoelman määrässä on nähtävissä seuraavasta kuviosta (Kuvio 3.).

Kuvio 3. Suomenkielisen kokoelman muutos seuraavissa kunnissa: Korsnäs, Kristiinankaupunki, Kruunupyy, Pietarsaari ja Vöyri (Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017).

Kun lasketaan kaikkien kirjastojen tarkkailuajanjakson aikaisten keskimääräisten prosenttiosuuksien mukainen keskiarvollinen suomenkielisen kokoelman osuus, on se 17,68 %. Yli tuon keskiarvon pääsevät siten Kristiinankaupunki, Kruunupyy, Mustasaari, Pietarsaari sekä Vöyri. Kaikkien kirjastojen keskimääräisen kokoelman muodostumisen suomen- ja ruotsinkielisen kirjallisuuden suhteen näkyvät pylväsdiagrammista 4 (Kuvio 4.). Yksittäisten kirjastojen kokoelman muutokset löytyvät kirjastoittain liitteestä 2. (Liite 2.).

Kuvio 4. Suomen- ja ruotsinkielisen kokoelman keskiarvolliset osuudet kokoelmasta vuosien 2007-2006 välillä eri Fredrika-alueen kirjastoissa (Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017).

5.1.3 Hankinnat

Hankinnoissa saattaa olla eri vuosina melko suuriakin muutoksia kielijakaumassa suomenkielisen kirjallisuuden osalta. Suurimmalla osalla kirjastoja muutokset hankintamäärien osuudessa ovat vähintään muutaman prosenttiyksikön verran.

Tarkastelujakson aikana suomenkielisen kirjallisuuden hankinnat kaikista hankinnoista ovat vaihdelleet eri kirjastoilla seuraavasti:

- Korsnäs: 8–19 %
- Kristiinankaupunki: 36,5–46,4 %
- Kruunupyö: 16,2–20 %
- Luoto: 2,4–6 %
- Maalahti: 5,2–16,9 %
- Mustasaari: 22,3–26,8 %
- Närpiö: 4,1–9,3 %
- Pedersöre: 7,4–9,8 %
- Pietarsaari: 35–46 %

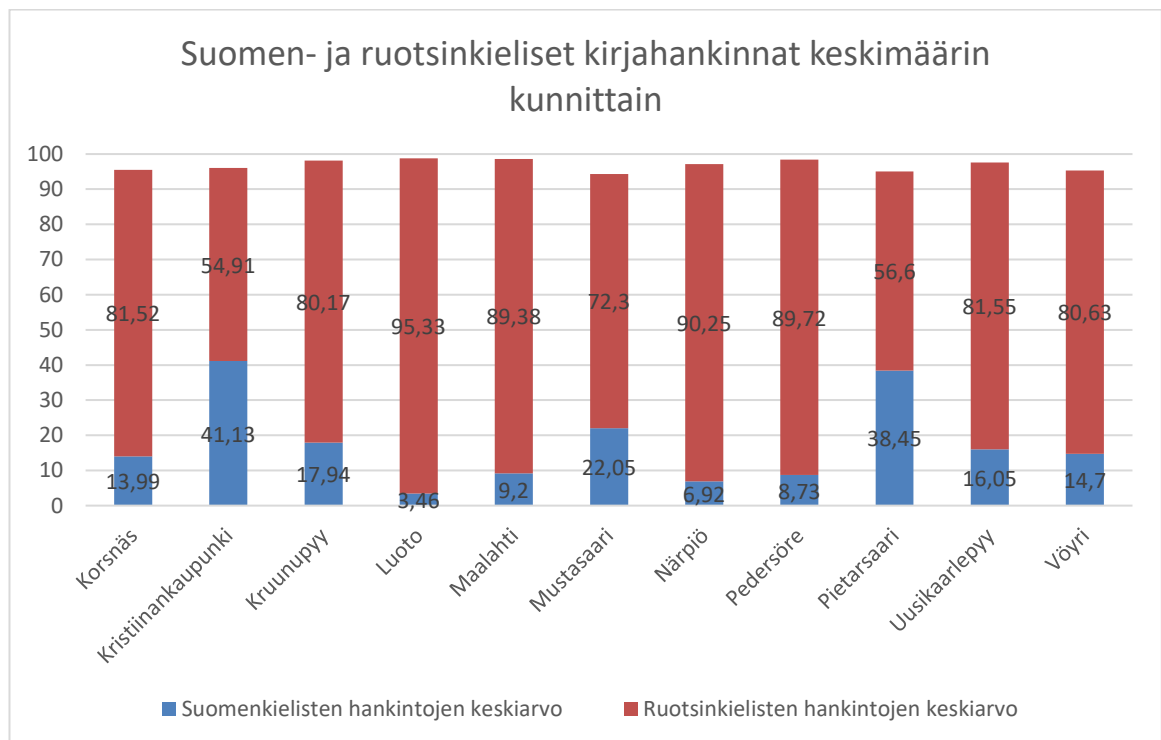
- Uusikaarlepyy: 13,7–18,8 %
- Vöyri: 11,6–20,8 %.

Suurimmat heitot suomenkielisen kirjallisuuden hankinnoissa on siis Korsnäsilla (11 prosenttiyksikköä), Maalahdella (11,7 prosenttiyksikköä) ja Pietarsaarella (11 prosenttiyksikköä). Tasaisimpina suomenkielisen kirjallisuuden hankinnat ovat pysyneet Kruunupyssä (3,8 prosenttiyksikköä), Luodossa (3,6 prosenttiyksikköä) ja Pedersöressä (2,4 prosenttiyksikköä).

Sytä näihin heittoihin – tai tasaisuuksiin saattaa olla monia erilaisia. Luodossa esimerkiksi sekä suomenkieliset hankinnat että suomenkielinen valikoima yleensäkin ovat olleet prosentuaalisesti hyvin pienet, ja lainaukset suomen kielellä vielä hyvin paljon pienemmät, mikä on saattanut vaikuttaa hankintojen tasaisena pysymiseen. Myös lainauksien määrässä tapahtuneet muutokset vaikuttavat tilastoihin; esimerkiksi Pietarsaarella suomenkieliset lainaukset ovat olleet laskusuunnassa jo vuodesta 2011 lähtien, suhteellisesti enemmän kuin ruotsinkieliset lainaukset. Pietarsaaren suomenkieliset lainaukset ovat tänä aikana laskeneet joka vuonna, yhteensä 25 828 lainauksella, joka on 25,3 % lähtötilanteen lainausmäärästä. Ruotsinkieliset lainaukset ovat taas laskeneet samana aikana 7778 lainauksella, eli 4,7 %. Tämä on luultavasti vaikuttanut suoraan myös hankintojen määrään. Kahden kielen kanssa tasapainoillessa tällainen lainaustilastollinen muutos vaikuttaa helposti väistämättä hankittuun kirjallisuuteen; kirjastot hankkivat suhteessa enemmän sitä, mitä lainataan aktiivisesti. Tilanne on ristiriitainen; lainausmäärien laskiessa kokoelmatyössä olisi usein syytä panostaa juuri siihen aineistoon, jonka lainaukset ovat laskeneet. Lainausmääriä käsitellään tarkemmin opinnäytetyön alaluvussa 5.1.5.

Kaksikielisen kunnan kielikohtaisten hankintojen määrästä ei ole annettu suoraan suosituksia, mutta kuten aikaisemmin tässä opinnäytetyössä on todettu, kokoelma-kohtaisen suosituksen mukaan kokoelmien kielijaon pitäisi kaksikielisessä kunnassa vastata väestön kielijakaumaa. Toisin sanoen, väestön kielijakauma on huomioitava kokoelmatyössä, kuten lähdeteksti ilmaisee. Tämän voisi ajatella viittaavan myös siihen, että hankintojen prosentuaalinen kielijakauma tulisi olla samankaltainen kuin sekä kokoelman että kunnan väestön kielijakauman.

Tästä näkökohdasta tarkasteltuna hankintamäärät ovat suhteellisen oikeanlaiset suomen kielen suhteen. Vain Luoto, Maalahti ja Mustasaari ovat pääsääntöisesti hankkineet suomenkielistä kirjallisuutta vähemmän kuin mikä on suomenkielisen väestön osuus kunnassa. Maalahti tosin on kolmen viime vuoden ajan panostanut selkeästi suomenkielisen aineiston hankintaan edellisvuosia enemmän ja ylittänyt reilusti väestön kielijakauman. Lainauksissa panostus ei täysin vielä kahtena viime vuonna näy, mutta toivottavasti tulevaisuudessa. Muut kunnat ovat hankkineet suurin piirtein väestön kielijakaumaa vastaavan määrän kirjallisuutta, tai jopa hieman enemmän suomenkielistä kirjallisuutta. Keskimäärin kirjastot ovat hankkineet suomenkielistä ja ruotsinkielistä kirjallisuutta seuraavan pylväsdiagrammin mukaisesti (Kuvio 5.).

Kuvio 5. Suomen- ja ruotsinkielisen kirjallisuuden hankintojen keskiarvolliset osuudet kokoelmasta vuosien 2007 ja 2016 välillä eri Fredrika-kirjastoissa (Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017).

Kuitenkaan, prosenttiosuus kaikista hankinnoista ei muodosta kaksikielisessä kirjastossa koko kuvaa hankinnoista. Kokoelman kehittymistä ja uusiutumista voidaan tarkastella myös siten, että suhteutetaan suomenkielisten hankintojen määrä suomenkieliseen kokoelmaan sekä ruotsinkielisen kokoelmaan. Näin tarkasteltuna pro-

sentuaalinen panostus kokoelmien suhteen kallistuukin osassa kirjastoja suomenkielisen kokoelman puolelle; suomenkielistä kirjallisuutta on hankittu enemmän suhteessa suomenkieliseen kokoelmaan, jolloin kokoelma uudistuu suhteessa enemmän joka vuosi olettaen, että poistot ja hankinnat ovat tasapainossa. Kirjastoja, joissa suomenkielisten hankintojen suhde suomenkieliseen kokoelmaan on parempi kuin ruotsinkielisten hankintojen suhde ruotsinkieliseen kokoelmaan ovat Korsnäs, Kristiinankaupunki, Mustasaari ja Uusikaarlepyy. Muiden seitsemän kunnan osalta panostus ruotsinkieliseen kokoelmaan on ollut suurempi tästä näkökulmasta. Nämä kunnat käyvät ilmi kirjastokohtaisista pylväsdiagrammeista liitteessä 3 (Liite 3.).

Suomenkielisen aineiston hankintamääriä voidaan verrata myös suomenkielisen kokoelman määrään. Tällöin Korsnäs, Kruunupyy (kuutena vuonna kymmenestä), Mustasaari ja Uusikaarlepyy ovat pääasiassa hankkineet suomenkielistä aineistoa yhtä paljon tai hieman enemmän, kuin niiden kokoelman suomenkielisen osuuden prosentuaalinen arvo on. Muissa kunnissa suurimmassa osassa vuosia tarkkailuajanjakson aikana suomenkielistä aineistoa on hankittu prosentuaalisesti vähemmän kuin sitä on ollut kokoelmassa. Kaikkien kirjastojen vuosittaiset hankintamäärät kirjastoittain löytyvät kuvioista liitteestä 3 (Liite 3.), joissa on esitetty sekä vuotuiset prosenttiosuudet kaikista hankinnoista että hankintojen prosenttiosuudet kokoelmasta kummankin kieliryhmän suhteen.

Hankintojen määrää kokoelmasta voidaan arvioida myös kansainvälisen suosituksen mukaan. Kuten tässä opinnäytetyössä on aiemmin mainittu, vuosittaisten hankintojen tulisi olla 8 % kokoelmasta suosituksen mukaan. Tähän on koko tarkkailuajanjakson aikana päästy vain kahtena vuonna ja kahdessa kirjastossa: Korsnäsissa vuonna 2010, kun suomenkieliset hankinnat ovat olleet 9,1 % suomenkielisestä kokoelmasta, ja Luodossa vuonna 2016, kun suomenkieliset hankinnat olivat 8,1 % suomenkielisestä kokoelmasta. Mielenkiintoista on, että juuri nämä kirjastot Närpiön lisäksi ovat niitä, joissa on kaikista pienin suomenkielinen kokoelma. Tällöin hyvään tasoon voidaan päästä suhteellisen pienillä hankinnoilla.

Ruotsinkielisiä hankintoja ei ainoanakaan vuonna eikä yhdessäkään kirjastossa ole tehty 8 % ruotsinkielisestä kokoelmasta. Lähimmäksi pääsi Luoto vuonna 2007, kun sen hankinnat vastasivat 7,4 % ruotsinkielisestä kokoelmasta. Sen suhteen on suo-

menkielisen kirjallisuuden kokoelmatyössä siis kyetty parempaan hankintaprosenttiin, kaksi kertaa. Yleensä ottaen tilanne on kuitenkin ollut se, että ruotsinkieliset hankinnat ovat olleet ruotsinkieliseen kokoelmaan verrattuna suuremmat, kuin suomenkieliset kokoelmat suomenkieliseen kokoelmaan verrattuna.

5.1.4 Poistot sekä poistojen ja hankintojen suhde

Poistoja suomenkielisessä kirjallisuudessa on Fredrika-alueen kirjastoissa tehty vaihtelevasti. Useilla kirjastoilla oli tarkastelujakson aikana jopa useita sellaisia vuosia, jolloin suomenkielisen aineiston poistoja ei ole tehty lainkaan. Nämä kirjastot eivät olleet aivan samat molempien kieliryhmien suhteen, vaikkakin neljässä kirjastossa oli molempien kielten kokoelmassa vähintään yksi nollapoistojen vuosi. Mielenkiintoista on se, että ruotsinkielisen aineiston suhteen nollapoistojen vuosia koko tarkkailujakson aikana oli maksimissaan yksi per kirjasto, kun taas suomenkielisen kokoelman suhteen nollapoistojen vuosia saattoi olla jopa neljä kymmenestä, kuten Korsnäsissa ja Luodossa. Kaikki nollapoistojen vuodet käyvät ilmi seuraavasta taulukosta (Taulukko 2.).

Taulukko 2. Fredrika-kirjastojen nollapoistojen vuosien määrät sekä suomenkielisestä, että ruotsinkielisestä kokoelmasta (Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017).

Kirjasto	Kokoelma, johon nollapoistot kohdistuvat	Nollapoistojen määrä
Korsnäs	Suomenkielinen kokoelma	4
	Ruotsinkielinen kokoelma	1
Kristiinankaupunki	Suomenkielinen kokoelma	0
	Ruotsinkielinen kokoelma	1
Kruunupyä	Suomenkielinen kokoelma	1
	Ruotsinkielinen kokoelma	1

Luoto	Suomenkielinen kokoelma	4
	Ruotsinkielinen kokoelma	1
Maalahti	Suomenkielinen kokoelma	2
	Ruotsinkielinen kokoelma	1
Närpiö	Suomenkielinen kokoelma	1
	Ruotsinkielinen kokoelma	0
Pedersöre	Suomenkielinen kokoelma	1
	Ruotsinkielinen kokoelma	0

Niinä vuosina, kun poistoja ei tehdä lainkaan, kokoelma luonnollisesti kasvaa, mutta myös vanhentuu. Poistojen tekeminen kokoelmasta on, kuten aikaisemmin todettu, keino pitää kokoelma tuoreena ja houkuttelevana asiakkaalle. Suositus yleisille kirjastoille olikin, että poistoja ja hankintoja tehtäisiin samassa suhteessa kokoelman vanhentumisen estämiseksi sekä myös liian laajentumisen estämiseksi.

Erityisen paljon poistoja suomenkielisestä kokoelmasta on tehty Vöyrillä, Uudessa-kaarlepyyssä sekä Pietarsaaressa. Vöyri ja Uusikaarlepyy ovat myös kirjastoja, joissa koko kokoelmaa on supistettu kymmenen vuoden takaisesta lähtötilanteesta jopa huomattavasti, niin suomen- kuin ruotsinkielisenkin aineiston osalta. Vöyrin kokoelma on pienentynyt tilastojen mukaan yhteensä 16 613:a nimekkeellä; suomenkielinen kokoelma 2 716:tta nimekkeellä ja ruotsinkielinen 2 983:lla nimekkeellä. Uudenkaarlepyyn kokoelma on pienentynyt 19 744:llä nimekkeellä; suomenkielinen kokoelma 1 813:lla nimekkeellä ja ruotsinkielinen 16 725:llä nimekkeellä. Vöyrillä kokoelman pienenemistä selittää osin myös se, että kymmenen vuoden tarkkailujakson aikana kunta on kokenut kaksi kuntaliitosta (Vöyri ja Maksamaa yhdistyivät Vöyri-Maksamaaksi 2007, ja Vöyri-Maksamaa yhdistyi Oravaisten kanssa Vöyriksi 2010), joiden aikana ja jälkeen myös kirjastojen kokoelmaa on muokattu tarpeita paremmin vastaavaksi. Tilastojen vertailun mahdollistamiseksi on tässä opinnäytetyössä koko tarkkailujakson ajan käsitelty Vöyrinä nykyistä Vöyriä, eikä Oravaista ja

Maksamaata ole huomioitu omina kirjastoinaan. Pietarsaassa taas kokoelma on kasvanut vuosien myötä, vaikkakin suomenkielinen kokoelma hyvin minimaalisesti; ruotsinkielinen kokoelma on kasvanut 10 170:llä nimekkeellä, suomenkielinen kokoelma on kasvanut 275:llä nimekkeellä.

Tässä opinnäytetyössä aiemmin (kappaleessa 2.1.4. Poistot) mainittuun kansainväliseen suositukseen, jonka mukaan kirjaston tulisi tehdä vuosittain 8 % poistot kokoelmistaan, on lähes kaikissa kirjastoissa päästy joinain vuosina tarkkailujakson aikana. Tuolloin ovat olleet kyseessä sellaiset vuodet, kun kirjastossa on syystä tai toisesta tehty tavanomaista jopa paljon suuremmat poistot. Ainoa kirjasto, jonka aineistosta ei ole koko aikana tehty 8 % poistoja kummankaan kieliryhmän suhteen, on Pietarsaari. Lisäksi Pedersöressä ei yhtenäkkään vuonna ole poistettu 8 % ruotsinkielisestä aineistosta, eikä Mustasaassa suomenkielisestä aineistosta. Näissä kaikissa kolmessa kunnassa on kuitenkin tehty verrattain tasaisesti poistoja koko tarkkailujakson ajan.

Hankinnat ja poistot ovat keskimäärin hyvässä suhteessa osassa Fredrika-alueen kirjastoja, kun vertaillaan sekä poistojen että hankintojen osuutta saman kielisestä kokoelmasta. Näitä ovat esimerkiksi Mustasaari ja Kristiinankaupunki. Näissä kirjastoissa siis hankinnat ja poistot ovat melko hyvin olleet tasapainossa prosenttiosuuksissa, mikä kertoo osaltaan myös siitä, että aineisto suomenkielisen kokoelman suhteen on päässyt uusiutumaan. Jos asiaa tarkastellaan nimekemäärien mukaisesti vuosien 2007 ja 2016 välisenä aikana, on Kristiinankaupungissa poistettu jopa 23 081 nimekettä suomenkielisestä valikoimasta, kun taas hankintoja on ollut vain 10 817 nimekettä, joka sinänsä kertoo jopa ylisuurista poistoista. Sama kehitys pätee Kristiinankaupungissa kuitenkin myös ruotsinkieliseen aineistoon; poistoja on tuona aikana ollut 29 160 nimekettä, ja hankintoja vain 14 432 nimekettä. Suuret poistot keskittyvät vuosiin 2011-2012 ja 2014, joten voidaan olettaa, että suurissa poistomäärissä on kyseessä ollut suunnitelmallinen kokoelmatyö kokoelman supistamisen merkeissä. Toisaalta, kokoelmien supistaminen on ollut viime vuosien mitaan melko yleistä koko Suomen yleisissä kirjastoissa, kun painopistettä on siirretty niin sanotusta pelkästä lainaamosta tilojen monipuolisempaan käyttöön kansalaisten olohuoneeksi.

Erityisen vähän poistoja suomenkielisestä aineistosta on tehty Luodossa ja Korsnäsissä. Näissä poistot ovat pääasiassa olleet hyvinkin varovaisia, ja nollapoistojen vuosia on myös molemmille kertynyt neljä. Luodossa suomenkielisen aineiston poistomäärä vuosien 2007 ja 2016 välillä oli yhteensä 586 kpl, eli keskiarvollisesti 58,6 kpl/v, ja hankintojen määrä taas 1 313 kpl, eli keskiarvollisesti 131,3 kpl/v. Ero poistettujen ja hankintojen välillä on suuri. Korsnäsissä taas suomenkielisen aineiston poistomäärä vuosien 2007 ja 2016 välillä oli yhteensä 881 kpl, eli keskiarvollisesti 88,1 kpl/v, ja hankintojen määrä 1 577 kpl, eli keskiarvollisesti 157,7 kpl/v. Näiden vuosien aikana on Luodossa tehty suuremmat poistot molemmilla kielillä vuonna 2016, Korsnäsissä taas 2012 ja 2016.

Kuten aiemmin tässä opinnäytetyössä on todettu, poistojen määrään vaikuttavat hyvin monenlaiset asiat kirjastoissa. Siihen vaikuttavat jopa huomattavasti esimerkiksi kirjastoissa tehtävät tilojen uudelleenjärjestelyt, remontit, tai kirjaston muuttaminen uusiin tiloihin. Remontit, tilajärjestelyt ja uuteen kirjastorakennukseen muuttamiset näkyvät myös Fredrika-kirjastojen poistoissa. Esimerkiksi Maalahdessa on tehty vuonna 2016 tavanomaista hyvin paljon suuremmat poistot molemmissa kieliryhmissä; Suomenkielisestä kirjallisuudesta on poistettu tuolloin 19 %, ja ruotsinkielisestä kirjallisuudesta 29,4 %. Maalahden kirjaston hyötypinta-ala on pienentynyt vuonna 2015 joten vuoden 2016 poistot liittyvät luultavasti tähän muutokseen. Myös Uudenkaalepyyn kirjastossa on vuonna 2015 valmistauduttu muuttoon uusiin tiloihin. Tuolloin kirjallisuutta on poistettu 11,6 % suomenkielisestä kokoelmasta, ja 10,7 % ruotsinkielisestä.

5.1.5 Suomenkieliset lainaukset

Suomenkieliset lainaukset ovat kaikissa muissa kunnissa paitsi Kristiinankaupungissa pienemmät kuin potentiaalinen asiakaskunta – eli suomenkielisten kunnan asukkaiden prosentuaalinen osuus. Myös kokoelmaan verrattuna suomenkielisiä lainauksia on vähemmän Kristiinankaupunkia lukuun ottamatta. Vuoden 2016 mukaiset suomenkieliset lainaukset olivat Kristiinankaupungissa 42,2 % kaikista lainauksista, suomenkielisen väestön osuus oli 40,9 % ja suomenkielisen kokoelman osuus 39,7 %. Kristiinankaupungissa on siis suomenkielinen kokoelma todella hyvin

käytössä, ja suomenkieliset lainausmäärät ovat määrällisesti olleet nousussa jo vuodesta 2011 saakka. Tänä aikana suomenkielisten lainausten määrä on noussut 9 027:llä lainauksella 27 858:aan lainaukseen, eli 47,9 %:lla lähtövuoden 2011 lainausmäärästä joka oli 18 831. Toki, vuosi 2011 oli koko kymmenen vuoden hiljaisin lainaustilastojen valossa, eikä vuoden 2007 lähtötilanteeseen saakka olla vielä aivan päästy. Hiljaisin vuosi 2011 oli myös ruotsinkielisten lainausten suhteen, jotka nekin ovat siitä lähtien nousseet; 28 386:sta lainauksesta on päästy 37 144:ään lainaukseen – eli kasvua on ollut 8 758:n lainauksen verran (30,9 %). Suomenkieliset lainaukset ovat siis nousseet ruotsinkielisiä lainauksia enemmän, niin lainausmäärissä kuin prosentuaalisestikin. Kuitenkin, vaikka suomenkieliset lainaukset ovat jatkuvasti kasvaneet, on suomenkielinen kokoelma Kristiinankaupungissa hieman pienentynyt (pois lukien vuoden 2016 kasvun, joka oli edellisvuoteen 0,2 %), ja suomenkielisten hankintojen osuus kaikista hankinnoista pienentynyt.

Kuntia ja kirjastoja, joissa on tarkasteluajanjakson aikana väestön kielisuhde ja lainauksien kielisuhde keskiarvallisesti suomen kielen suhteen lähimpänä, ovat:

- Korsnäs (ero 0,47 %)
- Uusikaarlepyy (ero 0,73 %)
- Kristiinankaupunki (ero 1,35 %, kuitenkin kaksi viimeistä vuotta lainauksia enemmän kuin väestössä suomenkielisiä!) sekä
- Pietarsaari (ero 2,14 %).

Nämä edellä mainitut kirjastot ovat siis keskimäärin päässeet lähimmäksi potentiaaliaan suomenkielisten asiakkaiden suhteen. Potentiaalilla tarkoitetaan tässä sitä, että ellei väestön kielijakauma ole lähellä (tai sama) kuin kirjaston lainausten kielijakauma, tarkoittaisi se ainakin näiden tilastojen valossa mitä luultavimmin sitä, että osa suomenkielisestä väestöstä ei käytä ainakaan oman kuntansa kirjastoa. Jos oletetaan, että suomen- ja ruotsinkieliset käyttävät kirjastoa yleensä ottaen yhtä ahkerasti, saattavat suomenkieliset käyttää jonkun muun kirjaston palveluita. Tämä ei kuitenkaan käy ilmi nyt tarkasteltujen tilastotietojen pohjalta, vaan asian tutkimiseksi tarvitaan tarkempaa tietoa.

Suurimmat erot suomenkielisen kirjallisuuden lainauksessa ja suomenkielisen väestön määrässä olivat seuraavilla kirjastoilla:

- Närpiö (ero 3,13 %)

- Vöyri (ero 3,86 %)
- Maalahti (ero 4,8 %)
- Luoto (ero 5,53 %)
- Pedersöre (ero 6,44 %)
- Kruunupyy (ero 7,23 %) sekä
- Mustasaari (ero 9,93 %).

Maalahden nykytilanteessa ero on vielä suurempi kuin keskiarvo, koska keskiarvoon vaikuttaa huomattavasti vuosien 2007-2010 välinen aika, jolloin suomenkielisiä lainauksia oli vielä 6,3-7,8 % kaikista lainauksista. Vuoden 2011 aikana suomenkielisen aineiston lainaukset tippuivat jostain syystä 7,1 %:sta, eli 3 614:stä lainasta aina 2,9 %:n eli 1 332:een lainaan, ja palautuminen tuosta pudotuksesta on ollut hyvin hidasta. Vuonna 2016 suomenkieliset lainaukset olivat 3,5 % kaikista lainauksista. Väestön suomenkielisten osuus taas on koko ajan pysytellyt melko samana, 9,1-10,3 välillä ollen vuoden 2016 lopussa 9,8 %. Kuten aiemmin on jo todettu, suomenkielisen aineiston hankintamäärät ovat Maalahden kirjastossa olleet koko tarkkailujakson suurimmat kolmen viimeisen vuoden aikana, kun tarkkaillaan osuutta kaikista hankinnoista. Tämä ei kuitenkaan ole näkynyt vielä suoraan lainauksissa, vaan vuoden 2016 lainaukset ovat laskeneet edellisestä vuodesta jopa 205 lainauksella, eli 10 %:lla. Myös ruotsinkieliset lainaukset ovat laskeneet vuosien 2015 ja 2016 välisenä aikana, jopa enemmän kuin suomenkieliset lainaukset, 8 011 lainauksella, eli 13,6 %:lla.

Mustasaassa ero suomenkielisten lainausten ja suomenkielisen väestön välillä on huomattava, lähes 10 %. Suomenkielisen väestön määrä on pysynyt melko stabiilina, hyvin lähellä 29 %, samoin lainausten määrä on koko ajan ollut tasainen, noin 19 %. Mustasaaren osalta verrattain alhaista suomenkielistä lainausta selittää varmasti sen läheisyys Vaasan kanssa. Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjastossa on Mustasaarta huomattavasti laajempi suomenkielinen kokoelma, minkä lisäksi suuri osa mustasaarelaisista käy töissä, tai asioi muuten paljon Vaasassa, jolloin kirjastokäynti on helppo yhdistää vierailuun naapurikaupungissa.

Luoto taas nousee esiin sen vuoksi, että sen suomenkieliset lainausmäärät ovat olleet todella alhaiset koko kymmenvuotisen tarkastelujakson ajan. Suomenkielisen

väestön määrä on koko ajan pysytellyt noin 6 %:ssa, kun taas suomenkieliset lainaukset ovat pysytelleet alle 1 %:ssa. Myös kokoelma tarjoaa suomenkielistä aineistoa vähemmän kuin väestön kielijakauman perusteella voisi toivoa. Voidaankin pohtia, käyttävätkö alueen suomenkieliset kunnan asukkaat naapurikuntien Kokkolan, Pietarsaaren, Kruunupyyn ja Pedersören kirjastoja? Toki, vuonna 2016 suomenkielistä kirjallisuutta on lainattu 645:n lainan verran, mikä on koko tarkkailujakson toiseksi eniten. Samoin suomenkielisiä hankintoja on tehty vuonna 2016 poikkeuksellisen paljon, 243 kappaletta. Edellisvuonna niitä tehtiin 148 kappaletta. Luoto on myös se kunta, jonka suomenkieliset hankinnat ovat kasvaneet vuosi vuodelta, vaikkakin maltillisesti. Viime aikojen kehitykseen saattaa vaikuttaa myös muuttoliike, joka Luodon tapaisissa pienissä kunnissa saattaa näkyä nopeasti minoriteettikielisen aineiston lainauksissa, koska yhdelläkin aktiivisella kirjastonkäyttäjällä, tai kirjastonkäyttäjäperheellä, voi olla suuri vaikutus kirjaston tilastoihin. Näin on saattanut käydä esimerkiksi juuri Luodossa; vuoden 2015 ja 2016 välisenä aikana sen suomenkielisten asukkaiden määrä on noussut neljällä henkilöllä, mutta lainaukset ovat kasvaneet tuon vuoden aikana jopa lähes 33 %, 160 lainauksella. Tätä ennen suomenkieliset lainaukset ovat kuitenkin olleet jo neljä vuotta käytännössä laskusuuntaiset.

Yhteenvetona lainauksista voidaan todeta, että Kristiinankaupunkia lukuun ottamatta koko alueella on vielä paljon potentiaalista asiakaskuntaa suomenkielisessä väestössä. Kunnan väestön kielijakauma ei siis kerro sitä, miten paljon suomen- tai ruotsinkielistä aineistoa lainataan. Toki, lähes kautta linjan ruotsinkielistä aineistoa lainataan enemmän kuin suomenkielistä. Tarkemmin kuntien lainauspotentiaali suomenkielisen kirjallisuuden suhteen koko alueen osalta näkyy Liite 5:n kirjasto- ja kuntakohtaisista pylväsdiagrammeista. (Liite 5.) Kokoelman laajuus ei ole suoraan verrannollinen lainausmäärien kanssa, vaan niissä saattaa olla suuriakin eroja. Tämä käy ilmi kirjastokohtaisista diagrammeista Liitteessä 2 (Liite 2.). Ja lopuksi, suomenkielisessä väestöpohjassa on siis hyvinkin paljon potentiaalia koko alueella. Pallo on kirjastoilla; miten paljon heihin halutaan panostaa, miten heidät saadaan tavoitettua? Miten heidät saadaan huomaamaan, että heidän oma kirjastonsa voi palvella myös heitä? Ja etenkin; miksi he eivät käytä oman kirjastonsa palveluita?

5.1.6 Yhteenveto

Tilastojen valossa Fredrika-alueen kirjastot tekevät paljon hyvää työtä suomenkielisen kokoelmatyön suhteen, mutta myös kehitettävää löytyi tämän opinnäytetyön perusteella. Kirjastojen tarjoamat kokoelmat ovat pääosin prosentuaalisesti väestön kielijakauman mukaiset suomenkielisen aineiston suhteen. Tässä valossa suomenkielistä kirjallisuutta on siis saatavilla kirjastoissa. Hankintojen suhteen tilanne vaihtelee hieman enemmän, ja myös vaihtelu eri vuosien välillä on paljon suurempaa, samoin poistojen. Suomenkielisten lainauksien määrässä koko alue lukuun ottamatta Kristiinankaupunkia on jäljessä kuntien väestön kielirakenteesta. Kunnissa on siis suomenkielistä väestöpohjaa enemmän, kuin lainauksina toteutuu.

Kuntien väkiluvuissa on tarkkailuajanjakson aikana tapahtunut muutoksia. Väkiluku on kasvanut seuraavissa kunnissa: Korsnäs, Luoto, Mustasaari, Pedersören kunta, Uusikaarlepyy ja Vöyri (+ 1 asukas). Väkiluku ei kuitenkaan ole kasvanut tasaisesti, vaan välissä on ollut niin muuttovoittovuosia, kuin muuttotappiovuosiakin. Kunnista siis kuusi on muuttovoittokuntia - mikäli Vöyri lasketaan tähän joukkoon, viisi taas muuttotappiokuntaa. Suomenkielisten osuus väestöstä on pysynyt melko stabiilina prosentuaalisesti, mutta muiden kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvien osuus on noussut. Asukasluvun mukaan suomenkielisiä on vuoden 2016 lopussa vuoden 2007 loppua enemmän Korsnäsissa, Kruunupyssä, Luodossa, Maalahdessa ja Mustasaarella. Fredrika-kirjastojen alue vaikuttaa siis pysyvän vahvasti ruotsinkielisenä.

Kirjastojen kokoelmat ovat kasvaneet osassa kirjastoja, osassa taas pienentyneet. Kokoelma on kasvanut seuraavissa kunnissa: Kruunupyy (+992 nimekettä), Luoto (+13 126 nimekettä), Mustasaari (+2 838 nimekettä), Pedersöre (+4 933 nimekettä) sekä Pietarsaari (+8 983 nimekettä). Suomenkieliset kokoelmat taas ovat kasvaneet seuraavissa kunnissa: Korsnäs (+718 nimekettä), Luoto (+601 nimekettä), Mustasaari (+2 898 nimekettä), Pedersöre (+1 318 nimekettä) sekä Pietarsaari (+275 nimekettä). Luodossa, Mustasaarella, Pedersöressä ja Pietarsaarella suomenkielinen kokoelma on siis kasvanut samalla kun koko kokoelma on kasvanut. Korsnäsissa kasvua on ollut pelkästään suomenkielisessä kokoelmassa, ja Kruunupyssä pelkästään ruotsinkielisessä. Kuudessa yhdestätoista kirjastosta on siis sekä koko

kokoelma että suomenkielinen kokoelma supistunut tämän kymmenen vuoden aikana.

Kun tarkkaillaan suomenkielisten lainausten määrää koko lainausmäärä huomioon ottaen, vain yhdessä kirjastossa, Pietarsaaressa, on tämän kymmenen vuoden aikana tapahtunut suuri prosentuaalinen muutos lainauksissa. Pietarsaaren suomenkielisen kirjallisuuden lainaukset ovat laskeneet 39,1 %:sta aina 31,5 %:n kaikista lainauksista. Muutos on suuri. Samaan aikaan kunnan suomenkielisten asukkaiden osuus koko kunnan asukkaista on pienentynyt 40,7 %:sta 35,8 %:n. Lainaukset ovat siis laskeneet enemmän, kuin mitä suomenkielisten asukkaiden osuus.

Korsnäs. Korsnäsin kirjaston kokoelmat ovat pienentyneet vuosien myötä reilusti-kin (-10 866 nimekettä). Suomenkielisen kirjallisuuden osuus koko kokoelmasta on kuitenkin noussut tasaisesti, ja nimekkeittäinkin laskettuna suomenkielistä kirjallisuutta on vuonna 2016 enemmän kuin vuonna 2007 (+694 nimekettä). Korsnäsissa on prosentuaalisesti enemmän suomenkielistä kokoelmaa, kuin on suomenkielistä väestöä. Hankintojen prosentuaalisessa osuudessa kaikista hankinnoista on myös tehty kirjastossa hyvää työtä. Poistoja Korsnäsissa on suomenkielisestä aineistosta tehty melko vähän, ja useina vuosina poistoja ei ole tehty lainkaan. Suomenkieliset lainaukset ovat olleet laskusuunnassa vuodesta 2013, ruotsinkieliset vuodesta 2014. Suomenkieliset lainaukset ovat laskeneet 199:llä lainauksella eli 3,3 %:lla vuodesta 2013. Ruotsinkieliset lainaukset ovat laskeneet 2 362:lla lainauksella eli 13,1 %:lla vuodesta 2014. Suomenkieliset lainaukset ovat siis viime vuosina pysyneet stabiilimpana kuin ruotsinkieliset lainaukset, huolimatta siitä että prosentuaalinen osuus kaikista lainauksista on laskenut 3,3 %:sta 2,5 %:n. Korsnäsin kirjastoa koskeva kuvio liitteessä 2 osoittaa, että tarkkailujakson aikana Korsnäsin kirjaston suomenkielisissä lainausmäärissä ja hankintamäärissä tapahtuneet muutokset vastaavat hyvin pitkälle toisiaan (Liite 2.). Kun hankintamäärät ovat nousseet, ovat myös lainaukset nousseet – ja päinvastoin. Suomenkielisen kokoelman suhteen ei yhtä selkeää yhteneväisyyttä ole nähtävissä.

Kristiinankaupunki. Kristiinankaupungissa suomenkielisen aineiston lainaukset olivat vuonna 2016 prosentuaalisesti suuremmat kuin väestön suomenkielisten asukkaiden osuus, suomenkieliset hankinnat ja suomenkielisen kokoelman osuus.

Myös suomenkielisiä asukkaita on prosentuaalisesti enemmän, kuin mitä kirjastossa on suomenkielistä kokoelmaa. Tämän suhteen Kristiinankaupunki poikkeaa muista Fredrika-alueen kirjastoista. Kristiinankaupungissa suomenkielisten lainausten osuus on ollut nousussa aina vuodesta 2012 lähtien. Nousua on ollut 4,8 prosenttiyksikköä 37,4 %:sta 42,2 %:n. Määrällisesti lainaukset ovat nousseet 9 051:llä lainauksella, eli jopa 48,1 %:lla vuodesta 2012. Samana aikana väestön suomenkielisten prosentuaalinen osuus on laskenut 0,7 prosenttiyksikköä. Ruotsinkieliset lainaukset ovat tänä aikana prosentuaalisesti laskeneet 5,1 prosenttiyksikköä vuoden 2012 aikaisesta 61,4 %:sta aina 56,3 %:n. Lainausmäärät ovat kuitenkin nousseet koko ajan 6 277:llä lainauksella eli 20,3 %:lla. Myös ruotsinkielisten kunnan asukkaiden määrä on vähentynyt tuona aikana 0,7 prosenttiyksikköä. Mielenkiintoista on, että lainausmäärät ovat Kristiinankaupungin kirjastossa nousseet käytännössä siitä lähtien, kun siellä on tehty mittavat poistot kokoelmasta; suomenkielisestä kokoelmasta poistettiin 22,9 % vuonna 2012, ja ruotsinkielisestä kokoelmasta 20,4 % vuonna 2011. Tämä näkyy selkeästi Liitteessä 2 olevassa kuviossa (Liite 2.). Kokoelma on luultavasti uusiutunut huomattavasti näiden suurten poistojen myötä. Ratkaisu on kirjaston kannalta ollut selkeästi kannattava.

Kruunupyy. Kruunupyyssä suomenkielistä kokoelmaa on prosentuaalisesti hieman enemmän kuin suomenkielisiä asukkaita koko kunnan väestöstä. Suomenkielisiä lainauksia on kuitenkin huomattavasti vähemmän, vuonna 2016 niitä oli 9,6 % kaikista lainauksista. Väestön suomenkielisten asukkaiden prosentuaalinen osuus koko kunnan väestöstä on kasvanut koko tarkastelujakson ajan yhtä pientä notkahdusta lukuun ottamatta. Kasvua on ollut 3,1 prosenttiyksikköä vuodesta 2007 lähtien. Kokoelmasta suomenkielistä kirjallisuutta on koko tarkastelujakson aikana ollut 18-19 %. Suomenkielisissä lainauksissa on ollut kasvua ensimmäisen vuoden prosentuaalisesta osuudesta 1,8 prosenttiyksikköä. Ne ovat siis kehittyneet hitaammin kuin väestöpohja. Kolme viimeistä vuotta suomenkieliset lainaukset ovat määrällisesti pysyneet hyvin stabiileina (7 902-7 929), kun taas ruotsinkielisissä lainauksissa on tapahtunut enemmän muutoksia. Vuonna 2014 ruotsinkielisiä lainauksia oli 73 888, seuraavana vuonna jopa 79 842 ja viime vuonna palattiin alle vuoden 2014 tason lainausten ollessa 73 480. Kun tarkastelee kuviota liitteessä 2, voi nähdä, että Kruunupyyn kirjastossa suomenkielisten kirjallisuuden hankinnat ovat pysyneet hyvin tasaisina, eikä niillä juuri näytä olleen vaikutusta lainauksiin (Liite 2.). Sen sijaan

suomenkielisen kokoelman muutokset ovat monessa kohdin lainauksissa tapahtuvia muutoksia vastaavia. Kruunupyylä on lainaustilastojen ja väestötilastojen valossa vielä paljon potentiaalia suomenkielisten lainausten suhteen. Lähes samankokoiseen Kristiinankaupunkiin verrattuna Kruunupyysässä, jossa vuonna 2016 oli asukkaita 107 vähemmän on jopa 16 206 lainausta enemmän. Lainaukset yleensä ovat siis hyvällä tasolla kunnassa, ja suomenkielisessä väestöpohjassa on potentiaalia kasvattaa lainausmääriä vielä entisestään.

Luoto. Luodon kunnassa suomenkielistä väestöä oli vuonna 2016 prosentuaalisesti hieman enemmän kuin sen kokoelmassa oli suomenkielistä aineistoa. Väestöpohjaa oli 5,9 %, ja kokoelmaa 4,1 %. Suomenkielisiä lainauksia kunnan kirjastossa oli kuitenkin huomattavan vähän, vain 0,7 % kaikista lainauksista. Suomenkielisten lainausten prosentuaalinen osuus kaikista lainauksista on pysytellyt koko tarkastelujakson ajan alle yhdessä prosentissa. Määrällisesti suomenkieliset lainaukset ovat kuitenkin vuodesta 2015 vuoteen 2016 nousseet 160:lla lainauksella, eli 33 %:lla. Samoin hankinnat ovat kasvaneet samana aikana 95:llä nimekkeellä, eli 64,2 %:lla. Viime vuonna kirjastoon hankittiin huomattavasti aikaisempia vuosia enemmän suomenkielistä aineistoa. Samoin poistoja tehtiin muita vuosia runsaammin vuonna 2016; 8,2 % suomenkielisestä kokoelmasta ja vuonna 2014; 7,2 % suomenkielisestä kokoelmasta. Näin ollen aineisto on päässyt uusiutumaan sekä tehtyjen hankintojen että poistojen avulla. Tämä panostus suomenkieliseen aineistoon on mitä ilmeisemmin kannattanut, ja näkyy lainausmäärien nousuna; lainausmäärät ovat nousseet 160 lainauksella, joka on prosenteissa 33 %, vaikkakin lainausmäärien kehitys on ollut positiivinen myös ruotsinkielisen aineiston suhteen; nousua on ollut 0,6 %. Liitteen 2 kuviosta näkyy suomenkielisen kokoelman, hankintojen ja lainausten kehitys koko tarkastelujakson aikana (Liite 2.). Tämän diagrammin mukaan lainauksiin vaikuttavat Luodon kirjastossa enemmän hankinnat, kuin koko kokoelman laajuus. Näyttäisi siis siltä, että uutuudet houkuttelevat asiakkaita tehokkaimmin. Luodon asukasluku vuonna 2016 oli 5 176 asukasta, ja lainauksia siellä oli 89 495. Lainausmäärät ovat siis keskimäärin erittäin hyvällä tasolla. Väestöpohjaa on, kuten edelläkin todettu, suomenkielisissä asukkaissa paljon enemmän kuin heidän lainauksiensa prosentuaalinen osuus, joten tällä hetkellä potentiaalia on suomenkielisessä väestössä kirjastolla jopa huomattavasti.

Maalahti. Maalahdessa vuoden 2016 suomenkielisen kokoelman osuus oli prosenttisyksikön suurempi kuin saman vuoden suomenkielisen väestön osuus. Nämä ovat siis hyvin tasapainossa. Suomenkielisiä lainauksia oli samana vuonna kuitenkin vain 3,5 % kaikista lainauksista, joten lainaukset laahaavat hieman jäljessä myös Maalahdessa. Suomenkielisen kokoelman osuus on koko tarkastelujakson pysynyt noin 10 %:ssa. Asukasluku on samaten pysynyt noin 9-10 %:ssa. Hankintojen ja poistojen määrä vaihtelee enemmän, kuten tarkasteltavissa kirjastoissa näyttää olevan tyypillistä. Suomenkielisten lainausten määrä pysytteli aina vuoteen 2010 saakka noin 7 %:ssa, mutta vuonna 2011 ne laskivat jopa 2,9 %:iin. Määrällisesti pudotusta oli 2 282 lainausta, joka on todella paljon. Syytä laskuun ei näistä tilastoista selviä, sillä suuria muutoksia suomenkielisten asukkaiden määrässä, kokoelman tai hankintojenkaan kielijakaumassa ei tuolloin tapahtunut. Lainausluvut ovat Maalahdessa olleet hieman laskusuunnassa kolme viime vuotta molemmissa kieliryhmissä. Suomenkieliset lainaukset ovat vähentyneet 404 lainauksella, eli 18 %:lla ja ruotsinkieliset 9 345 lainauksella, eli 15,6 %:lla. Vuonna 2016 suomenkielisiä hankintoja on kuitenkin tehty kahta viime vuotta enemmän, samoin poistoja on tehty tavanomaista enemmän: 19 % suomenkielisestä kokoelmasta, joten kokoelma on päässyt uusiutumaan. Toivottavasti tämä näkyy seuraavan vuoden tilastoissa positiivisesti. Maalahden kirjaston kohdalla näyttäisi Liitteen 2 kuvion (Liite 2.) mukaan olevan niin, että muutokset suomenkielisessä kokoelmassa tai hankinnoissa ei ole suoraan näkynyt suomenkielisissä lainauksissa.

Mustasaari. Mustasaarella suomenkielistä väestöä on prosentuaalisesti enemmän kuin suomenkielistä kokoelmaa. Vuonna 2016 ero oli 5,3 prosenttiyksikköä, joka on melko merkittävä. Myös hankintoja on vuonna 2016 tehty vähemmän kuin kokoelman tai väestön kielijakauma oli. Poistoja Mustasaaren kirjastossa suomenkielisestä aineistosta on tehty 3,2 %, ja suomenkielinen kokoelma onkin tarkkailuajanjakson aikana kasvanut 2 898:lla nimekkeellä. Poistoja on koko aikana tehty siis hyvinkin maltillisesti, ja sama koskee myös ruotsinkielistä kokoelmaa, joka on kasvanut 1 217:llä nimekkeellä. Suomenkielisiä lainauksia vuonna 2016 oli 19,6 % kaikista lainauksista. Suomenkieliset lainaukset ovat olleet määrällisesti kasvussa vuodesta 2014 lähtien, jonka aikana ne ovat kasvaneet 3 316:lla lainauksella, eli 8,3 %:lla. Ruotsinkieliset lainaukset ovat kasvaneet vuodesta 2012 saakka, yhdellä notkahduksella; vuonna 2014 ne kävivät jo 174 318:ssa lainauksessa. Kasvua on ollut

3 606 lainausta, eli 2,1 %. Kuviosta (Liite 2) näkyy selkeästi se, että tarkastelujakson aikana suomenkieliset lainaukset ovat nousseet hitaasti, mutta melko tasaisesti. Hankinnoissa ei tänä aikana ole suuria muutoksia tapahtunut, eivätkä suomenkielisen kokoelman muutokset näytä juurikaan vaikuttaneen suoraan lainauksiin. Väestöpohjan ja lainausten välinen prosentuaalinen ero oli vuonna 2016 jopa 9,3 % joka kertoo siitä, että kunnan suomenkielisessä väestöpohjassa olisi potentiaalisia asiakkaita vielä jopa runsaasti.

Närpiö. Närpiössä suomenkielisen kokoelman osuus on pysynyt koko tarkkailujakson ajan noin 7 %:ssa. Myös suomenkielisten osuus väestöstä on pysynyt melko stabiilina, alle 6 %:ssa. Kokoelmaa on siis hieman enemmän kuin väestöpohjaa. Närpiön kirjasto on myös hankkinut uutta aineistoa suomeksi hyvällä tasolla vuosittain kielijakauman kautta tarkasteltuna. Poistoja kirjastossa on suomenkielisestä aineistosta tehty hyvin maltillisesti lukuun ottamatta vuoden 2012 tavallista paljon suurempia poistoja. Suomenkieliset lainaukset ovat pysytelleet alle 3 %:ssa sitten vuoden 2012. Määrällisesti koko tarkkailujakson aikana suomenkieliset lainaukset ovat vähentyneet 1 093:lla lainauksella, eli 32,8 %:lla vuodesta 2007. Kun tarkastellaan suomenkielisten lainausten, hankintojen ja kokoelman muutoksia koko tarkkailujakson aikana, voidaan kuviosta liitteessä 2 (Liite 2.) päätellä, että jossain määrin ne vaikuttavat toisiinsa; muutokset kokoelmassa näkyvät muutoksina lainauksissa, ja samoin muutokset hankinnoissa vaikuttavat hieman muutoksiin lainauksissa. Suomenkielisiä lainauksia oli vuonna 2016 prosentuaalisesti 2,2 % kaikista lainauksista, samalla kun suomenkielisiä asukkaita oli 5,4 %. Tämän mukaan myös Närpiöllä olisi vielä niin sanotusti käyttämätöntä potentiaalia sen suomenkielisessä väestössä.

Pedersöre. Pedersöressä suomenkielisen kokoelman osuus on koko tarkkailujakson ajan ollut noin 9 % koko kokoelmasta. Vuonna 2016 se oli 9,4 %. Hankinnat ovat prosentuaalisesti noudatelleet kokoelman laajuutta, ollen yleensä noin 8-9 %. Vuonna 2016 suomenkielistä kirjallisuutta hankittiin prosentuaalisesti kuitenkin vähemmän kuin koskaan ennen, 7,4 %. Myös väestöpohja on pysynyt koko tarkkailujakson ajan noin 9 %:ssa, painuen kuitenkin vuonna 2016 jopa 8,4 %:n. Suomenkielisiä lainauksia kirjastossa on kuitenkin suhteessa vähän; vuonna 2016 vain 2,2 %. Koko tarkkailujakson aikana luku on pysynyt aina alle 3 %:ssa. Pedersören kir-

jaston lainaukset molemmissa kielissä romahtivat hieman vuonna 2015, ja tämä näkyy vielä 2016 vuoden tilastoissa. Suunta on selkeästi kuitenkin kohti tätä edeltävää tasoa, molemmilla kielillä. Suomenkieliset lainaukset nousivat vuodesta 2015 vuoteen 2016 jopa 1 036 lainauksella eli 53,3 %:lla, ja ruotsinkieliset 9 208 lainauksella eli 7,5 %:lla. Syynä tähän lainauksien romahtamiseen saattaa olla remontti; vuonna 2015 tilastossa Pedersören kirjaston hyötypinta-ala on suurempi kuin edellisenä vuonna. Tarkasteltaessa suomenkielistä kokoelmaa, lainauksia ja hankintoja, näkyy kuviossa liitteessä 2 (Liite 2.) melko selkeästi se, miten suomenkielisen kokoelman muutokset näkyvät myös lainausmäärissä. Eivät aina heti, tai samassa määrin mutta yhdenmukaisuus on huomattavaa.

Pietarsaari. Pietarsaaren kirjaston suomenkielinen kokoelma oli viime vuonna 40,7 % koko kokoelmasta. Suomenkielisiä asukkaita paikkakunnalla oli 35,8 %, joten kokoelma on prosentuaalisesti tarkasteltuna riittävän laaja. Suomenkielisen aineiston hankintoja kirjastossa tehtiin 35 %, ja suomenkielisiä lainauksia oli 31,5 %. Suomenkielisiä lainauksia on siis runsaasti, mutta potentiaalia väestössä on vielä. Suomenkieliset lainaukset ovat määrällisesti laskeneet käytännössä koko tarkkailuajanjakson ajan. Ne ovat vuodesta 2007 vähentyneet 37 722:lla lainauksella, eli 33,1 %:lla. Samoin ruotsinkieliset lainaukset ovat laskeneet 10 826:lla lainauksella eli 6,4 %:lla. Ruotsinkielisten asukkaiden määrä on pysynyt hyvinkin stabiilina, mutta suomenkielisten asukkaiden määrä on prosentuaalisesti vähentynyt 4,9 %. Tämä yksistään ei kuitenkaan selitä suomenkielisten lainausmäärien suurta laskua. Mutta kun tarkastellaan suomenkielistä kokoelmaa, hankintoja ja lainauksia (Liite 2.) voidaan huomata, että suomenkielinen kokoelma on koko tarkkailujakson aikana supistunut jopa huomattavasti. Vuonna 2016 kokoelmaa oli 76 738 nimekettä, ja lainauksia lähes saman verran, 76 085 lainausta. Poistoja suomenkielisestä aineistosta on tehty joka vuosi, itse asiassa seitsemänä vuonna kymmenestä niitä on tehty enemmän suomenkielisestä kuin ruotsinkielisestä aineistosta.

Uusikaarlepyy. Uudenkaarlepyyn kirjastossa suomenkielistä kokoelmaa on noin kaksi kertaa enemmän kuin kunnassa on suomenkielistä väestöpohjaa. Kokoelman prosentuaalinen osuus viime vuonna oli 15,1 % ja suomenkielisen väestön osuus 7,1 %. Tilastojen valossa siis suomenkielistä valikoimaa kirjastossa löytyy hyvin. Myös hankintoja on vuosittain tehty runsaasti, yleensä enemmän kuin kokoelman

osuus on. Uudenkaarlepyyn kirjastossa myös poistoja suomenkielisestä kirjallisuudesta on tehty niin paljon, että aineisto on tämänkin vuoksi päässyt uusiutumaan. Suomenkielisen väestön määrä kunnassa on tarkkailujakson aikana prosentuaalisesti vähentynyt 1,1 %:lla. Suomenkielisiä lainauksia tehtiin viime vuonna 6,5 % kaikista lainauksista. Suomenkieliset lainaukset ovat määrällisesti kasvaneet vuodesta 2013 lähtien. Kasvua on ollut 838 lainausta, eli 17,2 %. Ruotsinkieliset lainaukset ovat kasvaneet aina vuodesta 2010 lähtien, 18 399 lainauksella, eli 29,4 %. Kirjasto muutti uusiin, kirjastolle suunniteltuihin tiloihin vuonna 2016, ja luultavasti tämä näkyy osittain lainaustilastoissa lainausten kasvuna molemmilla kielillä. Suomenkielisen kokoelman, lainausten ja hankintojen välillä ei näy selkeää yhteyttä, mutta mielenkiintoista on muutos vuosien 2015 ja 2016 välillä. Tuolloin sekä kokoelma että lainaukset ovat nousseet selkeästi, vaikka hankinnat ovatkin olleet pienemmät (Liite 2). Lainauksien ja väestöpohjan ero ei ole kunnassa suuri, ollen 0,6 %. Potentiaalia silti on.

Vöyri. Myös Vöyrillä, samoin kuin Uudessakaarlepyyssä, on prosentuaalisesti kokoelmassa enemmän suomenkielistä kirjallisuutta kuin kunnassa on suomenkielisiä asukkaita. Vöyrillä kokoelmasta 17,9 % oli vuonna 2016 suomenkielistä kirjallisuutta. Suomenkielisiä asukkaita taas kunnassa oli samana vuonna 12,1 %. Suomenkielisiä hankintoja kirjastossa on tehty vaihtelevasti aina reilusta 20 %:sta viime vuoden, koko tarkastelujakson alhaisimpaan hankintamäärään, 11,6 %:n. Suomenkieliset lainaukset ovat kasvaneet vuodesta 2014 lähtien 664:llä lainauksella, eli 10,9 %. Samaan aikaan hankinnat ovat määrällisesti laskeneet 102:lla nimekkeellä, eli 17,1 %. Myös ruotsinkielisen aineiston lainaukset ovat kasvaneet vuodesta 2014 lähtien 4 698:lla lainauksella, eli 6,7 %. Hankinnat ovat myös kasvaneet 653:lla nimekkeellä, eli 21,7 %:lla. Kun tarkastellaan suomenkielistä kokoelmaa, hankintoja ja lainauksia (Liite 2.), voidaan havaita, että muutokset suomenkielisessä kokoelmassa ja lainausmäärissä noudattavat melko samaa kaavaa – aina vuoteen 2013 saakka, jolloin lainaus ensin tippui, ja sen jälkeen nousi samalla kun suomenkielinen kokoelma alkoi supistumaan vuonna 2014. Poistoja suomenkielisestä kirjallisuudesta on Vöyrillä tehty joka vuosi, hieman suurempiakin poistoja useampana vuonna, ja sama tilanne on ruotsinkielisen aineiston suhteen. Tämän puolesta siis aineisto on päässyt uusiutumaan. Kun väestöpohjaa on noin 12 %, mutta lainauksia vain noin 8 %, on Vöyrilläkin vielä reservissä potentiaalisia asiakkaita.

5.2 Havainnointien huomiot

Havainnoinneissa käytettiin apuna vertaishavainnoijaa. Huomiota kiinnitettiin niihin asioihin, joihin asiakaskin kirjastossa huomiotaan kiinnittää. Muun muassa siihen, näkyykö suomenkielistä kirjallisuutta heti sisään tullessa, millaisia aineistoesittelyitä on, miten siisteiltä ja houkuttelevilta hyllyt näyttävät, miten aineisto on ryhmitelty, sekä onko sitä riittävästi ja niin edelleen. Aineiston riittävyys suhteeseen pyrittiin havainnoimaan sekä kokoelman riittävyttä, että laajuutta. Havainnointilomakkeet löytyvät opinnäytetyön liitteistä 6 ja 8 (Liite 6 & Liite 8).

5.2.1 Sisääntulo

Havainnoinneissa kirjastoon sisään astuessa kiinnitettiin huomiota siihen, näkyykö suomenkielistä aineistoa: suomenkielisiä kirjahyllyjä tai suomenkielistä kirjallisuutta aineistoesillepanoissa. Myös siihen kiinnitettiin huomiota, näkyykö suomenkielisiä uutuuskirjoja heti kirjastoon sisään astuttaessa.

Kaikissa kirjastoissa ei näkynyt suomenkielistä kirjallisuutta sisään astuttaessa, ja joissain kirjastoissa oli hieman eroa opinnäytetyön tekijän ja vertaishavainnoijan välillä. Ainut kirjasto, jossa näkyi suomenkielisiä kirjahyllyjä heti sisääntulossa, oli Vöyrin kirjasto. Ovelle näkyi suomenkielisen kaunokirjallisuuden hylly, joka erottui kyltinsä ansiosta. Vertaishavainnoijalle, joka vieraili kirjastolla nyt ensimmäistä kertaa, tätä ei ollut heti helppo hahmottaa.

Suomenkielistä kirjallisuutta aineistoesittelyissä sisääntulossa havaittiin kolmessa kirjastossa: Mustasaassa, Kristiinankaupungissa ja Vöyrillä. Mustasaassa oli heti ovesta sisään astuttaessa oikealla puolella Suomi 100 -aiheinen aineistoesittely, jossa tällä hetkellä oli esillä kirjallisuutta vuosilta 1960–1969. Vasemmalla puolella oli ajankohtainen aineistoesittely tietokirjoista. Myös vertaishavainnoija huomasi molemmat esillepanot – ja niiden kaksikielisyyden heti. Ne olivat hänen mielestään myös mielenkiintoisia ja hyvin toteutettuja. Kristiinankaupungissa kirjaston sisääntuloaulassa oli myös kaksikielinen, ajankohtainen esillepano. Vöyrillä oli myös kahdessa esillepanossa kolmesta suomenkielistä aineistoa, koska ikkunasomistuksessa oli vain ruotsinkielistä kirjallisuutta. Kahteen edelliseen kirjastoon

verrattuna suomenkielistä aineistoa oli kuitenkin hieman vähemmän; toisessa, matkakirjallisuutta esittelevässä aineistoesittelyssä oli vain yksi suomenkielinen matkapas, ja käsityökirjojen aineistoesittelyssä suomenkielisiä käsityökirjoja oli ruotsinkielisiä selkeästi vähemmän.

Suomenkielisiä uutuuskirjoja oli sisääntulossa vain Korsnäsissa ja Vöyrillä. Korsnäsissa nämä uutuustelineet olivat ainoat aineistoesittelyt, joita kirjastossa oli. Uutuuskirjojen lisäksi, joita oli sekä kauno- että tietokirjallisuutta, niissä oli myös esitteitä. Suomenkielisiä uutuuksia oli esillä muutama, joista yksi (Tellervo Koiviston elämäkerta) näkyi ovelle muiden ollessa piilossa ovelta katsottuna. Vöyrillä uutuuskirjoja, sekä palautettuja kirjoja, sisältävä hyrrä sijaitsee sisääntulosta sen verran kaukana, että vertaishavainnoija ei tätä huomannut. Hän ei kyennyt näkemään sitä, millä kielellä olevia kirjoja siinä oli, ja koska telineessä ei myöskään ole kylttiä, jäi se häneltä huomaamatta. Opinnäytetyön tekijälle kirjasto on tuttu, joten hän tiesi siinä olevan suomenkielistä kirjallisuutta, ja vielä hyvin pitkälle uutuuskirjallisuutta. Tämä oli hyvä huomio; ehkä kaikkiin uutuusesillepanoihin (etenkin jos ne ovat pysyvässä telineessä kuten usein on) kannattaisi laittaa kyltitys, jotta niiden sisältö näkyisi kauemmas.

Muissa kirjastoissa ei ollut suomenkielistä aineistoa heti näkyvillä, lukuun ottamatta Uudenkaarlepyyn kirjaston tietokirjahyllyn yhtä suomenkielisen kirjan face-up -esittelyä. Tämän face-upin huomasi vain opinnäytetyön tekijä. Molemmat, sekä opinnäytetyön tekijä, että vertaishavainnoija kiinnitti huomiota siihen, että Uudenkaarlepyyn kirjaston pylväissä olevat esittelypaikat olivat suurelta osin tyhjiä havainnointikäyntien aikana. Ne olisivat kuitenkin erinomainen keino nostaa esiin kirjallisuutta kirjastossa, jossa uutuusesillepanojen lisäksi ei käytännössä ole mitään muuta aineistoesittelylle varattua tilaa, ja kirjat nousevat niissä hyvin esiin niissä olevan valonlähteen ja neutraalin taustan ansiosta. Nyt huomio kiinnittyi molemmilla näihin tyhjiin koloihin. Etenkin opinnäytetyön tekijän mielestä näitä kannattaisi käyttää täysin hyödyksi, koska sisääntulossa ei muutoin ole mitään aineistoesittelyjä.

5.2.2 Esillepanot

Erilaisia aineistoesittelyitä oli kirjastoissa hieman vaihtelevasti. Osassa kirjastoja oli uutuuskirjoille selkeästi nimetty oma esittelypaikkansa, osassa ne olivat esillä siten, että tieto uutuusesillepanosta puuttui. Se, onko uutuusesittelyssä opaste, joka kertoo esillepanon sisältävän nimenomaan uutuuksia, riippuu myös siitä missä esillepano sijaitsee; onko se telineessä, mahdollisesti hyllyn päädyssä tai vaikkapa hyllyn päällä. Opaste kuitenkin auttaa asiakasta löytämään sen uuden kirjallisuuden kaiken muun joukosta. Esimerkiksi vertaishavainnoija ei aina osannut suoralta kädeltä arvioida, onko kyse uutuusesillepanosta, vai muusta aineiston nostosta, jollei esillepanoa ollut jollakin tapaa merkitty. Tällöin hän tarkasteli kirjojen painosvuosia pystyäkseen arvioimaan asiaa.

Muissa aineistoesittelyissä se, että esittelyssä on myös niin sanottu kyltti tai vähintään kokoava otsikko, vaikutti vertaishavainnoijaan selkeästi positiivisesti. Hän kiinnitti huomiota kylttiin tai otsikkoon, ja sen jälkeen katseli mielellään mitä kyseisestä aiheesta on esillepanoon koottu. Esimerkiksi Mustasaaren kirjaston Suomi 100 -esillepano oli tällainen. Ilman kylttiä tai otsikkoa oleviin muihin aineistoesittelyihin, paitsi uutuusesillepanoihin, hän kiinnitti kunnolla huomiota itsenäisesti lähinnä vain silloin, kun niissä olevat kirjat kiinnostivat häntä erityisesti.

Aineistoesittelyitä oli kirjastoissa pääasiallisesti molemmilla kielillä. Myös kaksikielisiä esillepanoja oli useissa kirjastoissa. Esimerkiksi Mustasaarella kaksikielinen ympäristö oli otettu todella hyvin huomioon aineistoesittelyissä. Useissa kirjastoissa suomenkieliset aineistoesittelyt olivat myös uutuusesittelyitä, kun taas kaksikielissä ja ruotsinkielisissä aineistoesittelyissä oli myös muunlaisia esillepanoja. Korsnäsissa ainoat aineistonäyttelyt olivat sisääntulon uutuusesittelyt, jotka sisälsivät kaksi muutaman kirjan telinettä. Kaksikielisyys oli otettu huomioon esillepanossa, ja myös suomenkielistä kirjallisuutta löytyi esillepanosta. Ilahduttavaa olikin, että jokaisesta kirjastosta löytyy ainakin yksi kaksikielinen aineistoesittely. Suomenkielisiä uutuuskirjoja oli vertaishavainnoijan arvion mukaan esillä kaikissa muissa kirjastoissa paitsi Luodossa.

Eri osastojen esillepanot vaihtelivat luonnollisesti hieman, eikä kaikkien kirjastojen kaikilla osastoilla ollut suomen-, ruotsin- ja kaksikielisiä aineistoesittelyitä. Lasten ja

nuorten kirjallisuudessa suomenkielisiä aineistoesittelyjä oli neljässä kirjastossa, ruotsinkielisiä viidessä ja kaksikielisiä kolmessa. Aikuisten kaunokirjallisuudessa taas suomenkielisiä aineistoesittelyjä oli kolmessa, ruotsinkielisiä neljässä ja kaksikielisiä vain yhdessä kirjastossa. Aikuisten tietokirjallisuudessa suomenkielisiä aineistoesittelyjä oli yhdessä, ruotsinkielisiä kahdessa ja kaksikielisiä neljässä kirjastossa. Tämän perusteella näyttäisi hieman siltä, että aikuisten kaunokirjallisuudessa ei juurikaan suosita kaksikielisiä esillepanoja, kun taas tietokirjallisuudessa niillä on vahva asema. Tämä antaa viitteitä siitä, että kirjastoissa uskotaan kaunokirjallisuutta luettavan vain omalla äidinkielellä, kun taas tietokirjallisuutta uskotaan luettavan molemmilla kielillä.

Eri kirjastoissa oli hieman eri lailla tilaa aineistoesittelyille. Jos Luodossa oli sisään-tulon läheisyydessä kaksi erilaista aineistoesittelypaikkaa uutuuksille, ja kirjaston takaosassa vielä kaksi lisää muulle aineistolle, ei Uudessakaarlepyyssä aineistoesittelyille aikuisten kirjallisuudessa ollut varattu juuri tilaa uutuusesittelyiden lisäksi. Ainoat esittelypaikat olivat paaluihin rakennetut yhden kirjan kokoiset esittelykoloset, jotka ovat kyllä esteettisiä, mutta joiden avulla ei voida nostaa esiin kokonaisuuksia. Etenkin opinnäytetyön tekijä jäi kaipaamaan, vaikka yhtä aineistoesittelyä, joka heti sisääntulossa houkuttelisi lainaamaan ja avaisi kokoelman sisältöjä asiakkaille. Lisäksi aikuisten uutuuskirjojen esittelypaikat olisi hyvä olla lähellä sisääntuloa, houkuttelemassa asiakkaita ja tuomassa näkyvyyttä uusille kirjoille jotka muutoin helposti hukkuvat massaan.

Face-upit ovat hyllyissä kansikuva eteenpäin sijoitettuja kirjoja. Sekä opinnäytetyön tekijä että vertaishavainnoija pitivät face-uppien käyttämistä asiointia helpottavana tekijänä. Paitsi että ne helpottavat oikean hyllyn, luokan ja alaluokan löytämistä, avaavat ne kokoelman sisältöä esittelemällä siihen kuuluvaa kirjallisuutta, vaikka eivät varsinaisia aineistoesittelyjä olekaan. Face-uppeihin kiinnittää automaattisesti huomiota, ja vertaishavainnoija selkeästi tarkasteli ensimmäisenä näitä kirjoja. Vasta sen jälkeen hän siirtyi tarkastelemaan hyllyssä selkämys edellä olevia kirjoja. Face-uppien puuttuminen hyllyistä, ja näin ollen tyhjät paikat hyllyistä taas vähensivät kiinnostusta, ja hyllyjen houkuttelevuutta selkeästi. Tämä oli huomattavissa sekä vertaishavainnoijan suusanallisesta palautteesta että hänen käyttäytymisestään.

Myös kaunokirjallisuuden osastolla face-upit olivat vertaishavainnoijan mielestä tärkeässä asemassa elävöittämässä ja avaamassa sisältöä. Houkuttelemassa hyllyn luokse. Tärkeää hänen mielestään oli myös se, että uutuuksia oli esillä ja että niitä oli esillä vaihtelevasti erilaisille lukijoille.

5.2.3 Hyllyryhmittely

Eri kirjastoissa oli käytössä erilaiset hyllyryhmittelyt niin kaunokirjallisuudessa kuin tietokirjallisuudessakin. Eroja löytyi myös lasten- ja nuortenkirjallisuuden osastolla.

Aikuisten tietokirjallisuus. Aikuisten tietokirjallisuutta oli ryhmitelty eri kirjastoissa eri tavalla. Kristiinankaupunki oli ainoa kirjasto, jossa suomen- ja ruotsinkielinen tietokirjallisuus olivat täysin erillään. Kristiinankaupungin kirjastossa oli myös prosentuaalisesti laajin kokoelma suomenkielistä kirjallisuutta koko kokoelmasta, vaikka määrällisesti kokoelma ei ollut suurin. Vertaishavainnoija piti erittäin hyvänä ratkaisuna sitä, että kielet olivat erikseen, koska se hänen mielestään helpotti sopivan kirjallisuuden löytämistä. Opinnäytetyön tekijä taas kokee, että molemmat kielet olisi hyvä olla samoissa aakkosissa tietokirjallisuudessa. Vertaishavainnoija pohti asiaa tarkoituksenmukaisesti omista lähtökohdistaan, täysin suomenkielisenä ja ruotsia heikosti osaavana. Opinnäytetyön tekijä taas hallitsee melko hyvin ruotsin kielen, jonka lisäksi hän ajattelee asiaa kaksikielisyyden näkökulmasta; siitä näkökulmasta on hyvä, että molemmat kielet ovat samassa aakkosessa ja koko tarjolla olevan kokoelman näkee yhdellä kertaa.

Uudessakaarlepyyssä tietokirjallisuus oli muutoin samoissa aakkosissa, mutta muistelmät oli jaettu kielen mukaan eri aakkosiin, lukuun ottamatta sotamuistelmia. Vertaishavainnoija piti tätä hyvänä ratkaisuna. Opinnäytetyön tekijä taas hieman erikoisena ratkaisuna, kun muut kirjastoluokat olivat samassa, ja kun alaluokassa olevat sotamuistelmät olivat kuitenkin samoissa aakkosissa kielestä huolimatta.

Vertaishavainnoija piti erittäin paljon myös esimerkiksi Mustasaarella ja Uudessakaarlepyyssä käytössä olevasta ryhmittelystä aikuisten tietokirjallisuudessa. Näissä kirjastoissa aihealueet on jaettu muita kirjastoja pienempiin, helpommin käsiteltäviin alaluokkiin. Esimerkiksi Uudessakaarlepyyssä keittokirjat oli jaettu muun muassa

seuraaviin alaluokkiin: juomat, tarjoilu, leipominen, makeiset ja jälkiruuat ja niin edelleen. Vertaishavainnoija oli sitä mieltä, että jollei kieliä voi erottaa omiin aakkosiinsa, asiointia helpottava ratkaisu olisi juuri se, että alaluokkia olisi riittävästi. Tällöin olisi helpompi hahmottaa sitä, mistä lähtisi jotain tiettyä tietoa hakemaan, ja näkisi helposti ja vaivattomasti kerralla koko tarjonnan. Näin ei joudu selailemaan esimerkiksi hyllymetreittäin kirjallisuutta, joista suurin osa on yleensä ruotsinkielistä. Alaluokkiin, selkeiksi kokonaisuuksiksi jaotellut ja hyvät kaksikieliset opasteet omaavat hyllyt olivat hänen mukaansa hyvin paljon houkuttelevampia, kuin vain pääluokkiin jaetut kirjat.

Aikuisten kaunokirjallisuus. Myös aikuisten kaunokirjallisuudessa oli erilaisia hyllyryhmittelyjä, vaikka kaikissa kielet olivat erikseen. Osassa kirjastoja olivat kaikki kirjat samoissa aakkosissa, osassa kirjallisuus oli jaettu kahteen tai useampaan eri kategoriaan. Vain kahdessa kirjastossa kaunokirjallisuus oli jaoteltu kolmeen tai useampaan genreen. Näitä olivat Vöyri ja Kristiinankaupunki. Sekä opinnäytetyön tekijä että vertaishavainnoija pitivät hankalana sitä ratkaisua, että kaikki kirjat ovat samoissa aakkosissa, koska tämä hankaloittaa huomattavasti itselle sopivan kirjallisuuden löytämistä.

Yksissä aakkosissa kaunokirjallisuus oli Mustasaassa, Korsnäsissa, ja Luodossa, jossa kuitenkin ruotsinkielinen kaunokirjallisuus oli jaoteltu dekkareihin ja kaunokirjallisuuteen. Mustasaassa kirjoja oli merkitty muun muassa punaisin ja valkoisin pyörein tarroin. Hyllyjä selailemalla voi aavistaa, että ainakin punaiset pallot edustaisivat dekkareita. Tästä ei kuitenkaan ollut missään näkyvillä ohjeistusta, eikä näitä merkintöjä ollut myöskään kaikissa dekkareiksi luokiteltavissa kirjoissa. Tämä merkintätapa ei siten tuo niin suurta apua, kuin mitä sen varmasti on ajateltu tuovan.

Vöyrillä luokkia oli ruotsiksi useampia kuin suomeksi. Ruotsiksi löytyivät seuraavat genret: dekkarit, kaunokirjallisuus, klassikot, scifi ja fantasia sekä huumori, käsittäen vitsikirjat. Suomeksi löytyivät seuraavat: dekkarit, kaunokirjallisuus, tieteiskirjallisuus sekä huumori, käsittäen vitsikirjat. Fantasiakirjallisuutta ei opasteessa ollut yhdistetty tieteiskirjallisuuteen, ja terminä tieteiskirjallisuus on opinnäytetyön tekijän mielestä hieman vanhahtava.

Kristiinankaupungissa oli eroteltu kaunokirjallisuus, sci-fi ja fantasia sekä salapoliisiromaanit. Salapoliisiromaanien erottaminen omaksi osakseen ilman muun tyyppisen dekkarikirjallisuuden tai jännityskirjallisuuden (kuinka tämän genren haluaakaan jaotella) erottamista muusta kaunokirjallisuudesta ei opinnäytetyön tekijän mielestä ole paras ratkaisu. Näin siksi, että usein niin sanotuista salapoliisiromaaneista kiinnostuneet ovat kiinnostuneet myös muusta jännityskirjallisuudesta. Erottelu salapoliisiromaaneihin ja kaunokirjallisuuteen antaa myös sen vaikutelman, että kaunokirjallisuudesta ei löytyisi muitakaan dekkareita tai jännityskirjallisuutta. Jako on opinnäytetyön tekijän mielestä hieman harhaanjohtava. Salapoliisiromaanit ovat myös melko suppea genre, jos mukaan otetaan todellakin vain salapoliisiromaanit.

Uudessakaarlepyyssä kaunokirjallisuuden jaottelu oli tehty siten, että kaunokirjallisuus ja dekkarit olivat omina osioinaan. Tämä jaottelu oli molempien havainnoijien mielestä hyvä ratkaisu, vaikka useampiakin genrejä olisi voinut olla. Vertaishavainnoija ei ole kiinnostunut dekkarikirjallisuudesta, ja niiden erottaminen omaksi osiokseen kaunokirjallisuudesta on hänen mielestään toimiva ratkaisu. Keskusteltaessa genrejaottelusta vertaishavainnoijan kanssa, suhtautui hän positiivisesti siihen mahdollisuuteen, että eri genrejä olisi kaunokirjallisuudessa vielä nykyistä enemmän. Esimerkiksi häntä kiinnostavan eräkirjallisuuden löytäminen kaiken kaunokirjallisuuden keskeltä on hänen mielestään vaikeaa, ja kyseisen genren erottaminen omaksi osiokseen helpottaisi asiointia huomattavasti.

Lasten ja nuorten kaunokirjallisuus. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden osastoilla oli käytössä hieman erilaisia jaotteluita kirjastoissa. Myös eroja suomen- ja ruotsinkielisen aineiston jaotteluissa oli enemmän siten, että ruotsinkielistä aineistoa oli jaoteltu enemmän. Ainakin osittain tämä johtuu luultavasti siitä, että suomenkielistä aineistoa on tarjolla vähemmän. Nuorten aikuisten kirjallisuus -kategoria ei ollut käytössä yhdessäkään kirjastossa, tämän tilalla oli yleensä teini-ikäisten kirjallisuus. Genreluokituksia oli käytössä helppolukuisten lasten- ja nuortenkirjojen lisäksi melko vähän.

Lasten katselukirjat olivat ruotsiksi erikseen jokaisessa kirjastossa. Suomeksi niitä ei oltu erotettu omaksi osiokseen Luodossa, Uudessakaarlepyyssä ja Korsnäsissa. Lasten kuvakirjat olivat omana osionaan kaikissa kirjastoissa. Kaikissa muissa kir-

jastoissa, paitsi Korsnäsissa, ne olivat myös aakkosjärjestyksessä, jolloin tietyn kirjailijan kirjoja on helppo etsiä. Korsnäs oli myös ainut kirjasto, jossa kaikki lasten- ja nuortenromaanit olivat samoissa aakkosissa. Ruotsinkieliset lasten- ja nuortenkirjat kirjat olivat omissa luokissaan. Muissa kirjastoissa lastenromaanit, nuortenromaanit ja mahdollisesti vielä teini-ikäisten romaanit oli jaoteltu omiksi osioikseen. Jako vaihteli hieman eri kirjastoissa, samoin kuin nimitykset. Lasten romaaneista käytettiin eri kirjastoissa esimerkiksi nimityksiä lasten helppolukuiset romaanit, lastenromaanit sekä lasten sadut ja kertomukset. Nuorten aikuisten kirjojen sijaan käytettiin yleensä nimityksiä teini-ikäisten kertomukset, teini-ikäisten romaanit tai teini-ikäisten kirjat. Tämä luokka sisälsi sekä niin sanottuja nuortenkirjoja että nuorten aikuisten kirjallisuutta.

Vertaishavainnoija ei juurikaan kiinnittänyt huomiota siihen, mitä nimeä eri kirjastoissa eri osastoista käytettiin, kunhan kirjat oli jotenkin jaoteltu iän mukaan. Tämä helpottaa hänen mielestään jälleen asioimista, kun eri ikäisille sopivaa kirjallisuutta voi etsiä selkeästi eri paikoista. Opinnäytetyön tekijä kiinnitti nimityksiin hieman enemmän huomiota. Esimerkiksi helppolukuiset lastenkirjat on hieman harhaanjohtava nimitys silloin, kun kyse ei ole nimenomaan lukemaan opetteleville tai juuri lukemaan oppineille suunnatuista helppolukuisista kirjoista. Ne olivatkin yleensä omana osionaan, poikkeuksena Mustasaaren ja Korsnäsän kirjastot joissa niitä ei oltu erotettu omaksi luokikseen. Lasten sadut ja kertomukset -nimitys taas on hieman vanhanaikainen, ja lastenkirjat tai lasten romaanit olisi paremmin sisältöä kuvaava. Selkeät satukirjat kannattaisi erottaa omaksi osiokseen jo sen vuoksi, että harvempi itse lukeva lapsi enää niihin haluaa tarttua – onhan niitä toivottavasti luettu hänelle jo monta vuotta.

Genreluokitteluja oli helppolukuisten lastenkirjojen ja helppolukuisten nuortenkirjojen lisäksi käytössä melko vähän. Uudessakaarlepyyssä nuorten hevostkirjat olivat omana osionaan molemmilla kielillä. Lisäksi ruotsiksi oli eroteltu vielä teinien helppolukuiset kirjat sekä fantasia, sci-fi ja yliluonnolliset ilmiöt -luokitus. Vöyrillä taas molemmilla kielillä olevien helppolukuisten lastenkirjojen ja helppolukuisten nuortenkirjojen luokan lisäksi oli ruotsiksi vielä huumori, kummitusjutut ja klassikot.

5.2.4 Valikoiman riittävyys suomenkielisessä kokoelmassa

Sekä opinnäytetyön tekijä että vertaishavainnoija arvioivat omista lähtökohdistaan sitä, onko valikoima eri kokoelman luokissa riittävää. Osaltaan vertaishavainnoija arvioi tätä samalla, kun arvioi sitä löytyisikö häntä kiinnostavaa kirjallisuutta kirjaston kokoelmasta. Osittain tätä myös kysyttiin häneltä suoraan. Opinnäytetyön tekijä taas arvioi lasten ja nuorten kirjallisuudessa sekä aikuisten kaunokirjallisuudessa tiettyjen kirjailijoiden tuotannon kautta; löytyykö kirjastoista heiltä kattavasti kirjallisuutta. Kirjailijoiden valintojen perustelut löytyvät luvusta 4.4.3. Havainnointikäynnin valmistelu. Keittokirjojen ja muistelmateoksien kohdalla opinnäytetyön tekijä pyrki havainnoimaan sitä, miten kattava valikoima on; miten paljon kirjallisuutta löytyy ja onko sitä riittävästi eri aiheista kirjastoluokan sisällä.

Kirjailijoiden teoksia löytyi hieman vaihtelevasti eri kirjastoissa, kuten voi odottaakin. Kirjastoissa, joissa oli muita laajempi kokoelma suomenkielistä kirjallisuutta, oli myös yleensä ottaen hyvin näiden kirjailijoiden teoksia. Joissain kirjastoissa (esimerkiksi Kristiinankaupunki ja Mustasaari) kaikkien kirjailijoiden kirjoja ei ollut hyllyssä kattavasti, mutta pistokokein tarkistettuna Fredrika-kirjastojen verkkokirjastosta, niitä kuitenkin kuului valikoimaan kattava määrä.

Korsnäsän ja Luodon kirjastoissa, joissa koko suomenkielinen kokoelma on pienempi, ei ollut kattavasti kirjallisuutta verrattuna kirjailijoiden tuotantoon. Jos valikoimaa kuitenkin suhteuttaa siihen, miten paljon suomenkielistä valikoimaa yleensä on, olivat kirjailijat kuitenkin melko hyvin edustettuna näissäkin kirjastoissa. Korsnäsän kirjastossa oli tarjolla hyvin kirjallisuutta Leena Lehtolaiselta, Laila Hirvisaarelta/Hietamieheltä, Mauri Kunnakselta ja Marja-Leena Tiaiselta. Luodossa taas Hirvisaaren kirjallisuutta löytyi kohtuullisesti, samoin kuin Marja-Leena Tiaisen kirjallisuutta. Mauri Kunnaksen kirjoja oli tarjolla 4, kun Korsnäsissä niitä oli 6. Salla Simukan tuotantoa oli tarjolla Korsnäsissä, mutta ei Luodossa. Aikuisten kirjallisuudessa oli molemmissa kirjastoissa enemmän sellaisia kirjailijoita, joiden tuotantoa ei ollut lainkaan, tai hyvin niukalti, tarjolla (Kati Hiekkapelto, Christian Rönnebacka, Enni Mustonen sekä Orvokki Autio). Keittokirjoja ja muistelmateoksia oli molemmissa kirjastoissa niukasti. Korsnäsissä keittokirjoja oli enemmän, kolmella satunnaisella hyllyllä 15 kappaletta, joista 10 olivat samaa Valittujen Palojen sarjaa. Tuoretta, eli suo-

situksien mukaista enintään viisi vuotta vanhaa aineistoa, ei ollut yhtään. Muistelmateoksia oli molemmissa kirjastoissa hyvin vähän suomeksi, niissä valikoima ei ollut kattava. Näin arvioi myös vertaishavainnoija omalla havainnointikäynnillään kyseisissä kirjastoissa.

Vöyrillä ja Uudessakaarlepyyssä on prosentuaalisesti keskisuuri kokoelma suomenkielistä kirjallisuutta, kun verrataan kaikkia havainnoitavia kirjastoja. Vöyrillä muiden kirjailijoiden, paitsi Kati Hiekkapellon ja Marja-Leena Tiaisen tuotantoa, oli kattava valikoima. Uudessakaarlepyyssä taas Orvokki Aution kirjallisuutta ei ole hyllyssä tarjolla. Vöyrillä keittokirjojen valikoima oli sekä opinnäytetyön tekijän että vertaishavainnoijan mielestä kattava. Muistelmateoksissa vertaishavainnoija arvioi, että ”muistelmia ei ole kauhean paljon, mutta löytyy mielenkiintoisia kirjoja”. Opinnäytetyön tekijän mielestä valikoima on kohtuullinen, mutta hieman enemmän kirjallisuutta saisi olla suomeksi nimenomaan määrällisesti. Uudenkaarlepyyn kirjastossa taas muistelmia oli molempien havainnoijien mielestä riittävän paljon, ja laajasti eri aihepiireistä. Keittokirjallisuutta saisi taas olla sekä enemmän että laajemmalla aihealueella. Vertaishavainnoija ilmaisi asian seuraavasti: ”Keittokirjoissa on jaoteltu hyllyt hienosti eri osa-alueisiin, mutta kaikista ei ole suomenkielistä kirjallisuutta. Aika vähän suomeksi muutenkin.” Hän huomioi kuitenkin, että joissain muissa luokissa suomenkielistä kirjallisuutta oli sekä määrällisesti että laajuudeltaan, eli eri aihepiireistä enemmän, kuin keittokirjoissa. Eri luokkien välillä saattaa siis olla vaihtelua samassakin kirjastossa.

Laajin suomenkielinen kokoelma havainnoitavista kirjastoista prosentuaalisesti oli Kristiinankaupungissa ja Mustasaarella. Kristiinankaupungissa kaikkien kirjailijoiden teoksia löytyi kattavasti, vaikkakaan kaikkia ei ollut juuri nyt hyllyssä. Kristiinankaupunki oli myös ainut kirjasto Vöyrin lisäksi, josta löytyi Orvokki Aution kirjallisuutta hyllystä. Mustasaaren kirjastossa muiden kirjailijoiden paitsi Orvokki Aution teoksia löytyi hyllystä kattavasti. Sekä opinnäytetyön tekijän, että vertaishavainnoijan mielestä keittokirjoissa ja muistelmissa on suomenkielistä valikoimaa kattavasti. Sitä on riittävästi, ja luokkien sisällä laajasta aihepiiristä.

Mitä suurempi kokoelma kirjastolla suomenkielistä kirjallisuutta on, sitä parempi on yleensä myös valikoima eri kirjastoluokissa. Tunnetuimpien kirjailijoiden kirjallisuutta, pois lukien tuoreemmat dekkarit, on käytännössä kaikilla hyllyissään edes

hieman. Se, mikä on kattava valikoima, on suhteellinen käsite. Siihen vaikuttaa kirjailijan tuotannon lisäksi myös kirjaston tarjoaman kokoelman suuruus. Ei voidakaan olettaa, että esimerkiksi Korsnäsissa tai Luodossa olisi koko Timo Parviaisen, Mauri Kunnaksen, Sinikka ja Tiina Nopolan sekä Marja-Leena Tiaisen tuotanto. Tärkeää on se, että kirjallisuutta on saatavilla.

5.2.5 Sopivan kirjallisuuden löytämisen helppous

Vertaishavainnoijan arvioon sopivan kirjallisuuden löytämisen helppouteen vaikuttivat sekä tarjonta, eli kokoelman laajuus ja sisältö, että hyllyryhmittely. Mielikuva siitä, miten uutta tai vanhaa kirjallisuutta on tarjolla, vaikutti myös mielikuvaan siitä löytyisikö sopivaa kirjallisuutta. Vanhoiksi mielletyt kirjat eivät herättäneet kiinnostusta, jolleivat ne olleet hänen mielestään klassikoiksi mielletäviä ja siistikuntoisia (jollaisia toki vertaishavainnoijan mielestä lähes kaikki kirjat olivat). Myös esillepanoilla ja etenkin hyllyissä olevilla face-upeilla oli merkitystä sopivan kirjallisuuden etsimistä ajatellen.

Jos kokoelma suomen kielellä on pieni, eli tarjontaa on vähän, on sopivan kirjallisuuden löytäminen vaikeampaa kuin laajasta kokoelmasta. Esimerkiksi Korsnäsissä ja Luodon kirjastoissa vertaishavainnoija arvioi sopivan kirjallisuuden löytämisen olevan kautta linjan vaikeaa. Hän nosti esiin sen, että Luodossa lasten kuvakirjoja oli aika hyvä valikoima, kun taas Korsnäsissä lasten ja nuorten tietokirjat olivat hänen mielestään erilaisia ja mielenkiintoisia, ehkä laadukkaampia kuin muiden kirjastojen. Korsnäsissä esillepanojen ja face-uppien puuttuminen vaikeuttaisi hänen mielestään sopivan kirjallisuuden löytämistä. Tässä Luodossa ollaan onnistuttu paremmin. Aikuisten kaunokirjallisuudesta hän arvioi, että ei löytäisi moneksi kerraksi luettavaa, koska valikoima on niin suppea etenkin häntä kiinnostavan kirjallisuuden suhteen molemmissa kirjastoissa. Aikuisten tietokirjallisuuden suhteen vertaishavainnoija koki, että valikoima on niin suppea, ettei hän löytäisi käytännössä mitään itselleen.

Pienten suomenkielisten kokoelmien kirjastoissa vertaishavainnoijan kokemuksen mukaan hankalinta on siis löytää aikuisten tietokirjallisuutta. Vertaishavainnoija pohti kuitenkin havainnointikierroksen loppupuolella, että verrattuna siihen, miten

ruotsinkielisistä paikkakunnista on kyse, oli sekä lasten että aikuisten kaunokirjallisuutta ja lasten tietokirjallisuutta yllättävänkin paljon määrällisesti. Se, löytyykö kaikille jotain ja onko vaihtoehtoja riittävästi, on jo asia erikseen.

Selkeästi ryhmitellyistä ja pieniin aihekokonaisuuksiin (alaluokkiin) jaotelluista hyllyistä oli vertaishavainnoijan mukaan huomattavasti helpompi löytää sopivaa kirjallisuutta, kuin vain pääluokkiin jaetusta. Näin oli etenkin aikuisten tietokirjallisuudessa, jossa myös kokoelma on aina laajin. Tämä päti etenkin tässä tapauksessa, kun tarkasteltavana oli kaksikielisiä kirjastoja. Helpoiten hän arveli löytävänsä luettavaa Kristiinankaupungin aikuisten tietokirjallisuushyllyistä, koska niissä kielet oli jaoteltu omiin aakkosiinsa. Havainnointikierroksen lopussa vertaishavainnoija päätyi siihen, että lähes yhtä hyvä ratkaisu oli Mustasaaren ja Uudenkaarlepyyn selkeästi useisiin alaluokkiin jaettu tietokirjallisuus. Mustasaassa oli vertaishavainnoijan mielestä myös riittävästi valikoimaa, toisin kuin Uudessakaarlepyyssä, jossa hänen mukaansa oleellinen kirjallisuus löytyy, mutta valinnanvaraa ei ole riittävästi. Vöyrin aikuisten tietokirjallisuus ei ole jaettu edellä mainittujen kirjastojen tapaan yhtä moniin alaluokkiin. Vöyrillä vertaishavainnoija kuitenkin piti valikoimaa riittävänä, jotta hän löytäisi itselleen sopivaa tietokirjallisuutta. Siihen, miten vertaishavainnoija koki aineiston luokittelun, vaikutti hieman siis myös kirjaston koko.

Kaikki kaunokirjallisuus oli samoissa aakkosissa Mustasaassa, Korsnäsissa ja Luodossa. Mustasaassa on vertaishavainnoijan mukaan hyvä valikoima kaunokirjallisuutta, ja sen puolesta hän varmasti löytäisi itselleen luettavaa. Hän piti kuitenkin epäselviä merkintöjä ja kaiken kirjallisuuden löytymistä samoista aakkosista asiointia hankaloittavina tekijöinä. Sopivan lukemisen löytäminen olisi hankalaa, jollei ole tiedossa jotain tiettyä kirjailijaa jonka kirjoja haluaa lukea. Korsnäsissa ja Luodossa suomenkielisen kaunokirjallisuuden kokoelma on huomattavasti pienempi, ja näin ollen se, että kaikki ovat samoissa aakkosissa ei häirinnyt häntä yhtä paljon. Vaikka näissäkin kirjastoissa hän mieluummin jaottelisi eri genrejä erikseen.

Vertaishavainnoija piti tärkeänä myös aineistoesittelyjä, sekä etenkin face-uppeja hyllyissä, kun hän pohti sitä löytyisikö häntä kiinnostavaa kirjallisuutta kirjastosta. Face-upit ja myös erilaiset aineistoesillepanot auttoivat hänen mielestään paitsi löytämään mielenkiintoista kirjallisuutta, myös hahmottamaan kirjastossa sitä, mistä mitään löytyi. Tämä koski kaikkea aineistoa. Face-upit kevensivät hyllyjä, ja niihin

katse kiinnittyi ensimmäisenä. Ne houkuttelivat tarttumaan kirjoihin. Vertaishavainnoija olisikin toivonut suurempaa face-uppien käyttöä lähes kaikissa kirjastoissa tyhjän tilan sijaan. Asia nousi esille yllättävänkin voimakkaasti.

Vertaishavainnoijalta pyydettiin myös arviota siitä, miten kattava valikoima hänen mielestään on keittokirjoissa ja muistelmissa. Keittokirjoissa kolmessa kirjastossa oli hänen mielestään riittävän laaja valikoima erilaisia keittokirjoja; Kristiinankaupungissa, Vöyrillä ja Mustasaassa. Muissa kirjastoissa valikoimaa ei ollut juuri lainkaan, tai se oli liian suppea. Muistelmissa vain Luodossa ja Korsnäsissa oli vertaishavainnoijan mielestä liian suppea valikoima; muistelmateoksia ei juuri ollut suomeksi, eikä varsinkaan kiinnostavia. Vöyrillä valikoima oli kohtuullinen, Uudessa-kaarlepyyssä, Kristiinankaupungissa ja Mustasaassa oli hänen mielestään kattavasti eri tyyppisiä muistelmateoksia.

5.2.6 Siisteys/houkuttelevuus

Lähes jokaisessa kirjastossa hyllyt olivat siistejä ja houkuttelevia ja ne olivat järjestyksessä. Face-uppien puuttuminen ja näin ollen tyhjien paikkojen löytyminen vaikutti selkeästi molempien havainnoijien arvioon houkuttelevuudesta, vaikkakin hieman enemmän opinnäytetyön tekijän arvioon. Opasteita ei havainnointilomakkeessa pyydetty tässä kohtaa huomioimaan, mutta niiden puuttuminen vaikutti selkeästi paitsi opinnäytetyön tekijän, myös vertaishavainnoijan arvioon. Ne ovat siis hyvin tärkeitä informaation lähteitä kirjastossa, kun etsitään sopivaa kirjallisuutta. Paitsi kaksikielisiä hyllynreunaopasteita, myös hyllyjen päissä olevia sanallisia opasteita tarvitaan vertaishavainnoijan mielestä. Pelkkä kirjastoluokka ei hänelle, kuten luultavasti muillekaan niin sanotusti tavallisille asiakkaille, merkitse mitään. Paras suusanallinen opaste ei myöskään ole aina se, mikä luokan nimi on yleisen kirjastoluokituksen mukaan, vaan olisi tärkeää käyttää niitä sanoja ja termejä, joita asiakaskin käyttää, vaikka kirjastossa ollaankin.

Toinen seikka, joka vaikutti kokemukseen kirjojen houkuttelevuudesta molempien havainnoijien kohdalla, oli se, onko kirjojen kansipaperit jätetty paikoilleen muovituksen aikana, vai onko kansipaperi leiketty pois selkämyksestä. Ilman kokonaisia

kansipapereita ovat kirjahyllyt etenkin aikuisten kaunokirjallisuudessa huomattavasti tylsemmän, tai kliinisemmän, näköisiä. Kansipapereiden käyttäminen lisää värikkyyttä ja houkuttelevuutta. Molempien havainnoijien mielestä kirjat, joihin on jätetty kansipaperit, näyttävät uudemmilta. Vertaishavainnoijan kanssa kierrettäessä ensimmäisenä päivänä oli kirjastoja, joissa kansipaperit olivat joko kaikki pois selkämyksestä, tai sitten niitä oli käytetty vain osassa kirjoja. Seuraavana päivänä vuorossa oli kirjastoja, joissa kansipaperit oli jätetty ainakin viime vuosina kirjaan kokonaisuutena. Vertaishavainnoija piti paljon houkuttelevampina niitä kirjahyllyjä, joissa kansipaperit oli jätetty paikoilleen. Kannet kertovat hyvinkin paljon itse kirjasta ja luovat odotuksia siitä, ja tämä viesti katoaa jopa täysin, mikäli kansipaperi leikellään pois selkämyksestä ja ehkä osin myös kannesta. Sillä selkämyksen perusteellahan useimmiten kirja hyllystä valitaan, koska face-up -tilaa on hyvin rajatusti. Tämä ei kuitenkaan vaikuttanut juurikaan arvosteluihin vertaishavainnoijan kohdalla. Ehkä kontrasti olisi ollut suurempi kierrettäessä kirjastoja eri järjestyksessä.

Hyllyjen siisteyttä arvioitiin asteikolla 1-5, jossa 1= hyllyt ovat täydet / epäjärjestyksessä ("sotkuiset"), 2= hyllyt ovat hieman liian täydet / epäjärjestyksessä ("sotkuiset"), 3= hyllyt eivät ole erityisen sotkuiset eivätkä erityisen siistit, 4= hyllyt ovat melko siistit ja houkuttelevat ja 5= hyllyt ovat erittäin siistit ja houkuttelevat. Keskimäärin vertaisarvioija antoi eri kirjastoille ja näiden eri osastoille arvosanan 3,9.

Arvosanan 5 hän antoi seuraaville kirjastoille ja näiden osastoille: Mustasaaren lasten kaunokirjallisuus, Uudenkaarlepyyn lasten tietokirjallisuus, Vöyrin aikuisten kaunokirjallisuus sekä Kristiinankaupungin lasten kaunokirjallisuuden ja aikuisten kaunokirjallisuuden osastoille. Näissä kirjastoissa ja niiden osastoilla vertaishavainnoijan arvioinnin mukaan olivat opasteet kunnossa, kirjat olivat siististi hyllyissä ja siistit näköisiä, sekä face-uppeja oli käytetty muita tehokkaammin. Suurin osa kirjastojen osastoista sai häneltä arvosanan 4. Luodon lasten tietokirjallisuuden osasto sai arvosanakseen 3, seuraavin perusteluin: hyllyt olivat hieman sekaisen näköisiä, suomenkieliset hyllynreunaopasteet puuttuivat, ja hyllyillä oli liikaa käyttämätöntä tilaa. Lisäksi vertaishavainnoija olisi mielellään nähnyt kirjaesittelyjä myös melko matalan tietokirjallisuushyllyn päällä, tämä olisi lisännyt houkuttelevuutta. Sekä Korsnäsin lasten- ja nuorten kaunokirjallisuus-, että tietokirjallisuusosasto sai arvosanaksi numeron 2. Perusteluina oli se, että hyllyt olivat hieman sekaisin ja kirjoja

väärillä paikoilla. Lisäksi vertaishavainnoija olisi toivonut opasteita osastolle sekä esillepanoja. Itse tiloja ja sisustusta kirjastossa hän kiitteli. Aikuisten kaunokirjallisuudelle ja tietokirjallisuudelle hän antoi arvosanan 3. Myös näillä osastoilla hän jäi kaipaamaan parempia opasteita, ja tietokirjallisuuden osastolla opasteita myös suomeksi. Suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa hyllyt olivat hyvin täydet, mutta vieressä oli myös kolme täysin tyhjää hyllyä. Vertaishavainnoija olisikin toivonut koko hyllytilan käyttöön ottamista ja hyllyjen keventämistä face-upein. Face-upit puuttuivat lähes kokonaan koko aikuisten osastolta. Pienillä muutoksilla saadaan siis hyvin paljon muutosta aikaan, ja kirjaston tarjonta houkuttelevammin esille. Kyse ei ollut suurista asioista, mutta sellaisista, jotka vaikuttavat asiakkaaseen jopa voimakkaasti. Vertaishavainnoijan ja opinnäytetyön tekijän antamat arvosanat eri kirjastojen eri osastoille, sekä eri kirjastojen keskiarvot löytyvät seuraavasta taulukosta (Taulukko 3.). Taulukossa kohdassa havainnoija V merkitsee vertaishavainnoijaa, ja O opinnäytetyön tekijää.

Yleensä suurin puute kaikissa kirjastoissa oli se, että tyhjiä tiloja ei oltu hyödynnetty tehokkaasti face-uppien keinoin. Käytännössä tämä laski jokaisen kirjaston arvostanaa vertaishavainnoijan arvioinneissa. Yhden henkilön arvioinneista ei yleistyksiä voi tehdä, mutta ainakaan tämä asiakas ei vaadi täydellisessä järjestyksessä olevia hyllyjä, mutta hieman markkinoinnillista otetta kyllä esittelyjen suhteen (face-upit).

Opinnäytetyön tekijä antoi arvionsa siisteydestä samalla asteikolla kuin vertaishavainnoija. Tulokset ja havainnot olivat hyvin saman tyyppiset. Face-uppien puuttuminen vaikutti monessa kirjastossa arvostanaan, samoin kokonaisten kansipapereiden puuttuminen. Kansipapereiden puuttuminen vaikutti arvosteluun enemmän opinnäytetyön tekijällä kuin vertaishavainnoijalla. Tämä saattaa johtua osittain siitä, missä järjestyksessä kirjastot käytiin vertaishavainnoijan kanssa läpi, mutta myös tottumuksesta ja henkilökohtaisesta mielipiteestä. Opinnäytetyön tekijä on aktiivinen kirjastonkäyttäjä, joka käyttää useampaa kirjastoa. Näissä kaikissa kirjastoissa kansipaperit on jätetty nykyaikana paikoilleen. Kontrasti yksiväristen, suurimmaksi osaksi tummien selkämysten ja totuttujen värikkäiden selkämysten välillä tuntui suurelta. Korsnäsin lasten- ja nuortenosasto sai myös alhaisemmat arvosanat opinnäytetyön tekijältä. Syynä tähän oli paitsi opasteiden puuttuminen, myös se, että kirjoja oli melko runsaasti väärissä paikoissa, ja aakkostus sitä myöden epäjärjestyksessä.

Samoin kuin vertaishavainnoijalla, myös opinnäytetyön tekijällä arviointiin vaikuttivat myös face-uppien puuttuminen sekä aineistoesittelyjen puuttuminen. Jälleen pieniä asioita, joilla on suuri painoarvo – ja jotka ovat helposti korjattavissa.

Taulukko 3. Vertaishavainnoijan ja opinnäytetyön tekijän hyllyjen siisteydestä antamat arvosanat ja niiden keskiarvot eri kirjastoille ja näiden osastoille asteikolla 1-5. Riveillä, joilla on V, on vertaishavainnoijan ja joilla on O, on opinnäytetyöntekijän antama arvio.

Kirjasto	Havainnoija	Lasten kauno-kirjallisuus	Lasten tietokirjallisuus	Aikuis-ten kaunokirjallisuus	Aikuis-ten tietokirjallisuus	Keskiarvo
Korsnäs	V	2	2	3	3	2,5
	O	1	1	3	3	2
Kristiinankaupunki	V	5	4	5	4	4,5
	O	4	4	4	4	4
Luoto	V	4	3	4	4	3,75
	O	4	4	4	4	4
Mustasaari	V	5	4	4	4	4,25
	O	4	4	3	4	3,75
Uusikaarlepyy	V	4	5	4	4	4,25
	O	4	4	4	4	4
Vöyri	V	4	4	5	4	4,25
	O	4	4	4	4	4

5.2.7 Kirjojen tuoreus

Vertaishavainnoija havainnoi sitä ovatko kirjat uusia vai vanhoja lähinnä sen perusteella, vaikuttivatko ne uusilta tai vanhoilta silmämääräisesti. Olivatko ne uuden ja siistin näköisiä, vai vanhan ja kuluneen näköisiä? Osasta kirjoja hän oma-aloitteisesti tarkisti myös painovuosia harkitessaan vastaustaan. Hänen mielestään kirjas-

toissa oli lähinnä vanhempaa kirjallisuutta, vaikkakin erittäin siistikuntoista. Korsnäsissa hän arvioi lasten ja nuorten tietokirjallisuuden ja Mustasaassa lasten kaunokirjallisuuden olevan verrattain uutta. Vöyrillä hänen mielestään aikuisten kaunokirjallisuus, keittokirjat ja muistelmat ovat kaikki uudempaa kirjallisuutta. Myös Kristiinankaupunki sai arvion, jonka mukaan kaikki muut paitsi keittokirjat olisivat uutta kirjallisuutta. Hänen ei ollut useinkaan helppo päättää oliko aineisto uutta vai vanhaa. Perusteluita vertaishavainnoijan oli myös usein hieman vaikea antaa. Useimmiten vastaus oli se, että kirjat näyttävät melko uusilta ja siisteiltä, tai hieman kulu-neilta. Toisinaan hän otti muutaman kirjan käteensä, ja tarkasteli painovuotta, mikä auttoi päätöksen teossa. Oli mielenkiintoista, että suurimman osan kirjoista vertaishavainnoija mielsi vanhemmaksi tuotannoksi. Osittain mielikuvaan tuntui myös vaikuttavan se, miten paljon kirjallisuutta oli suomeksi tarjolla.

Opinnäytetyön tekijä havainnoi kysymystä uusista ja vanhoista kirjoista pistokokein. Hän valitsi satunnaisotannalla hyllyjä, joiden kirjojen painovuodet hän tarkisti. Uusiaksi, eli tuoreiksi, hän määritteli suosituksen mukaisen maksimissaan viiden vuoden ikäisen aineiston. Lasten- ja nuorten kaunokirjallisuudessa tarkasteltaviksi hyllyiksi valikoitui eri kirjastoissa hieman eri hyllyjä, joten tiedot eivät ole sen suhteen täysin vertailukelpoisia. Hyllyt kuitenkin pyrittiin valitsemaan siten, että ne edustaisivat mahdollisuuksien mukaan vähintään kahta eri kohderyhmää; esimerkiksi lastenkirjallisuus ja nuortenkirjallisuus, tai lastenkirjallisuus ja teini-ikäisten kirjallisuus. Hyllyt pyrittiin myös mahdollisuuksien mukaan niin aikuisten, kuin lastenkin kaunokirjallisuudessa valitsemaan siten, että niissä olisi mahdollisimman vähän saman kirjailijan kirjoja. Tämä päätös tehtiin sen vuoksi, että aktiivisilta kirjailijoilta on luultavasti ilmestynyt kirjoja vähintään vuosittain, ja tässä opinnäytetyössä haluttiin pienen satunnaisotannan avulla mahdollisimman laaja kuva siitä, miten tuoretta kirjallisuus on keskimäärin hyllyssä. Sen vuoksi pyrittiin valitsemaan hyllyjä, joilla olisi mahdollisimman usealta kirjailijalta teoksia. Aikuisten tietokirjallisuudesta tämä tarkastelu tehtiin vain muutenkin tarkastelun kohteena olevissa keittokirjoissa ja muistelmissa. Tarkastelussa ei ole otettu huomioon sitä, miten paljon tai miten vähän kyseessä olevaa kirjallisuutta kirjastoissa oli tarjolla, eikä arvioitu myöskään sitä, miten suuri osa kyseisen alueen kirjallisuudesta saattaisi olla tarkasteluhetkellä lainattuna.

Kirjojen tuoreutta tarkasteltiin tämän hyllyjen valinnan, ja niiden sisältämän suomenkielisen kirjallisuuden nimekkeiden laskemisen jälkeen prosenttiosuuksina; tuoreiden kirjojen määrää verrattiin hyllyissä olleiden suomenkielisten kirjojen määrään. Suositusten mukaan 40 % kirjallisuudesta tulisi olla tuoretta. Koska kyse oli satunnaisotoksista, ei se anna yleispätevää vastausta kirjastojen suomenkielisen aineiston tuoreudesta, mutta suuntaa antavaa tietoa kuitenkin. Tuohon suositusten mukaiseen 40 %:iin päästiin eri kirjastoissa ja niiden eri luokissa kolme kertaa. Korsnäsien lasten tietokirjallisuudesta tuoretta aineistoa oli 40 %, Vöyrillä keittokirjat olivat tuoreita 60 %:n osuudella ja Luodossa lasten tietokirjat olivat 55,6 %:sti tuoretta kirjallisuutta. Alle 10 % tuoretta kirjallisuutta taas oli Kristiinankaupungin lasten tietokirjallisuudessa (3 %), Korsnäsien (7,8 %) ja Luodon (3,6 %) lasten kaunokirjallisuudessa, Mustasaaren (0 %) ja Luodon (0 %) keittokirjoissa sekä Luodon muistelmista (0 %). Kokonaisuudessaan suosituksiin verrattuna aineisto on otoksissa vanhempaa kuin suositeltu tuoreen kirjallisuuden määrä on. Aineiston ikä myös vaihteli eri kirjastoissa ja myös kirjastojen sisällä eri luokissa. Yli 20 %:n päästiin kuitenkin sekä kaikissa luokissa, että kaikissa kirjastoissa, vaikka yksikään kirjasto ei tarjonut otoksen mukaan vähintään 20 % tuoretta aineistoa kaikissa tarkastelluissa luokissa. Keittokirjat oli luokka, johon selkeästi oli osassa kirjastoja panostettu kirjahan-kinnoin, kun taas osassa hankintoja ei oltu viime vuosina tehty juuri lainkaan. Se, ettei kirjoja ole hankittu viime vuosina saattaa johtua osittain myös siitä, että keittokirjoissa ei kielen ajatella olevan yhtä määrittävä tekijä kuin monessa muussa luokassa. Toisaalta taas keittokirjat olivat se luokka, jossa oli kaikista korkein prosentuaalinen tuoreen aineiston määrä.

Joitain ristiriitaisuuksia löytyi opinnäytetyön tekijän ja vertaishavainnoijan arvioista. Vertaishavainnoija piti Luodon lasten ja nuorten tietokirjallisuutta pääosin vanhempana kirjallisuutena, vaikka otoksen mukaan yli puolet oli tuoretta kirjallisuutta. Kristiinankaupungin lasten ja nuorten tietokirjat hän taas mielsi tuoreiksi, vaikka otoksen mukaan niissä oli hyvin vähän tuoretta kirjallisuutta. Muuten arviot näiden edellä mainittujen erityisen tuoretta ja erityisesti vanhempaa kirjallisuutta sisältävien kirjastojen osastojen suhteen olivat samansuuntaiset. Keskimäärin lasten ja nuorten tietokirjallisuudesta 24,4 % oli tuoretta, lasten ja nuorten kaunokirjallisuudesta 21,5 %, aikuisten kaunokirjallisuudesta 25,1 %, keittokirjoista 22,4 % ja muistelmista 22,4 %. Lasten ja nuorten tietokirjallisuudesta ja aikuisten kaunokirjallisuudesta tuoretta

aineistoa oli siis noin yksi neljäsosa, muita hieman yli yksi viidesosa. Seuraavasta taulukosta käy ilmi eri kirjastojen ja kirjastojen osastojen tai kokoelmien osien arviot kirjallisuuden tuoreudesta (Taulukko 4.).

Taulukko 4. Vertaishavainnoijan ja opinnäytetyön tekijän arviot siitä, ovatko kirjat uusia vai vahoja. Vertaishavainnoijan arvio asteikolla uutta/vanhaa, opinnäytetyön tekijän arvio tuoreiden (enintään 5 vuotta vanhojen kirjojen) prosentuaalinen osuus satunnaisotannasta. Riveillä, joilla on V, on vertaishavainnoijan arvio, ja riveillä, joilla on O, on opinnäytetyön tekijän arvio.

Kirjasto	Havainnoija	Lasten tietokirjallisuus	Lasten kaunokirjallisuus	Aikuis-ten kaunokirjallisuus	Keitto-kirjat	Muistelmat
Korsnäs	V	Uutta	Vanhaa	Vanhaa	Vanhaa	Vanhaa
	O	40 %	7,8 %	18,1 %	0 %	25 %
Kristiinankaupunki	V	Uutta	Uutta	Uutta	Vanhaa	Uutta
	O	3 %	39,5 %	37,7 %	26,1 %	18,2 %
Luoto	V	Vanhaa	Vanhaa	Vanhaa	Vanhaa	Vanhaa
	O	55,6 %	3,6 %	21,8 %	0 %	0 %
Mustasaari	V	Vanhaa	Uutta	Vanhaa	Vanhaa	Vanhaa
	O	13,2 %	22,6 %	29,5 %	18,4 %	33,3 %
Uusikaarlepyy	V	Vanhaa	Uutta	Vanhaa	Vanhaa	Vanhaa
	O	12 %	28,2 %	24,3 %	30 %	29,1 %
Vöyri	V	Vanhaa	Vanhaa	Uutta	Uutta	Uutta
	O	22,5 %	27,4 %	19,4 %	60 %	28,6 %

5.2.8 Yhteenveto

Havainnoinnit antoivat tietoa siitä, miten houkuttelevaksi opinnäytetyön tekijä ja vertaishavainnoija kokevat kokoelman eri osia, ja miten heidän mielestään kirjasto fyysisiltä tekijöiltään kokoelman suhteen, muun muassa aineistoesittelyt ja hyllyjärjes-

tys, on onnistunut houkuttelevuudessa. Kirjaston ja sen kokoelmien houkuttelevuuteen vaikuttavat monet eri tekijät. Pienetkin asiat saattavat nousta hyvin ratkaiseviksi kokonaisuuden kannalta, ainakin tämän havainnoinnin perusteella.

Kirjastojen suomenkielisen kirjallisuuden tarjonnassa oli suuria eroja, kuten prosentuaalisen ja määrällisen suomenkielisen kokoelman avulla voitiin arvellakin. Mitä suurempi suomenkielinen kokoelma on, sitä enemmän pääsääntöisesti on valikoimaa myös eri luokkien sisällä, ja sitä houkuttelevampi se on asiakkaalle. Silti myös pienemmällä kokoelmalla voidaan olla houkuttelevia asiakkaalle, kunhan kokoelman sisäinen valikoima on hyvä. Pääosin olikin siten, että mitä suurempi kokoelma suomenkielistä kirjallisuutta kirjastossa oli, sitä helpommin vertaishavainnoija arvioi löytävänsä sieltä kirjallisuutta itselleen tai lapsenlapsilleen. Kuitenkin myös luokan sisäisen tarjonnan laajuus, eli se, miten laajoista aihepiireistä eri luokkien sisällä löytyi kirjallisuutta, vaikutti arvioon. Esimerkiksi sekä Luodossa että Korsnäsissa vertaishavainnoija yllättyi positiivisesti siitä, miten paljon määrällisesti aikuisten kaunokirjallisuutta oli tarjolla. Tästä huolimatta hän ei kokenut löytävänsä kovin helposti, tai useaksi kerta, itselleen luettavaa. Luokan sisäinen laajuus ei siis ollut hänen tarpeitaan kovin hyvin vastaavaa. Vöyrillä taas hän arvioi muistelmia olevan suomen kielellä melko vähän, mutta riittävästi erilaisia, jotta hän löytäisi helposti itseään kiinnostavaa kirjallisuutta. Havainnoinnit osoittivat myös sen, että pienen suomenkielisen kokoelman omaavissa kirjastoissa aikuisten tietokirjallisuutta oli vähiten; suurin osa kokoelmasta koostui aikuisten kaunokirjallisuudesta sekä lasten- ja nuortenkirjallisuudesta. Lasten kuvakirjoja oli kaikissa kirjastoissa vähintään melko hyvä valikoima.

Havainnointien perusteella kirjastojen hyllyt olivat pääsääntöisesti houkuttelevan siistejä, ja kirjastoissa oli suomenkielistä aineistoa pääsääntöisesti hyvin myös esillä. Useimmissa kirjastoissa on ainakin joitain suomenkielisiä aineistoesittelyitä vaikkakin suurimmassa osassa oli hieman enemmän ruotsinkielisiä. Kaksikielisiä aineistoesittelyitä ei ollut käytössä kaikissa kirjastoissa. Kaksikieliset aineistoesittelyt olivat vertaishavainnoijan mielestä houkuttelevia, niin kauan, kun niissä oli riittävästi suomenkielistä aineistoa esillä. Yksi kirja jopa kymmenien joukossa ei houkutellut, vaan enemmänkin ärsytti vertaishavainnoijaa. Hän haluaisi myös, että uutuudet oli-

sivat esillä omina kieliryhminään. Aineistoesittelyissä olisi hyvä myös olla jonkinlainen kyltti tai otsikko kokoamassa esittelyn aineiston yhteen. Uutuusesillepanoissa olisi hyvä lukea, että ne ovat uutuuksia, sillä muuten asiakas jää helposti epävarmaksi tästä. Lisäksi se lisää näkyvyyttä kirjastossa. Esimerkiksi Luodossa oli aineistoesittelyissä käytössä kyltit, joissa kerrottiin mitä esittely koskee. Tämä johti sekä vertaishavainnoijalla että opinnäytetyön tekijällä siihen, että näitä aineistoesittelyjä katseltiin hieman tarkemmin, kuin ilman kylttiä tai otsikkoa olevia keskimäärin. Jollei sitten aineistoesittelyn kirjallisuus ollut juuri havainnoijaa erityisesti kiinnostavaa.

Vertaishavainnoija piti parhaana ratkaisuna sitä, että paitsi suomenkielinen kaunokirjallisuus, myös tietokirjallisuus on eri aakkosissa kuin ruotsinkielinen. Mikäli näin ei ole, on hänen mielestään tärkeää, että kirjallisuus on jaettu selkeästi useisiin alaluokkiin. Tämä helpottaa hänen mielestään kiinnostavan kirjallisuuden löytymistä huomattavasti, kun koko tarjonnan näkee helposti kerralla, eikä tarvitse käydä läpi hyllymetreittäin kirjoja etsien ensin suomenkielisiä kirjoja, ja sitten vielä harkitsemaan, vastaako löydetty kirjallisuus hänen tarpeitaan. Opinnäytetyön tekijän mielestä paras vaihtoehto on se, että kirjallisuus on jaettu useisiin alaluokkiin, koska tämä palvelee parhaiten kaksikielisyyttä kaksikielisellä Fredrika-kirjastojen alueella. Myös aikuisten kaunokirjallisuudessa kirjallisuus olisi jaettava vähintään kahteen eri genreen; kaunokirjallisuus ja dekkarit. Mielellään vielä useampaan.

Hyllyryhmittelyssä myös opasteiden, joita käytetään hyllyjen päissä, yläpuolilla ja hyllynreunoissa, tärkeys tuli selkeästi ilmi vertaishavainnoijan havainnoissa. Niillä on suuri merkitys, kun suomenkielinen asiakas etsii kirjastossa sopivaa kirjallisuutta. Hyllynreunaopasteiden puuttuminen, tai löytyminen pelkästään ruotsiksi, vaikeutti vertaishavainnoijan mielestä asiointia, ja vaikuttivat myös hänen siisteydestä antamaan arvosanaansa. Opasteiden merkitys asiakkaalle oli yksi tekijä, joka nousi yllättävästi esiin havainnoinneissa. Toinen oli se, että kansipaperien jättäminen kokonaisiksi kirjoihin teki kirjoista ja kirjahyllyistä selkeästi houkuttelevamman näköisiä. Nämä eivät aina näkyneet arvioinneissa, mutta muussa sanallisessa palautteessa vertaishavainnoijan osalta kyllä.

Myös face-upit ovat sopivan kirjallisuuden löytämisessä hyvin tärkeässä asemassa; ne auttavat löytämään sopivaa kirjallisuutta osoittamalla, mitä miltäkin hyllyltä löytyy. Lisäksi ne keventävät kirjaston ilmettä, ja tekevät kokoelman vertaishavainnoijan mielestä houkuttelevammaksi. Ne ovat opinnäytetyön tekijän mielestä myös tehokas tapa avata kirjaston kokoelman sisältöjä. Face-uppien puuttuminen vaikutti selkeästi vertaishavainnoijan kirjaston hyllyjen siisteydestä antamaan arvosanaan.

Vertaishavainnoija oli sitä mieltä, että jokaisessa kirjastossa olevat kirjat oli pääasiassa siistin ja hyväkuntoisen näköisiä, vaikka olisivat hänen arvionsa mukaan olleet hieman vanhempaakin kirjallisuutta. Osittain se, miten paljon kirjallisuutta oli tarjolla, vaikutti hänen arvioonsa kirjojen tuoreudesta. Pääasiassa hänen mielestään suomenkielinen kirjallisuus kirjastoilla oli vanhempaa kirjallisuutta, ja näin prosentuaalisesti yleensä olikin. Suositeltuun 40 %:n osuuteen tuoretta kirjallisuutta eri kirjastoissa ja sen osastoissa päästiin tämän satunnaisotannan avulla vain kolmasti; Korsnäs ja Luoto lasten tietokirjallisuudessa sekä Vöyri keittokirjallisuudessa. Näistä Korsnäsissa vertaishavainnoija arvioi kirjallisuuden olevan vanhempaa kirjallisuutta. Luultavasti arvioon vaikutti osittain se, että kirjallisuutta oli melko vähän, hyllynreunaopasteet puuttuivat ja kirjat olivat epäjärjestyksessä. Kristiinankaupungin lasten tietokirjallisuuden vertaishavainnoija taas arvioi olevan tuoretta, vaikka satunnaisotoksen mukaan siitä alle 4 % oli sitä. Täällä arvioon vaikutti luultavasti osittain se, että kirjallisuutta oli tarjolla sekä määrällisesti että sisällöllisesti melko laaja valikoima. Pienillä asioilla on merkitystä. Alle 10 % tuoretta kirjallisuutta oli myös Korsnäsissa, Luodossa ja Mustasaaressa eri luokissa. Yksikään kirjasto ei erottunut erityisen tuoreella aineistolla, mutta kaikissa kirjastoissa oli useammassa luokassa vähintään 20 % tuoretta kirjallisuutta. Vaikka on luokkia, joissa tuoretta kirjallisuutta ei ole juuri lainkaan, on kokonaistilanne kuitenkin kirjastoissa melko hyvä.

Lopullisena yhteenvedona havainnoinneista voi todeta sen, että kaikissa kirjastoissa oli jotain asiakasta houkuttelevaa. Suomenkielistä aineistoa oli esillä kaikissa kirjastoissa ainakin jossain määrin. Tällä saralla on kuitenkin myös parantamisen varaa lähes kaikilla kirjastoilla. Kirjastoista tekee houkuttelevampia riittävän väljät hyllyt, joissa on käytetty runsaasti face-uppeja tyhjän tilan sijaan, selkeä hyllyryhmittely, aineistoesittelyt (sisältäen uutuusesillepanot), kansipaperilliset kirjat sekä riittävän

laaja kokoelma jossa on myös riittävästi valikoimaa luokkien sisällä. Jokaisesta kirjastosta löytyi myös parannettavaa. Kokoelmien sisältöihin vaikuttaminen vie jopa vuosia, mutta hyvin suuri merkitys on jo sillä, että kirjoja on näkyvästi esillä erilaisissa aineistoesittelyissä ja face-uppeina myös suomeksi. Myöskään opasteiden tärkeyttä ei pidä unohtaa.

5.3 Reliabiliteetti

Havainnoinneissa käytettiin vertaishavainnoijaa reliabiliteetin vahvistamiseksi. Tällä kahden havainnoijan menetelmällä pyrittiin havainnoinneista saamaan mahdollisimman puolueettomia. Vertaishavainnoijaa on informoitu siitä mahdollisuudesta, että hänen nimeään ei mainita opinnäytetyössä eikä täten hänen tekemiään arviointeja voida kohdistaa häneen.

Havainnointien mahdollisimman hyvän luotettavuuden takaamiseksi opinnäytetyön tekijä ei ole etukäteen kertonut yhdellekään kirjastolle tulevista havainnoinneista, tai siitä mitä havainnoidaan. Tähän päädyttiin sen vuoksi, ettei kirjastojen haluttu muuttavan toimintatapojaan ja aineistoesittelyitään tulevan havainnoinnin vuoksi. Havainnoinneissa ei myöskään havainnoitu asiakkaita tai työntekijöitä - tai heidän tapansa työskennellä, joten katsottiin, etteivät havainnoinnit tutkimusetiikan puolesta edellytä etukäteen tapahtuvaa informointia.

Opinnäytetyön tekijä tuntee hyvin Vöyrin kirjaston, koska on työskennellyt kirjastossa kahtena kesänä sekä tehnyt satunnaisia sijaisuuksia viimeisen vuoden aikana. Havainnointeihin Vöyrin kirjasto otettiin kuitenkin mukaan, sillä se edusti tilastollisesti mielenkiintoista kirjastoa; suomenkielinen kokoelma on selkeästi suurempi, kuin kunnan väestöpohja. Tästä huolimatta suomenkielisiä lainauksia on prosentuaalisesti selkeästi vähemmän, kuin väestöpohjaa. Opinnäytetyön tekijä on havainnoidessaan pyrkinyt mahdollisimman hyvään puolueettomuuteen sekä Vöyrin, että Uudenkaarlepyyn kirjaston suhteen, jossa hän on vieraillut kahteen kertaan lyhyesti.

On myös tiedostettu, että yhden vertaishavainnoijan antamien arvioiden pohjalta ei asioita voida yleistää; tähän vaadittaisiin huomattavasti suurempi määrä osallistujia.

Tämä ei kuitenkaan vähennä hänen huomioidensa arvoa. Vertaishavainnoija havainnoi asioita omasta näkökulmastaan, mahdollisimman puolueettomasti ja rehellisesti.

Tilastotietojen suhteen on huomioitavaa, että myös niissä saattaa olla virheitä. Opin-
näytetyön tekemisen aikana kävikin ilmi, että aina tilastotiedot eivät pitäneet paikkaansa. Esimerkiksi hankintojen suhteen Suomen yleisten kirjastojen tilastoissa oli useiden vuosien ja kirjastojen suhteen poikkeamia; kirjaston kokoelma on saattanut kasvaa enemmän, kuin kirjallisuutta tilastotiedon mukaan on hankittu. Myös muita virheitä tai poikkeamia on tilastoissa saattanut olla. Tilastotietojen lähteenä kirjastot.fi:n ja tilastokeskuksen tilastot ovat kuitenkin pääsääntöisesti hyvin luotettavia.

6 POHDINTA

Tämän opinnäytetyön tekeminen antoi minulle opinnäytetyön tekijänä paitsi vastauksia, myös runsaasti uusia kysymyksiä. Olen mielestäni vastannut esittämiini tutkimuskysymyksiin siitä, mikä on tilanne tällä hetkellä tilastojen valossa, ja myös siihen millaisia muutoksia on alueen kirjastoissa tapahtunut. Myös havainnointien avulla oli mahdollista saada tärkeää tietoa eri kirjastojen houkuttelevuudesta ja siitä, miten asiakas ne kokee. Havainnoinnit olivat erittäin antoisia myös siinä mielessä, että pääsin näkemään, miten erilaisia kirjastoja melko pienelläkin alueella on. Oli mielenkiintoista nähdä ja vertailla eri kirjastojen tekemiä ratkaisuja ja pohtia niiden toimivuutta. Asioita tuli myös pohdittua eri tavalla ja eri mittakaavassa, kun kirjastoja oli useita ja asioita pyrki havainnoimaan enemmän asiakkaan näkökulmasta kuin työntekijän. Vertaishavainnoijan kanssa kirjastoja kiertäessä sai mielenkiintoisen kurkistuksen yhden potentiaalisen asiakkaan reaktioihin ja ajatuksiin kirjastoista ja niiden toimintamalleista. Osittain tämä vahvisti käsityksiäni, osittain avasi silmät ajattelemaan asioita eri tavalla. Tilastotietoja tulkitessa täytyy muistaa myös se, että niiden avulla saadaan tietoa vain kunnan- tai kaupunginkirjastotasoisesti. Sivukirjastojen tiedot siis sisältyvät pääkirjaston tietoihin. Tilastot eivät siis anna täydellistä kuvaa kirjastoista ja niiden toiminnasta, vaan hieman keskitetyn tilastotiedon. Kokeukseni mukaan eri kirjastopisteiden välillä saattaa olla suuriakin eroja kokoelmassa.

Tilastojen valossa Fredrika-kirjastojen alueella on jopa suuri niin sanottu käyttämättömän potentiaali suomenkielisessä väestössä. Luultavasti suomenkieliset käyttävät myös muiden kirjastojen palveluita, kuten epävirallisissa keskusteluissa on käynyt konkreettisesti ilmi. Kun tänä päivänä kirjastojenkin tulee etsiä asiakkaita, ja saada yhä enemmän lainauksia todistaakseen hyötynsä yhteiskunnalle konkreettisesti, olisi pelkästään Fredrika-alueen suomenkielisen asiakaskunnan saavuttamisella tähän jopa suuret vaikutukset. Ja ei, he eivät luultavasti käyttäisi pelkästään oman kuntansa kirjastoa, vaan kääntyisivät jatkossakin myös muiden kirjastojen puoleen. Mutta, heidän olisi tärkeää huomata, miten hyvin oma, paikallinen kirjasto voisi heitä palvella. Ja samalla myös kirjasto saisi, paitsi lisää lainauksia ja käyntejä, myös toteuttaa itseään yhä paremmin yhteisöllisyyden luojana.

Kaksikielisyys ja kaksikielinen toimintaympäristö. Kuten jo aikaisemmin on todettu, kaksikielisyys ja kaksikieliset väestörakenteet luovat haasteita kirjaston kokoelmatyölle. Kirjastojen on pohdittava hankintojaan paitsi sen suhteen, mikä on mahdollinen väestön kielijakauma, myös sen suhteen, missä kulkee niin sanottu kipuraja majoriteettikielisten asiakkaiden suhteen. Kun määrärahat pysyvät maksimissaan samoina tai luultavasti pienenevät vuosi vuodelta tulevina vuosina, on kirjastojen punnittava myös sitä, miten paljon ruotsinkielisistä hankinnoista voidaan nipistää suomenkielisten hankintojen hyväksi ilman, että ruotsinkieliset lainaukset lähtevät laskuun. Voidaan ajatella, ettei panostus suomenkieliseen aineistoon kannata, kun se ei kuitenkaan tuo lisää asiakkaita ja lainauksia. Mutta ilman panostusta sekä kokoelmiin että esillepanoihin, ja asiakkaiden saavuttamiseen, ei tulostakaan tule. Asiakkaalle on oltava riittävän suuri ja riittävän laaja, tarpeeksi tuore kokoelma, josta hänen tulee myös olla tietoinen. Potentiaalia alueella väestöpohjassa kyllä on.

Myös vertaishavainnoija, useita kirjastoja kierrettyään, kiinnitti huomiota siihen miten haasteellinen kaksikielinen kokoelma ja väestöpohja kirjastoille on. Molemmilla kielillä tulee tarjota hyvä ja houkutteleva kokoelma samoilla määrärahoilla joilla muut kirjastot saavat tilata pelkästään yksikielistä aineistoa. Tähän nähden hän oli iloinen, että jokaisessa kirjastossa oli suomenkielinen kokoelma, loppujen lopuksi yllättävänkin suuri.

Pienimpien kuntien kohdalla, joiden minoriteettikieliset lainauksetkin ovat määrällisesti pieniä, saattavat jopa yksittäiset ihmiset tai perhekunnat vaikuttaa, etenkin lainaus- ja hankintatilastoihin. Luonnollisestikin lainaamalla aineistoja, mutta myös tekemällä hankintatoivomuksia jotka sitten täytetään. Tilastoista saattaakin olla vaikea päätellä, kumpi on niin sanotusti kana ja kumpi muna; nostivatko tai laskivatko hankinnat ja hankintapyynnöt lainauksia, vai lainaukset hankintamääriä.

Kaksikielisyys ja sen vaikutukset eivät näy tilastoista. Aiemmin opinnäytetyössä on mainittu, että henkilön äidinkielen määrittelee se, mikä on virallisiin papereihin merkitty. Tämä ei kuitenkaan aina kerro siitä, mitä kieltä henkilö pääasiassa käyttää, tai millä kielellä kirjallisuutta luetaan. Esimerkiksi monien suomenkielisten tai kaksikielisten perheiden lapset käyvät ruotsinkielistä koulua huolimatta siitä, mikä lapsen

äidinkieleksi on merkitty. Tämä ohjaa luonnollisestikin lukemaan ruotsiksi; sillä kielellä millä koulua käydään. Esimerkiksi Vöyrillä lasten- ja nuortenkirjallisuutta (romaaneja) lainataan jopa hyvin vähän suomeksi. Tästä opinnäytetyöstä ei käy ilmi mistä tämä johtuu; kielestä, koulukielestä, tottumuksesta, kaveripiiristä, kotikasvatuksesta vaiko siitä, ettei omassa kirjastossa ole riittävästi mielenkiintoisia kirjoja suomeksi. Entä kuinka moni suomenkielinen aikuinen lukee myös ruotsiksi? Kokeukseni mukaan on useammin niin, että suomenkieliset lukevat myös ruotsiksi, kuin toisinpäin. Miten tämä näkyy tilastoissa ja vaikuttaa niihin? Tämä olisi kirjastoille myös tärkeää tietoa saada, jotta kysyntään voidaan vastata paremmin, ja tarjota sitä kirjallisuutta mitä tarvitaan eniten. On se sitten suomen- tai ruotsinkielistä. Samoin aihe olisi mielenkiintoinen myös niissä kunnissa, joissa ruotsi on minoriteettikieli.

Ostotuki. Yksi opinnäytetyön tekemisen aikana esiin noussut asia on ostotukikirjallisuus ja sen hankinta. Ostotuki ei yksikielisessä suomenkielisessä kirjastossa luultavasti vaikuta paljonkaan esimerkiksi hankintatilastoihin, mutta kaksikielisessä kirjastossa, jossa suomen kieli on minoriteettikieli, saattaa vaikutus näkyä ja tavallaan vääristää tilastoa suomenkielisen kirjallisuuden hankintojen osalta; ruotsinkielistä kirjallisuutta ostotukilistalla on hyvin vähän, ja niistäkin suurin osa on luultavasti jo tilattu kirjastoon kuluva vuoden aikana. Vääristää siinä mielessä, että ostotukikirjallisuus on vähälevikkistä, eli mitä luultavimmin vähemmän kysyttyä kirjallisuutta. Se ei pääasiassa ole sitä kirjallisuutta, jota asiakkaat eniten lainaavat tai lainaisivat. Täten hankintatilastot voivat näyttää siltä, että suomenkielistä kirjallisuutta on hankittu runsaastikin, mutta todellisuudessa se hankittu kirjallisuus ei välttämättä ole sellaista kirjallisuutta, jota asiakkaat haluaisivat lainata. Se ei siis vastaa kysyntään – tai potentiaaliseen kysyntään. On erittäin tärkeää, että ostotuki kirjastoille on olemassa, mutta joissain tapauksissa se saattaa vaikuttaa myös negatiivisesti kirjastoihin, jos siihen luotetaan liikaa, tai pelkästään.

Havainnointikäyntien perusteella sekä Korsnäsin että Luodon suomenkielinen kirjallisuus (muut kuin lasten kuvakirjat) ovat melko pitkälle ostotukikirjallisuutta. Tämä näkyi mielestäni erityisesti aikuisten kaunokirjallisuudessa. Samaan viittaa myös hankinnat/vuosi. Positiivista on se, että kirjastoilla on kokoelmissaan näin ollen laadukasta suomenkielistä kirjallisuutta. Heikkous taas on se, että tuo kirjallisuus har-

vemmin on sitä, mitä keskivertoasiakas mieluiten haluaa lukea. Kokoelman laajentamiseksi tarvittaisiin luultavasti asiakkaiden apua, jotta kirjastoihin osattaisiin hankkia sellaista kirjallisuutta, jolle varmasti on kysyntää juuri heidän asiakkaidensa (ja potentiaalisten asiakkaiden) joukossa.

Poistot. Mielestäni yleisten kirjastojen tilastoissa näkyy selkeästi se, että osassa kuntia (pienissä selkeämmin) suomenkielistä aineistoa ei ole uskallettu poistaa riittävän paljon, samassa määrin kuin ruotsinkielistä. Tämä saattaa johtaa siihen, että kokoelma vanhentuu liikaa ollakseen houkutteleva. Lisäksi uutuudet saattavat hukua vanhempien kirjojen joukkoon, etenkin jos suomenkieliselle aineistolle ei juuri-kaan ole tilaa. Olisi mielenkiintoista tietää, mistä ilmiö johtuu. Onko syynä se, että ruotsinkielistä pienempää kokoelmaa pyritään tällä tavoin kartuttamaan, vai voisiko kyse olla siitä, että aineistoa on vaikea poistaa, kun sitä ei tunne hyvin?

Tällä hetkellä jokainen Fredrika-alueen kirjasto, ja mahdollisesti vieläpä jokainen kirjastopiste, päättävät itsenäisesti siitä, miten, milloin ja millä perustein se poistaa aineistoaan. Kirjastokimpassa tämä voisi kuitenkin olla yksi niistä asioista, joista voitaisiin tehdä suuntaa antava päätös jopa koko kirjastokimpan tasolla; miten uutta tai vanhaa kirjallisuutta pyritään pitämään kirjaston kokoelmissa lainaustilastot huomioiden. Tämän jälkeen kuitenkin jokainen yksittäinen kirjasto saisi käyttää harkintaansa sen suhteen, onko jokin teos kuitenkin säilyttämisen arvoinen; esimerkiksi klassikko, paikallisen kirjoittama, lähialuetta koskeva ja niin edelleen. Ja kaikkea aineistoahan ei poisteta, vaan osaa myös siirretään varastoon, josta se on vielä asiakkaiden lainattavissa. Mutta muistaen sen, että myös varastotiloista joudutaan tekemään poistoja, jotta kokoelma pysyy hallinnassa. Toki tällaista menettelyä hankaloittaa se, että kirjastokimppojenkin sisällä, kuten yhden kunnankirjastonkin sisällä, saattaa olla hyvin erilaisia kirjastoja erilaisine kokoelmineen. Kuitenkin, jonkinlainen yhteinen päätös linjasta voisi olla hyvä ratkaisu jo sen kannalta, että tuolloin eri kirjastot joutuisivat pohtimaan ja kehittämäänsäkin prosessiaan, jolloin toivottavasti ne parhaat käytännöt saataisiin yhteiseen käyttöön.

Fyysinen houkuttelevuus. Asiakkaan tarpeisiin on vastattava kokoelman suhteen myös fyysisesti, eli sillä miten ja missä aineisto on esillä. Hyllyryhmittelyä pohdin erikseen, mutta muita fyysisiä keinoja, esimerkiksi aineistoesittelyt, face-upit ja opasteet. Sekä kansipaperit kirjoissa. Havainnointikierroksilla näiden osatekijöiden

merkitys kirjaston houkuttelevuudelle tuli selkeästi esiin, jopa selkeämmin kuin olin etukäteen odottanut. Enää ei riitä, että kirjasto vain on, ja kirjoja vain on. Tänä päivänä vaaditaan ainakin hiukan markkinoinnillista otetta myös kirjastoissa. Jos ajatellaan kirjakauppaa ja mikä siellä myy, ovat ne esillepanot ja siisteys. Esillepanot vastaavat tässä kirjaston aineistoesittelyitä sekä face-uppeja. Siisteys on periaatteessa molemmissa samanlaista; hyllyjen tulee olla siistejä, opasteiden kunnossa ja aihepiirien muodostaa selkeitä kokonaisuuksia. Mikseivät samat asiat pätsisi myös kirjastossa? Kirjastossa ei varsinaisesti myydä kirjoja, mutta tänä päivänä kirjastonkin täytyy myydä palveluitaan, kuten lainausmahdollisuuksia ja siten lainattavia aineistoja. Mitä paremmin ja houkuttelevammin aineisto on esillä, sitä helpommin se tarttuu asiakkaan mukaan. Tämä näkyy ajan myötä paitsi lainausmäärissä, myös kirjaston vaikuttavuudessa.

Uudenkaarlepyyn kirjastossa on pääosin alahyllyt, joista kirjat liikkuvat kaikista huonoinen, jätetty tyhjiksi. Tämä on sinänsä hyvä suunta, että kirjat ovat hyllytettynä niille hyllyille, jotka asiakkaalle ”toimivat parhaiten”. Mutta kuitenkin tyhjät alahyllyt ovat tyhjää, käyttämätöntä tilaa. Niille voisi asettaa aineistoa esiin face-uppina, tai makuulla (koska makuulla olevat kirjat näkyvät hyllyn edessä seisovalle myös hyvin). Näin saataisiin avattua kokoelmaa entistä paremmin. Ja silmän korkeudelle taas kannattaisi kerätä mahdollisimman paljon kirjallisuutta tarjolle. Face-uppeja ei siis kannata koota sille hyllylle. Tilojen mahdollistaessa asian, tämä voisi olla asiakkaan kannalta käytännöllinen tapa hyllyttää kirjat kirjastossa muuallakin.

Hyllyryhmittely. Tietokirjallisuudessa hyllyryhmittelyn suhteen vertaishavainnoija olisi toivonut sitä, että eri kielet olisivat olleet erikseen. Fredrika-kirjastot sijaitsevat kuitenkin vahvasti kaksikielisellä alueella, jolla väestö on tottunut kahteen kieleen ympäristössään. Lisäksi jopa suuri osa asiakkaista saattaa olla kaksikielisiä, tai molemmilla kielillä päivittäisessä elämässä pärjääviä. Näin ollen en itse haluaisi erotella kieliä omiksi osioikseen, vaan jakaisin kirjallisuuden pienempiin alaluokkiin, kuten esimerkiksi Mustasaarella ja Uudessakaarlepyyssä on tehty. Vertaishavainnoijan mukaan tämä riittävän moniin alaluokkiin jaettu tietokirjallisuus auttaa löytämään sopivaa aineistoa helposti, vaikka kielet olisivatkin samoissa aakkosissa. Kun molemmat kielet ovat samoissa aakkosissa, ja luokat jaettu useampiin alaluokkiin, on asiakkaan helppo nähdä koko tarjonta kerralla. Hän voi myös saman hyllyn edessä

päättää, millä kielellä hän haluaa ko. tietokirjallisuutta lukea. Parhaassa tapauksessa selkeä jaottelu rohkaisee tarttumaan myös siihen kirjaan, jossa kielitaito on huonompi.

Tarkempiin alaluokkiin jako edellyttää tosin harkintaa sen suhteen, että jokaisessa alaluokassa olisi oltava molemman kielistä kirjallisuutta tarjolla. Jos näkyvillä on monta, vieläpä houkuttelevaa eri alaluokkaa, mutta niistä ei löydy omankielistä kirjallisuutta, jää varmasti päällimmäiseksi tunteeksi ärsytys sekä ajatus siitä, ettei omalla kielellä ole tarjolla ”mitään”. Mutta tähän on myös mielestäni poikkeus. Mikäli suomenkielinen tietokirjallisuus on erittäin vähäistä, voisi harkita sen sijoittamista kokonaan muun suomenkielisen kirjallisuuden yhteyteen. Tätä perustelen aineiston löydettävyydellä sekä sillä, että mikäli omankielistä kirjallisuutta täytyy etsimällä etsiä kymmenien, satojen jopa tuhansien muun kielisten kirjojen joukosta, on ärsytyksynnys varmasti ylitetty. Kokoamalla koko olemassa oleva aineisto yhteen paikkaan, annetaan hyvin pienen valikoiman ollessa kyseessä kuva, että sitä kuitenkin on olemassa. Majoriteettikielisen kirjallisuuden joukossa saattaa helposti tulla tunne, että valikoimaa ei ole ollenkaan. Sitten kun, tai sitten jos, valikoimaa on enemmän, kannattaa jälleen siirtyä yksiin aakkosiin.

Kirjakaupassa töissä ollessa tähän ilmiöön törmäsi verrattain usein; eri kielten tarjontaa verrattiin määrällisesti, ja aina joku oli sitä mieltä, ettei ruotsinkielistä ole tarpeeksi tai ettei suomenkielistä ole tarpeeksi. Kielikysymykset ovat herkkä aihe myös kaksikielisissä kunnissa asuville. Tämä pätee myös siihen, mitä asiakas näkee ensimmäisenä kirjastoon saapuessaan. Onko myös hänet huomioitu?

Keskustelimme vertaishavainnoijan kanssa myös toisesta hyllyryhmittelyyn liittyvästä asiasta. Siitä, miten kirjasto on järjestänyt etenkin tietokirjallisuutensa hyllyille, ja miten eri hyllyt sijaitsevat. Vielä tänäkin päivänä lähes jokaisessa kirjastossa tietokirjallisuus on järjestetty kirjastoluokkien mukaiseen järjestykseen. Eli kirjaston tarpeiden mukaisesti, kirjastolle helposti. Asiakkaalle kuitenkin kirjastoluokat eivät kerro yleensä yhtään mitään. Ne ovat vain numeroita. Asiakkaalle voisi usein olla hyvin paljon tärkeämpää ja mielekkäämpää, että esimerkiksi terveysaiheiset kirjat olisivat psykologiaa käsittelevien kirjojen läheisyydessä. Koska luultavasti hän on kiinnostunut hieman molemmista. Häntä tuskin kiinnostaa se, että terveysaiheisten kirjojen läheisyydessä sijaitsee liiketaloudesta tai liikenteestä kertova kirjallisuus.

Kirjakaupoissa kirjat on järjestetty asiakaslähtöisesti jo vuosia, jollei vuosikymmeniä.

Myös lasten- ja nuortenkirjallisuudessa voitaisiin käyttää laajemmin genreluokituksia. Ainakin fantasia ja sci-fi olisi hyvä olla erikseen, samoin kuin dekkarien ja kau nokirjallisuuden lisäksi aikuistenkin kirjallisuudessa. Klassikoiden erottaminen voisi auttaa vanhempia ja opettajia esimerkiksi valitsemaan myös niitä, ja kauhu voisi myös olla omanaan, koska se kirjallisuuden lajina monesti kiinnostaa lapsia ja nuoria. Ja jollei kiinnosta, niin sen eriyttäminen helpottaisi välttämään kyseessä olevaa kirjallisuutta. Samat genret pitäisi mielestäni olla käytössä molemmilla kielillä, eikä vain toisella. Koska jos ne ovat käytössä vain toisella kielellä, antaa se vaikutelman siitä, että tämä toinen kieli on tärkeämpi, koska siihen ollaan valmiita panostamaan enemmän.

Heränneitä kysymyksiä. Tämä opinnäytetyö nosti esiin useita lisäkysymyksiä, joihin tämän opinnäytetyön puitteissa ei kyetä vastaamaan. Näihin kysymyksiin vastaamalla saataisiin Fredrika-kirjastojen alueella, tai jopa valtakunnallisesti, hyödyllistä ja tärkeää tietoa siitä, miten kirjastoja voitaisiin kehittää.

Olisi tärkeää saada tietää, miten Fredrika-kirjastojen alueen suomenkieliset käyttävät kirjastoa; käyttävätkö he pääasiassa oman kunnan, vai jonkin muun kunnan kirjastoa, ja mikäli he käyttävät pääasiassa tai myös muita kirjastoja, niin mitä kirjastoja ja miksi? Miksi he mahdollisesti eivät käytä oman asuinkunnan kirjastoa? Olisi tärkeää selvittää myös sitä, millä kielellä eri kuntien suomenkieliset asukkaat lukevat kirjallisuutta; lukevatko he pääasiassa, osittain tai kokonaan äidinkiellellään. Myös perheiden kielisuhteet ja niin sanottu kotikieli, eli kieli jota käytetään perheessä kotona ollessa, ja sen vaikutus kirjastossa asiointiin sekä lainauksiin, kannattaisi selvittää. Näihin kysymyksiin tarvittaisiin vastauksia myös asiakkailta itseltään, jotta saataisiin tietoa siitä, miten he kokevat nämä asiat. Muun muassa näitä asioita selvittäessä voitaisiin saada tietoa siitä, mikä auttaisi heitä kohti helpompaa asiointia kirjastossa.

Paitsi kirjaston suomenkielisten asiakkaiden ja kunnan suomenkielisten asukkaiden, myös kirjastojen henkilökunnan ajatukset suomenkielisestä kokoelmasta ja ko-

koelmatyöstä sen ympärillä olisi hyvä selvittää kokoelmatyön ja asiakaspalvelun kehittämiseksi. Olisi hyvä saada selville, miten haastavaa ja palkitsevaa kokoelmatyö suomenkielisen kokoelman parissa on, ja onko sillä henkilökunnan mielestä merkitystä. Mikä voisi auttaa henkilökuntaa heidän työssään suomenkielisen kokoelman parissa? Olisi myös hyvä saada kiertoon mahdollisia hyviä toimintamalleja, jotka auttavat kokoelmatyössä minoriteetikielisen aineiston suhteen.

Kirjaston näkökulmasta olisi hyvä selvittää myös sitä, millaista kirjallisuutta lainataan suomeksi; kirjastoluokittain, ja kaunokirjallisuudessa esimerkiksi genreittäin, jotta voidaan selvittää vastaavatko eri kirjastopisteiden kokoelmat tähän kysyntään. Tai käykö ilmi, että jonkin luokan kirjoja lainataan hyvin vähän tai ei lainkaan, jolloin voidaan miettiä kirjaston keinoja muuttaa asianlaitaa. Lisäksi kirjastojen olisi tärkeää saada selville se, miten ne voisivat tavoittaa alueensa suomenkieliset asukkaat; miten asukkaille saadaan tieto siitä, miten hyvin oman kunnan kirjasto voi heitä palvella?

Myös kokoelmien supistaminen kirjastoissa olisi tarkemman selvittelyn arvoinen asia. Useissa kirjastoissa on kokoelmaa supistettu tarkasteluajanjakson aikana jopa huomattavasti. Olisi mielenkiintoista tietää, miten supistus on toteutettu eri kirjastoluokissa, ja miten kokoelman supistaminen on vaikuttanut asiakkaiden käyttäytymiseen, kirjastoluokittain. Olisi mielenkiintoista saada tietää myös henkilökunnan näkökanta kokoelman supistamiseen; pidetäänkö kehitystä hyvänä vai huonona, ja miksi näin.

Koska eri kirjastopisteet samankin kunnan- tai kaupunginkirjaston sisällä saattavat erota toisistaan muun muassa kokoelmansa suhteen, olisi mielenkiintoista saada tietää, miten tuoretta aineistoa alueen kirjastoissa, ja niiden eri kirjastopisteissä on. Olisi tärkeää selvittää myös sitä, onko aineiston tuoreudessa eroja suomen- ja ruotsinkielisen aineiston suhteen, ja eri kirjastoluokkien välillä. Näitä asioita selvittämällä voitaisiin saada arvokasta tietoa kirjastojen kokoelmatyön kehittämisen pohjaksi.

Opinnäytetyöprosessi. Opinnäytetyön tekeminen oli mielenkiintoista ja haastavaa. Halusin työssäni huomioida kaksikielisen toimintaympäristön, ja opinnäytetyön aihe löytyikin melko helposti tämän kautta. Teoriapohjaa työhön olisi löytynyt enemmän-

kin, ja toivonkin kysyneeni valitsemaan kaikista tiedosta työn kannalta oleellisimman. Kaksikielistä toimintaympäristöä, jossa suomen kieli olisi minoriteetikieli, on tutkittu ilmeisen vähän ennemmin Suomessa. Tämä toi tiettyjä haasteita työhön, mutta antoi myös vapauksia.

Kahden tutkimusmenetelmän yhdistäminen oli itselleni mieluinen tapa tehdä opinnäytetyö. Niiden avulla sain koottua tietoa monipuolisesti kokoelmatyöstä Fredrika-kirjastoissa sekä tilastojen valossa, että kirjastoissa fyysisesti. Tilastotiedon avulla sain kartoitettua tilannetta niin sanotun kovan tiedon kautta, ja havainnointikäynnit antoivat tätä täydentävää pehmeää tietoa. Vertaishavainnoijan käyttäminen työssä oli mielestäni kannattava ratkaisu, joka antoi hieman erilaista perspektiiviä tutkittavaan aiheeseen. Itselleni tilastotietojen analysointi oli helpompaa, kuin havainnointien. Opinnäytetyöprosessi sujui loppujen lopuksi lähes ajattelemassani, melko tiukassa aikataulussa.

Vertaishavainnoija piti havainnointikierrosta mielenkiintoisena ja hieman haastavakin. Haastavaksi havainnointikäynnit teki se, että kirjastot olivat hyvin erilaisia, ja niiden tarjoama suomenkielinen kokoelma eri kokoinen eri kirjastoissa. Suoranainen vertailu kirjastojen välillä oli hankalaa, jollei jopa mahdotonta. Vaikeana hän koki myös sen arvioinnin, olivatko kirjat uusia (tuoreita) vai vanhoja. Havainnoinnissa tosin haettiin vain hänen omaa mielipidettään, mitä myös korostin hänelle. Havainnointilomake oli hänen mielestään hyvä, samoin aikataulu. Havainnointien ansiosta hän sai tutustua erilaisiin kirjastoihin, ja sai myös konkreettisen kokemuksen, joka avasi hieman kaksikielisen kirjaston (ja ympäristön) haasteita. Hän myös yllättyi positiivisesti yleensä ottaen kirjastojen nykyilmeestä; uudenlaisesta ilmavuudesta ja tilankäytöstä.

LÄHTEET

- Allmän information om Malax. 15.2.2017. [Verkkosivu]. Malax: Malax kommun. [Viitattu 23.5.2017]. Saatavana: <http://www.malax.fi/forvaltning-och-politik/all-man-information-om-malax>
- Banks, J. 2002. Weeding book collections in the age of the Internet. [Verkkoleh-tiartikkeli]. Collection Building 21 (3), 113–119. [Viitattu 17.4.2017]. Saatavana: <http://dx.doi.org/10.1108/01604950210434542>
- Beijar, K. 1998. Svenska språket inom lagstiftningen. Teoksessa: Ett land två språk: - den finländska modellen. Espoo: Schildts Förlag Ab, 37–44.
- Bekanta dig med Jakobstad. 15.7.2017. [Verkkosivu]. Jakobstad: Jakobstads stad. [Viitattu 18.9.2017]. Saatavana: <https://www.jakobstad.fi/nyinflyttade/valkom-men-till-jakobstad/uusi-sivu-sv-se>
- Blaikie, N. W. 1991. A critique of the use of triangulation in social research. Quality & Quantity. 25 (2), 115–136.
- Brewer, J. & Hunter, A. 1989. Multimethod research. Newbury Park: Sage.
- Denzin, N. 1978. The research act. Chicago: Aldine.
- Ekberg, H. 1998. Det självständiga Finland. Teoksessa: Ett land två språk: - den finländska modellen. Espoo: Schildts Förlag Ab, 22–36.
- Eskola, J. & Suoranta J. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3. p. Tampere: Vastapaino.
- Fakta. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Kronoby: Kronoby kommun. [Viitattu 23.5.2017]. saatavana: <https://www.kronoby.fi/kommun-och-forvaltning/aktuellt/>
- Fakta och historia om Närpes. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Närpes: Närpes stad. [Viitattu 18.9.2017]. Saatavana: <https://www.narpes.fi/sv/administration/kommuninfo-och-dokument/fakta-och-historia-om-narpes>
- Grönfors, M. 2015. Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa: R. Valli & J. Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1: Metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 4. uud. p. Jyväskylä: PS-kustannus, 146–161.
- Heikkilä, T. 2004. Tilastollinen tutkimus. 5. uud. p. Helsinki: Edita Publishing Oy.

- Henriksson, L. 2012. Kaksi hallintokieltä: Selvitys kahden hallintokielen soveltamisesta kunnissa. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Suomen Kuntaliitto. [Viitattu 16.9.2017]. Saatavana: http://shop.kunnat.net/product_details.php?p=2758
- Hirsjärvi, S. & Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. uud. p. Helsinki: Kirjayhtymä Oy
- Historia. 28.8.2014. [Verkkosivu]. Larsmo: Larsmo kommun. [Viitattu 23.5.2017]. Saatavana: <http://www.larsmo.fi/kommunen/fakta-om-larsmo/historia>
- Historik. 22.12.2014. [Verkkosivu]. Nykarleby: Nykarleby Stad. [Viitattu 18.9.2017]. Saatavana: <http://www.nykarleby.fi/allman-info/historik>
- Holopainen, M. & Pulkkinen, P. 2008. Tilastolliset menetelmät. 5.-6. p. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Hypén, K. 2006. "...tilata ja järjestää, luetteloida ja varastoida, auttaa lukijoita valitsemaan ja löytämään": kirjastot ja kaunokirjallisuus. Teoksessa K. Hypén: Fiktio! levottomat genret ja kirjaston arki. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 11–66.
- Johnson, P. 2009. Fundamentals of collection development and management. 2. p. Chicago: American Library Association.
- Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas: Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylä: jamk.fi. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 202.
- Kieli iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990-2016. 31.12.2016. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. [Viitattu 29.8.2017]. Saatavana: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_vaerak/?table-list=true&rxid=632375e7-9e0e-4e4f-ba99-b48244bf5daa
- Kommunens historia. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Pedersöre: Pedersöres kommun. [Viitattu 18.9.2017]. Saatavana: <https://www.pedersore.fi/kommun-och-politik/pedersore/historia/>
- Kommunfakta. 8.5.2017. [Verkkosivu]. Korsnäs: Korsnäs kommun. [Viitattu 23.5.2017]. Saatavana: <http://www.korsnas.fi/kommunen/kommunfakta/>
- Korsholms kommun: historia. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Korsholm: Korsholms kommun. [Viitattu 18.9.2017]. Saatavana: <https://www.korsholm.fi/politik-och-styrning/kommunfakta/historia/>
- Korsholms kommun: kommunfakta. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Korsholm: Korsholms kommun. [Viitattu 18.9.2017]. Saatavana: <https://www.korsholm.fi/politik-och-styrning/kommunfakta/>

L 11.6.1999/731. Suomen perustuslaki.

L 29.12.2016/1492. Laki yleisistä kirjastoista.

Lehtinen, T. 2015. Aineistoesittelyt kirjastoissa: Oripään kunnankirjaston aineistoesittelyn vuosikello. [Verkkajulkaisu]. Turun ammattikorkeakoulu. Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma. Opinnäytetyö. [Viitattu 19.8.2017]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2015061413348>

Liutta, A. & Meriluoto, M. & Ropponen, P. 2002. Kirjanäyttelyt kirjastossa: pieni ideakirja. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy

Markkanen, S. 2008. Myymäläympäristö elämysten tuottajana: Myymäläsuunnittelun työkalupakki. Helsinki: Talentum Media Oy.

Maunu, U-M. 2011. Asiakkaan kirjasto. Teoksessa: P. Almgren & P. Jokitalo (toim.) Kirjasto 2012: asiakkaan asialla. Helsinki: Avain. 101–118.

Målsättningar och strategier. Ei päiväystä. [Verkkajulkaisu]. Fredrikabiblioteken. [Viitattu 29.8.2017]. Saatavana: [file:///C:/Users/Tanja/Downloads/M%C3%A5ls%C3%A4ttningar%20och%20strategier%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Tanja/Downloads/M%C3%A5ls%C3%A4ttningar%20och%20strategier%20(1).pdf)

Norrman, R. 1982. Att vara finlandssvensk. Teoksessa: B. Ahlskog-Sandberg ym. Boken om Svenskfinland. Ab Svenska Läromedel. 169–177.

Nummenmaa, L., Holopainen, M., & Pulkkinen, P. 2014. Tilastollisten menetelmien perusteet. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Om Fredrikabiblioteken. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Fredrikabiblioteken. [Viitattu 17.5.2017]. Saatavana: <https://www.fredrikabiblioteken.fi/om-fredrikabiblioteken-1?refId=EujE>

Om kommunen. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Vörå: Vörå kommun. [Viitattu 18.9.2017]. Saatavana: <https://www.vora.fi/kommunen/fakta-om-kommunen>

Om Pedersöre. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Pedersöre: Pedersöres kommun. [Viitattu 18.9.2017]. Saatavana: <https://www.pedersore.fi/kommun-och-politik/pedersore/>

Ostotuki. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Hyvinkää: Kirjavälitys Oy. [Viitattu 18.8.2017]. Saatavana: <https://www.kirjavalitys.fi/kirjasto/ostotuki/>

Pihlaja, J. 2004. Kirjastonkäyttö. Lahti: SOCEDA.

Poroila, H. 2007. Luurangot portinvartijan kaapissa. Helsinki: BTJ Finland Oy.

- Puusa, A. & Juuti, P. 2011. Mitä laadullinen tutkimus on? Teoksessa: A. Puusa & P. Juuti (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat: Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: JTO, 47–57.
- Ruotsin- ja kaksikieliset kunnat: Taustatietoa 2008-2017. Ei päivämäärää. [Verkkopublication]. Helsinki: Kuntaliitto. [Viitattu 3.9.2017]. Saatavana: https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/2017-02-ruotsin-ja-kaksikieliset-kunnat_0.pdf
- Saarti, J. 1996. Romaanit hukassa? Kertomakirjallisuuden hyllyluokituksen vaikutus kirjastonkäyttöön ja kertomakirjallisuuden lainaukseen. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- Sandström, M. 2017. Kirjastonjohtaja. Vöyrin kunnankirjasto. Kommentteja kyselyyn. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Tanja Markkula. [Viitattu 10.9.2017].
- Schaeffer, M. 1991. Library Displays Handbook. New York: H. W. Wilson Company.
- Siljander, P. 1992. Metodologisen eklektismin ongelma kasvatustieteessä. Kasvatus. 23 (1), 14–21.
- Suomen yleisten kirjastojen tilastot. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Helsinki: Kirjastot.fi. [Viitattu 23.5.2017]. Saatavana: <http://tilastot.kirjastot.fi/index.php?lang=fi>
- Tandefeldt, M. 1998. Det finlandssvenska sociala nätverket. Teoksessa: Ett land två språk: - den finländska modellen. Espoo: Schildts Förlag Ab, 53–57, 63–67.
- Tietoa matkailijoille. 11.6.2015. [Verkkosivu]. Kristiinankaupunki: Kristiinankaupunki. [Viitattu 23.5.2017]. Saatavana: <http://www.kristinestad.fi/vapaa-aika/tietoa-matkailijoille/>
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. uud.p. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, P. 2009. Pitäisikö kirjastossa tietää kirjoista? Teoksessa: K. Hypén (toim.) Kirjasto 2010: Lukijat, tekstit ja verkko. Helsinki: BTJ Kustannus Oy, 27–51.
- Tyrväinen, J. 2011. Asiakkaat kirjastopalvelujen arvioijina – asiakaspalautteen anti jatkuvalle kehittämiselle. Teoksessa: P. Almgren & P. Jokitalo (toim.) Kirjasto 2012: Asiakkaan asialla. Helsinki: BTJ Finland Oy, 158–182.
- Vakkari, P. 1983a. Kirjojen lukeminen ja yleiset kirjastot: Tutkimus yleisten kirjastojen käytöstä kirjakanavana. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

- Vakkari, P. 1983b. Kirjaston tarjonta lainaamisen virikkeenä. Tampere: Tampereen yliopisto. Tampereen yliopiston kirjastotieteen ja informatiikan laitoksen tutkimuksia 16.
- Venäläinen, T. 2.11.2006. Poistot ja varastointi. [Ppt-esitys]. Jyväskylä: Jyväskylän kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto. [Viitattu 29.8.2017]. Saatavana: http://www3.jkl.fi/kirjasto/maakunta/kokoukset/poistot_ja_varastoiminen.pdf
- Verksamhetsstrategi för Fredrikabiblioteken. 25.4.2007. [Verkkajulkaisu]. Fredrikabiblioteken. [Viitattu 18.5.2017]. Saatavana: <https://cdn1.fredrikabiblioteken.fi/files/58635a4ecdf1e6228c47a886/Verksamhetsstrategi%20f%C3%B6r%20Fredrikabiblioteken%2023.4.2007.pdf>
- Väestö kielen mukaan sekä ulkomaan kansalaisten määrä ja maa-pinta-ala alueittain 1980 – 2016. 29.3.2017. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. [Viitattu 18.5.2017]. Saatavana: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_vaerak/?tablelist=true&rxid=52939127-9fcc-4b3d-80fc-516003aef245
- Wilén, R. 2007a. Kokoelmatutkimus ja kokoelmatyö: teorian ja käytännön yhteensovittaminen. Teoksessa: R. Wilén & T. Kortelainen: Kirjastokokoelmien kehittämisen ja arvioinnin perusteet: teoria, menetelmät ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus / Helsinki University Press, 18–21.
- Wilén, R. 2007b. Painettujen ja digitaalisten julkaisujen valinta: teorian mallit kriteerit ja käytännön työ. Teoksessa: R. Wilén & T. Kortelainen: Kirjastokokoelmien kehittämisen ja arvioinnin perusteet: teoria, menetelmät ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus / Helsinki University Press, 65–84.
- Wilén, R. 2007c. Kokoelmien kehittämispolitiikka. Teoksessa: R. Wilén & T. Kortelainen: Kirjastokokoelmien kehittämisen ja arvioinnin perusteet: teoria, menetelmät ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus / Helsinki University Press, 89–95.
- Yleisten kirjastojen laatusuositus. 2010. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:20. [Viitattu 10.9.2017]. Saatavana: <https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/OKM20.pdf>
- Yleisten kirjastojen saavutettavuussuositukset. 2010. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Suomen Kuntaliitto. Saatavana: <https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/OKM20.pdf>
- Yleisten kirjastojen saavutettavuussuositukset. 2016. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Suomen Kuntaliitto. Saatavana: http://shop.kunnat.net/product_details.php?p=3215

LIITTEET

Liite 1. Fredrika-kirjastojen kuntien tunnuslukuja

Liite 2. Suomenkielinen kokoelma, hankinnat ja lainaukset eri Fredrika-alueen kirjastoissa

Liite 3. Suomen- ja ruotsinkieliset hankinnat kirjastoittain

Liite 4. Suomenkielisten hankintojen ja poistojen osuus kokoelmasta

Liite 5. Suomenkielisten asukkaiden ja suomenkielisten lainausten prosentuaalinen osuus

Liite 6. Opinnäytetyön tekijän havainnointilomake

Liite 7. Vertaishavainnoijan ohjeistus

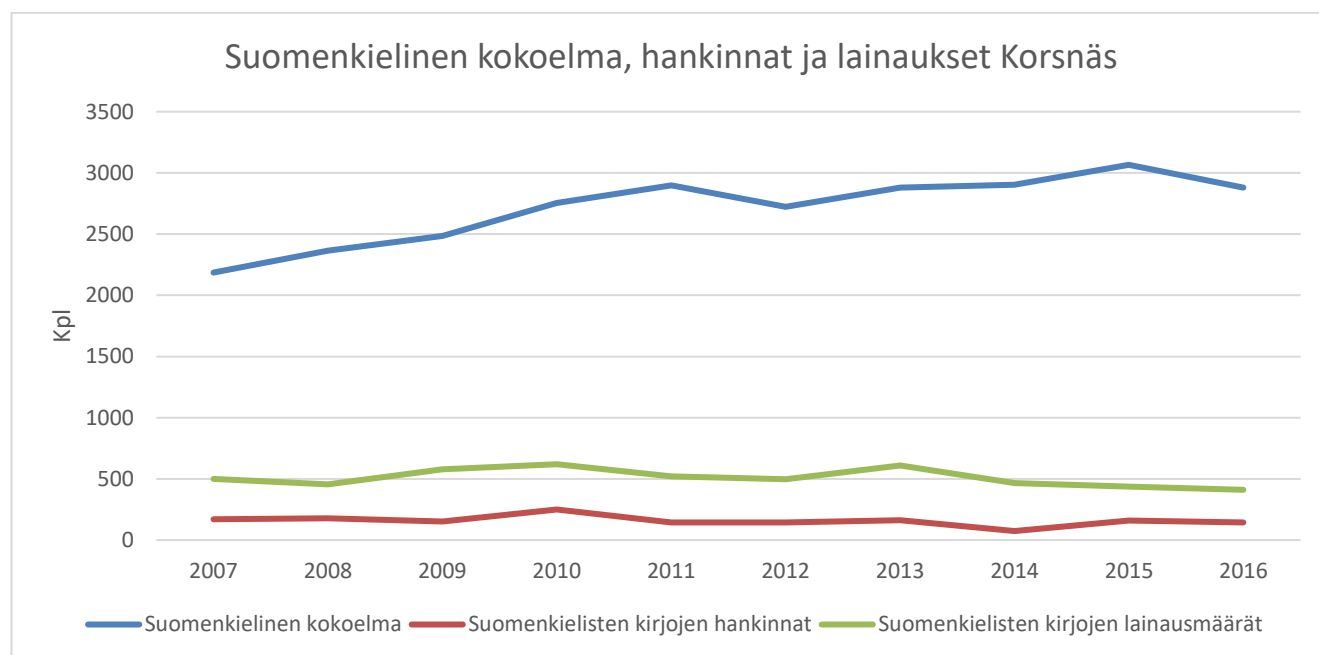
Liite 8. Vertaishavainnoijan havainnointilomake

LIITE 1 Fredrika-kirjastojen kuntien tunnuslukuja

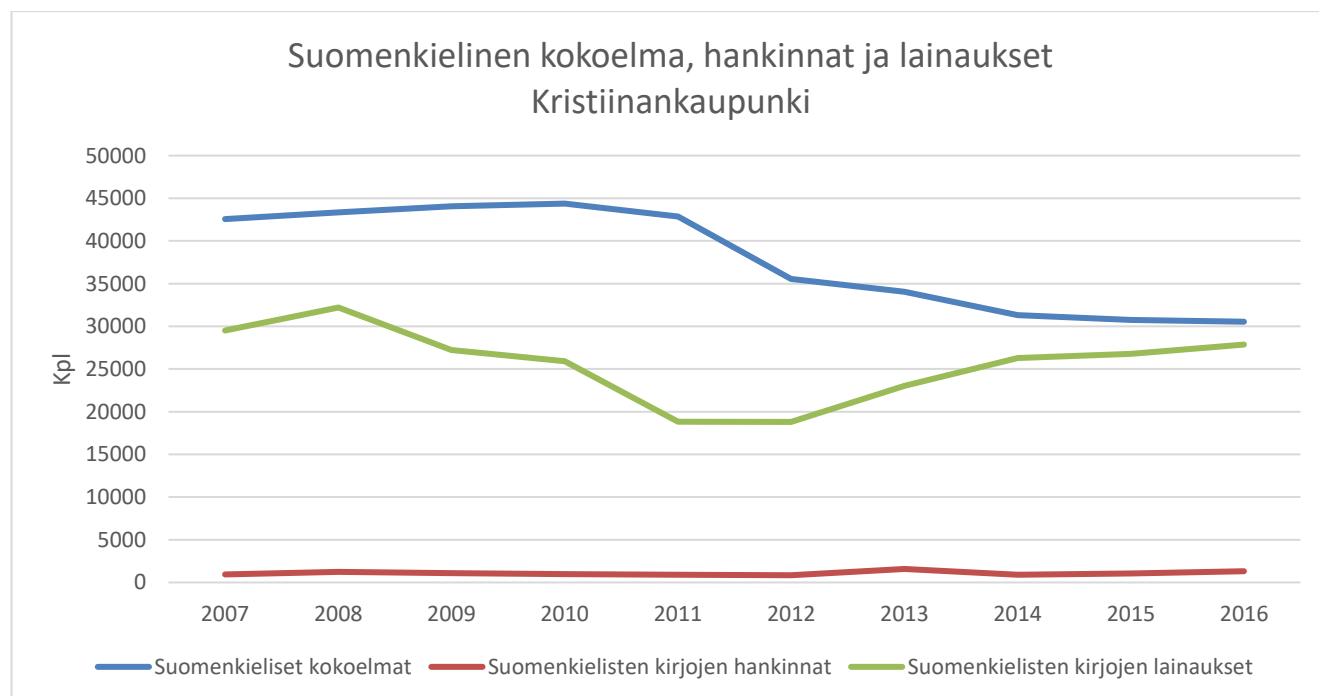
Kunta	Asukas- määrä	Suomen- kielisiä, %	Ruotsin- kielisiä, %	Kirjaston toimipis- teiden määrä	Kirjastoau- tojen määrä	Lainaus, kirjat yh- teensä	Lainauk- set, suomi, %	Lainauk- set, ruotsi, %
Korsnäs	2 171	3,7	86,3	1	1	16 270	2,5	96,3
Kristiinankaupunki	6 727	40,9	55,1	2	1	66 023	42,2	56,3
Kruunupyy	6 620	18,1	79,0	3	1	82 229	9,6	89,4
Luoto	5 176	5,9	92,2	2	0	89 495	0,7	98,8
Maalahti	5 517	9,8	85,2	4	0	52 961	3,5	95,8
Mustasaari	19 380	28,9	68,8	5	1	221 037	19,6	78,5
Närpiö	9 439	5,4	81,4	5	1	103 162	2,2	96,6
Pedersören kunta	11 067	8,4	89,3	9	0	135 031	2,2	97,4
Pietarsaari	19 377	35,8	56,1	2	0	241 179	31,5	65,9
Uusikaarlepyy	7 516	7,1	86,9	3	0	87 454	6,5	92,6
Vöyri	6 684	12,1	81,2	3	1	83 263	8,1	91,2

Fredrika-alueen kuntien ja niiden kirjastojen tunnuslukuja
(muokattu Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017; Tilastokeskus 2017).

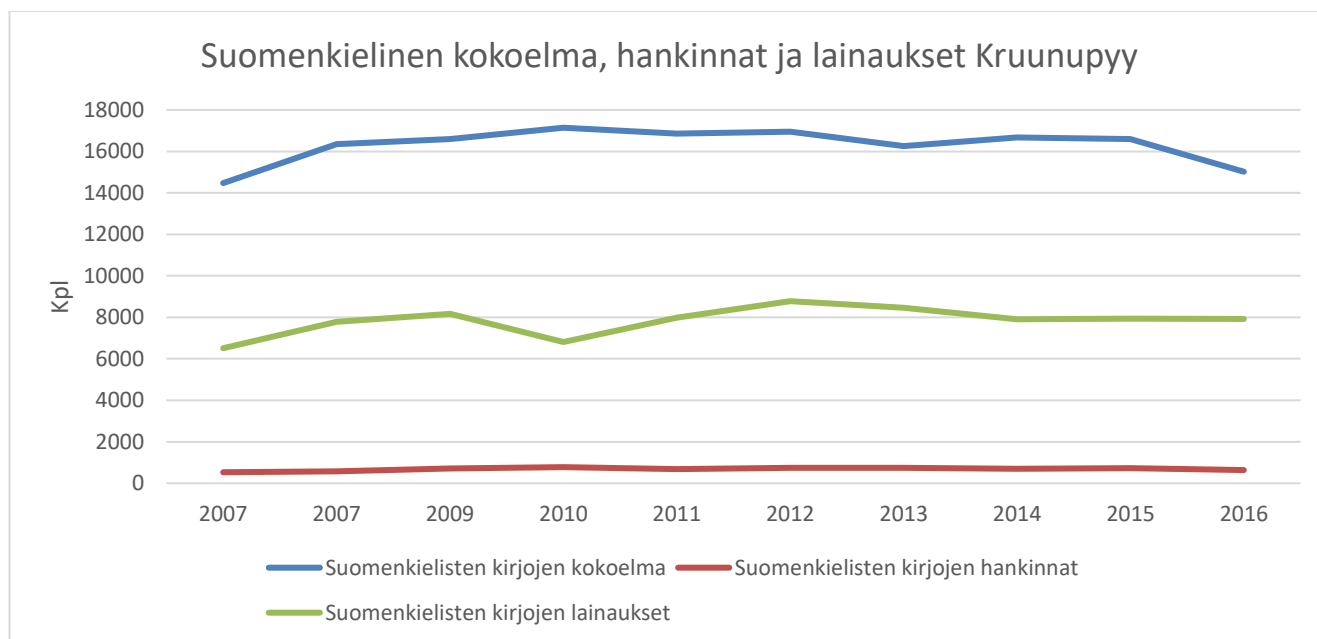
LIITE 2. Suomenkielinen kokoelma, hankinnat ja lainaukset eri Fredrika-alueen kirjastoissa

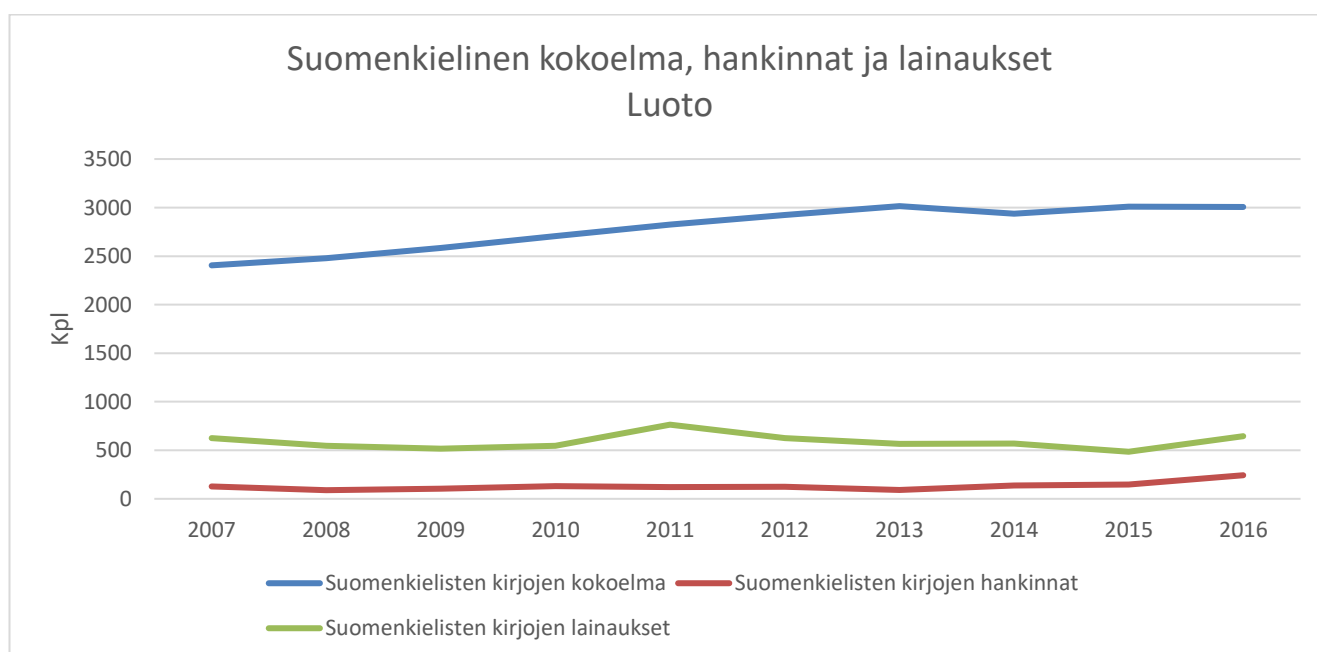
Suomenkielisen kokoelman, hankintojen ja lainausten määrät Korsnäsissa tarkkailuajanjakson aikana
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

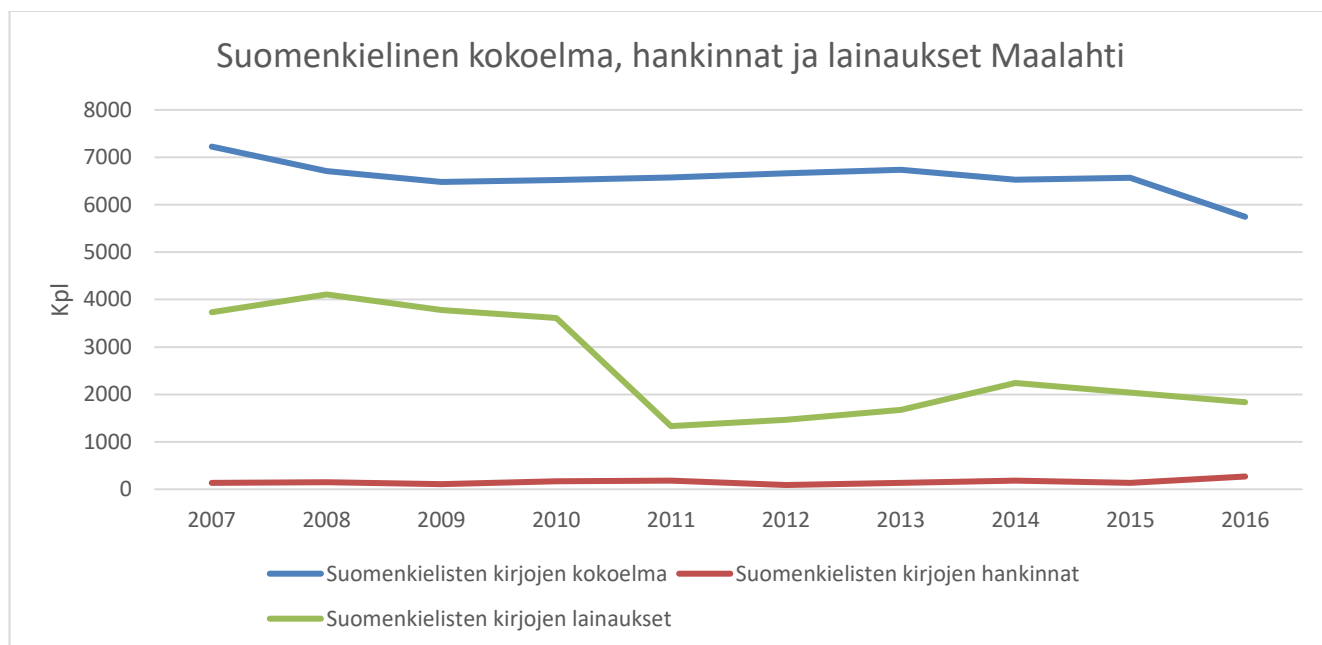
Suomenkielisen kokoelman, hankintojen ja lainausten määrät Kristiinankaupungissa tarkkailuajanjakson aikana
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

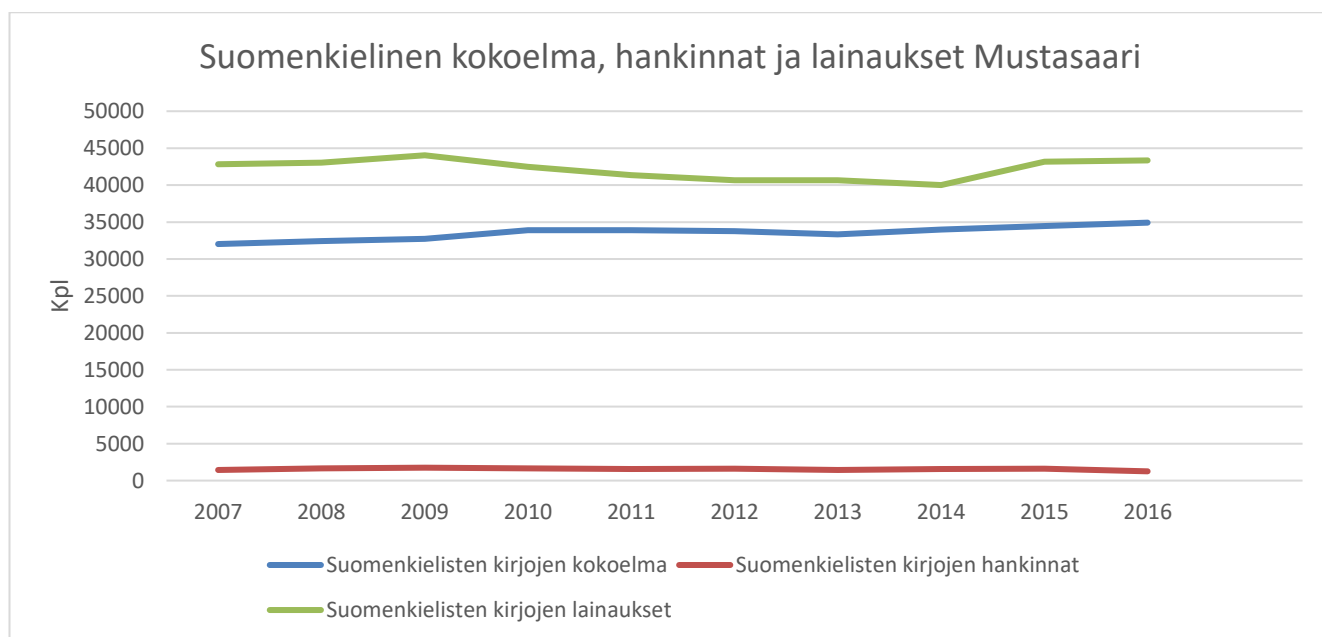
Suomenkielisen kokoelman, hankintojen ja lainausten määrät Kruunupyössä tarkkailuajanjakson aikana
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

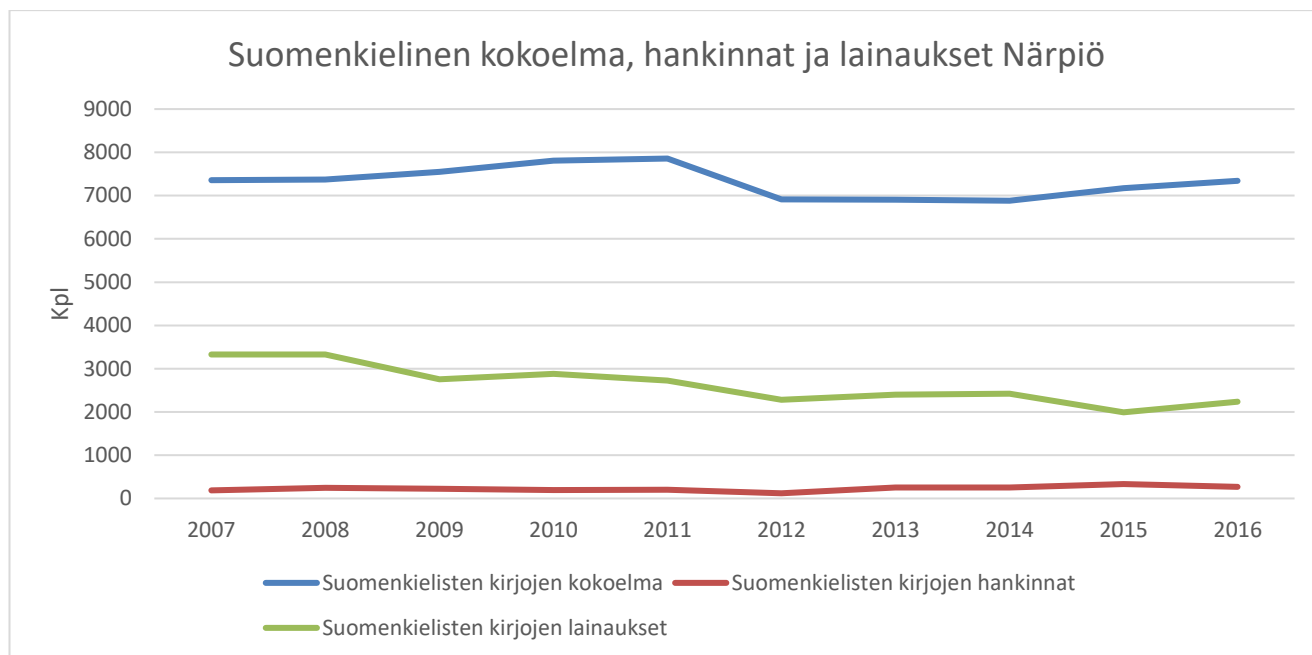
Suomenkielisen kokoelman, hankintojen ja lainausten määrät Luodossa tarkkailuajanjakson aikana
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

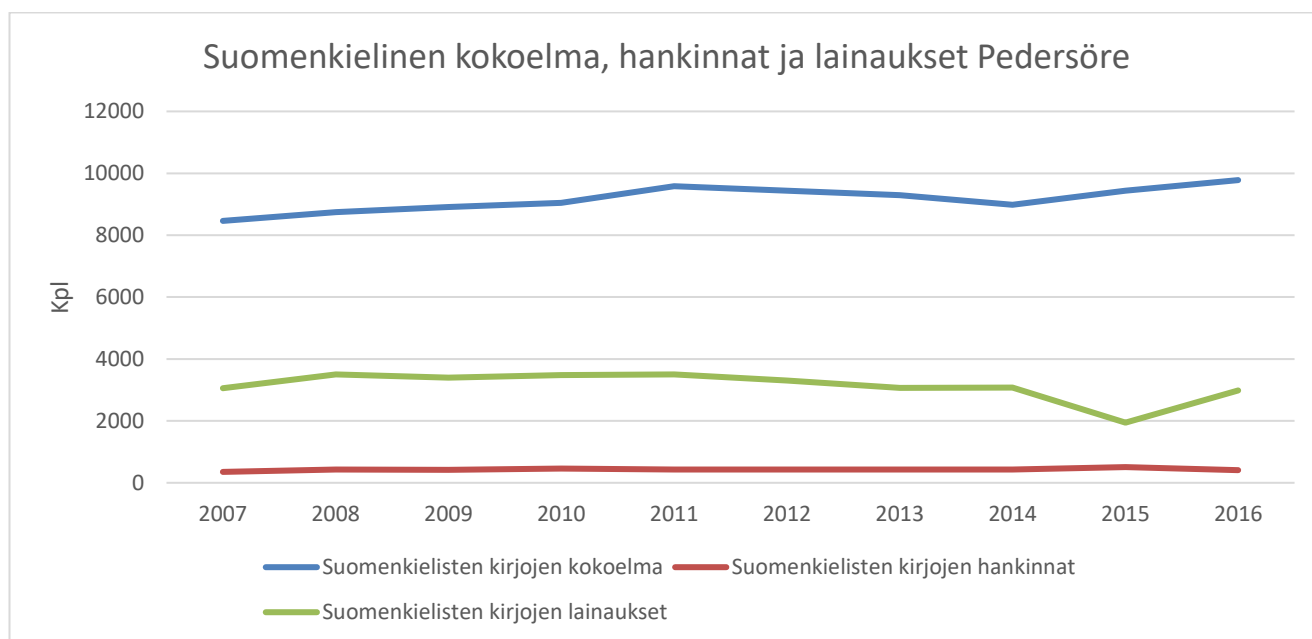
Suomenkielisen kokoelman, hankintojen ja lainausten määrät Maalahdessa tarkkailuajanjakson aikana
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

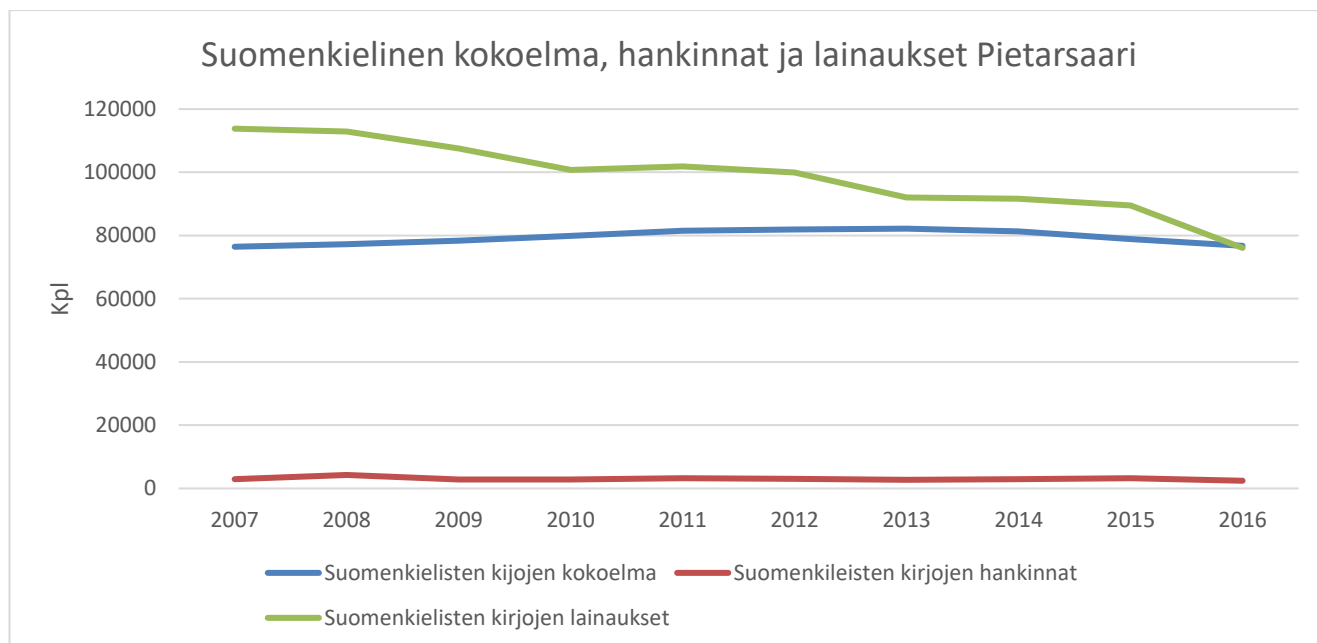
Suomenkielisen kokoelman, hankintojen ja lainausten määrät Mustasaarella tarkkailuajanjakson aikana
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

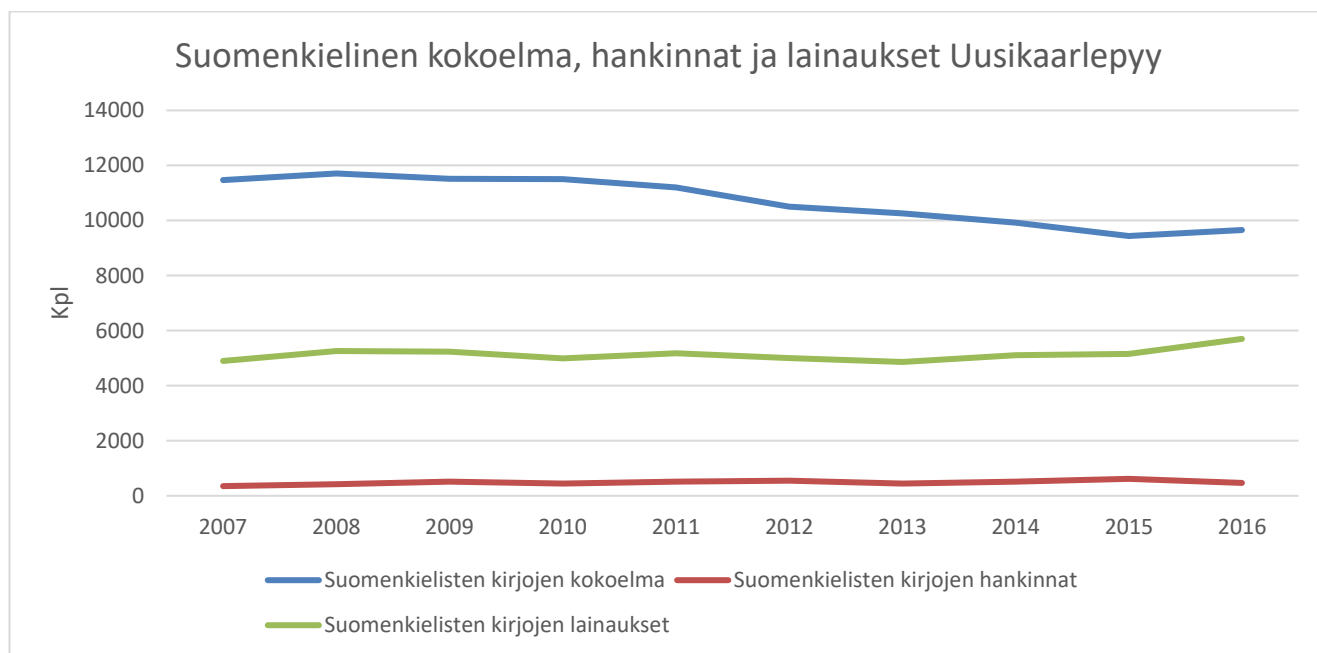
Suomenkielisen kokoelman, hankintojen ja lainausten määrät Närpiössä tarkkailuajanjakson aikana
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

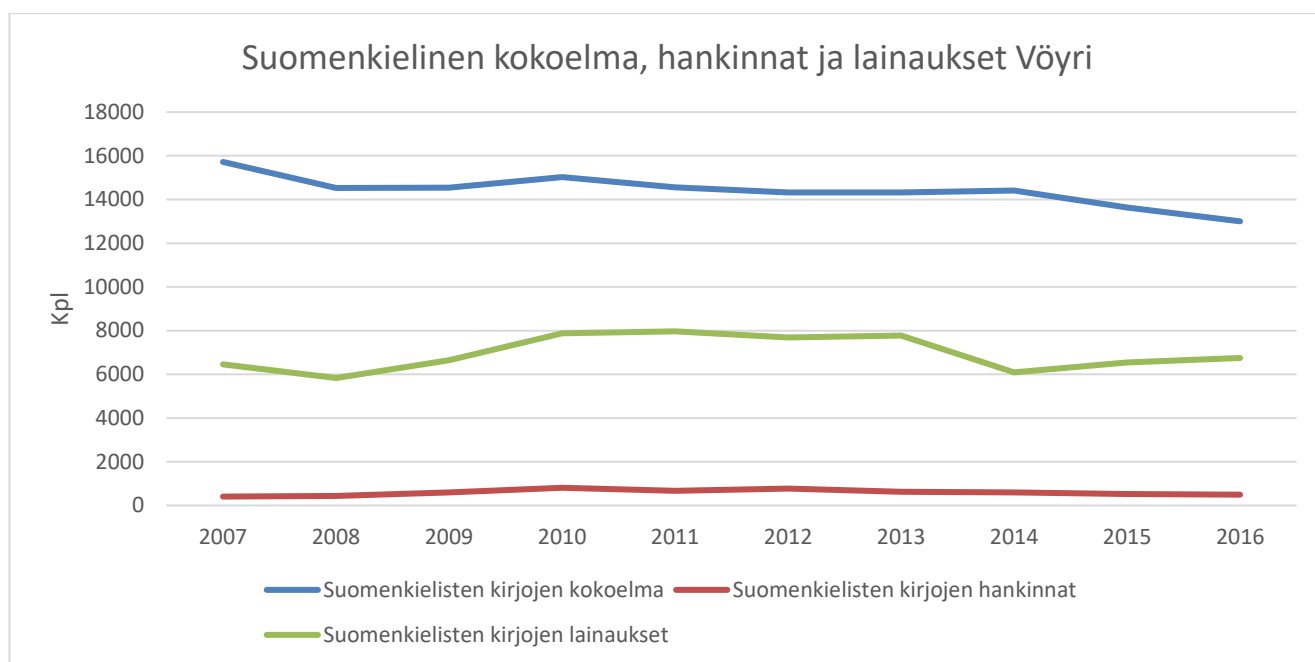
Suomenkielisen kokoelman, hankintojen ja lainausten määrät Pedersöressä tarkkailuajanjakson aikana
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

Suomenkielisen kokoelman, hankintojen ja lainausten määrät Pietarsaassa tarkkailuajanjakson aikana
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

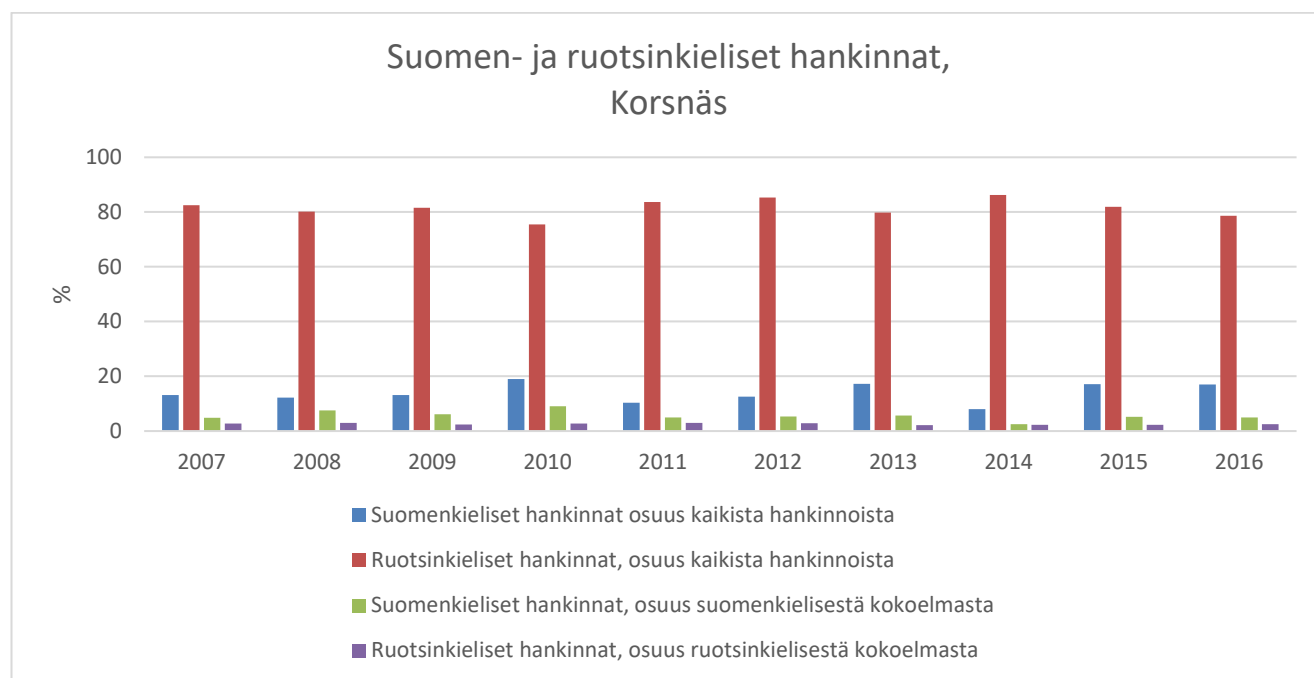

Suomenkielisen kokoelman, hankintojen ja lainausten määrät Uudessakaarlepyyssä tarkkailuajanjakson aikana
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

Suomenkielisen kokoelman, hankintojen ja lainausten määrät Vöyrillä tarkkailuajanjakson aikana (Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

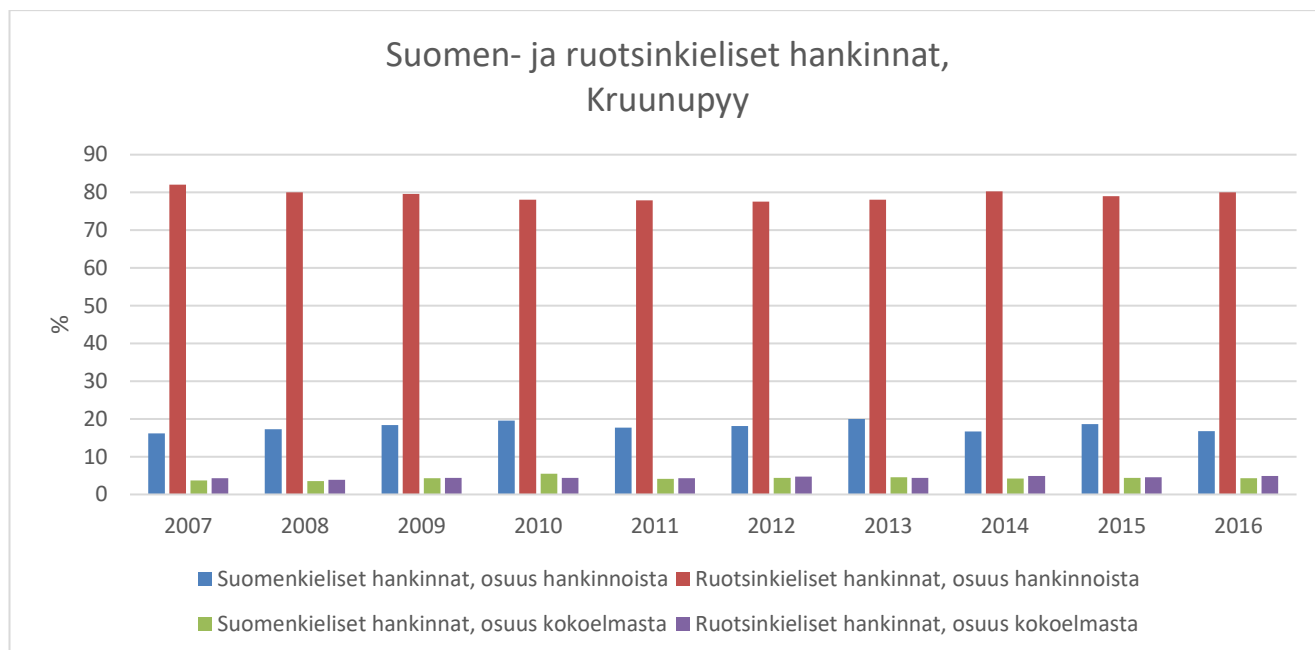
LIITE 3. Suomen- ja ruotsinkieliset hankinnat kirjastoittain.

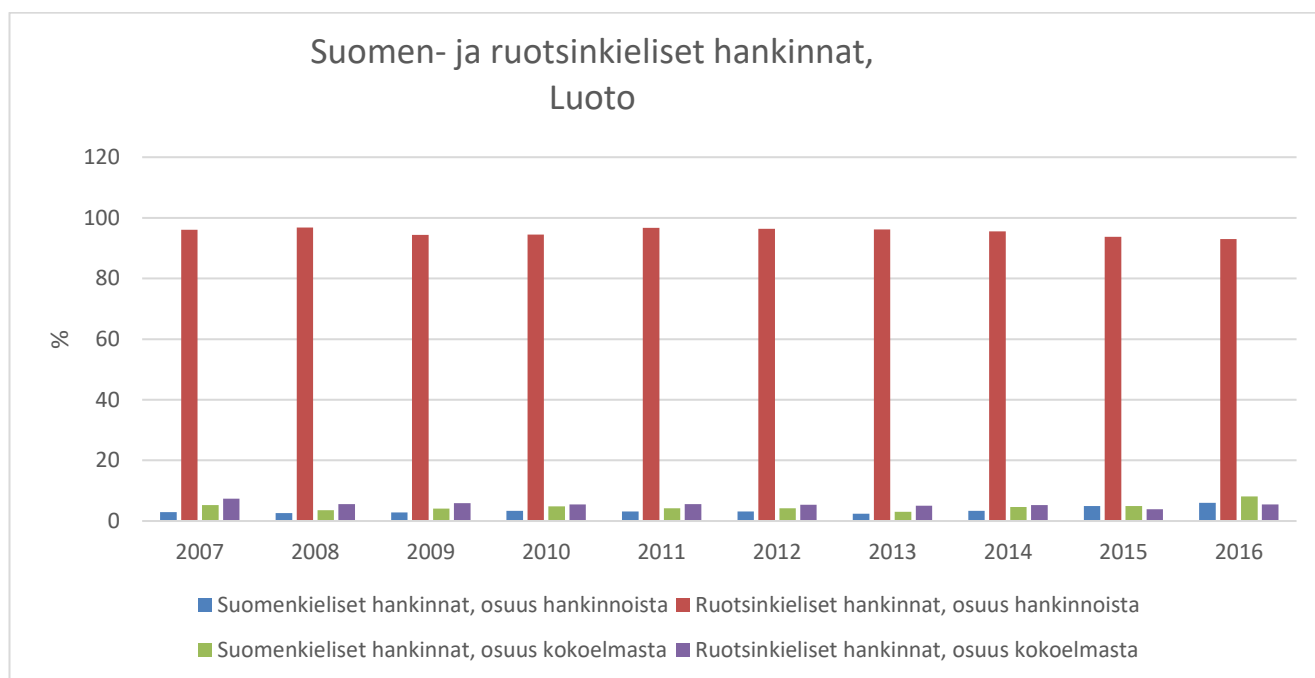
Suomen- ja ruotsinkieliset hankinnat Korsnäsissä
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

Suomen- ja ruotsinkieliset hankinnat Kristiinankaupungissa
(Yleisten kirjastojen tilastot 2017)

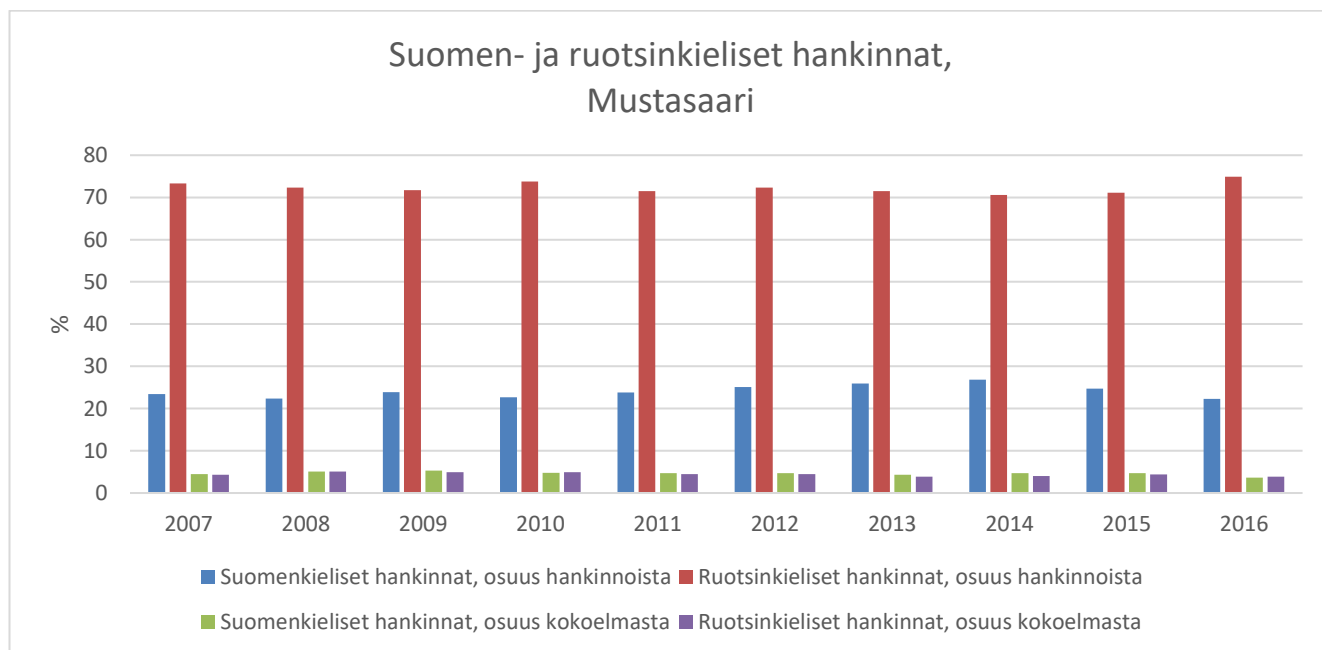
Suomen- ja ruotsinkieliset hankinnat Kruunupyössä
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot)

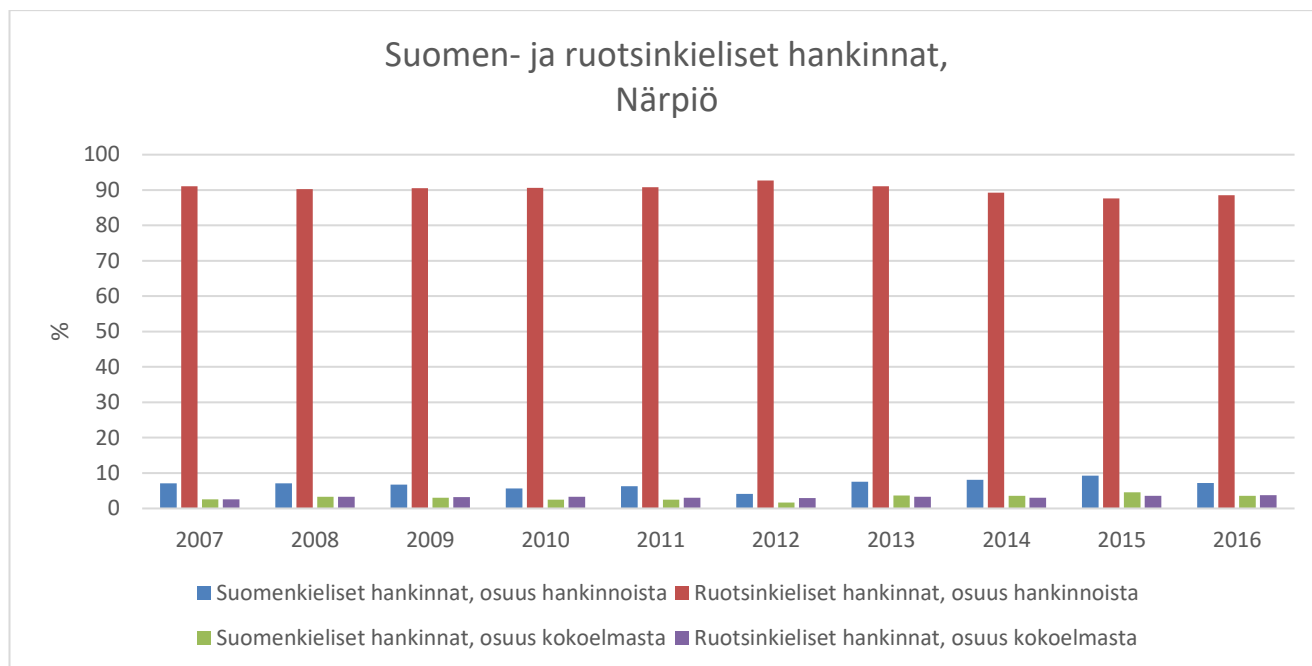
Suomen- ja ruotsinkieliset hankinnat Luodossa
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

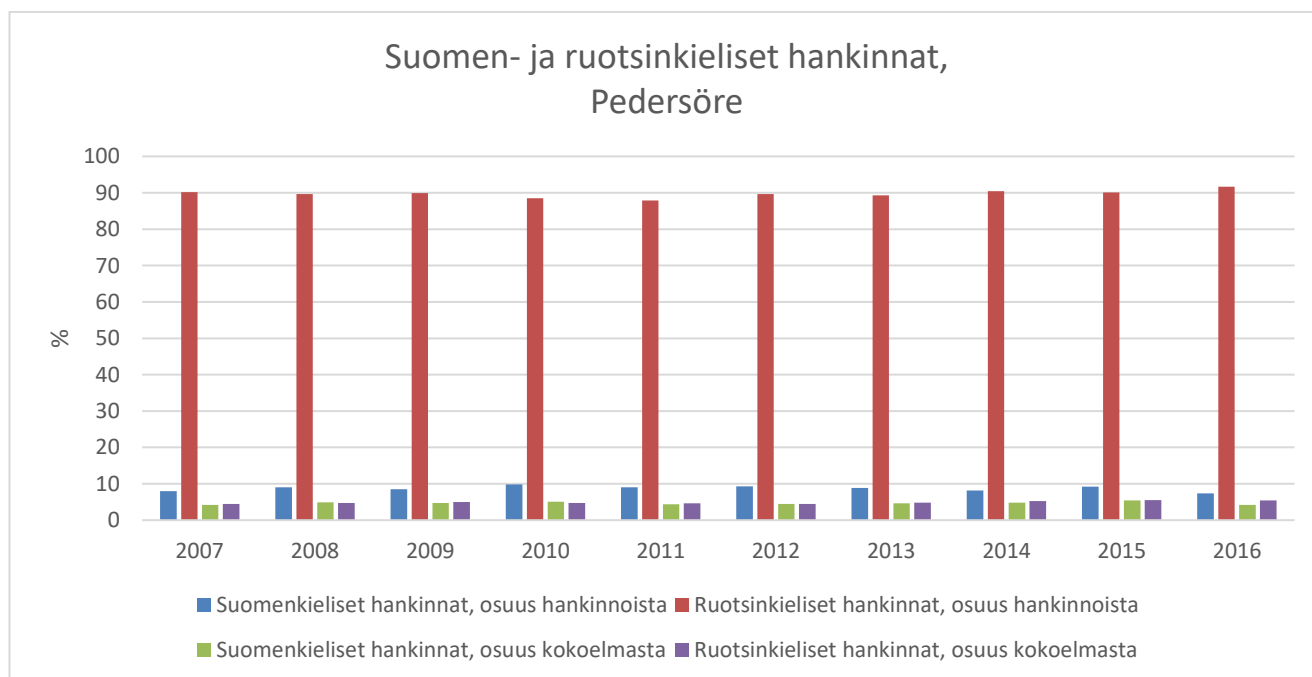
Suomen- ja ruotsinkieliset hankinnat Maalahdessa
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

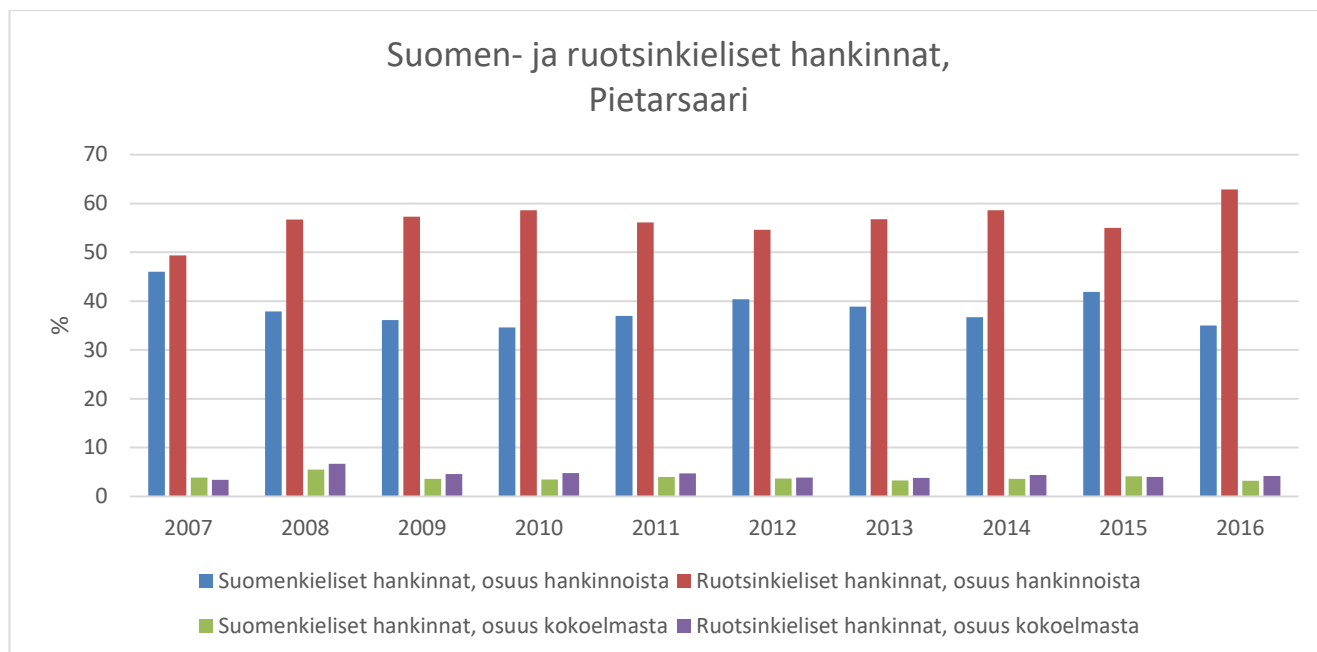
Suomen- ja ruotsinkieliset hankinnat Mustasaarella
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

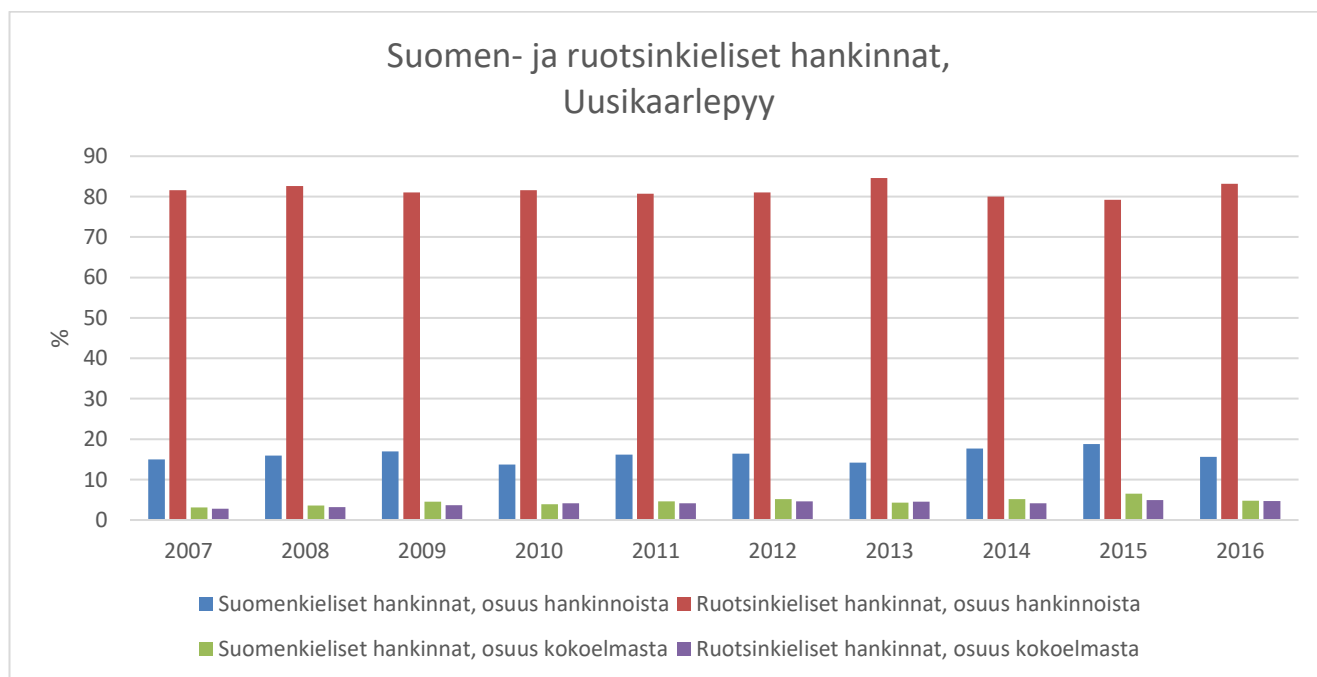
Suomen- ja ruotsinkieliset hankinnat Närpiössä
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

Suomen- ja ruotsinkieliset hankinnat Pedersöressä
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

Suomen- ja ruotsinkieliset hankinnat Pietarsaassa
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

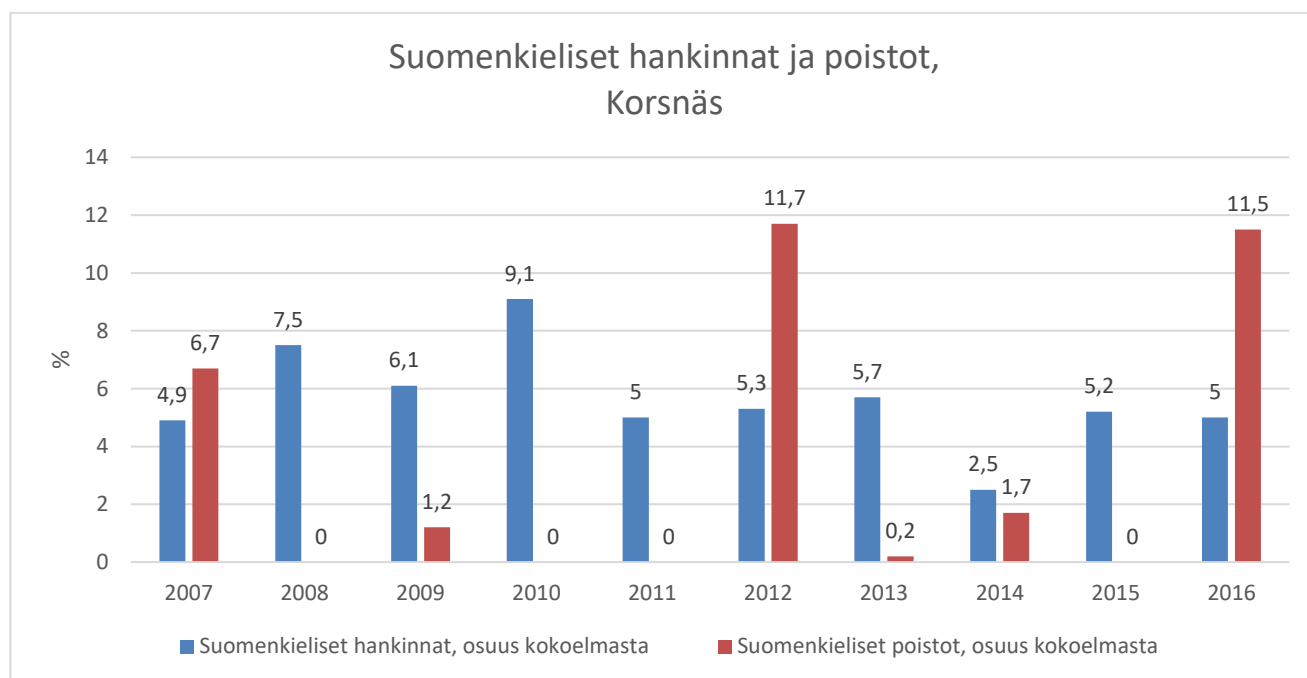

Suomen- ja ruotsinkieliset hankinnat Uudessakaarlepyyssä
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

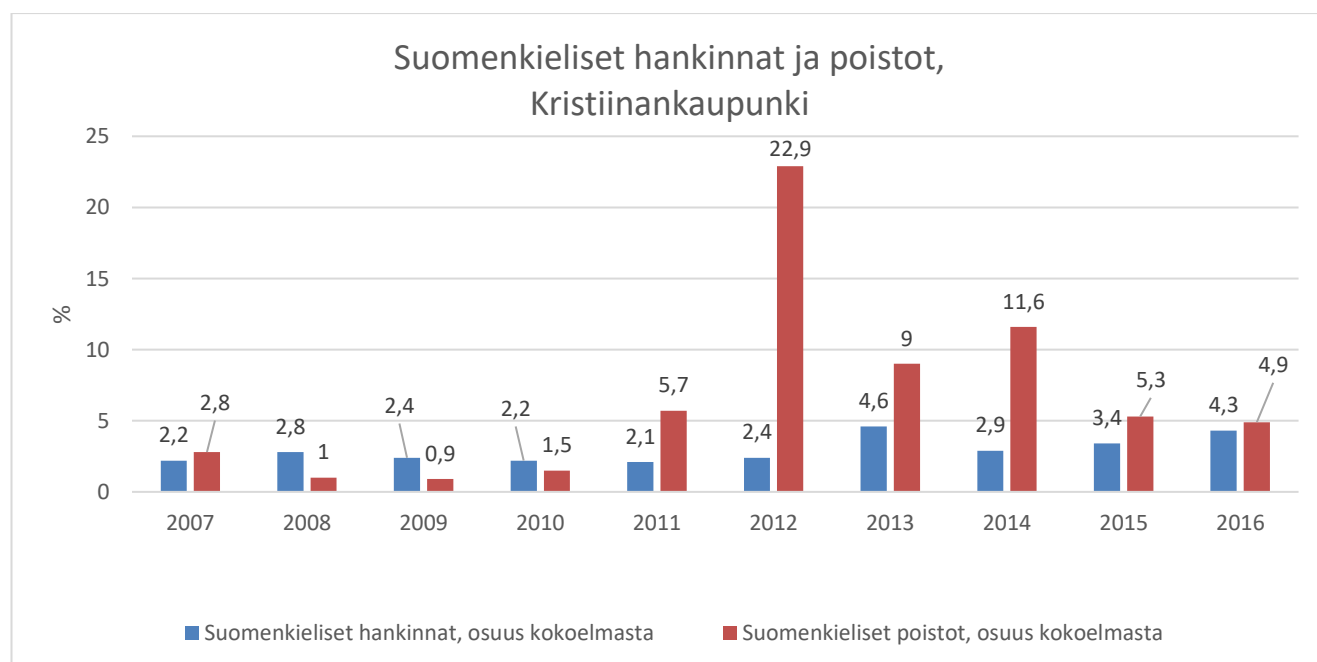

Suomen- ja ruotsinkieliset hankinnat Vöyrillä
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

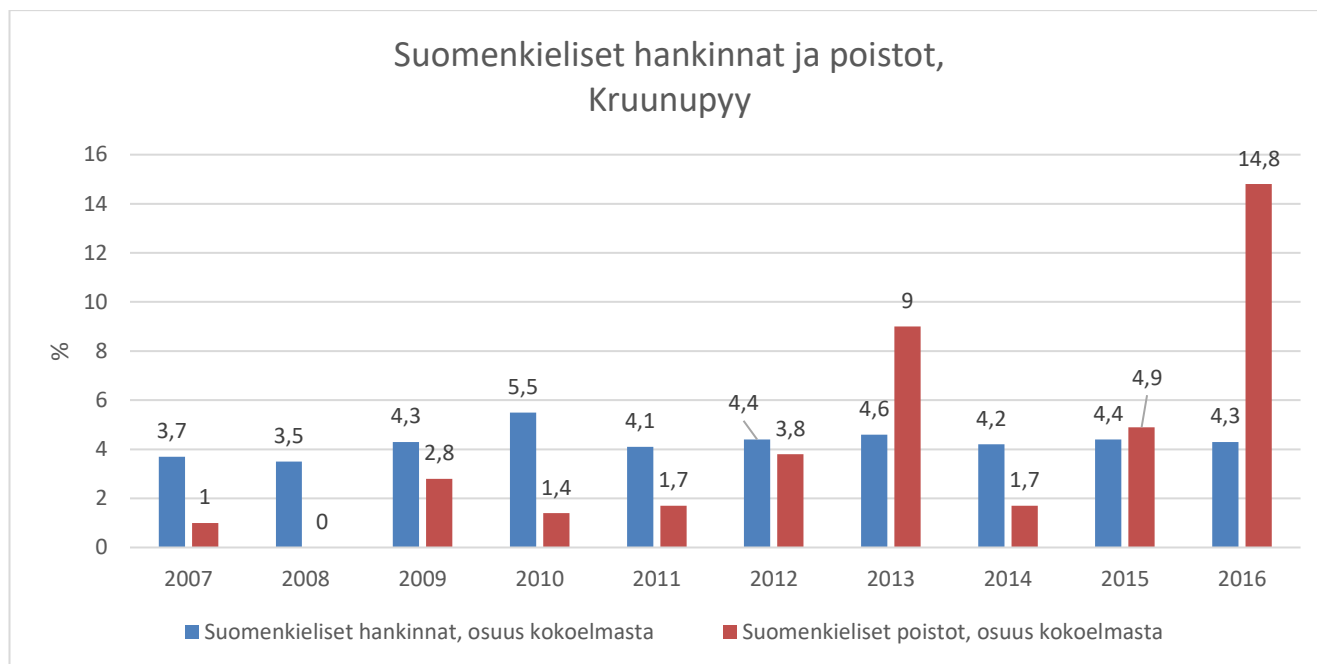
LIITE 4. Suomenkielisten hankintojen ja poistojen osuus kokoelmasta

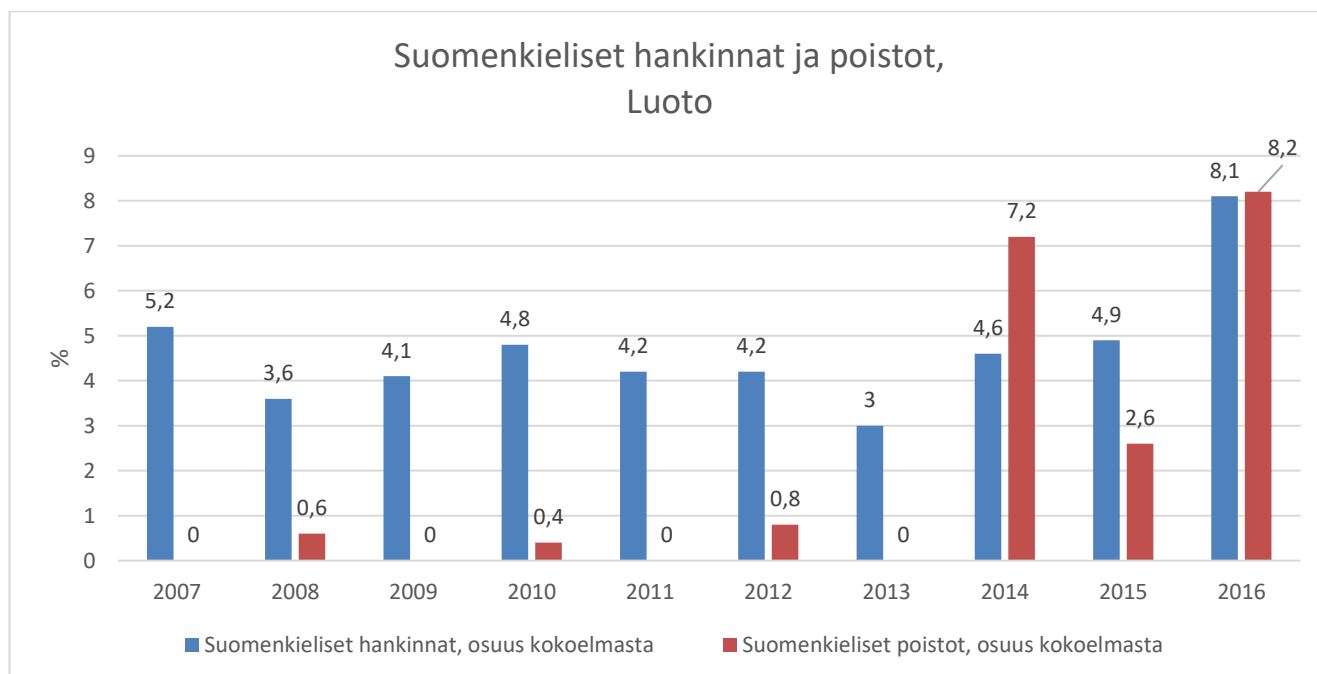
Suomenkieliset hankinnat ja poistot Korsnäsissa
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

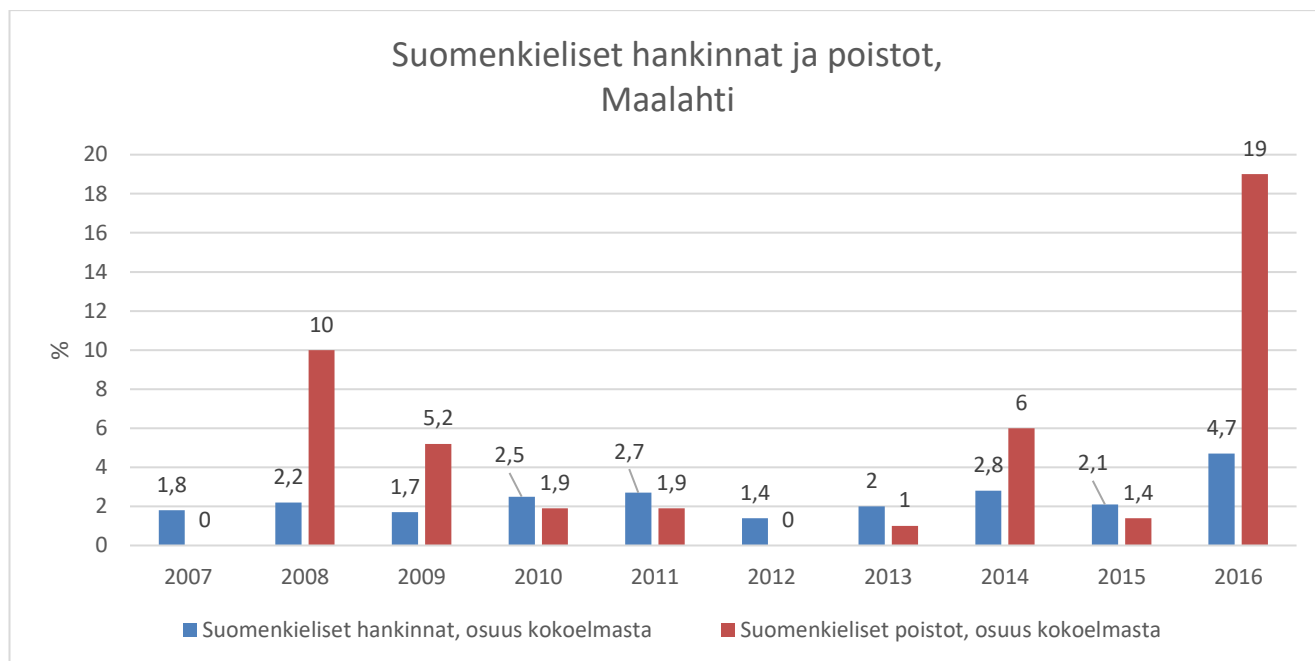
Suomenkieliset hankinnat ja poistot Kristiinankaupungissa
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

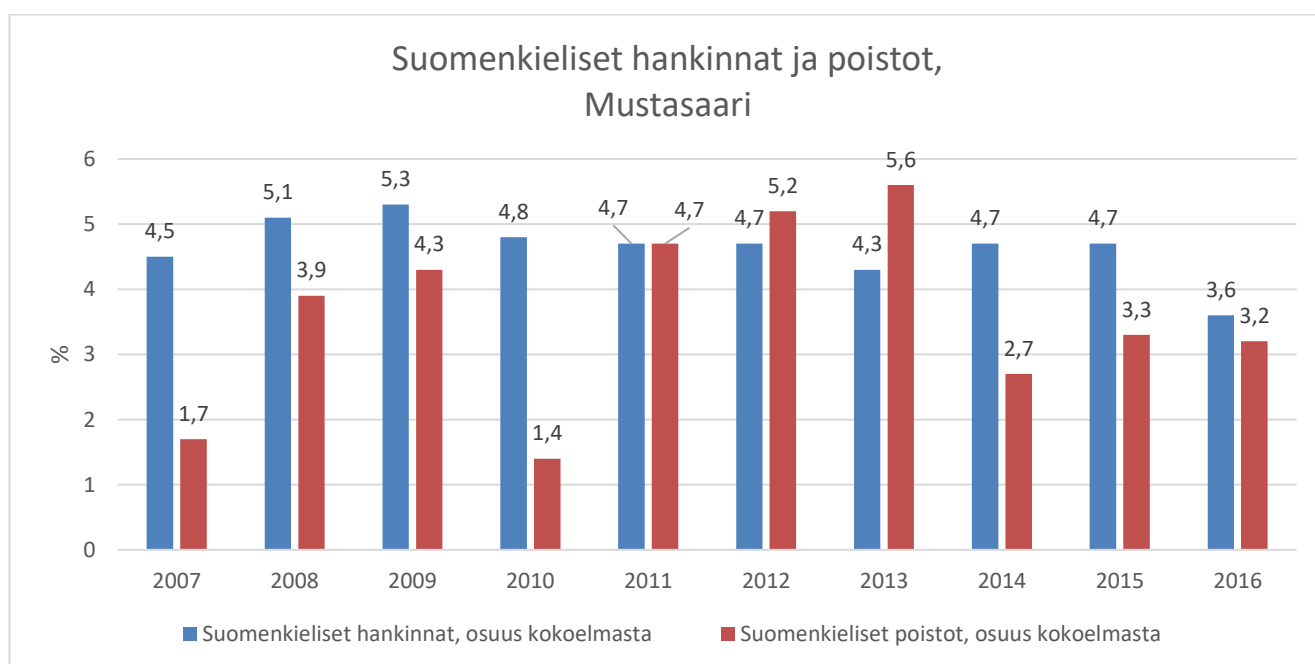
Suomenkieliset hankinnat ja poistot Kruunupyöyssä
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

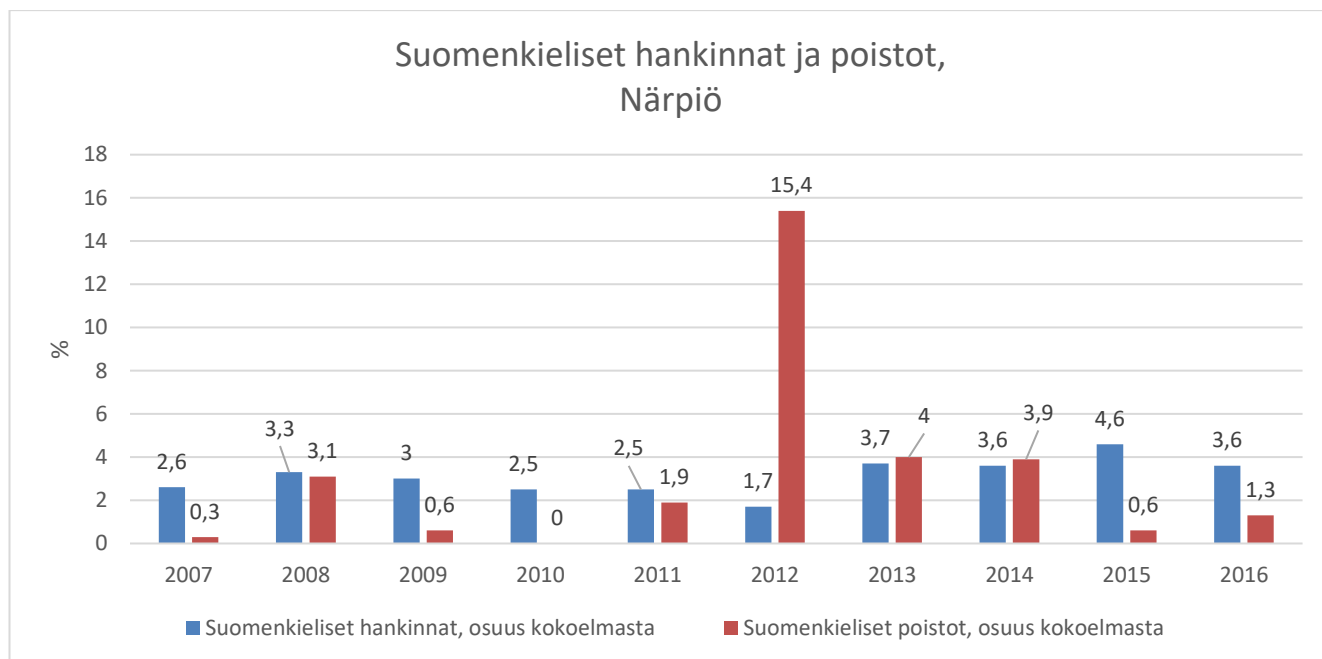
Suomenkieliset hankinnat ja poistot Luodossa
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

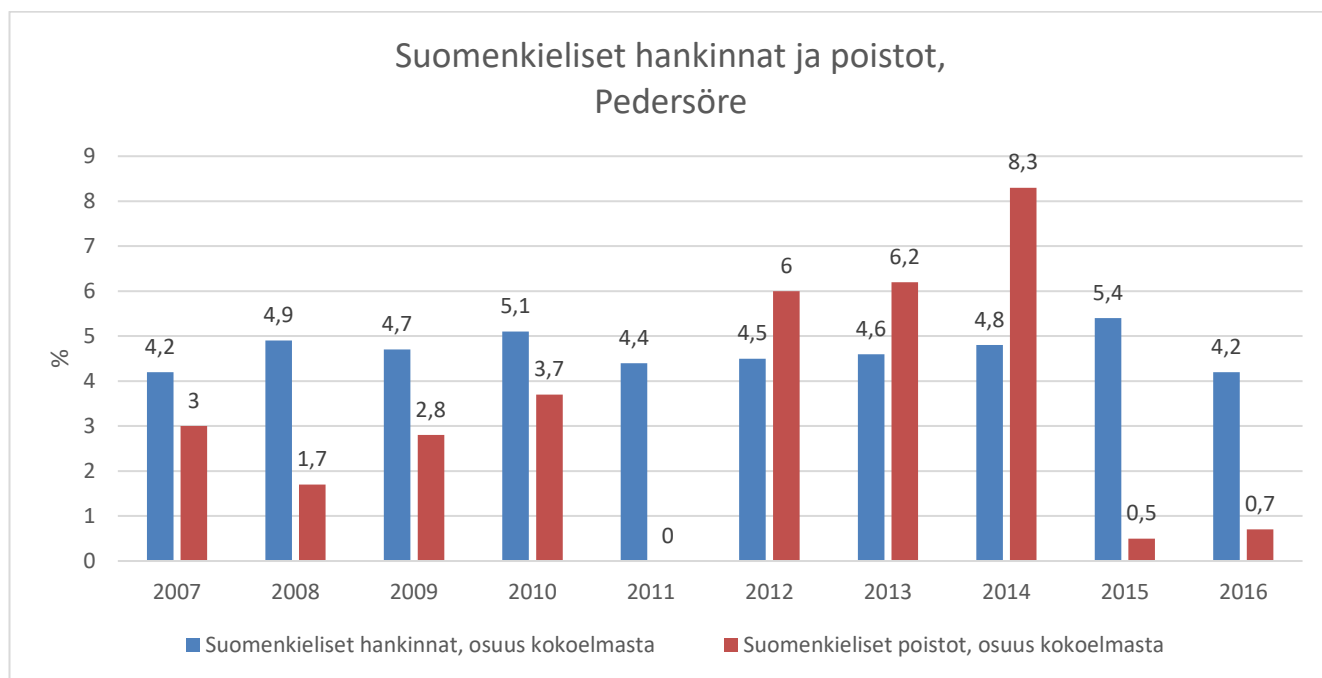
Suomenkieliset hankinnat ja poistot Maalahdessa
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot)

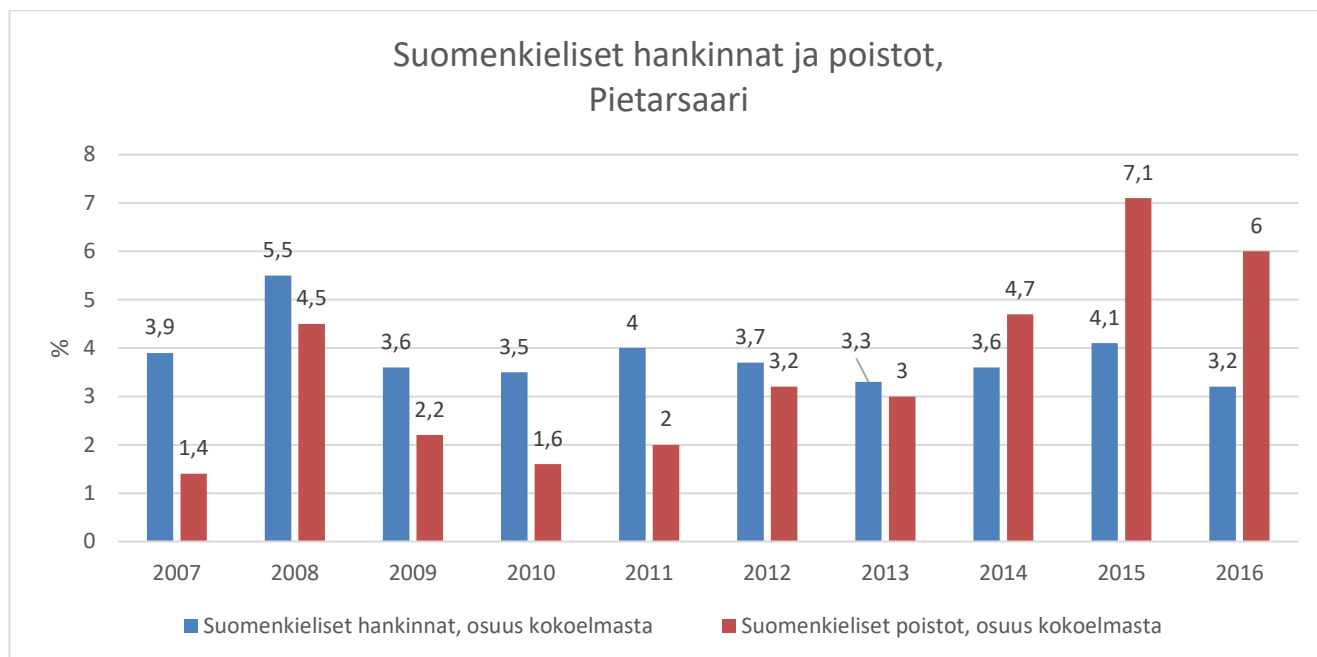
Suomenkieliset hankinnat ja poistot Mustasaarella
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

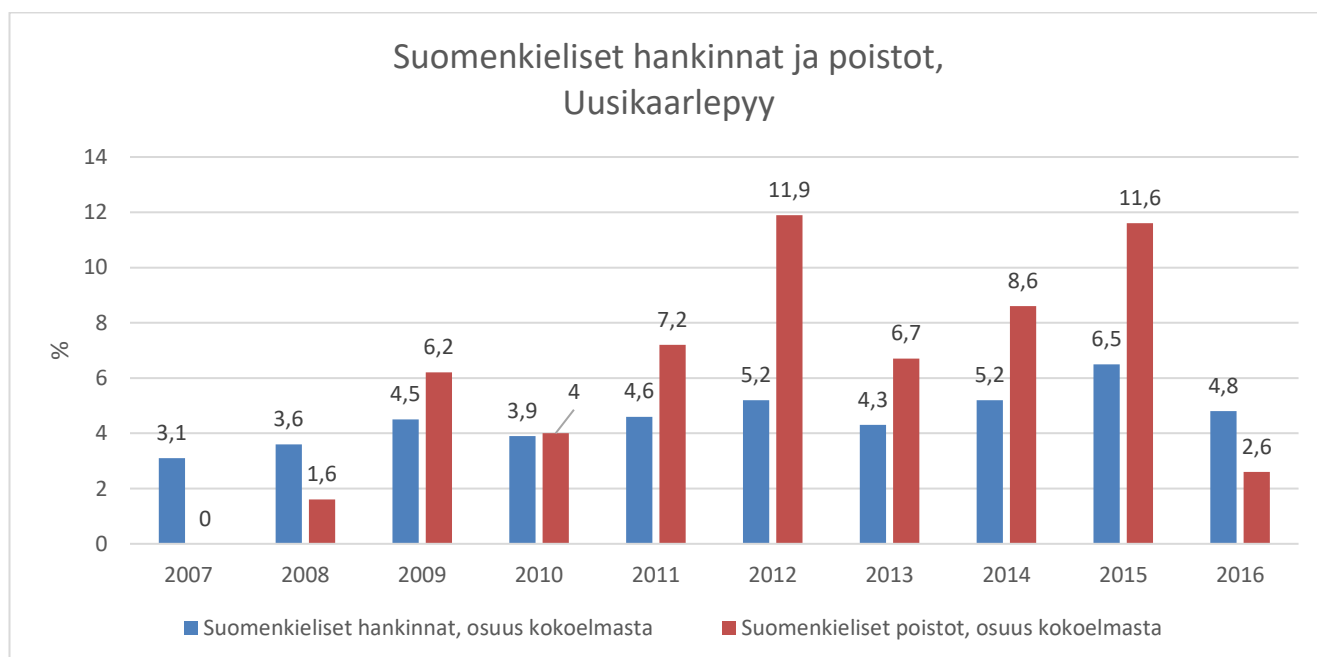
Suomenkieliset hankinnat ja poistot Närpiössä
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

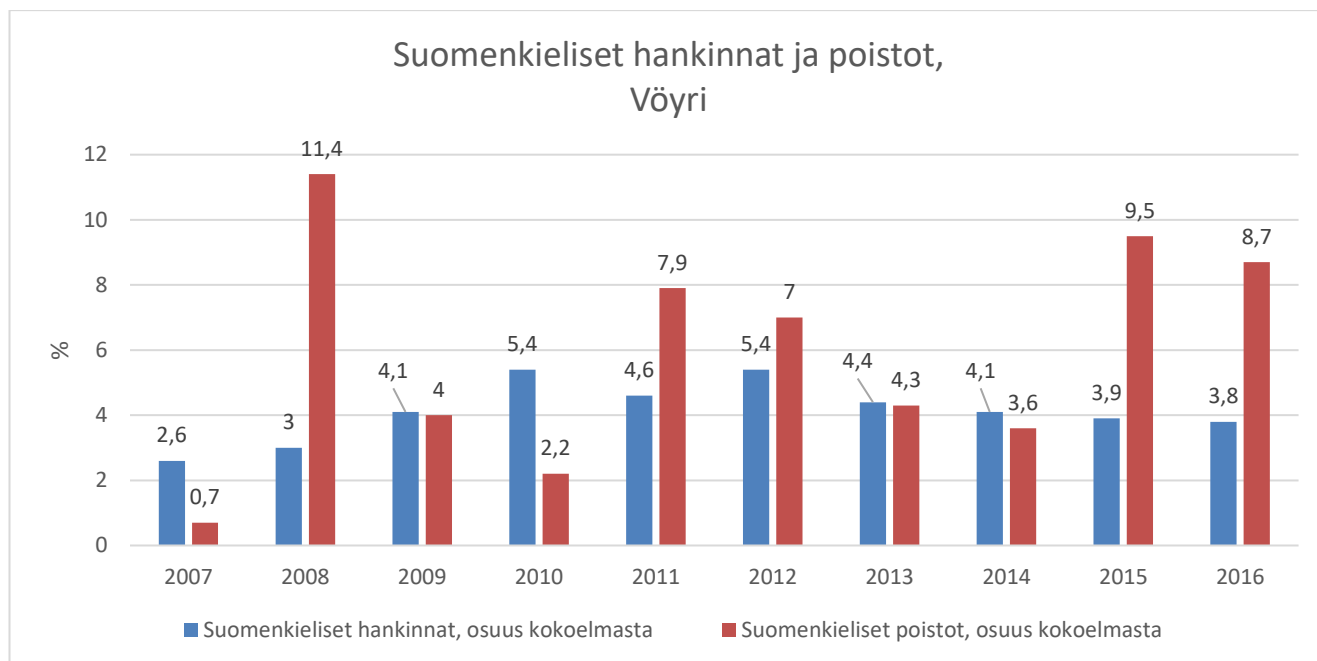
Suomenkieliset hankinnat ja poistot Pedersöressä
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

**Suomenkieliset hankinnat ja poistot Pietarsaassa
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)**

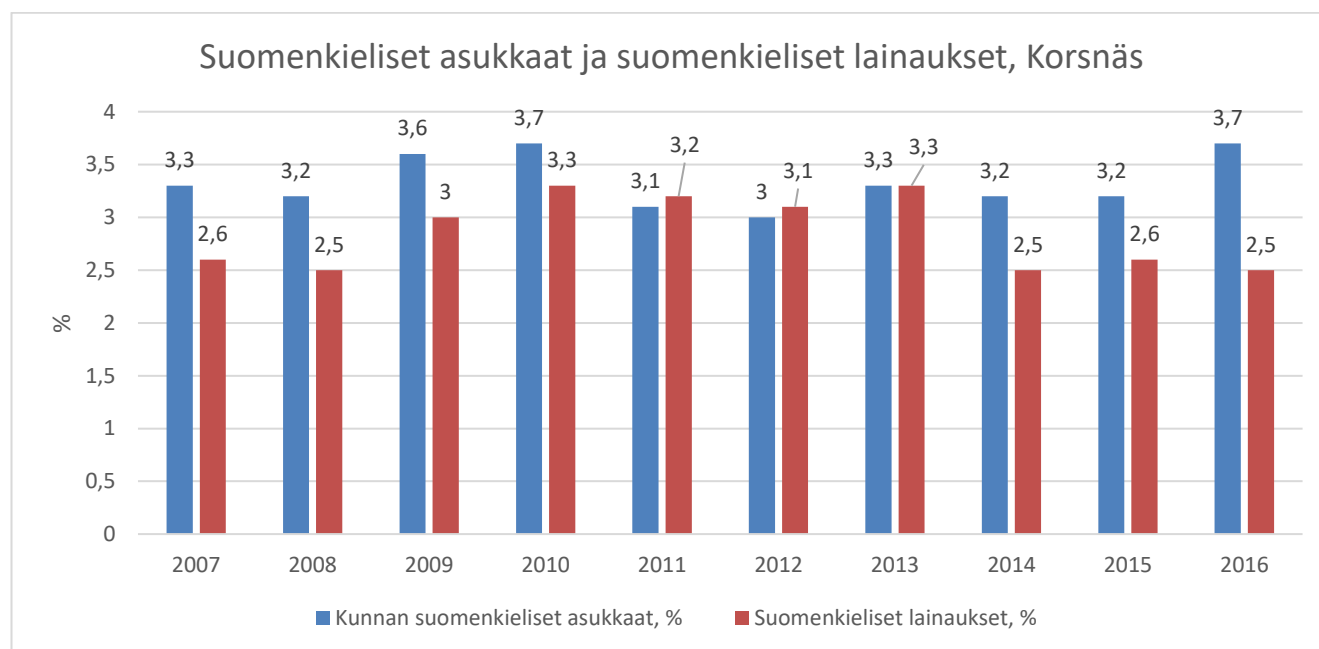

**Suomenkieliset hankinnat ja poistot Uudessakaarlepyyssä
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)**

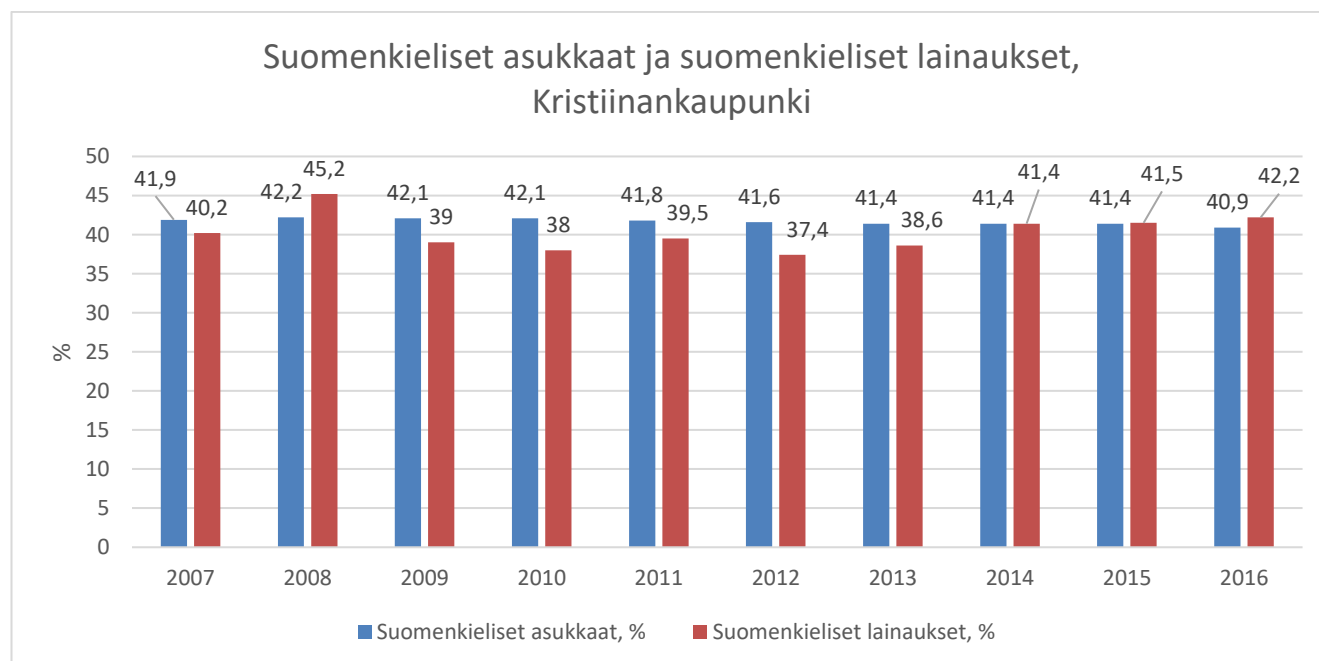

Suomenkieliset hankinnat ja poistot Vöyrillä
 (Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017)

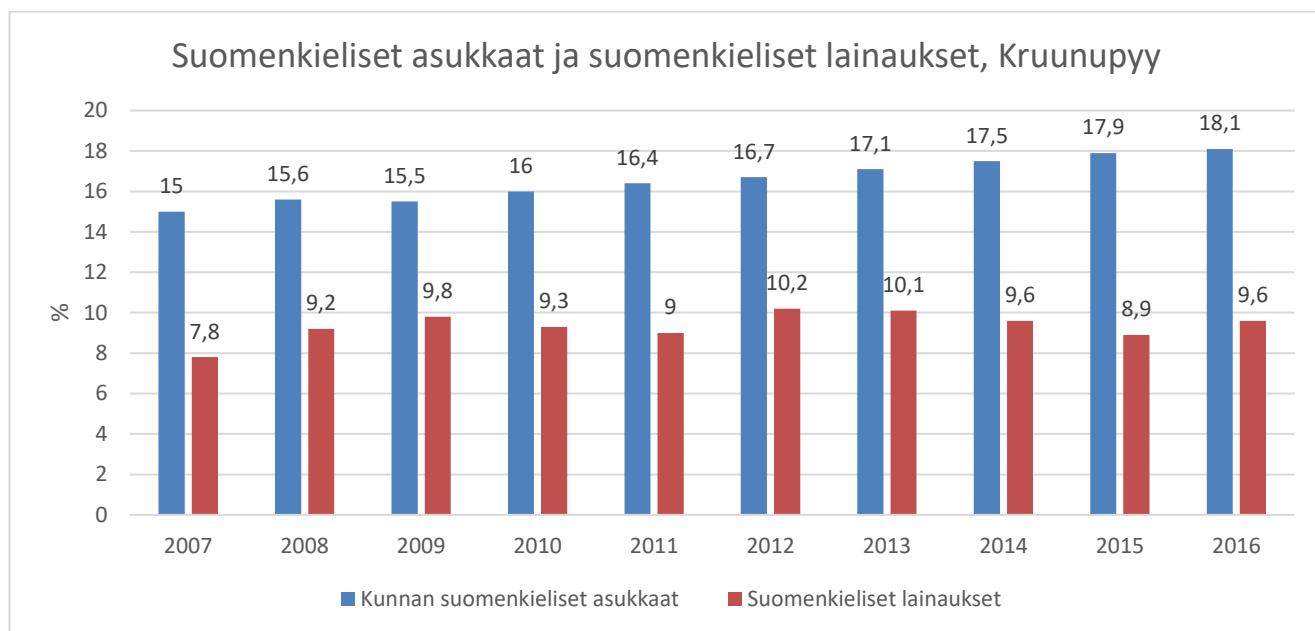
LIITE 5. Suomenkielisten asukkaiden ja suomenkielisten lainausten prosentuaalinen osuus

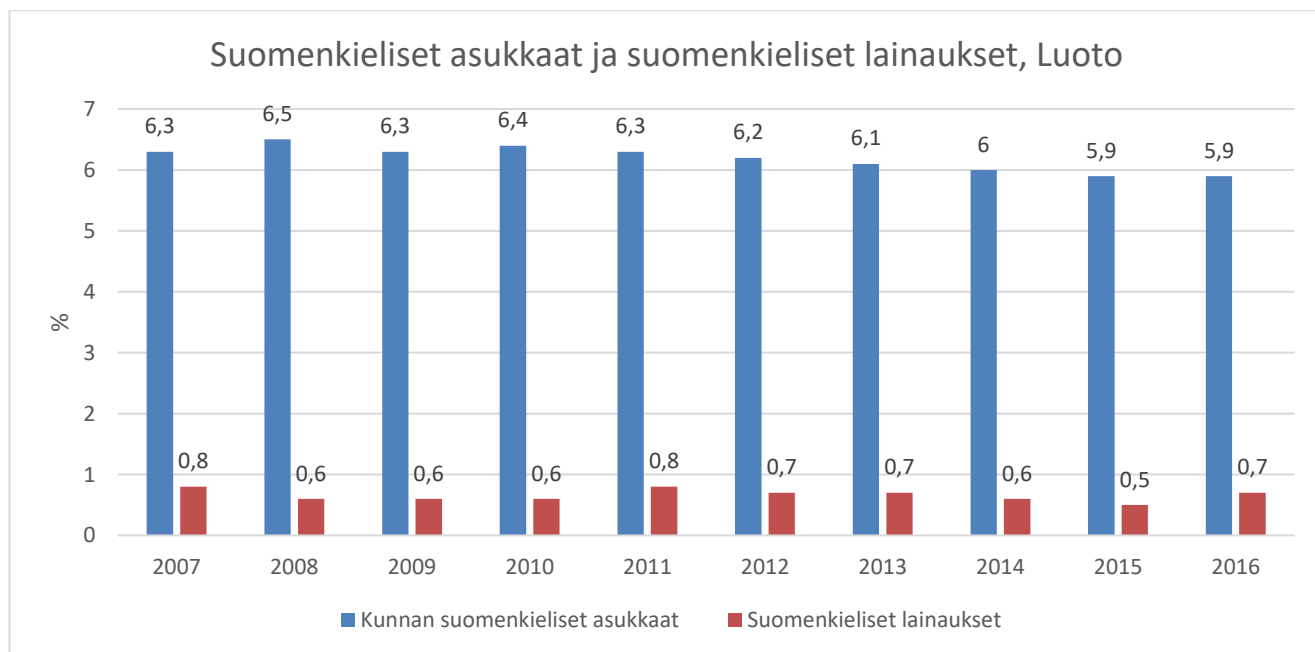
Suomenkieliset asukkaat ja suomenkielisten lainaukset Korsnäsissä
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017 ja Tilastokeskus 2017)

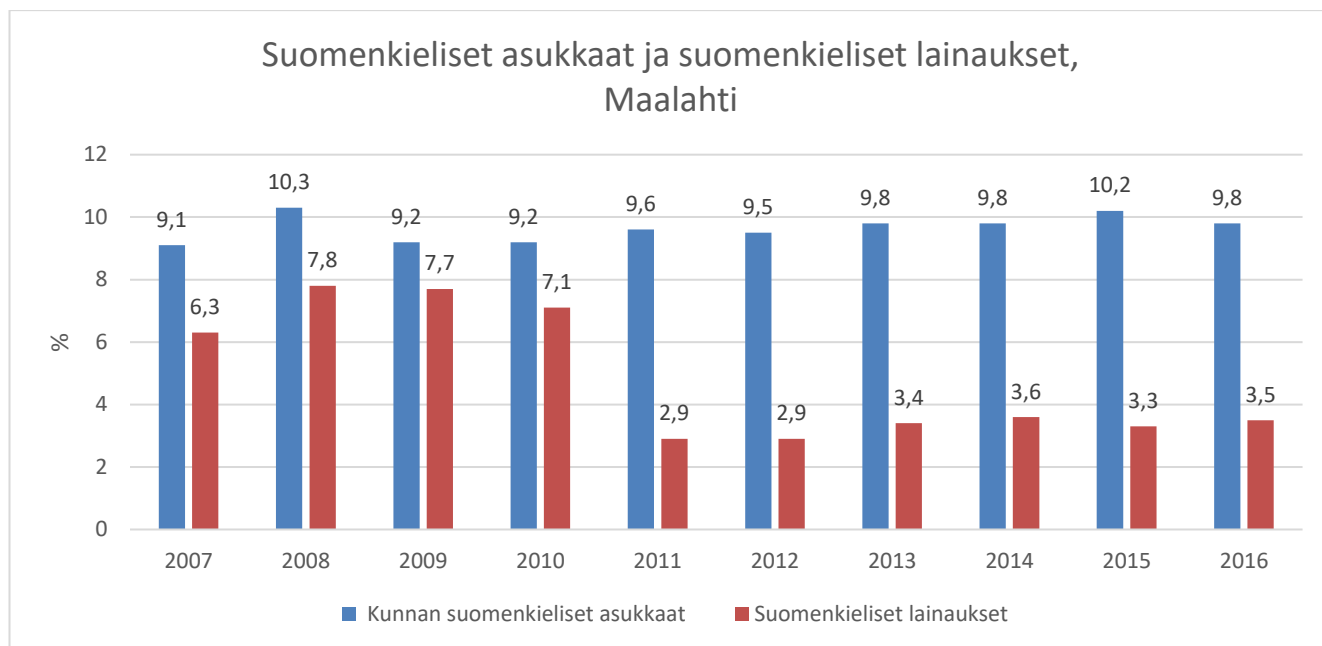
Suomenkieliset asukkaat ja suomenkielisten lainaukset Kristiinankaupungissa
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017 ja Tilastokeskus 2017)

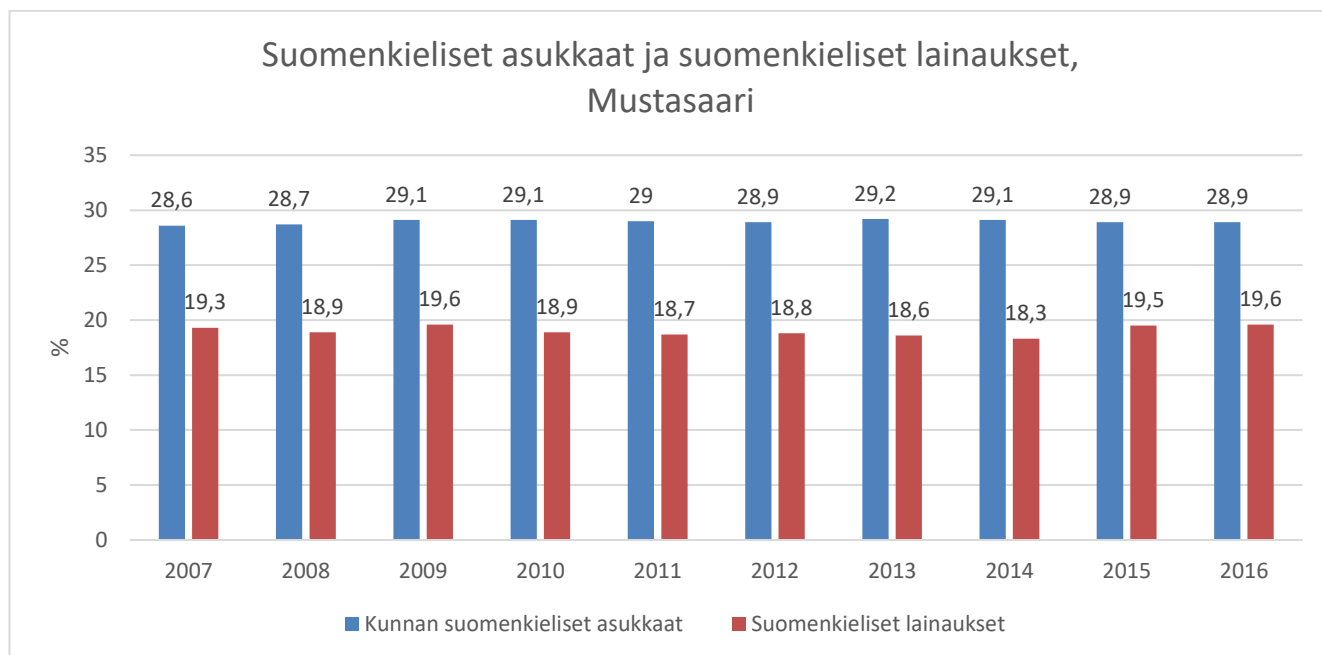
Suomenkieliset asukkaat ja suomenkieliset lainaukset Kruunupyöyssä
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017 ja Tilastokeskus 2017)

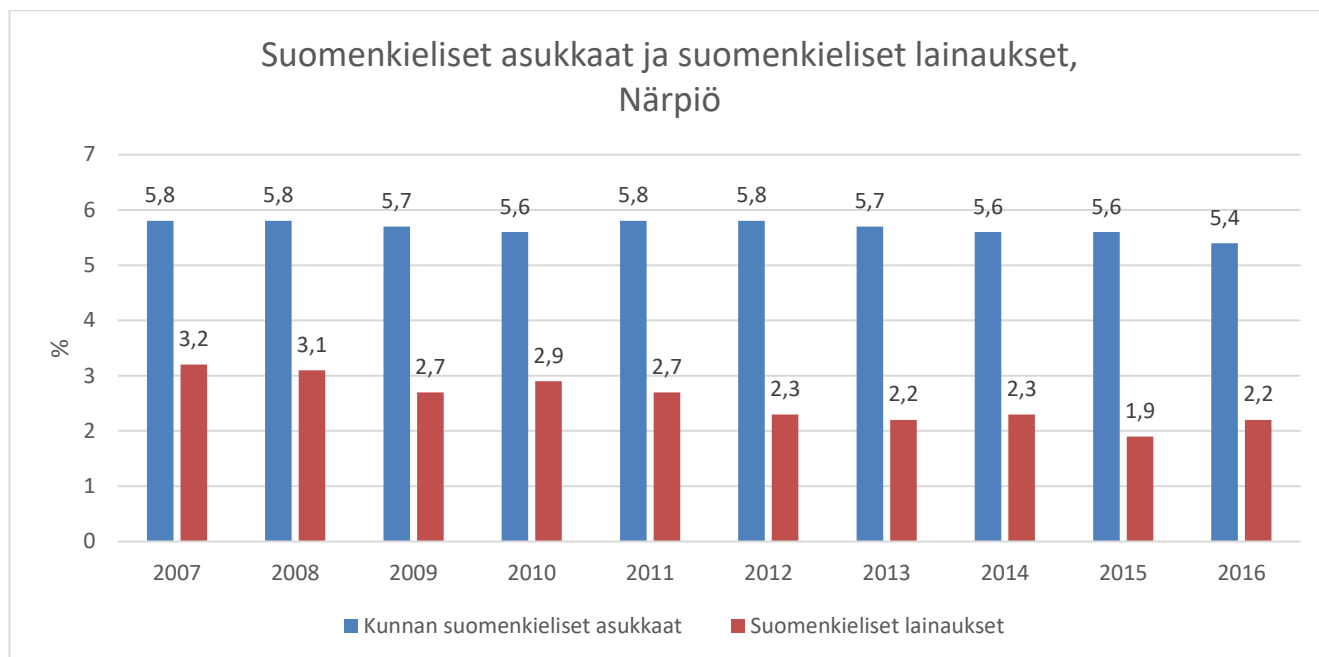
Suomenkieliset asukkaat ja suomenkieliset lainaukset Luodossa
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017 ja Tilastokeskus 2017)

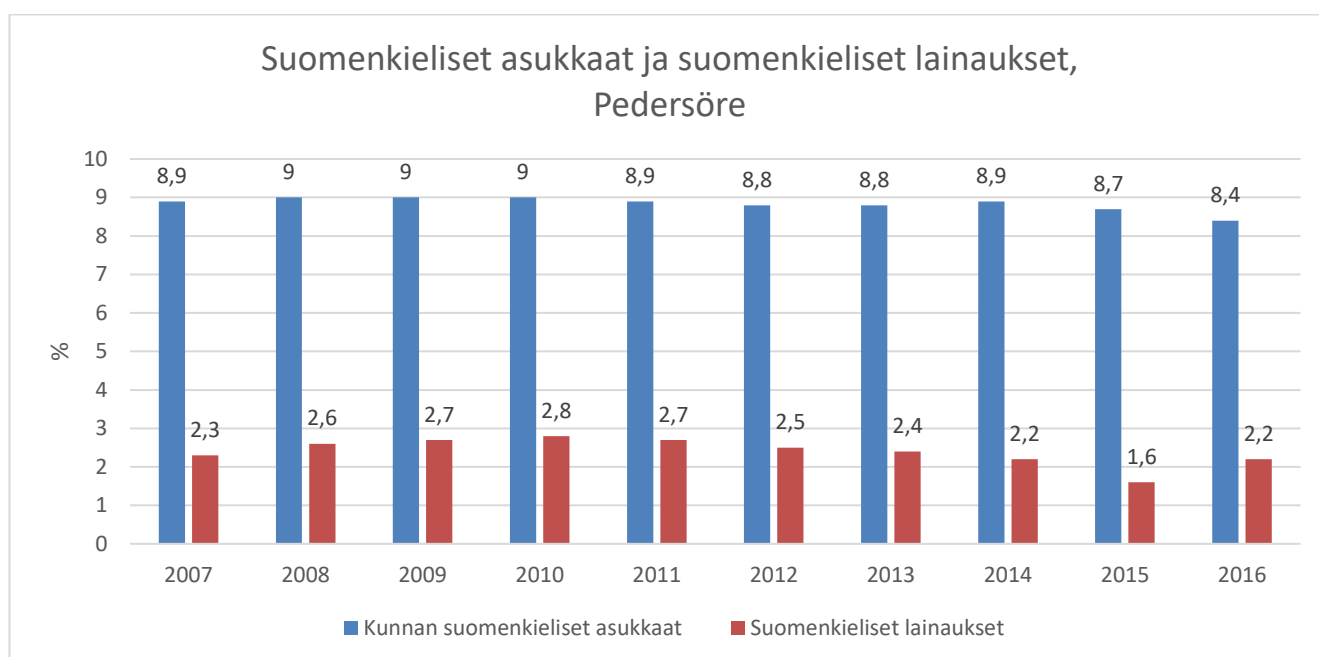
Suomenkieliset asukkaat ja suomenkieliset lainaukset Maalahdessa
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017 ja Tilastokeskus 2017)

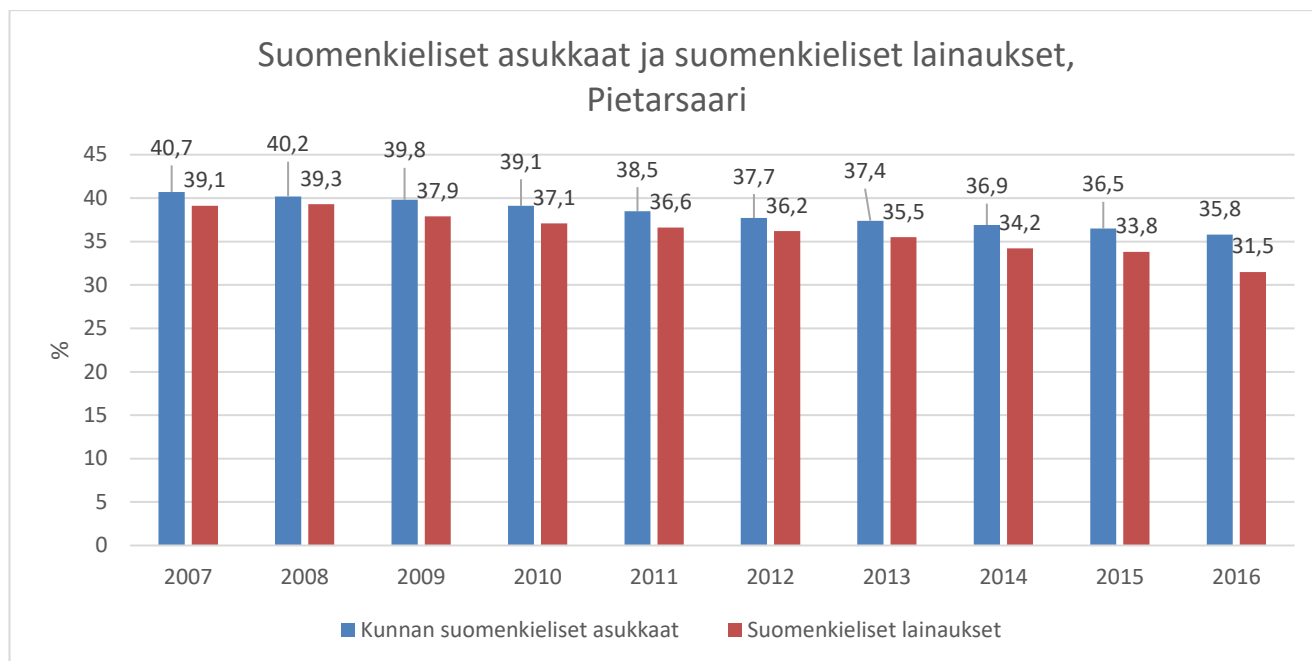
Suomenkieliset asukkaat ja suomenkieliset lainaukset Mustasaarella
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017 ja Tilastokeskus 2017)

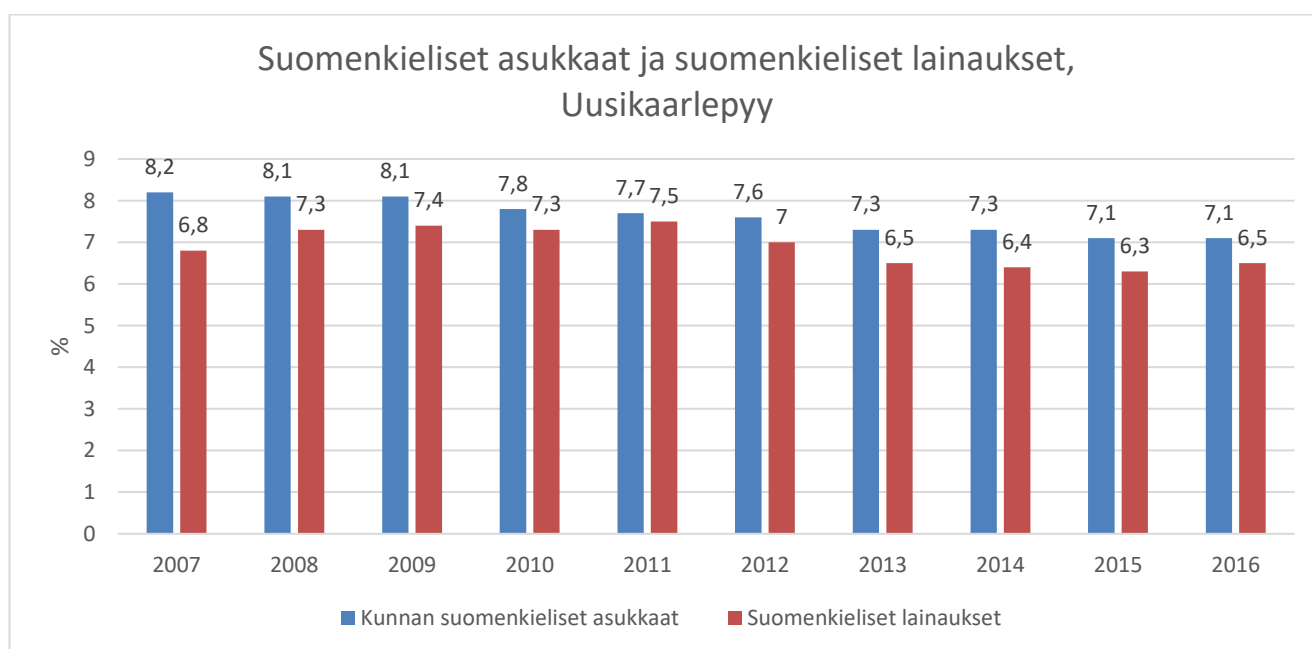
Suomenkieliset asukkaat ja suomenkieliset lainaukset Närpiössä
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017 ja Tilastokeskus 2017)

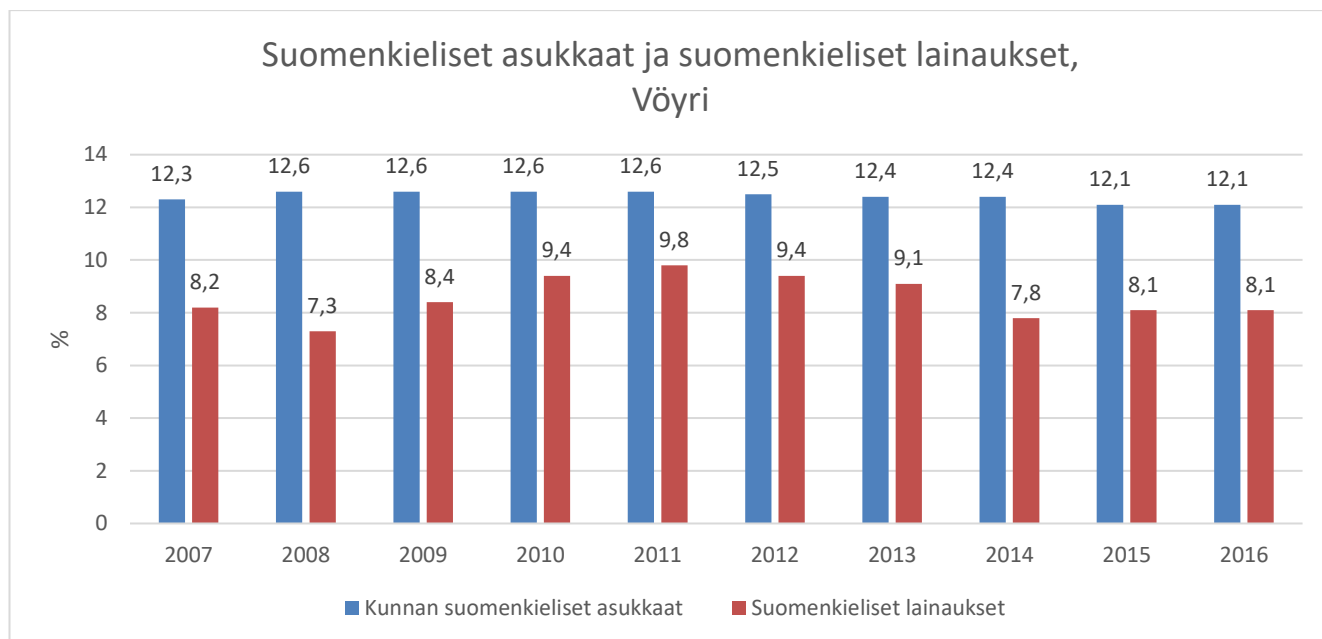
Suomenkieliset asukkaat ja suomenkieliset lainaukset Pedersöressä
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017 ja Tilastokeskus 2017)

Suomenkieliset asukkaat ja suomenkieliset lainaukset Pietarsaaressa
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot ja Tilastokeskus)

Suomenkieliset asukkaat ja suomenkieliset lainaukset Uusikaarlepyyssä
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017 ja Tilastokeskus 2017)

Suomenkieliset asukkaat ja suomenkieliset lainaukset Vöyrillä
(Suomen yleisten kirjastojen tilastot 2017 ja Tilastokeskus 2017)

LIITE 6. Opinnäytetyön tekijän havainnointilomake

Havainnoijan nimi: 		Havainnointiaika: Pvm: _____ Klo: _____		Havainnoitava kirjasto:
1. Sisääntulo:				
- Näkykö suomenkielistä kirjallisuutta kirjastoon astuessasi:	Kyllä	Ei	Huomioita:	
• Suomenkielisiä kirjahyllyjä?				
• Suomenkielistä kirjallisuutta aineistoesitteilyissä?				
• Suomenkielistä kirjallisuutta uutuusesitteilyissä?				
2. Lasten- ja nuortenosasto:				

- Esillepanot:			
• Onko suomenkielisiä aiheistoiesittelyitä?	Kyllä	Ei	Huomioita:
• Onko ruotsinkielisiä aiheistoiesittelyitä?	Kyllä	Ei	
• Onko kaksikielisiä aiheistoiesittelyitä?	Kyllä	Ei	
• Onko suomenkielisiä uutuuskirjoja esillä?	Kyllä	Ei	Huomioita:
▪ Ovatko suomenkieliset uutuusesillepanon kirjat todella uutuuskirjoja?	Kyllä	Ei	
• Onko ruotsinkielisiä uutuuskirjoja esillä?	Kyllä	Ei	
- Hyllyjärjestys, hyllyt			
- Tietokirjat			

<ul style="list-style-type: none"> Onko suomenkielinen tietokirjallisuus samassa aakkosessa ruotsinkielisen kanssa? 	Kyllä	Ei	
<ul style="list-style-type: none"> Onko suomenkielinen tietokirjallisuus uutta vai vanhaa? 	Uutta	Vanhaa	Perustelut?*
- Kaunokirjallisuus			
<ul style="list-style-type: none"> Löytyvätkö seuraavat kirjallisuuden jaottelut suomeksi (s) ja ruotsiksi (r) lasten- ja nuorten-osastolta? (ruksaa oikeat vaihtoehdot, molemmista kielistä) 			Vaihtoehdot* s r lasten katselukirjat s r lasten kuvakirjat s r lasten romaanit s r nuortenromaanit s r nuorten aikuisten romaanit Lisätietoja:
<ul style="list-style-type: none"> Onko kirjallisuuden hyllyryhmittelyssä käytetty apuna genreluokituksia (esimerkiksi klassikot, dekkarit, jännitys, fanta- 	Kyllä	Ei	Lisätietoja*

sia, sci-fi, kauhu, rakkaus jne) suomeksi? Jos, niin mitä genrejä?			
<ul style="list-style-type: none"> Onko kirjallisuuden hyllyryhmittelyssä käytetty apuna genreluokituksia (esimerkiksi klassikot, dekkarit, jännitys, fantasia, sci-fi, kauhu, rakkaus jne) ruotsiksi? Jos, niin mitä genrejä? 	Kyllä	Ei	Lisätietoja*
<ul style="list-style-type: none"> Onko suomenkielinen kaunokirjallisuus mielestäsi uutta vai vanhaa? 	Uutta	Vanhaa	Perustelut?*
<ul style="list-style-type: none"> Löytyykö seuraavilta kirjailijoilta kattavasti kirjallisuutta: 	Kyllä	Ei	Lisätietoja:
<ul style="list-style-type: none"> Mauri Kunnas 	Kyllä	Ei	

▪ Sinikka Nopola ja Tiina Nopola (Risto Rappääjät)	Kyllä	Ei	
▪ Timo Parvela (Ella-, Pate yms)	Kyllä	Ei	
▪ Marja-Leena Tiainen	Kyllä	Ei	
▪ Salla Simukka	Kyllä	Ei	
• Miten siistit hyllyt ovat koko osastolla, asteikolla 1-5? Ympyröi mielestäsi oikea arvosana.	Arvosana*: 1=hyvin sotkuiset, 2=hieman sotkuiset, 3= ei erityisen sotkuiset eivätkä erityisen siistit, 4= melko siistit, 5=erittäin siistit 1 2 3 4 5 Huomioita:		
3. Aikuisten kaunokirjallisuus			
- Esillepanot:	Kyllä	Ei	Huomioita:
• Onko suomenkielisiä aineistoesittelyitä?			

• Onko ruotsinkielisiä aineistoesittelyitä?			
• Onko kaksikielisiä aineistoesittelyitä?			
• Onko suomenkielisiä uutuuskirjoja esillä?			
▪ Ovatko suomenkieliset uutuusesillepanon kirjat todella uutuuskirjoja?			
• Onko ruotsinkielisiä uutuuskirjoja esillä?			
- Hyllyjärjestys, hyllyt			
• Onko suomenkielinen kirjallisuus mielestäsi uutta vai vanhaa?	Uutta	Vanhaa	Perustelut?*
• Onko kirjallisuuden hyllyryhmittelyssä käytetty apuna genreluokituksia			Lisätietoja*

(esimerkiksi klassikot, dekkarit, jännitys, fantasia, sci-fi, kauhu, rakkaus jne) suomeksi? Jos, niin mitä genrejä?			
<ul style="list-style-type: none"> Onko kirjallisuuden hyllyryhmittelyssä käytetty apuna genreluokituksia (esimerkiksi klassikot, dekkarit, jännitys, fantasia, sci-fi, kauhu, rakkaus jne) ruotsiksi? Jos, niin mitä genrejä? 	Kyllä	Ei	Lisätietoja*
<ul style="list-style-type: none"> Löytyykö seuraavilta kirjailijoilta kattavasti kirjallisuutta: 	Kyllä	Ei	Lisätietoja:
<ul style="list-style-type: none"> Enni Mustonen 			
<ul style="list-style-type: none"> Leena Lehtolainen 			

• Christian Rönbacka			
• Kati Hiekkapelto			
• Laila Hirvisaari (tai Hietamies)			
• Orvokki Autio			
• Miten siistit hyllyt ovat kaunokirjallisuuden osastolla, asteikolla 1-5? Ympyröi mielestäsi oikea arvosana.	Arvosana*: 1=hyvin sotkuiset, 2=hieman sotkuiset, 3= ei erityisen sotkuiset eivätkä erityisen siistit, 4= melko siistit, 5=erittäin siistit 1 2 3 4 5 Huomioita:		
4. Aikuisten tietokirjallisuus			
- Esillepanot	Kyllä	Ei	Huomioita:
• Onko suomenkielisiä aineistoesittelyitä?			
• Onko ruotsinkielisiä aineistoesittelyitä?			

• Onko kaksikielisiä aiheistoiesittelyitä?			
• Onko suomenkielisiä uutuuskirjoja esillä?			
▪ Ovatko suomenkieliset uutuusesillepanon kirjat todella uutuuskirjoja?			
• Onko ruotsinkielisiä uutuuskirjoja esillä?	Kyllä	Ei	
- Hyllyjärjestys, hyllyt			
- Onko suomenkielinen tietokirjallisuus samassa aakkosessa ruotsinkielisen tietokirjallisuuden kanssa?			
- Keittokirjat:			
• Ovatko suomenkieliset keittokirjat mielestäsi uusia vai vanhoja?	Uusia	Vanhoja	Perustelut?*

<ul style="list-style-type: none"> • Löytyykö mielestäsi suomenkielisiä keittokirjoja kattavasti? 	Kyllä	Ei	Perustelut*
- Muistelmat			
<ul style="list-style-type: none"> • Ovatko suomenkieliset muistelmat mielestäsi uusia vai vanhoja? 	Uusia	Vanhoja	Perustelut*
<ul style="list-style-type: none"> • Löytyykö mielestäsi suomenkielisiä muistelmateoksia kattavasti? 	Kyllä	Ei	Perustelut?*
<ul style="list-style-type: none"> • Miten siistit hyllyt ovat koko osastolla, asteikolla 1-5? Ympyröi mielestäsi oikea arvosana. 	<p>Arvosana*: 1= liian täydet / epäjärjestyksessä ("sotkuiset"), 2= hieman liian täydet / epäjärjestyksessä, 3= eivät erityisen sotkuiset eivätkä erityisen siistit, 4= melko siistit ja houkuttelevat, 5=erittäin siistit ja houkuttelevat</p> <p>1 2 3 4 5</p> <p>Huomioita:</p>		

LIITE 7. Vertaishavainnoijan ohjeistus

OHJEISTUS VERTAISHAVAINNOIJALLE

Ennen jokaista havainnointikäyntiä opinnäytetyön tekijä käy kanssasi läpi havainnointilomakkeen, ja siihen tarvittavat tiedot. Mikäli jokin asia on sinulle epäselvä, kerrothan siitä opinnäytetyön tekijälle niin hän voi tarkentaa asiaa. Opinnäytetyön tekijä kulkee kanssasi kaikilla havainnointikäynneillä, mikä antaa mahdollisuuden esimerkiksi lisäkysymysten esittämiseen. Hänen tehtävänsä on kirjata ylös sinun tekemäsi huomiot havainnoitavista asioista, ja hän myös tarvittaessa muistuttaa sinua siitä, mitä asioita milläkin osastolla tulee havainnoida. Opinnäytetyön tekijän on tarkoitus olla mukana vain kirjaamassa sekä auttamassa havainnointilomakkeen täyttämisessä (esimerkiksi muistuttamassa, mitä asioita tulee havainnoida ja mistä osastoista). Hänen ei ole tarkoitus ohjata havainnointiasi, eikä vaikuttaa havainnointiisi mitenkään.

Jokaisesta kirjastosta täytetään oma, samanlainen havainnointilomake. Näin tekemäsi havainnot antavat samanlaista ja vertailukelpoista tietoa kaikista kirjastoista. Opinnäytetyön tekijä valitsee sen, missä järjestyksessä kirjastoissa käydään. Kirjastoissa pyritään havainnot tekemään siinä järjestyksessä kuin ne ovat lomakkeessa, mutta vain yläotsikoiden suhteen. Toivottava järjestys on siis: 1. Sisääntulo, 2. Lasten- ja nuortenosasto, 3. Aikuisten kaunokirjallisuus ja 4. Aikuisten tietokirjallisuus. Näiden osioiden sisällä voit havainnoida siinä järjestyksessä, kun sinusta tuntuu luonnolliselta, ja lomakkeessa voi myös palata takaisin johonkin tiettyyn kohtaan, mikäli huomaat jotain, mitä haluat ko. kohtaan lisättävän tai muutettavan.

Havainnointilomake täytetään kokonaisuudessaan, mutta lomakkeen oikealla puolella olevista kohdissa (huomiota, miksi olet tätä mieltä, miksi/miksi et) täytettävä on vain kohdat, joissa on seuraava merkintä: *. Muihin kohtiin (huomioita) kirjataan tietoja vain, mikäli ilmaiset sellaisia asioita jotka koskevat havainnoinnin kohteena olevia asioita, mutta joita ei suoraan kysytä lomakkeessa. Huomioita -kohtiin ei siis ole pakko lisätä tietoa, mutta mikäli havaitset kirjastoissa sellaisia asioita joita ei muuten lomakkeessa ole, kirjataan ne tuohon kohtaan.

Kysymyksiin siitä, ovatko kirjat uusia tai vanhoja, halutaan oma käsityksesi asioista. Kiinnitä huomiota seuraaviin asioihin:

- Näyttävätkö kirjat hyllyissä uusilta vai vanhoilta?
- Ovatko ne siistejä ja hyväkuntoisia, vai vaikuttavatko ne huonokuntoisilta tai kellastuneilta?
- Houkuttelevatko kirjat tarttumaan niihin vai työntävätkö ne sinua kauemmaksi?

Tähän kohtaan opinnäytetyön tekijä haluaa myös lyhyen perustelun siitä, miksi ajattelet asiasta näin.

Kysymykseen siitä, miten siistit hyllyt ovat, halutaan käsityksesi siitä näyttävätkö hyllyt siisteiltä ja houkuttelevilta: ovatko kirjat siististi ja järjestyksessä, ja onko myös hyllyissä kirjoja esillä niin sanotusti face-uppeina – eli kirjan kansi on käännetty näkyviin. Vai ovatko hyllyt epäjärjestyksessä, sotkuisen näköisiä, liian täynnä tai onko niin sanottuja tyhjiä tiloja (joihin voisi nostaa jonkin kirjan face-uppina)?

Esillepanoja koskevissa kysymyksissä kysytään havainnoitejasi koskien aineistoesittelyitä. Aineistoesittelyillä tarkoitetaan hyvin monenlaisia esillepanoja. Niiden avulla esitellään kokoelmaan kuuluvia kirjoja, ja niissä voidaan käyttää kirjojen lisäksi myös muuta aineistoa. Aineistoesittelyt voivat sijaita hyllyillä, hyllyjen päädyissä tai vaikkapa pöydillä. Ne voivat kattaa muutaman kirjan, tai jopa kymmeniä kirjoja. Uutuuskirjoille on usein varattu oma esittelypaikkansa.

Kaikki antamasi tiedot käsitellään luottamuksellisesti, ja niitä käytetään vain tämän opinnäytetyön tekemiseen. Tietoja ei luovuteta ulkopuolisille. Antamasi vastaukset muokataan sellaiseen muotoon, että niiden perusteella ei sinua voida tunnistaa. Halutessasi voit esiintyä opinnäytetyössä nimimerkillä.

Lopuksi; kiitos sinulle siitä, että otit vastaan vertaishavainnoijan tehtävän ja täten arvokkaalla tavalla autat opinnäytetyön tekijää saattamaan työnsä valmiiksi. Käyttämäsi aika ja tekemäsi huomiot ovat oleellisen tärkeitä tämän opinnäytetyön valmistumisessa. Ne antavat olennaista tietoa opinnäytetyön aiheesta.

LIITE 8. Vertaishavainnoijan havainnointilomake

Havainnoijan nimi: _____		Havainnointiaika: Pvm: _____ Klo: _____		Havainnoitava kirjasto: _____
1. Sisääntulo:				
- Näkykö suomenkielistä kirjallisuutta kirjastoon astuessasi:	Kyllä	Ei	Huomioita:	
• Suomenkielisiä kirjahyllyjä?				
• Suomenkielistä kirjallisuutta aineistoesitteilyissä?				

<ul style="list-style-type: none"> • Suomenkielistä kirjallisuutta uutuuksesitteilyissä? 			
2. Lasten- ja nuortenosasto:			
- Esillepanot:			
<ul style="list-style-type: none"> • Onko suomenkielisiä aineistoesittelyitä? 	Kyllä	Ei	Huomioita:
<ul style="list-style-type: none"> • Onko ruotsinkielisiä aineistoesittelyitä? 	Kyllä	Ei	
<ul style="list-style-type: none"> • Onko kaksikielisiä aineistoesittelyitä? 	Kyllä	Ei	
<ul style="list-style-type: none"> • Onko suomenkielisiä uutuukskirjoja esillä? 	Kyllä	Ei	
<ul style="list-style-type: none"> • Onko ruotsinkielisiä uutuukskirjoja esillä? 	Kyllä	Ei	

- Hyllyt			
- Kaunokirjallisuus			
<ul style="list-style-type: none"> Onko suomenkielinen kirjallisuus mielestäsi uutta vai vanhaa? 	Uutta	Vanhaa	Miksi olet tätä mieltä?*
<ul style="list-style-type: none"> Miten siistit hyllyt ovat koko lasten ja nuorten kaunokirjallisuuden osastolla, asteikolla 1-5? Ympyröi mielestäsi oikea arvosana. 	<p>Arvosana*: 1= liian täydet / epäjärjestyksessä ("sotkuiset"), 2= hieman liian täydet / epäjärjestyksessä ("sotkuiset"), 3= eivät erityisen sotkuiset eivätkä erityisen siistit, 4= melko siistit ja houkuttelevat, 5=erittäin siistit ja houkuttelevat</p> <p>1 2 3 4 5</p> <p>Huomioita:</p>		
- Tietokirjallisuus			
<ul style="list-style-type: none"> Onko suomenkielinen kirjallisuus mielestäsi uutta vai vanhaa? 	Uutta	Vanhaa	Miksi olet tätä mieltä?*

<ul style="list-style-type: none"> Miten siistit hyllyt ovat koko lasten ja nuorten tietokirjallisuuden osastolla, asteikolla 1-5? Ympyröi mielestäsi oikea arvosana. 	Arvosana*: 1= liian täydet / epäjärjestyksessä ("sotkuiset"), 2= hieman liian täydet / epäjärjestyksessä ("sotkuiset"), 3= eivät erityisen sotkuiset eivätkä erityisen siistit, 4= melko siistit ja houkuttelevat, 5=erittäin siistit ja houkuttelevat 1 2 3 4 5 Huomioita:		
- Löytäisitkö helposti sopivaa kirjallisuutta eri-ikäisille lapsenlapsille?	Kyllä	Ei	Miksi? / Miksi et?*
3. Aikuisten kaunokirjallisuus			
- Esillepanot:	Kyllä	Ei	Huomioita:
<ul style="list-style-type: none"> Onko suomenkielisiä aineistoesittelyitä? 			
<ul style="list-style-type: none"> Onko ruotsinkielisiä aineistoesittelyitä? 			

• Onko kaksikielisiä aineistoesittelyitä?			
• Onko suomenkielisiä uutuskirjoja esillä?			
• Onko ruotsinkielisiä uutuskirjoja esillä?			
- Hyllyt			
• Onko suomenkielinen kirjallisuus mielestäsi uutta vai vanhaa?	Uutta	Vanhaa	Miksi olet tätä mieltä?*
• Miten siistit hyllyt ovat koko suomenkielisen kaunokirjallisuuden osastolla, asteikolla 1-5? Ympyröi mielestäsi oikea arvosana.	<p>Arvosana*: 1= liian täydet / epäjärjestyksessä ("sotkuiset"), 2= hieman liian täydet / epäjärjestyksessä ("sotkuiset"), 3= eivät erityisen sotkuiset eivätkä erityisen siistit, 4= melko siistit ja houkuttelevat, 5=erittäin siistit ja houkuttelevat</p> <p>1 2 3 4 5</p> <p>Huomioita:</p>		

- Löytäisitkö helposti itseäsi kiinnostavaa kirjallisuutta?	Kyllä	Ei	Miksi?/Miksi et?*
4. Aikuisten tietokirjallisuus			
- Esillepanot	Kyllä	Ei	Huomioita:
• Onko suomenkielisiä aineistoesittelyitä?			
• Onko ruotsinkielisiä aineistoesittelyitä?			
• Onko kaksikielisiä aineistoesittelyitä?			
• Onko suomenkielisiä uutuuksikirjoja esillä?			

• Onko ruotsinkielisiä uutuskirjoja esillä?			
- Hyllyjärjestys, hyllyt			
- Keittokirjat:			
• Ovatko suomenkieliset keittokirjat mielestäsi uusia vai vanhoja?	Uusia	Vanhoja	Miksi olet tätä mieltä?*
• Löytyykö mielestäsi suomenkielisiä keittokirjoja riittävästi?	Kyllä	Ei	Miksi olet tätä mieltä?*
- Muistelmat			
• Ovatko suomenkieliset muistelmat mielestäsi uusia vai vanhoja?	Uusia	Vanhoja	Miksi olet tätä mieltä?*

<ul style="list-style-type: none"> • Löytyykö mielestäsi suomenkielisiä muistelmateoksia riittävästi? 	Kyllä	Ei	Miksi olet tätä mieltä?*
<ul style="list-style-type: none"> • Miten siistit hyllyt ovat koko aikuisten tietokirjallisuuden osastolla, asteikolla 1-5? Ympyröi mielestäsi oikea arvosana. 	<p>Arvosana*: 1= liian täydet / epäjärjestyksessä ("sotkuiset"), 2= hieman liian täydet / epäjärjestyksessä ("sotkuiset"), 3= eivät erityisen sotkuiset eivätkä erityisen siistit, 4= melko siistit ja houkuttelevat, 5=erittäin siistit ja houkuttelevat</p> <p>1 2 3 4 5</p> <p>Huomioita:</p>		
<ul style="list-style-type: none"> - Löytäisitkö helposti sinua kiinnostavaa tietokirjallisuutta? 	Kyllä	Ei	Miksi? / Miksi et?*